รัฐศาสตร์พิจาร

Political Science Critique

Vol. 12 Issue 24 July - December 2025 ปีที่ 12 ฉบับที่ 24 กรกฎาคม - ธันวาคม 2568

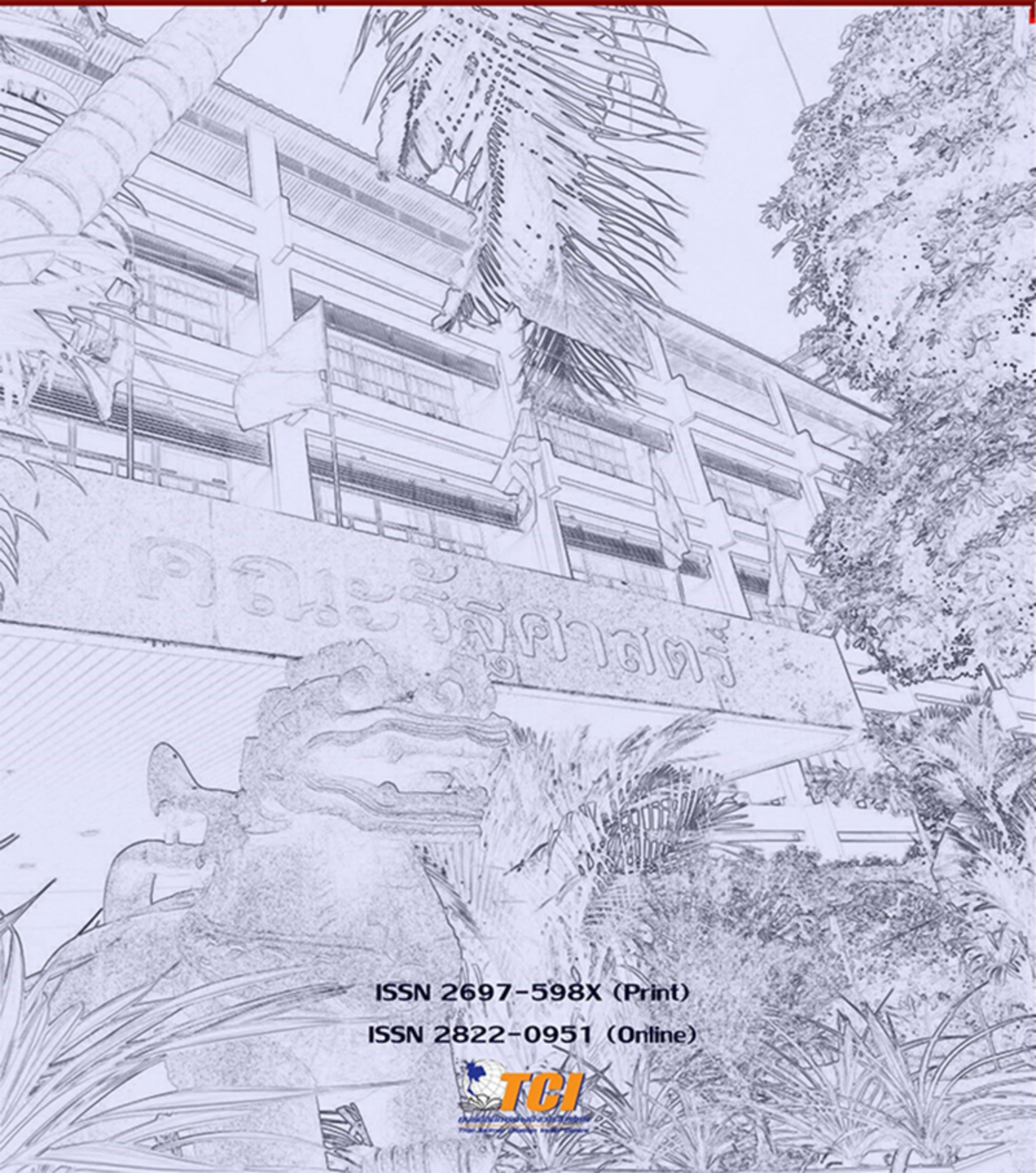

ISSN 2697-598X (Print)
ISSN 2822-0951 (Online)

รัฐศาสตร์พิจาร ศูนย์การเมือง สังคม และอาณาบริเวณศึกษา

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ปีที่ 12 ฉบับที่ 24 กรกฎาคม - ธันวาคม 2568

Political Science Critique, Centre of Politics, Social and Area Studies,
Faculty of Political Science, Ramkhamhaeng University.
Vol. 12 No. 24 July - December 2025

ISSN : 2697-598X (Print)
ISSN : 2822-0951 (Online)
ปีที่พิมพ์ : ธันวาคม 2568

Year : December 2025
© 2019 by Center for Asian Studies, Faculty of Political Science, Ramkhamhaeng University.
พิมพ์ที่ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

ศูนย์การเมือง สังคม และอาณาบริเวณศึกษา

วารสารรัฐศาสตร์พิจาร – มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2568.

1.วารสารรัฐศาสตร์พิจาร. I. ศูนย์การเมือง สังคม และอาณาบริเวณศึกษา,

เจ้าของ. II. ชื่อเรื่อง.

ISSN 2697-598X (Print)

ISSN 2822-0951 (Online)

วารสารรัฐศาสตร์พิจาร ศูนย์การเมือง สังคม และอาณาบริเวณศึกษา

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นวารสารที่นำเสนอบทความวิชาการจากคณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัยและนักศึกษาเกี่ยวกับสาขารัฐศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รัฐประศาสนศาสตร์ สหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ การเมืองการปกครอง และเอเชียศึกษาในกรอบอาณาบริเวณศึกษา (Area studies) วารสารรัฐศาสตร์พิจารใช้การกลั่นกรองบทความก่อนลงตีพิมพ์แบบผู้พิจารณาไม่ทราบชื่อผู้แต่ง และผู้แต่งไม่ทราบชื่อผู้พิจารณา (Tripple-blind Peer Review) โดยแต่ละบทความต้องผ่านการพิจารณาจากทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน วารสารรัฐศาสตร์พิจารจัดพิมพ์ปีละ 2 ฉบับ (ม.ค.–มิ.ย. และ ก.ค.–ธ.ค.)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเผยแพร่บทความวิชาการในสาขารัฐศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รัฐประศาสนศาสตร์ การเมืองการปกครอง บริหารรัฐกิจ นโยบายสาธารณะ
2. เพื่อส่งเสริมให้คณาจารย์ บุคลากรของมหาวิทยาลัย และผู้ทรงคุณวุฒิผลิตผลงานทางวิชาการเผยแพร่ต่อสาธารณชนในรูปบทความทางวิชาการและบทพิจารหนังสือ
3. เป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา และนักวิจัย
4. เป็นเอกสารประกอบการเรียน การสอนในระดับอุดมศึกษา

ข้อความและบทความในวารสารฉบับนี้เป็นแนวความคิดของผู้เขียน การตีพิมพ์บทความซ้ำเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียน ไม่ใช่ความคิดเห็นและความรับผิดชอบของคณะผู้จัดทำ บรรณาธิการ กองบรรณาธิการและมหาวิทยาลัยรามคำแหง

รัฐศาสตร์พิจาร ศูนย์การเมือง สังคม และอาณาบริเวณศึกษา
Political Science Critique, Centre of Politics, Social and Area Studies
ปีที่ 12 ฉบับที่ 24 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2568)
ISSN 2697-598X (Print)
ISSN 2822-0951 (Online)

เจ้าของ ศูนย์การเมือง สังคม และอาณาบริเวณศึกษา
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

บรรณาธิการบริหาร

ผศ.ดร.กานต์ บุณยะกาญจน คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

บรรณาธิการประจำฉบับ

อ.ดร.ศกลรัตน์ จิรรุ่งเรืองวงศ์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

กองบรรณาธิการ

<u>ภายนอก</u>

ศ.ดร.อนุสรณ์ ลิ่มมณี คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ศ.ดร.สมเกียรติ วันทะนะ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผศ.ดรวีระ หวังสัจจะโชค คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผศ.ดรอรุณี สัณฐิติวณิชย์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
Dr. Noel Morada The University of Queensland
Dr. Benjamin Loh Yew Hoong Taylor's University
Dr. Vilashini Somiah Universiti Malaya
Dr. Helena Varkkey Universiti Malaya
Dr. Pavithra Jayawardena University of Colombo
Dr. Nansi Paulraj Loyola College, India
Dr. Eiji Murashima Waseda University

<u>ภายใน</u>

ผศ.ดร.ธีระพล เกรียงพันธุ์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ผศ.ดร.ชญาน์ทัต ศุภชลาศัย คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ผศ.ดร.กิตติพศ พุทธิวนิช คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
อ.ดร.พิชญา วิทูรกิจจา คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

อ.ดร.ชัชพันธุ์ ยิ้มอ่อน	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
อ.ดร.พาขวัญ บุณยะกาญจน	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ

รศ.ชัยพร พยาครุฑ	วิทยาลัยนานาชาติปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผศ.ดร.พงศ์พิสุทธิ์ บุษบารัตน์	คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผศ.ดร.ชาย ไชยชิต	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผศ.ดร.เอกลักษณ์ ไชยภูมี	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผศ.ดร.ชัยวัฒน์ โยธี	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
ผศ.ดร.แสน กีรตินวนันท์	วิทยาลัยพัฒนามหานคร มหาวิทยาลัยนวมินทราธิราช
อ.ดร.พงศกร ศรีรงค์ทอง	วิทยาลัยพัฒนามหานคร มหาวิทยาลัยนวมินทราธิราช
อ.ดร.วีรชน เกษสกุล	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
รศ.ดร.ศุภชัย ศุภผล	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
รศ.ดร.จักรี ไชยพินิจ	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ผศ.ดร.กานต์ บุณยะกาญจน	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ผศ.ดร.วีระยุทธ พรพจน์ธนมาศ	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ผศ.ดร.กิตติพศ พุทธิวนิช	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
อ.ดร.พาขวัญ บุณยะกาญจน	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
อ.ดร.ชัชพันธุ์ ยิ้มอ่อน	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
อ.ดร.นันทพัทธ์ ชัยโฆษิตภิรมย์	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
อ.ดร.รักพงษ์ แสนศรี	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
อ.ดร.พิชญา วิทูรกิจจา	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
อ.ดร.ศกลรัตน์ จิรรุ่งเรืองวงศ์	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
อ.พาขวัญ บุณยะกาญจน	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
อ.ปราชญา เสนะวัต	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ผู้จัดการ	คุณพิชยา นิลสวัสดิ์
พิสูจน์อักษร	นางสาวสโรชยา จิรรุ่งเรืองวงศ์
พิมพ์ที่	สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ฉบับอิเล็กทรอนิกส์	https://so01.tci-thaijo.org/index.php/PSC

Editorial

The last 2025 issue of the journal examines numerous facets of political science, covering about politics and government to public administration. Thus, this journal would be beneficial for students who are interested in or are currently studying and conducting research in the field of political science.

Sakonrat Jirarungruangwong
Editor

บทบรรณาธิการ

ในวารสารฉบับปลายปี พ.ศ. 2568 เป็นวารสารที่มีเนื้อหาครอบคลุมในมิติต่าง ๆ ของการศึกษาวิชารัฐศาสตร์ ในสาขาของการเมืองการปกครอง การบริหารรัฐกิจที่สังคมกำลังให้ความสนใจ จึงน่าจะเป็นประโยชน์กับนักศึกษาที่ให้ความสนใจหรืออยู่ระหว่างการศึกษาและทำงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิชารัฐศาสตร์ได้

ศกลรัตน์ จิรรุ่งเรืองวงศ์
บรรณาธิการ

Table of Contents

	Page
Editorial	vi
Artificial Intelligence Beyond Automation: Discourses of Risk, Opportunity, and Control Shamir Jakaria	1
Russia's 'Special Position' (Особое положение): Neo-Eurasianism, Civilisation-State, and the Geopolitics of Dual Hemisphere Strategy Preeprang Thanomsakchai	17
"There is no Death in Bauls": Exploring Death in South Asia Amnuaypond Kidpromma	42
The Debate on Philosophy of Science of Simon's Decision-Making Theory Teerapon Kreangpun	59
Grassroots Social Innovation and Participatory in Local Government in the Eastern Economic Corridor: A Case Study of Ban Song Sub-district Municipality, Amphoe Phanom Sarakham, Chachoengsao Province Methina Isariyanon	74
Traces of Conservatism in the 1932 Constitution: Discursive Politics in Its Title and Preamble Phakkanan Leongpanyawong	89
Guideline for Submission	102

สารบัญ

	หน้า
บทบรรณาธิการ	vii
Artificial Intelligence Beyond Automation: Discourses of Risk, Opportunity, and Control Shamir Jakaria	1
สถานะพิเศษของรัสเซีย: ลัทธิยูเรเซียใหม่ รัฐ-อารยธรรม และภูมิรัฐศาสตร์ของยุทธศาสตร์สองซีกโลก ปรีห์ปราง ถนอมศักดิ์ชัย	17
“ไม่มีความตายในหมู่บาอูล”: ค้นหาความตายในในเอเชียใต้ อำนวยพร กิจพรมมา	42
ข้อถกเถียงทางปรัชญาเชิงศาสตร์ของทฤษฎีการตัดสินใจ Decision-Making Theory ของ Herbert A. Simon ธีระพล เกรียงพันธุ์	59
นวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่น ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านซ่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา เมทินา อิสริยานนท์	74
ร่องรอยอนุรักษนิยมในรัฐธรรมนูญ 2475: วาทกรรมของชื่อและอารัมภบท ภักคนันต์ เลื่องปัญญาวงศ์	89
แนวทางการพิจารณาและการส่งบทความ	102

Political Science Critique

Journal Homepage: https://so01.tci-thaijo.org/index.php/PSC

Volume 12 Issue 24

Artificial Intelligence Beyond Automation: Discourses of Risk, Opportunity, and Control*

Shamir Jakaria [a]

Article Info

Article history:
Received October 1, 2025.
Revised October 31, 2025.
Accepted December 12, 2025.

Keywords:
Artificial Intelligence; Automation; Governance

* This research article is part of Artificial Intelligence Beyond Automation: Discourses of Risk, Opportunity, and Control

Abstract

Artificial Intelligence (AI) has evolved from an automation tool into a transformative societal force, creating a polarized landscape of optimism and concern regarding its governance and impact. This study seeks to bring clarity by mapping the dominant narratives that shape our collective understanding of AI. Guided by technological securitization theory, this research employs a qualitative, critical discourse analysis of 44 influential academic, policy, and media documents published between 2019 and 2025. The analysis reveals three distinct yet interconnected discursive patterns: AI as an Opportunity for human development, economic growth, and institutional efficiency; AI as a Risk that amplifies systemic vulnerabilities like algorithmic bias, labor displacement, and disinformation; and AI as an object of Control that necessitates governance through ethical standards, regulations, and accountability mechanisms. The findings demonstrate that these competing narratives are not isolated but interact to shape political and regulatory priorities. The study concludes that the future of AI will be determined less by its technical capabilities and more by the political choices informed by these discourses. It consequently proposes a multi-level set of policy recommendations spanning national regulations, international cooperation, corporate accountability, and public foresight to proactively steer AI innovation towards upholding human dignity, democratic values, and global security.

[a] Lecturer, College of Politics & Governance, Suan Sunandha Rajabhat University, 10300 Thailand. Email: shamir.ja@ssru.ac.th

1. Introduction

In just a few years, Artificial Intelligence (AI) has shed its skin as a specialized tool to become a societal force, quietly weaving itself into the fabric of our institutions, economies, and daily lives. Its influence now extends far beyond simple automation, prompting a crucial question:
how do we make sense of a technology that promises to revolutionize healthcare and education, yet simultaneously threatens to amplify bias and disrupt the very foundations of the labor market? This duality lies at the heart of contemporary debates. On one hand, a wave of optimism frames AI as an unparalleled opportunity for human development and economic growth (Lengfelder & Alkire, 2025; Babina et al., 2024). On the other, a chorus of caution warns of its potential to deepen social inequalities and create novel dangers, from autonomous weapons to pervasive disinformation (Ukanwa, 2024; Frank et al., 2025).

Navigating this polarized landscape is a central challenge of our time. International bodies like the OECD (2023) and UNESCO (2021) call for "trustworthy AI," but public understanding often swings between hope and fear, complicating the path to sensible regulation (Rehak, 2025). As a researcher observing these debates, it becomes clear that the future of AI will be shaped not just by its technical capabilities, but by the stories we tell about it. Is it a tool for progress, an existential risk, or something that must be rigorously controlled?

This paper seeks to bring clarity to this conversation by mapping the dominant narratives that define our collective understanding of AI. Guided by technological securitization theory (Buzan et al., 1998), which helps explain how issues get framed as security threats, we analyze how AI is constructed in three distinct ways: as an opportunity, a risk, and an object of control. By tracing these threads through academic, policy, and media discourses, we move beyond a simple listing of pros and cons. While many studies have explored the ethical, economical, and political dimensions of AI, few have systematically examined how competing narratives interact to shape governance priorities. This gap limits our understanding of how disclosure itself influences regulatory and institutional outcomes.

Accordingly, this study seeks to fill this gap by addressing the following research questions:

1. How is artificial intelligence discursively constructed as an opportunity, risk, and an object of control in academic, policy and media texts?
2. In what ways do these discourses interact to shape contemporary approaches to AI governance?
3. How does the application of technological securitization theory help explain the political and regulatory implications of these narratives?

The paper is structured to first outline its research objectives and methodology, then present its findings according to the three discursive patterns, and finally discuss their interplay and propose concrete policy implications for a balanced and human-centric AI governance approach.

2. Research Objectives

This study is guided by three core research objectives, designed to systematically investigate the discursive construction of artificial intelligence and its profound implications for society and governance:

1. Examine how artificial intelligence is discursively framed as opportunity, risk, and control in academic, policy, and media narratives.
2. Apply technological securitization theory to analyze the societal and governance implications of these discourses.
3. Recommend strategies and policy measures that balance innovation with accountability to ensure AI supports human rights, democracy, and security.

3. Research Frameworks and Research Methodology

3.1 Research Frameworks and Conceptual Framework

Artificial Intelligence (AI) has progressed from its origins as a technical tool to a transformative force shaping healthcare, education, finance, and governance, where it influences institutional efficiency and social behavior (Whittlestone et al., 2019). Optimistic perspectives emphasize AI's potential to accelerate innovation, improve service delivery, and expand human capabilities, particularly in advancing diagnostics, decision-making, and economic growth (Akter et al., 2021). Yet, critical studies reveal systemic risks such as algorithmic bias, labor displacement, surveillance, and disinformation, which threaten fairness, equity, and democratic accountability (Azgin & Kiralp, 2024; Ferrara, 2024; Franklin et al., 2024). These competing perspectives frame AI as both an opportunity and a vulnerability, shifting the debate from technical efficiency to ethical, political, and security concerns, and calling for governance structures that balance innovation with accountability (Osasona et al., 2024).

Guided by technological securitization theory (Buzan et al., 1998), this study conceptualizes AI across three interrelated dimensions. First, AI as Opportunity positions technology as a driver of innovation, efficiency, and human development. Second, AI as Risk highlights vulnerabilities such as bias, disinformation, and labor disruptions. Third, AI as Control situates governance mechanisms including laws, ethical standards, and oversight frameworks as mediating forces to reconcile innovation with accountability. These strands are mutually reinforcing: opportunities drive adoption, risks amplify regulation demands, and control emerges as the balancing force aligning technology with societal values. Thus, AI is not merely a neutral tool but a contested domain shaped by narratives, institutional design, and governance choices.

3.2 Research Methodology

This study adopts a qualitative, documentary-based design, employing critical discourse analysis in 44 key documents published between 2019 and 2025. These texts were specifically chosen for their influence and relevance, and they include:

1. Academic works on AI ethics, governance, and security;
2. Policy documents from organizations such as UNESCO, and the OECD;
3. Media and cultural narratives shaping public perception.

Purposive sampling criteria included influence (citations, relevance to AI debates), credibility (peer-reviewed or institutional reports), and representation (balanced across

optimistic, critical, and regulatory perspectives). Data were coded according to three dimensions: opportunity, risk, and control, following technological securitization theory. Coding was cross-checked to ensure consistency. The analytical framework below (Table 1) summarizes these patterns, their core narratives, and the key themes that emerged. This framework served as the guide for organizing and presenting the findings in the Results section. This multi-source, multi-level approach strengthens transparency and methodological rigor.

Table 1. Analytical Framework for Discursive Patterns in AI Narratives

Discursive Pattern	Core Narrative	Key Themes
AI as Opportunity	AI is a transformative force for positive progress, enhancing human capabilities, economic growth, and institutional efficiency.	Human Development and Capabilities Economic Growth and Innovation Healthcare and Pandemic Preparedness Environmental and Urban Governance Institutional and Public-Sector Efficiency
AI as Risk	AI generates systemic vulnerabilities that threaten social equity, economic stability, democratic integrity, and global security.	Algorithmic Bias and Inequality Labor Market Disruption Disinformation and Epistemic Instability Surveillance and Erosion of Democracy Weaponization and Autonomous Systems Media-Amplified Dystopian Narratives
AI as Control	AI must be actively steered through governance mechanisms, ethical standards, and regulations to ensure responsible and accountable development and use.	Accountability and Responsible AI Frameworks Risk-Based Regulation and Legal Safeguards (e.g., EU AI Act) International Coordination and Soft Law Organizational and Corporate Governance Multi-level and Multi-stakeholder Oversight

4. Results

Three major discursive patterns emerged from the analysis:

4.1. AI as Opportunity

Artificial intelligence (AI) is frequently framed as a transformative opportunity that extends far beyond automation, offering meaningful pathways for human development, economic expansion, and institutional efficiency. From a human development perspective, AI is increasingly understood as a tool to expand individual capabilities and improve well-being. Lengfelder et al. (2025) argue that AI, if directed by human development principles, can support people's ability to live fulfilling lives by enhancing access to education, healthcare, and decision-making resources. This perspective aligns with (Benvenuti et al., 2023) who emphasize that AI applications in behavioral and educational contexts foster learning and personal growth, suggesting that technology can become a catalyst for strengthening human capabilities when designed responsibly. In this sense, AI's promise lies not only in technical efficiency but also in its capacity to contribute to broader social development goals.

Beyond the human development lens, AI is also widely associated with its capacity to drive economic growth through innovation and productivity. Studies demonstrate that

firms adopting AI achieve higher levels of product innovation and experience accelerated growth trajectories compared to their counterparts (Babina et al., 2024). At the macro level, empirical evidence reveals that AI innovation positively correlates with economic growth, particularly when economies actively integrate AI into productive sectors (Gonzales, 2023). Broader analyses by Qin et al. (2023) confirm that AI influences economic development through multiple channels, including efficiency gains, improved capital allocation, and the creation of new markets. Filippucci et al. (2024) further highlight that AI adoption holds the potential to increase productivity and raise living standards, although they caution that distributional issues and policy frameworks will mediate these outcomes. Collectively, this body of work underscores AI's role as a driver of economic transformation, with implications for long-term competitiveness and inclusive growth.

In healthcare and pandemic preparedness, AI applications demonstrate critical societal value. Sharmin et al. (2025) report that AI-based systems can accurately predict outbreaks ($R^2 = .92$), improve resource allocation efficiency, and streamline vaccine delivery. McKee et al. (2024) highlight AI's utility in early outbreak detection, logistics optimization, surveillance, and policymaking support. Their insights are echoed by Alwakeel (2025) whose SmartHealth-Track framework integrates IoT, wearable data, pharmaceutical analytics, and AI modeling to enhance real-time disease monitoring and outbreak response.

Environmental and urban governance contexts further illustrate AI's capacity for monitoring and resilience. Sun et al. (2024) show how AI-driven smart city infrastructure, including intelligent transport, energy management, and environmental sensors, boosts operational efficiency and life quality. Additionally, AI-enabled environmental surveillance using satellite imagery and acoustic data, such as tracking plastic pollution, exemplifies how AI supports sustainable stewardship (Singh et al., 2025).

Institutional and governance contexts also illustrate AI's opportunities for improving organizational performance and public-sector service delivery. Research shows that governments are increasingly deploying AI to enhance administrative efficiency, streamline decision-making, and deliver citizen-centered services (Selten & Klievink, 2024). This adoption has begun to reshape managerial roles, as AI systems allow public managers to move beyond routine tasks and focus on strategic responsibilities (Giest & Klievink, 2022). Similarly, Mišić et al. (2025) propose that when governed effectively, AI can strengthen institutional values such as transparency, accountability, and fairness while simultaneously improving service delivery. These opportunities highlight AI's dual role as both a technical and institutional innovation capable of reshaping governance practices.

4.2. AI as Risk

While artificial intelligence (AI) has been heralded as a driver of progress, a growing body of scholarship frames it as a source of systemic risk, generating new vulnerabilities across social, economic, political, and security domains. One of the most widely discussed concerns relates to algorithmic bias, where AI systems reproduce or even amplify existing inequities embedded in data and design. Ukanwa (2024) emphasizes that algorithmic bias stems from underlying social and structural factors, warning that without strong theoretical foundations and cross-disciplinary solutions, such systems may reinforce existing inequalities. Similarly, Ebrahimi et al. (2024) point out that algorithmic opacity in organizational settings creates governance challenges that make bias harder to detect and correct. In high-stakes contexts such as healthcare, biased algorithms can lead to

discriminatory clinical outcomes, making bias recognition and mitigation essential (Hasanzadeh et al., 2025). Mackin et al. (2025) extend this concern to public sector safety nets, demonstrating how algorithmic decision-making can systematically disadvantage marginalized groups. These studies collectively illustrate how algorithmic systems, rather than offering neutrality, often encode and amplify systemic vulnerabilities.

Another major risk narrative concerns the labor market disruptions and unemployment risks associated with AI adoption. Frank et al. (2025) provide empirical evidence that occupations with higher exposure to AI technologies exhibit increased unemployment risks, underscoring how automation can create heterogeneous labor market vulnerabilities. At the household level, perceptions of AI-driven unemployment risks influence financial decisions, such as investment strategies, which suggests that anxieties about job loss extend beyond employment itself into broader economic behavior (Zhang, 2025). These findings reinforce longstanding concerns that AI may displace human labor at a scale that threatens socioeconomic stability, particularly in industries reliant on routine or codifiable tasks.

Concerns over disinformation, deepfakes, and epistemic instability further illustrate the risks of AI. Deepfake technologies are increasingly sophisticated, enabling the creation of hyper-realistic fabricated images, audio, and video content that can undermine trust in media and political institutions. Gambín et al. (2024) show how deepfakes can be weaponized for identity theft, scams, and political manipulation, while Kharvi (2024) argue that widespread exposure to AI-generated disinformation threatens societal trust and exacerbates polarization. Research consistently shows that human capacity to detect deepfakes without technological assistance is limited, making populations vulnerable to manipulation (Diel et al., 2024). Moreover, generative language models such as GPT-4 introduce new risks of persuasive disinformation, as Salvi et al. (2025) demonstrate in experiments showing AI-assisted conversational persuasion can alter opinions with high efficacy. These risks underscore the fragility of epistemic systems in the face of powerful AI content-generation tools.

AI-driven surveillance and erosion of democratic accountability present another dimension of risk. Curran (2023) frames these threats through the lens of surveillance capitalism, showing how data extraction and algorithmic profiling generate systemic risks for privacy and democratic governance. Black (2023) builds on this point by stressing that computational propaganda and surveillance technologies erode democratic equality, centralizing power and diminishing public accountability. The increasing use of AI in state and corporate surveillance infrastructures suggests that risks extend beyond privacy to the structural conditions of democracy itself.

Perhaps the most acute concerns emerge in the context of weaponization and autonomous systems. The potential deployment of Lethal Autonomous Weapons Systems (LAWS) raises profound ethical, legal, and security dilemmas. Guo (2025) argues that delegating lethal decision-making to machines fundamentally undermines moral accountability and increases risks of harm to civilians. Kohn et al. (2024) emphasize the difficulty of embedding reliable ethical decision-making in LAWS, pointing out the tension between operational autonomy and international humanitarian law. McFarland and Assaad (2023) show how “in-situ learning” by autonomous weapons complicates traditional legal reviews, raising questions about post-deployment predictability and accountability. Christie et al. (2023) highlights the growing international debate around governance

principles such as "meaningful human control," reflecting widespread recognition of the dangers posed by weaponized AI.

Media portrayals and public narratives often amplify dystopian scenarios, reflecting societal anxieties about losing control. Rehak (2025) argues that post-ChatGPT discourse swings between narratives of technological utopia and existential doom, shaping policy appetite and public imagination. Similarly, Zai et al. (2025) demonstrate that media framing frequently emphasizes risks such as job displacement, bias, and existential threats, thereby influencing public trust in AI. Williams (2025) notes that legacy U.S. media outlets in 2024 disproportionately centered on negative AI narratives, reinforcing fear-based discourses that contribute to public skepticism. These studies highlight how cultural and media narratives both reflect and magnify societal anxieties, shaping not only public perception but also regulatory responses to AI.

4.3. AI as Control

Beyond opportunity and risk, a growing scholarly stream casts artificial intelligence as a governance problem, a field that must be actively steered through norms, laws, standards, and organizational practice. Reviews and frameworks in the governance literature argue that "responsible AI" depends on structures such as oversight bodies, processes such as auditing and impact assessments, and relationships such as stakeholder participation that make systems answerable to the public interest (Papagiannidis et al., 2025; Batool et al., 2025). At the core of this discourse is accountability, which AI & Society scholars unpack as a multifaceted sociotechnical practice requiring answerability, the recognition of authority to question AI decisions, and real limits on power rather than a vague ideal (Novelli et al., 2023). Complementary work highlights how transparency and explainability support accountability yet face practical and legal frictions across sectors, motivating regulatory tools like documentation duties, model reporting, and rights to explanation (Cheong, 2024). Together, this research positions AI as an object of control that must be governed across multiple levels, including team, organizational, industry, national, and international, rather than left to technical optimization alone (Batool et al., 2025).

Legal-policy scholarship advances this "AI as control" framing by examining risk-based regulation and fundamental-rights safeguards. Analyses of the European Union Artificial Intelligence Act (EU AI Act) and allied approaches argue that categorizing use cases by risk, paired with duties for data governance, human oversight, and post-market monitoring, seeks to reconcile innovation with the prevention of harms to rights and safety (Kusche, 2024; Neuwirth, 2023). Work in humanities and social-science venues further stresses the need for international coordination, noting that cross-border deployment and supply chains outpace national law, and calling for emerging principles of international AI law and enforcement capacity Zaidan & Ibrahim (2024). In parallel, journals document how soft-law regimes such as the OECD AI Principles shape national policy and corporate practice by embedding values of human rights, transparency, and accountability into guidance and implementation reviews (OECD, 2023). Collectively, these articles treat regulation not as a brake but as a steering mechanism to align AI with security and human rights commitments.

A complementary stream examines organizational and corporate governance for AI. Business, information-systems, and public-administration journals propose models for

board-level oversight, risk committees, AI ethics policies, and audit trails, arguing that governance capacity inside firms and agencies is essential to make external regulations effective (Zhao, 2024; Camilleri, 2023). Public-sector studies show how AI can enhance financial accountability and participatory oversight when embedded in transparent processes, yet they also warn that without controls, automation can obscure responsibility (Shaban & Omoush, 2025). These works converge on the idea that control is distributed: regulators set guardrails, organizations operationalize them via lifecycle practices such as design controls, validation, monitoring, and incident reporting, and independent scrutiny by researchers, auditors, and civil society provides checks and balances.

Across these strands, the discursive positioning of AI as a governance issue reflects a normative project to keep innovation compatible with democratic values and human dignity. Governance scholarship argues that ethics statements are insufficient unless coupled to enforceable accountability and institutional transparency. It also stresses that rights-compatible AI requires ex ante design obligations and ex post remedies, and that international and multi-stakeholder coordination is necessary for problems that transcend jurisdictions (Cheong, 2024; Kusche, 2024; Papagiannidis, 2025). In short, "AI as control" reframes the debate from whether to innovate to how to govern innovation so that security and human rights remain non-negotiable.

5. Discussions

The analysis of academic, policy, and media narratives reveals three distinct yet interconnected discursive patterns for understanding artificial intelligence: as an opportunity, a risk, and an object of control. This section expands on their theoretical relationships and policy implications before proceeding to the conclusion.

The findings of this study underscore that discourses on artificial intelligence are neither singular nor static but emerge from overlapping narratives that position AI as opportunity, risk, and control. The opportunity discourse highlights AI's transformative potential for human development, economic growth, and institutional efficiency, resonating with historical accounts of technological optimism during earlier industrial and digital revolutions. What distinguishes AI, however, is the way it is constructed as a general-purpose technology that penetrates nearly all domains of life—from education and healthcare to urban governance and security (Lengfelder et al., 2025; Filippucci et al., 2024). This framing aligns with global development agendas that portray AI as a catalyst for inclusive growth, echoing the broader promise of technology as a vehicle for societal progress. Yet this promise is not self-executing, for the literature consistently demonstrates that benefits materialize only within enabling conditions of governance, equity, and responsible adoption (Mišić et al., 2025).

Alongside narratives of opportunity, the discourse of risk presents a sobering counterpoint. The persistence of algorithmic bias, disinformation, unemployment anxieties, and weaponization reveals that AI is not merely a neutral technical system but an amplifier of existing vulnerabilities. Echoing Buzan et al.'s (1998) securitization framework, these risks are framed as existential threats that justify extraordinary responses, such as regulatory restrictions, public moratoria, or international negotiations over lethal autonomous weapons (Guo, 2025; Kohn et al., 2024). The securitization lens clarifies how these risks transform political discourse: once AI is labeled as a threat to social stability, it becomes subject to exceptional governance responses, reshaping institutional authority and legitimizing stricter oversight.

The control discourse offers a middle ground by conceptualizing AI as a governance object that must be actively steered. Here, the literature advances a normative project of aligning AI with democratic accountability, human rights, and international law (Novelli et al., 2023; Kusche, 2024; Papagiannidis et al., 2025). Unlike the polarized framing of opportunity versus risk, the control discourse emphasizes institutional design and regulatory experimentation as mechanisms for reconciling innovation with responsibility. This approach mirrors broader technological governance frameworks that stress the importance of oversight bodies, risk-based regulation, and stakeholder participation. It situates AI within a multi-level governance architecture where states, firms, and civil society actors co-produce accountability mechanisms, echoing debates in international relations about the governance of transboundary issues. Importantly, this discourse challenges the assumption that market logics alone can resolve the dilemmas posed by AI, instead positing that collective action and institutional foresight are indispensable. This reflects an emerging consensus in governance studies that complex technologies require multi-level coordination, with nation-states, firms, and civil society sharing responsibility for ethical oversight.

From a theoretical standpoint, these findings illustrate how technological securitization theory operates beyond traditional security contexts. AI is securitized not only in military terms but also in economic, ethical, and epistemic domains. By framing AI as both a source of risk and an object of control, policymakers create a justification for new regimes of surveillance, accountability, and legal constraint. This reaffirms that discourse is not a neutral medium of description but a mechanism of power that shapes what actions become politically possible.

6. Conclusion and Policy Implications

This study concludes that artificial intelligence is framed simultaneously as opportunity, risk, and control, with each discourse shaping policy, governance, and public perception in distinct yet interconnected ways. The opportunity narrative emphasizes AI's capacity to enhance human development, economic growth, and institutional efficiency, while the risk discourse highlights systemic vulnerabilities ranging from algorithmic bias and unemployment to disinformation and weaponization. The control discourse advances the view that AI must be actively governed through accountability mechanisms, regulatory frameworks, and international cooperation to reconcile innovation with democratic values and human rights. The integration of technological securitization theory has provided a deeper explanation of how these discourses operate as political tools that both reflect and construct the governance of emerging technologies.

In theoretical terms, the study demonstrates that AI governance debates mirror broader struggles over authority, legitimacy, and public trust in the digital age. In policy terms, it suggests that sustainable AI governance requires balancing innovation with institutional transparency, social justice, and collective foresight.

The following recommendations are structured across four levels of governance to provide a coherent roadmap for policymakers.

6.1. National-Level Policies: Building Foundational Trust and Capacity

To harness the Opportunity of AI while mitigating its Risks, national governments must act as foundational architects of trust and equity.

6.1.1. Mandate Algorithmic Auditing and Impact Assessments

Legislators should enact laws that require mandatory, transparent, and recurring algorithmic bias audits for high-stakes AI systems. For example, an AI system used for pre-trial risk assessment could be required to undergo a quarterly audit by an accredited third party, with results on key fairness metrics (e.g., Disparate Impact Ratio) submitted to a regulator. This directly addresses the discourse of AI as Risk by operationalizing the discovery of bias, as highlighted by Ukanwa (2024) and Mackin et al. (2025).

6.1.2. Launch National AI Literacy and Reskilling Initiatives

To counter labor market disruptions (AI as Risk) and ensure the equitable distribution of AI's benefits (AI as Opportunity), governments must fund massive digital and AI literacy programs. This includes integrating AI literacy into public education and creating robust reskilling subsidies for workers in AI-vulnerable occupations, a concern empirically validated by Frank et al. (2025).

6.1.3. Establish AI Safety Institutes and Sandboxes

Inspired by models for product safety, dedicated government bodies should be tasked with evaluating frontier AI models for emergent risks. Regulatory "sandboxes" can provide a controlled environment for businesses to test innovative AI applications under temporary regulatory relief, balancing the Control and Opportunity discourses. The UK's AI Safety Institute serves as a model, focusing on evaluating frontier models for risks like autonomy and deception. A complementary sandbox could be established for autonomous vehicle software. A company could test its AI in a designated urban zone under a temporary exemption from certain liability laws, provided it shares all safety and incident data in real-time with the regulator. This creates a controlled learning environment that balances the Control and Opportunity discourses.

6.2. International Governance: Managing Transboundary Risks

AI's risks, such as creating autonomous weapons or spreading disinformation, do not stop at national borders. Therefore, the "AI as Control" perspective argues that international cooperation is essential.

6.2.1. Develop a Global Framework for Lethal Autonomous Weapons (LAWS)

States must urgently converge on a legally binding international treaty that establishes "meaningful human control" as a fundamental principle for the use of force, directly responding to the ethical crises outlined by Guo (2025) and Kohn et al. (2024).

6.2.2. Promote Cross-Border Data and Model Governance Standards

Building on the EU AI Act's risk-based approach, international coalitions should harmonize standards for data provenance, model transparency, and liability. An international coalition, perhaps through the OECD or ISO, could develop a mandatory "AI Passport" for certain high-risk systems. This digital record would travel with the model, containing information on its training data provenance, performance across different demographics, known limitations, and results from standardized safety tests. A medical diagnostic AI developed in the U.S. and deployed in EU hospitals would require this passport, demonstrating compliance with shared transparency standards and addressing the jurisdictional challenges noted by Zaidan & Ibrahim (2024).

6.2.3. Create an AI Incident Monitoring and Sharing Network

Modeled on aviation safety networks, an international body should be established to confidentially share data on AI failures, near-misses, and malicious uses. This would

accelerate global learning and improve the collective ability to anticipate and prevent systemic Risks.

6.3. Organizational Accountability: Operationalizing Ethical AI

The Control discourse emphasizes that corporate responsibility is not optional. Policy must ensure that ethical principles are translated into organizational practice.

6.3.1. Enforce Board-Level AI Accountability

Regulators should mandate that corporate boards include members with AI governance expertise and formally oversee AI ethics and risk, as proposed by Zhao (2024). This makes accountability a top-level strategic issue, not just a technical compliance function.

6.3.2. Incentivize "Ethical by Design" Development

Public procurement is a powerful but underutilized lever. Governments can create preferential bidding criteria for companies that can demonstrably prove their adherence to ethical AI development lifecycle standards. For instance, a city government issuing a tender for a public-facing chatbot service could award additional points in the evaluation to companies that are certified under a recognized standard (e.g., based on the IEEE Ethically Aligned Design, which promotes human rights, accountability, and transparency in AI systems, or ISO 42001, which establishes requirements for managing AI systems responsibly and ensuring their ethical, safe, and reliable use). Furthermore, the government could offer a tax credit of 5% of R&D expenditure for companies that undergo independent, third-party audits of their AI development processes, focusing on fairness, transparency, and accountability. This directly ties corporate profit to public good, encouraging the responsible innovation highlighted in the Opportunity discourse.

6.3.3. Require Public AI Use Policies

All organizations deploying significant AI systems, especially in the public sector, should be required to publish clear policies on their use, including the system's purpose, data sources, known limitations, and human oversight procedures. This fosters the institutional transparency that Mišić et al. (2025) identify as crucial for good governance.

6.4. Public Investment and Foresight: Shaping a Desirable Future

Policy must be proactive, not merely reactive. It should actively shape the AI ecosystem towards positive goals.

6.4.1. Direct Public R&D towards Human-Centric AI

Governments should significantly increase funding for AI research focused on "co-intelligence"—tools that augment human capabilities—and applications in public health, climate science, and education. This steers the Opportunity discourse towards concrete, socially beneficial outcomes, as envisioned by Lengfelder et al. (2025).

6.4.2. Fund Independent Sociotechnical Research

A portion of national AI R&D budgets should be allocated to social scientists, legal scholars, and ethicists to study the long-term impacts of AI on society, democracy, and the economy. This builds the foundational knowledge needed for evidence-based policy.

6.4.3. Launch Public Awareness Campaigns on Digital Epistemology

To counter the Risk of AI-driven disinformation, public institutions should launch campaigns to educate citizens on how to critically evaluate digital information, the capabilities and limitations of generative AI, and the importance of verified sources. These campaigns must be proactive and skill-based, moving beyond warnings to active inoculation by teaching citizens not only to be skeptical but also to recognize the hallmarks

of AI-generated content and manipulation tactics. A national campaign, "Verify Before You Venerate," could be implemented in partnership with public libraries and schools to build this capacity. It would include interactive workshops that teach people to identify subtle deepfake artifacts such as unnatural blinking or mismatched audio using tools like the Witness' "Deepfake Lab," curriculum modules for schools that emphasize lateral reading by training students to open new browser tabs to verify the credibility of sources, and public service announcements that demonstrate how to use reverse image search and fact-checking websites to confirm the authenticity of viral AI-generated images or claims. This approach directly addresses the epistemic risks identified by Gambín et al. (2024) and Salvi et al. (2025).

In conclusion, navigating the competing discourses of AI requires policies that are as dynamic and multifaceted as the technology itself. The recommended actions, which span national capacity building, international cooperation, corporate accountability, and public foresight, provide an integrated strategy. The ultimate goal is to evolve AI governance from a reactive stance focused on Control to a proactive form of stewardship that confidently cultivates Opportunity, diligently mitigates Risk, and ensures that technological progress remains firmly anchored in the service of human dignity, democratic values, and global security.

Reference

Akter, S., Dwivedi, Y. K., Biswas, K., Michael, K., Bandara, R. J., & Sajib, S. (2021). Addressing Algorithmic Bias in AI-Driven Customer Management. *Journal of Global Information Management (JGIM)*, *29*(6), 1-27. https://doi.org/10.4018/JGIM.20211101.oa3

Alwakeel, M. M. (2025). AI-Assisted Real-Time Monitoring of Infectious Diseases in Urban Areas. *Mathematics*, *13*(12), 1911. https://doi.org/10.3390/math13121911

Azgin, B., & Kiralp, S. (2024). Surveillance, Disinformation, and Legislative Measures in the 21st Century: AI, Social Media, and the Future of Democracies. *Social Sciences*, *13*(10), 510. https://doi.org/10.3390/socsci13100510

Babina, T., Fedyk, A., He, A., & Hodson, J. (2024). Artificial intelligence, firm growth, and product innovation. *Journal of Financial Economics*, *151*. https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2023.103745

Batool, A., Zowghi, D., & Bano, M. (2025). AI governance: a systematic literature review. *AI And Ethics*. https://doi.org/10.1007/s43681-024-00653-w

Benvenuti, M., Cangelosi, A., Weinberger, A., Mazzoni, E., Benassi, M., Barbaresi, M., & Orsoni, M. (2023). Artificial intelligence and human behavioral development: A perspective on new skills and competences acquisition for the educational context. *Computers in Human Behavior*, *148*. https://doi.org/10.1016/j.chb.2023.107903

Black, A. (2023). AI and Democratic Equality: How Surveillance Capitalism and Computational Propaganda Threaten Democracy. In: B. Steffen (Ed.) *Bridging the Gap Between AI and Reality. AISoLA 2023. Lecture Notes in Computer Science, vol 14129* (pp. 333-347). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-73741-1_21

Buzan, B. G., Wæver, O., & de Wilde, J. H. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner.

Camilleri, M. A. (2023). Artificial intelligence governance: Ethical considerations and implications for social responsibility. *Expert Systems*, *41*(7). https://doi.org/10.1111/exsy.13406

Cheong, B. C. (2024). Transparency and accountability in AI systems: safeguarding wellbeing in the age of algorithmic decision-making. *Frontiers in Human Dynamics*, *6*. https://doi.org/10.3389/fhumd.2024.1421273

Christie, E. H., Ertan, A., Adomaitis, L., & Klaus, M. (2023). Regulating lethal autonomous weapon systems: exploring the challenges of explainability and traceability. *AI And Ethics*, *4*(2), 229–245. https://doi.org/10.1007/s43681-023-00261-0

Curran, D. (2023). Surveillance capitalism and systemic digital risk: The imperative to collect and connect and the risks of interconnectedness. *Big Data & Society*, *10*(1). https://doi.org/10.1177/20539517231177621

Diel, A., Lalgi, T., Schröter, I. C., MacDorman, K., Teufel, M., & Bäuerle, A. (2024). Human performance in detecting deepfakes: A systematic review and meta-analysis of 56 papers. *Computers in Human Behavior Reports*, *16*. https://doi.org/10.1016/j.chbr.2024.100538

Ebrahimi, S., Abdelhalim, E., Hassanein, K., & Head, M. (2024). Reducing the incidence of biased algorithmic decisions through feature importance transparency: an empirical study. *European Journal of Information Systems*, 1–29. https://doi.org/10.1080/0960085x.2024.2395531

Filippucci, F., Gal, P., Jona-Lasinio, C., Leandro, A., & Nicoletti, G. (2024). The impact of Artificial Intelligence on productivity, distribution and growth: Key mechanisms, initial evidence and policy challenges. *OECD Artificial Intelligence Papers, 15*. https://doi.org/10.1787/8d900037-en

Ferrara, E. (2024). Fairness and Bias in Artificial Intelligence: A Brief Survey of Sources, Impacts, and Mitigation Strategies. *Sci*, *6*(1), 3. https://doi.org/10.3390/sci6010003

Frank, M. R., Ahn, Y., & Moro, E. (2025). AI exposure predicts unemployment risk: A new approach to technology-driven job loss. *PNAS Nexus*. https://doi.org/10.1093/pnasnexus/pgaf107

Franklin, G., Stephens, R., Piracha, M., Tiosano, S., Lehouillier, F., Koppel, R., & Elkin, P. L. (2024). The Sociodemographic Biases in Machine Learning Algorithms: A Biomedical Informatics Perspective. *Life*, *14*(6), 652. https://doi.org/10.3390/life14060652

Gambín, Á. F., Yazidi, A., Vasilakos, A., Haugerud, H., & Djenouri, Y. (2024). Deepfakes: current and future trends. *Artificial Intelligence Review*, *57*(3). https://doi.org/10.1007/s10462-023-10679-x

Giest, S. N., & Klievink, B. (2022). More than a digital system: how AI is changing the role of bureaucrats in different organizational contexts**.** *Public Management Review*, *26*(2), 379–398. https://doi.org/10.1080/14719037.2022.2095001

Gonzales, J. T. (2023). Implications of AI innovation on economic growth: a panel data study. *Journal of Economic Structures*, *12*(1). https://doi.org/10.1186/s40008-023-00307-w

Guo, J. (2025). The ethical legitimacy of autonomous Weapons systems: reconfiguring war accountability in the age of artificial Intelligence. *Ethics & Global Politics*, 1–13. https://doi.org/10.1080/16544951.2025.2540131

Hasanzadeh, F., Josephson, C. B., Waters, G., Adedinsewo, D., Azizi, Z., & White, J. A. (2025). Bias recognition and mitigation strategies in artificial intelligence healthcare applications. *Npj Digital Medicine*, *8*(1). https://doi.org/10.1038/s41746-025-01503-7

Kharvi, P. (2024). Understanding the Impact of AI-Generated Deepfakes on Public Opinion, Political Discourse, and Personal Security in Social Media. *IEEE Security & Privacy*, *22*, 115–122. https://doi.org/10.1109/MSEC.2024.3405963

Kohn, S., Cohen, M., Johnson, A., Terman, M., Weltman, G., & Lyons, J. (2024). Supporting ethical Decision-Making for lethal autonomous weapons. *Journal of Military Ethics*, *23*(1), 12–31. https://doi.org/10.1080/15027570.2024.2366094

Kusche, I. (2024). Possible harms of artificial intelligence and the EU AI act: fundamental rights and risk. *Journal of Risk Research*, 1–14. https://doi.org/10.1080/13669877.2024.2350720

Lengfelder, C., Tapia, H., & Biggeri, M. (2025). Navigating AI with a Human Development Compass – Shaping Tomorrow's Capabilities. *Journal of Human Development and Capabilities*, 1–10. https://doi.org/10.1080/19452829.2025.2520011

Mackin, S., Major, V. J., Chunara, R., & Newton-Dame, R. (2025). Identifying and mitigating algorithmic bias in the safety net. *Npj Digital Medicine*, *8*(1). https://doi.org/10.1038/s41746-025-01732-w

McFarland, T., & Assaad, Z. (2023). Legal reviews of in situ learning in autonomous weapons. *Ethics and Information Technology*, *25*(1). https://doi.org/10.1007/s10676-023-09688-9

Mišić, J., Van Est, R., & Kool, L. (2025). Good governance of public sector AI: a combined value framework for good order and a good society. *AI And Ethics*. https://doi.org/10.1007/s43681-025-00751-3

Novelli, C., Taddeo, M., & Floridi, L. (2023). Accountability in artificial intelligence: what it is and how it works. *AI & Society*, *39*(4), 1871–1882. https://doi.org/10.1007/s00146-023-01635-y

Neuwirth, R. (2023). Prohibited artificial intelligence practices in the proposed EU artificial intelligence act (AIA). *Computer Law & Security Review*, *48*. https://doi.org/10.1016/j.clsr.2023.105798

OECD. (2023). The state of implementation of the OECD AI Principles four years on. *OECD Artificial Intelligence Papers, 3*. https://doi.org/10.1787/835641c9-en

Osasona, F., Amoo, O., Atadoga, A., Abrahams, T., Farayola, O., & Ayinla, B. (2024). Reviewing the ethical implications of AI in decision making processes. *International Journal of Management & Entrepreneurship Research*, *6*(2), 322–335. https://doi.org/10.51594/ijmer.v6i2.773

Papagiannidis, E., Mikalef, P., & Conboy, K. (2025). Responsible artificial intelligence governance: A review and research framework. *The Journal of Strategic Information Systems*, *34*(2). https://doi.org/10.1016/j.jsis.2024.101885

Rehak, R. (2025). AI Narrative Breakdown. A Critical Assessment of Power and Promise. *Association for Computing Machinery*, 1250–1260. https://doi.org/10.1145/3715275.3732083

Salvi, F., Ribeiro, M. H., Gallotti, R., & West, R. (2025). On the conversational persuasiveness of GPT-4. *Nature Human Behaviour*. https://doi.org/10.1038/s41562-025-02194-6

Selten, F., & Klievink, B. (2024). Organizing public sector AI adoption: Navigating between separation and integration. *Government Information Quarterly*, *41*(1). https://doi.org/10.1016/j.giq.2023.101885

Shaban, O. S., & Omoush, A. (2025). AI-Driven Financial Transparency and Corporate Governance: Enhancing Accounting Practices with Evidence from Jordan. *MDPI*, *17*(9). https://doi.org/10.3390/su17093818

Sharmin, S., Biswas, B., Tiwari, A., Kamruzzaman, M., Saleh, M. A., Ferdousmou, J., & Hassan, M. (2025). Artificial Intelligence for Pandemic Preparedness and Response: Lessons Learned and Future Applications. *Journal of Management World, 2025*(2), 18-25. https://doi.org/10.53935/jomw.v2024i4.863

Singh, S., Singh, A., & Kumari, B. (2025). AI-DRIVEN ENVIRONMENTAL MONITORING SYSTEMS: A NEW FRONTIER IN CONSERVATION TECHNOLOGY. In D. Sahoo, S. Varalakshmi, S. Khairnar, & S. K. (Eds.) *Artificial Intelligence for Better Tomorrow Vol. 1* (pp. 16–29). https://www.researchgate.net/publication/394024562_AI-DRIVEN_ENVIRONMENTAL_MONITORING_SYSTEMS_A_NEW_FRONTIER_IN_CONSERVATION_TECHNOLOGY

Sun, J., Guan, X., Yuan, S., Guo, Y., Tan, Y., & Gao, Y. (2024). Public health perspectives on green efficiency through smart cities, artificial intelligence for healthcare and low carbon building materials. *Frontiers in Public Health*, *12*. https://doi.org/10.3389/fpubh.2024.1440049

Ukanwa, K. (2024). Algorithmic bias: Social science research integration through the 3-D Dependable AI Framework. *Current Opinion in Psychology*, *58*. https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2024.101836

UNESCO. (2021). *Recommendation on the ethics of artificial intelligence*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381137

Qin, Y., Xu, Z., Wang, X., & Skare, M. (2023). Artificial Intelligence and Economic Development: An Evolutionary investigation and Systematic review. *Journal of the Knowledge Economy*, *15*(1), 1736–1770. https://doi.org/10.1007/s13132-023-01183-2

Whittlestone, J., Nyrup, R., Alexandrova, A., Dihal, K., & Cave, S. (2019). Ethical and societal implications of algorithms, data, and artificial intelligence: a roadmap for research. In *Nuffield Foundation*. Nuffield Foundation. Retrieved August 18, 2025, from https://www.nuffieldfoundation.org/wp-content/uploads/2019/12/Ethical-and-Societal-Implications-of-Data-and-AI-summary-WEB.pdf

Williams, L. (2025). *Artificial Intelligence in 2024: A Thematic Analysis of Media Coverage.* (Master's Thesis) Virginia Polytechnic Institute and State University. https://vtechworks.lib.vt.edu/server/api/core/bitstreams/ca6c755c-8f13-4e5f-b7ca-ce37a8518cf7/content

Zai, F., Rohrbach, T., & Fricker, R. H. (2025). Voices and media frames in the public debate on artificial intelligence: comparing results from manual and automated content analysis. *Frontiers in Communication*, *10*. https://doi.org/10.3389/fcomm.2025.1599854

Zaidan, E., & Ibrahim, I. A. (2024). AI governance in a complex and rapidly changing regulatory landscape: A Global perspective. *Humanities and Social Sciences Communications*, *11*(1). https://doi.org/10.1057/s41599-024-03560-x

Zeng, Y., Lu, E., & Huangfu, C. (2018). *Linking Artificial Intelligence Principles*. Arxiv. arXiv:1812.04814.

Zhang, Q. (2025). AI-driven unemployment risk and household financial decision: Evidence from China. *Journal of Asian Economics*, *99*. https://doi.org/10.1016/j.asieco.2025.101963

Zhao, J. (2024). Promoting more accountable AI in the boardroom through smart regulation. *Computer Law & Security Review*, *52*. https://doi.org/10.1016/j.clsr.2024.105939

Political Science Critique

Journal Homepage: https://so01.tci-thaijo.org/index.php/PSC

Volume 12 **Issue** 24

Russia's 'Special Position' (Особое положение): Neo-Eurasianism, Civilisation-State, and the Geopolitics of Dual Hemisphere Strategy *

Preeprang Thanomsakchai [a]

Article Info

Article history:
Received September 27, 2025.
Revised November 18, 2025.
Accepted December 12, 2025.

Keywords:
Geopolitics; Neo-Eurasianism; Civilisation-State; Russia.

* This research article is part of the research project titled "Russia's Neo-Eurasianism: The Dynamic of Putin's Tsarist Tradition amidst Geopolitical Shifts ," funded by the Bachelor of Arts Program in Political Science (Special Program) for the 2024 fiscal year.

Abstract

This research article examines Russia's reconfiguration of its geopolitical identity under the concept of Neo-Eurasianism in the post–Cold War era. It employs the Dual-Hemisphere Strategy framework to explain Russia's foreign policy behavior as a dynamic interaction between two key factors: (1) Systemic factors, which involve maintaining the balance of power in the Near Abroad to preserve Russia's traditional status and constructing a new balance in the Euro-Pacific region to attain a renewed international position; and (2) Domestic identity factors, shaped by the ideas of the state-civilization and the national humiliation narrative. The analysis identifies three main trajectories within the Dual-Hemisphere Strategy: (1) a European alignment strategy, rooted in the Tsarist legacy; (2) an Asian turn, influenced by classical Eurasianism and its rejection of Western dominance; and (3) a Eurasian bridge strategy, advanced under Vladimir Putin, which seeks to balance the two hemispheres and affirm Russia's status in the emerging multipolar order.

The study finds that the notion of the state-civilization functions as an ideological framework that legitimizes Russia's pursuit of both status preservation and status transformation. The narrative of national humiliation, stemming from Western encirclement and condescension, has been instrumental in justifying Russia's geopolitical assertiveness under Neo-Eurasianism, alongside its expanding role in international organizations such as the SCO, EAEU, CSTO, and BRICS. Ultimately, the research argues that the fusion of geopolitical calculation and civilizational identity-building constitutes the core of Russia's ongoing effort to restore great-power status and shape a post-Western, multipolar world order.

[a] Lecturer, Dr., Department of Political Science and Public Administration, Faculty of Social Sciences, Kasetsart University, Bangkok 10900, Thailand. Email: Preeprang.t@ku.th

สถานะพิเศษของรัสเซีย:
ลัทธิยูเรเซียใหม่ รัฐ-อารยธรรม และภูมิรัฐศาสตร์ของยุทธศาสตร์สองซีกโลก *

ปรีห์ปราง ถนอมศักดิ์ชัย [a]

Article Info

Article history:
Received 27 กันยายน 2568
Revised 18 พฤศจิกายน 2568
Accepted 12 ธันวาคม 2568

คำสำคัญ:
ภูมิรัฐศาสตร์; ลัทธิยูเรเซียใหม่; รัฐ-อารยธรรม; รัสเซีย

* บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย เรื่อง "ลัทธิยูเรเซียใหม่ของรัสเซีย: พลวัตในจารีตแบบพระเจ้าซาร์ของ วลาดิเมียร์ ปูติน ท่ามกลางความผันแปรทางภูมิรัฐศาสตร์โลก" ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากโครงการศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ ภาคพิเศษ ประจำปีงบประมาณ 2567

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้ต้องการศึกษาการปรับอัตลักษณ์ทางภูมิรัฐศาสตร์ของรัสเซียภายใต้แนวคิดเรื่องลัทธิยูเรเซียใหม่ในยุคหลังสงครามเย็น โดยนำเสนอผ่านกรอบแนวคิดที่เรียกว่ายุทธศาสตร์สองซีกโลก เพื่ออธิบายพฤติกรรมทางนโยบายต่างประเทศของรัสเซียในฐานะพลวัตที่เกิดจากปัจจัยในระดับระบบโดยเฉพาะเรื่องการรักษาดุลแห่งอำนาจในพื้นที่รัฐใกล้เรือนเคียงเพื่อรักษาสถานภาพดั้งเดิม และดุลแห่งอำนาจในยูโร-แปซิฟิกเพื่อแสวงหาสถานภาพใหม่ กับปัจจัยเชิงอัตลักษณ์ภายในประเทศที่สร้างขึ้นจากแนวคิดเรื่องรัฐ-อารยธรรมกับเรื่องเล่าเกี่ยวกับความอัปยศอดสูแห่งชาติ โดยหนึ่งในประเด็นวิเคราะห์คือการอธิบายว่ายุทธศาสตร์สองซีกโลกประกอบด้วย 3 แนวทางหลัก ได้แก่ หนึ่ง ยุทธศาสตร์เข้าหายุโรปที่สืบเนื่องจากมรดกสมัยซาร์ สอง ยุทธศาสตร์หันสู่เอเชียที่ได้รับอิทธิพลจากลัทธิยูเรเซียแบบดั้งเดิม และ สาม ยุทธศาสตร์สะพานแห่งยูเรเซียในยุคของวลาดีมีร์ ปูติน ซึ่งพยายามสร้างสมดุลระหว่างสองซีกโลกและยืนยันสถานะของรัสเซียในระเบียบโลกใหม่

ข้อค้นพบในเรื่องรัฐ-อารยธรรมพบว่าเรื่องเล่าความอัปยศอดสูจากการถูกปิดล้อมและการถูกดูแคลนโดยชาติตะวันตกถูกนำมาใช้สร้างความชอบธรรมให้กับการรักษาสถานภาพดั้งเดิมของรัสเซียภายใต้กรอบยูเรเซียใหม่ พร้อม ๆ กับการแสวงหาสถานภาพใหม่ของรัสเซียขยายบทบาทในองค์กรระหว่างประเทศ เช่น SCO EAEU CSTO และ BRICS ท้ายที่สุดการผสมผสานกันระหว่างปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์กับปัจจัยด้านการสร้างอัตลักษณ์ทางอารยธรรมจึงกลายเป็นหัวใจสำคัญในความพยายามของรัสเซียในการฟื้นฟูสถานภาพมหาอำนาจ และสร้างระเบียบโลกแบบหลายขั้วอำนาจที่ไม่อยู่ภายใต้อำนาจนำของตะวันตก

[a] อาจารย์ ดร., ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร 10900 ไทย Email: Preeprang.t@ku.th

1. บทนำ

"ไม่นานหลังจากการล่มสลายของสหภาพโซเวียต ผมอยู่ที่เทือกเขาอูราล[1] *ซึ่งเป็นบริเวณที่ใช้แบ่งพรมแดนระหว่างยุโรปกับเอเชีย โดยมีทีมงานช่างภาพชาวรัสเซียติดตามไปด้วย ช่างภาพเป็นชายชราผู้สุขุม อดทน และเปี่ยมประสบการณ์ และยังเป็นบุตรชายของช่างภาพกองทัพแดงที่เคยถ่ายทำภาพยนตร์สารคดีจำนวนมากในช่วงที่เยอรมนีปิดล้อมสตาลินกราด ผมถามเขาว่า "ตกลงคุณเป็นคนยุโรปหรือคนเอเชีย?" เขาครุ่นคิดอยู่ครู่หนึ่ง ก่อนตอบว่า "ไม่ใช่ทั้งสองอย่าง เพราะผมเป็นคนรัสเซีย"* – ทิมมาร์แชล[2]

ในเดือน 31 สิงหาคม ถึงวันที่ 1 กันยายน ค.ศ. 2025 ประธานาธิบดี Vladimir Putin ได้เดินทางเยือนเมืองเทียนจินเพื่อเข้าร่วมประชุมองค์การความร่วมมือเซี่ยงไฮ้ (Shanghai Cooperation Organisation) หรือ SCO ท่ามกลางการจับตามองของผู้สื่อข่าวต่างประเทศ โดยที่สายตาทุกคู่ต่างจับจ้องว่าการประชุม SCO ในปีนี้จะมีการเปิดประเด็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงของยุทธศาสตร์มุ่งสู่ยูเรเซีย (Eurasian Turn) หรือไม่ (Kremlin, 2025) เพราะนับแต่การผนวกไครเมียเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของรัสเซียในปี 2014 เราจะพบว่ารัสเซียในปัจจุบันมิได้กำหนดสถานภาพของตนในฐานะชาติมหาอำนาจในยุโรปเพียงอย่างเดียวอีกต่อไป แต่ได้กำหนดสถานภาพแบบใหม่ (หรือสถานภาพเก่าที่นำมาประกอบสร้างใหม่) ภายใต้พื้นที่ซึ่งเรียกว่า "ยูเรเซีย" (Eurasia) อันหมายความรวมถึงภูมิรัฐศาสตร์ที่ตั้งอยู่กึ่งกลางของกลุ่มอารยธรรมและอาณาบริเวณที่กินพื้นที่ขนาดใหญ่จากลิสบอนไปจรดเมืองวลาดีวอสต็อก (Putin, 2014)

หากถามว่าแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์ข้างต้นเกิดขึ้นมาท่ามกลางบริบทอะไรบ้าง อาจพบคำตอบจากหลายปัจจัยประกอบกัน ซึ่งบทความชิ้นนี้จะนำเสนอคำอธิบายเชิงระบบต่อบรรดาคำตอบเหล่านั้นต่อไป อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจากหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ปรากฏอยู่เบื้องหน้า โดยเฉพาะหลักฐานจากถ้อยแถลงของรัสเซียเอง จะพบว่า สิ่งที่ปรากฏให้เห็นบ่อยครั้งมักตั้งอยู่บนกรอบการอธิบายในฐานะผู้ถูกกระทำ[3] อันเป็นผลจากความพ่ายแพ้ในความขัดแย้งสองขั้วอำนาจระหว่างสหรัฐฯ กับสหภาพโซเวียตในสมัยสงครามเย็นที่ทำให้สถานภาพดั้งเดิมของจักรวรรดิรัสเซียที่เคยเกรียงไกรต้องล่มสลายลงไปอย่างฉับพลัน (Zubok, 2009, pp. 327–330) ถัดมาคือความพ่ายแพ้จากการถูกทรยศหักหลังโดยพันธมิตรของสหรัฐฯ ในนาม NATO และการขยายตัวสู่ทิศตะวันออกของสมาชิก NATO ซึ่งทั้งลดทอนขีดความสามารถในการป้องกัน และในขณะเดียวกันก็ได้สร้างแรงคุกคามที่มากขึ้นต่อสถานภาพดั้งเดิมที่ลดน้อยลงของรัสเซียในศตวรรษที่ 21 (Mearsheimer, 2014) จนกระทั่งความอัปยศอดสูระลอกล่าสุดที่วางอยู่บนการถูกกระทำการปิดล้อมจากชาติตะวันตก (Western encirclement) ซึ่งกลายเป็นวาทกรรมหลักของลัทธิยูเรเซียใหม่ของรัสเซียในการสร้างความชอบธรรมให้รัสเซียหันไปสู่พันธมิตรด้านทิศตะวันออกมากขึ้นหรือที่หลายฝ่ายเรียกว่าเป็นการหันสู่เอเชีย (Turn to Asia) (Putin, 2014)

การหันเหสู่โลกตะวันออกดังกล่าวยังสอดรับกับการเปลี่ยนแปลงทางความคิดที่ถูกผลักให้กลายเป็นชุดอุดมการณ์หลักของชาติที่ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะกระแสชาตินิยมในรัสเซียที่พยายามต่อต้านอิทธิพลของตะวันตกในนามของลัทธิยูเรเซียใหม่หรือลัทธิ นีโอยูเรเซีย (Neo-Eurasianiam) ซึ่งแต่เดิมทีเป็นเพียงความคิดกระแสรองในประเทศที่มีการนำเสนอผ่านนักวิชาการขวาจัดอย่าง Alexandre Dugin (Laruelle, 2008) มาตั้งแต่ช่วงหลังสงครามเย็นสิ้นสุดลงใหม่ ๆ แต่ยังไม่ได้รับความสนใจจากรัฐในตอนแรก

---

[1] แนวพรมแดนทางธรรมชาติในรัสเซียที่ถือกันว่าเป็นเส้นแบ่งเขตระหว่างทวีปยุโรปกับทวีปเอเชีย

[2] นักหนังสือพิมพ์ และนักเขียนที่มีผลงานด้านภูมิรัฐศาสตร์ที่มีชื่อเสียง

[3] เช่นเดียวกับวิธีคิดเรื่องศตวรรษที่ 19 ในฐานะศตวรรษแห่งความอัปยศ (百年国耻) ของชาติจีน

จนกระทั่งการเผชิญหน้าระหว่างรัสเซียกับโลกตะวันตกเริ่มรุนแรงขึ้นหลังปี 2000 โดยมีเหตุการณ์ที่เป็นจุดหักเหสำคัญอย่างการผนวกแคว้นไครเมียในปี 2014 และล่าสุดคือสงครามในยูเครนนับตั้งแต่ปี 2022 ก็ยิ่งเร่งเร้าให้เครมลินนำลัทธิยูเรเซียใหม่มาใช้เป็นส่วนหนึ่งของอุดมการณ์รัฐที่ชัดเจนมากขึ้น เช่น การนำเสนอลัทธิยูเรเซียในเอกสาร *แนวคิดด้านนโยบายต่างประเทศของสหพันธรัฐรัสเซีย* (Концепция внешней политики Российской Федерации 2023 г. / The Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation) ในปี 2023 ของกระทรวงการต่างประเทศแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย ซึ่งข้อความในตอนต้นของเอกสารชิ้นนี้สะท้อนจุดยืนในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัสเซียในปัจจุบันที่วางอยู่บนพื้นที่ยูเรเซียและอุดมการณ์แบบยูเรเซียใหม่อย่างชัดเจนว่า (Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 2023)

> กว่าพันปีแห่งความเป็นรัฐเอกราช มรดกทางวัฒนธรรมจากยุคสมัยก่อน ความผูกพันทางประวัติศาสตร์อันลึกซึ้งกับวัฒนธรรมยุโรปดั้งเดิมและวัฒนธรรมอื่น ๆ ของยูเรเซีย ตลอดจนความสามารถในการสร้างความอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนระหว่างผู้คนที่มีความแตกต่างทั้งทางชาติพันธุ์ ศาสนา และภาษา ภายในดินแดนเดียวกันที่ได้รับการหล่อหลอมมาหลายศตวรรษ ล้วนเป็นปัจจัยที่กำหนด**สถานะพิเศษของรัสเซีย (**Особое положение**)** ในฐานะ**รัฐ-อารยธรรม (**государство - цивилизация**)** ที่มีความเป็นเอกลักษณ์ และในฐานะ**มหาอำนาจของยูเรเซีย** (Обширная евразийская держава) **และมหาอำนาจของยูโร-แปซิฟิก** (Евро-тихоокеанская держава) อันกว้างใหญ่ไพศาล ซึ่งทำหน้าที่เชื่อมโยงประชาชนรัสเซียเข้ากับชนชาติอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ในชุมชนทางวัฒนธรรมและชุมชนทางอารยธรรมของโลกรัสเซีย (แปลและเน้นข้อความโดยตัวผู้วิจัย)

จากข้อความข้างต้น สิ่งที่ผู้วิจัยต้องการชี้ให้เห็นคือ ปัจจัยทำให้ลัทธิยูเรเซียใหม่กลายเป็นอุดมการณ์หลักของรัสเซียในปัจจุบัน โดยอธิบายผ่านปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์โดยเฉพาะพื้นที่ที่เรียกว่ายูเรเซียและยูโร-แปซิฟิก โดยสัมพันธ์กับปัจจัยที่เป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับรัฐ-อารยธรรม (state-civilization) และเรื่องเล่าของความอัปยศอดสูแห่งชาติ (national humiliation) ของรัสเซียที่นำไปสู่การสถาปนาลัทธิยูเรเซียใหม่หลังสงครามเย็น โดยเชื่อว่าปัจจัยเหล่านี้มีอิทธิพลต่อนโยบายและจุดยืนของรัสเซียในโลกผ่านการดำเนินยุทธศาสตร์สำคัญสามรูปแบบซึ่งผู้วิจัยพัฒนามาจากข้อเสนอเรื่องชุดภาษาเกี่ยวกับอารยธรรมสามแบบ (three civilizational grammars) ของ Marlène Laruelle ว่าที่ผ่านมารัสเซียวางสถานะของตัวเองโดยใช้ยุโรปเป็นไม้บรรทัดวัดตนเองเสมอ (Laruelle, 2008) และกลายเป็นแนวทางการกำหนดตัวเองสามรูปแบบคือการที่รัสเซียอธิบายตนเองในฐานะประเทศในยุโรปที่เดินตามเส้นทางการพัฒนาแบบตะวันตก กับรัสเซียในฐานะประเทศในยุโรปที่เลือกเส้นทางการพัฒนาที่ไม่ใช่แบบตะวันตก และสุดท้ายคือรัสเซียในฐานะประเทศนอกยุโรปโดยสิ้นเชิง โดยที่ผู้วิจัยนำมาพัฒนาใหม่ในฐานะยุทธศาสตร์ของรัสเซีย 3 รูปแบบ ดังนี้

(1) ยุทธศาสตร์ตามตัวแบบพระเจ้าซาร์ปีเตอร์มหาราช (Tsarism) การวางตนเองหรือระบุอัตลักษณ์ของตนว่าเป็นหนึ่งในชาติทรงอำนาจของยุโรป (European power)

(2) ยุทธศาสตร์ตามตัวแบบลัทธิยูเรเซียดั้งเดิม (Eurasianists) หรือตัวแบบที่ต้องการปฏิเสธโลกตะวันตกและหันไปสู่เอเชีย โดยฟื้นแนวคิดเรื่องพื้นที่ยูเรเซียในฐานะทางเลือกใหม่

(3) ยุทธศาสตร์ตามตัวแบบ Putin หรือลัทธิยูเรเซียใหม่ที่วางรัสเซียในฐานะสะพาน (Eurasian Bridge) ทางภูมิรัฐศาสตร์และรัฐ-อารยธรรมที่ไม่ใช่ทั้งยุโรปหรือเอเชียโดยสมบูรณ์ แต่สามารถปรับตัวเพื่อเชื่อมโยงกับทั้งสองฝ่ายได้ โดยเฉพาะในบริบทของโลกพหุขั้ว (multipolar world order) และการลดการครองอำนาจนำของสหรัฐฯ (American hegemony) ในเวทีโลก

แต่ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินยุทธศาสตร์แบบใดก็ตาม ผู้วิจัยจะนำเสนอต่อไปว่าการหมกมุ่นอยู่กับยุโรปยังคงเป็นหัวใจสำคัญในภาษาทางการเมืองของรัสเซีย แต่ในขณะเดียวกันการใช้ยุโรปเป็นไม้บรรทัดวัดตัวตนของรัสเซียย่อมยากที่จะเลี่ยงความย้อนแย้งสองด้านภายในตัวเอง โดยในด้านหนึ่งรัสเซียมองยุโรปว่าเป็นมาตรฐานในเชิงภูมิรัฐศาสตร์ เศรษฐกิจที่รัสเซียควรเอาเยี่ยงอย่างและผสานความร่วมมือด้วย แต่ในอีกด้านหนึ่งการที่รัสเซียปฏิเสธแนวคิดเสรีนิยมแบบตะวันตกตลอดจนคำอธิบายเรื่องรัฐ-อารยธรรมที่เน้นว่ารัสเซียและยุโรปวางอยู่บนค่านิยมและอัตลักษณ์ที่ต่างกัน ซึ่งกลายเครื่องมือสำคัญในการวางเรื่องเล่าของรัสเซียในปัจจุบันก็ทำให้เกิดความเป็นอื่นในทางภูมิรัฐศาสตร์ (geopolitical othering) กับโลกตะวันตกที่มากขึ้นตามมาด้วยเช่นกัน และสิ่งนี้เองที่สุดท้ายจะค่อย ๆ ปิดกั้นความเป็นไปได้ของการสร้างกรอบความร่วมมือในอนาคต และผลักให้รัสเซียต้องชดเชยด้วยการแสวงหากรอบความร่วมมือใหม่ ๆ ตลอดจนบทบาทระหว่างประเทศอื่น ๆ ที่วางอยู่บนกรอบยูเรเซียแทน ไม่ว่าจะเป็น BRICS องค์การความร่วมมือเซี่ยงไฮ้ (SCO) เครือรัฐเอกราช (CIS) สหภาพเศรษฐกิจยูเรเซีย (EAEU) องค์การสนธิสัญญาความมั่นคงร่วมกัน (CSTO) กลุ่ม RIC (รัสเซีย อินเดีย จีน) หรือองค์การระหว่างประเทศอื่น ๆ ที่รัสเซียพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัยประกอบด้วย

1. เพื่อศึกษาวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของแนวคิดภูมิรัฐศาสตร์ในประเทศรัสเซีย
2. เพื่อศึกษาการนำแนวคิดเรื่องภูมิรัฐศาสตร์ของรัสเซียไปปรับใช้กับการกำหนดนโยบายภายในประเทศและต่างประเทศของรัสเซีย
3. เพื่อศึกษาผลกระทบที่แนวคิดภูมิรัฐศาสตร์ของรัสเซียมีต่อการแสดงบทบาทของรัสเซียในภูมิภาคและในเวทีโลก

คำถามวิจัย

แนวคิดเรื่องภูมิรัฐศาสตร์ของรัสเซียมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรจนถึงปัจจุบัน และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลกระทบต่อกระบวนการตัดสินใจกำหนดนโยบายทั้งภายในประเทศและนโยบายต่างประเทศของรัสเซียที่สัมพันธ์กับบทบาทของรัสเซียในภูมิภาคและเวทีโลกอย่างไร

2. กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งวิเคราะห์แนวคิดลัทธิยูเรเซียใหม่ในฐานะที่เป็นกรอบความคิดทางภูมิรัฐศาสตร์ซึ่งมิได้หยุดนิ่ง หากแต่ถูกสร้างขึ้นและปรับเปลี่ยนไปตามพลวัตของระบบอำนาจโลกในแต่ละช่วงเวลา โดยความเปลี่ยนแปลงของแนวคิดขึ้นอยู่กับตำแหน่งที่รัสเซียรับรู้ว่าตนเองดำรงอยู่ภายในระบบระหว่างประเทศตลอดจนปฏิกิริยาของรัสเซียต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่เกิดขึ้นในระบบนั้น ทั้งนี้ หัวใจสำคัญของการวิเคราะห์ในครั้งนี้วางอยู่บนสิ่งที่ผู้วิจัยเรียกว่า “ยุทธศาสตร์สองซีกโลก” (Dual Hemisphere Strategy) ซึ่งสะท้อนการแบ่งทิศทางเชิงภูมิรัฐศาสตร์ของรัสเซียออกเป็นสองด้าน ด้านหนึ่งคือซีกโลกตะวันตก กับอีกด้านหนึ่งคือซีกโลกเอเชียในความหมายของทั้งประเทศที่มีพรมแดนติดกับรัสเซียกับเอเชียในความหมายแบบกว้างที่ครอบคลุมอารยธรรมอันหลากหลายทั้งหมดของเอเชีย และแนวคิดสองซีกโลกนี้ได้เปิดทางเลือกให้แก่ตัวแบบที่เป็นยุทธศาสตร์สามแนวทางของรัสเซีย ได้แก่ **หนึ่ง** แนวทางการกำหนดรัสเซียให้เป็นส่วนหนึ่งของยุโรปหรือระบุตัวเองเป็นมหาอำนาจยุโรป **สอง** แนวทางการปฏิเสธตะวันตกและหันไปสู่เอเชียโดยอาศัยแนวคิดยูเรเซียที่ถูกฟื้นคืนขึ้นมา และ **สาม** แนวทางการวางตำแหน่งรัสเซียในฐานะสะพานเชื่อมที่ไม่ได้เป็นยุโรปหรือเอเชียอย่างสิ้นเชิงทั้งในด้านอารยธรรมและภูมิรัฐศาสตร์ แต่เป็นสะพานยูเรเซีย (Eurasian Bridge) ที่มีศักยภาพในการปรับหมุน

ทิศทางระหว่างทั้งสองซีกโลกได้ โดยเฉพาะในบริบทของโลกหลายขั้วอำนาจ (multipolar world) ซึ่งถือเป็นหัวใจของลัทธิยูเรเซียใหม่ในยุคของ Putin หลังปี 2014

เมื่อกำหนดปัญหาการวิจัยเช่นนี้ ผู้วิจัยจึงพัฒนาข้อเสนอของ Elias Götz (Götz, 2017, pp. 379–381) ซึ่งได้นำกรอบวิเคราะห์ของ Kenneth Waltz (Waltz, 1959, pp. 1–15) เรื่อง "The Three Images" มาประยุกต์ใช้ โดยมองผ่านสามระดับ ได้แก่ ระดับระบบ (system level) ระดับภายในประเทศ (domestic level) และระดับปัจเจก (individual level) ในระดับระบบ Götz เสนอว่าปัจจัยสำคัญคือการจัดดุลอำนาจซึ่งเป็นปัจจัยเชิงวัตถุ (material) ขณะที่ระดับภายในประเทศแบ่งออกเป็นสองส่วน คือการสร้างเรื่องเล่าแห่งอัตลักษณ์หรืออัตลักษณ์ประจำชาติ (national identity narrative) และศักยภาพของรัฐ (state capacity) สองปัจจัยนี้มีบทบาทเป็นตัวขยายสัญญาณ (magnifier) ในการกำหนดนโยบาย ส่วนปัจจัยระดับปัจเจกคือผู้นำและภาวะผู้นำ (leadership) ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวส่งสัญญาณ (transmitter) ดังนั้นผู้วิจัยจึงกำหนดตัวแปรอิสระหรือตัวแปรต้น โดยพัฒนาจากข้อเสนอของ Götz มาเป็นฐานและเสนอเป็นกรอบแนวคิดใหม่เพิ่มเติม โดยแบ่งปัจจัยระบบ (X1) ออกเป็นสองส่วนย่อย ได้แก่ (X1.1) การจัดดุลแห่งอำนาจ (Balance of Power) ในพื้นที่รัฐใกล้เรือนเคียง (Near Abroad) และ (X1.2) การจัดดุลแห่งอำนาจในภูมิภาคยูโร-แปซิฟิก (Euro-Pacific) ส่วนปัจจัยภายในประเทศ (X2) นั้น ผู้วิจัยหยิบยืมกรอบการสร้างคำอธิบายเกี่ยวกับอัตลักษณ์แห่งชาติ (national identity narrative) มาใช้ แต่จะอธิบายด้วยแนวคิดเรื่องรัฐ-อารยธรรมควบคู่ไปกับเรื่องเล่าเกี่ยวกับความอัปยศอดสูของชาติ (national humiliation) แทน โดยทั้งสองเรื่องต่างมีประธานาธิบดี Putin เป็นตัวแสดงสำคัญในการตัดสินใจยกระดับให้การเผยแพร่เรื่องเล่าดังกล่าวกลายเป็นชุดคำอธิบายกระแสหลักของรัสเซีย

สุดท้ายคือปัจจัยที่เป็นผลลัพธ์หรือตัวแปรตามของงานวิจัยชิ้นนี้ ซึ่งหมายถึงยุทธศาสตร์สองซีกโลกของรัสเซียทั้ง 3 รูปแบบที่รัสเซียอาจเลือกใช้ อันได้แก่ (Y1) ยุทธศาสตร์การกำหนดตนเองในฐานะส่วนหนึ่งของยุโรป (European alignment) (Y2) การหันเหไปสู่เอเชีย (Turn to Asia) และ (Y3) ยุทธศาสตร์การเป็นสะพานยูเรเซีย (Eurasian Bridge) ในฐานะทางเลือกเพื่อป้องกันความเสี่ยงเชิงยุทธศาสตร์ กล่าวคือเป็นการวางตัวเพื่อป้องกันไม่ให้ถูกผูกมัดกับซีกโลกเดียว และสุดท้าย ผู้วิจัยเสนอว่าไม่ว่ารัสเซียจะเลือกดำเนินยุทธศาสตร์ใดก็ตามใน 3 ยุทธศาสตร์นี้ ล้วนแต่มุ่งสู่เป้าหมายอย่างเดียวกัน นั่นคือการรักษาสถานภาพดั้งเดิม (Z1) หรือการแสวงหาสถานภาพใหม่ (Z2) ในระบบระหว่าง

โดยปัจจัยทั้งหมดนี้สามารถสรุปได้ตามแผนภาพดังต่อไปนี้

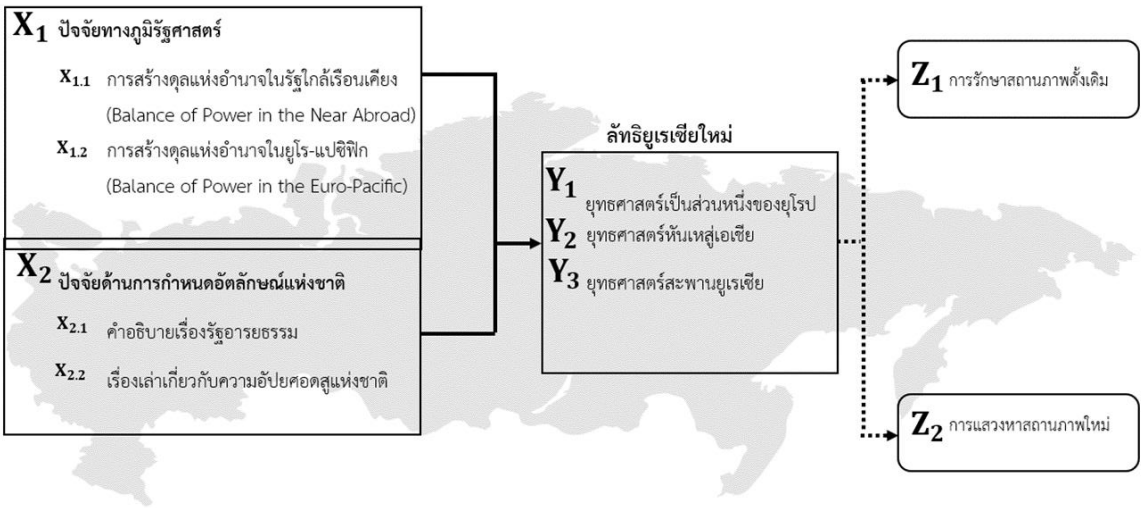

3. บทวิเคราะห์

3.1 ภูมิรัฐศาสตร์ของลัทธิยูเรเซียใหม่

3.1.1 ดุลแห่งอำนาจของรัสเซียในพื้นที่รัฐใกล้เรือนเคียง (Near Abroad)

ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะแบ่งการวิเคราะห์การสร้างดุลแห่งอำนาจของรัสเซียในพื้นที่รัฐใกล้เรือนเคียงที่เกิดการเปลี่ยนระบอบหลังเหตุการณ์ปฏิวัติหลากสี (Colors Revolution) โดยเฉพาะกรณียูเครนซึ่งมีสองช่วงเวลาคือยูเครนในเหตุการณ์ผนวกดินแดนแคว้นไครเมียในปี 2014 และหลังปฏิบัติการพิเศษทางการทหารในปี 2022 ตามลำดับ โดยจะพบว่าหากย้อนกลับไปในทศวรรษแรกภายหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตในปี 1991 รัสเซียได้ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาภายใน ส่วนภายนอกก็มุ่งสร้างความสัมพันธ์อันดีกับโลกกับตะวันตก ซึ่งสำหรับรัสเซียแล้ว การรักษาสถานภาพดั้งเดิม (status quo) เมื่อครั้งยังเป็นสหภาพโซเวียตคือสิ่งสำคัญ ดังนั้น การคงที่นั่งในคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ การรักษาขีดความสามารถทางนิวเคลียร์ และที่สำคัญคืออิทธิพลเหนือประเทศที่แต่เดิมเคยอยู่ภายในสหภาพถือเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง (Russian International Affairs Council [RIAC], 2012) ดังสะท้อนผ่านคำว่า**รัฐใกล้เรือนเคียง (Near Abroad; Ближнее Зарубежье)** ซึ่งถูกบัญญัติขึ้นในช่วงเวลาที่สหภาพโซเวียตล่มสลาย ซึ่งสะท้อนว่าในตอนแรกรัสเซียพิจารณารัฐใหม่เหล่านี้ว่าเป็นรัฐอธิปไตยที่มีอิสระอย่างแท้จริงจากเดิมที่เคยมองสาธารณรัฐเหล่านี้ในฐานะเขตแดนรอบนอกของประเทศเดียวกันคือสหภาพโซเวียต ก่อนที่ต่อมารัสเซียจะเริ่มปรับนโยบายมาเป็นการแผ่อิทธิพลเหนือรัฐเหล่านี้มากขึ้นเพื่อรักษาสถานภาพดั้งเดิมของตนแทนเพื่อตอบโจทย์ดุลแห่งอำนาจและการรักษาตัวตนของรัสเซียในฐานะมหาอำนาจของภูมิภาค และพร้อมกันนั้นก็มุ่งกีดกันอิทธิพลครอบงำจากมหาอำนาจภายนอกในเขตพื้นที่ของเครือรัฐเอกราช (Commonwealth of Independent States หรือ CIS; Содружество Независимых Государств / СНГ) ที่เป็นเขตอิทธิพลเก่าของตน (Tsygankov, 2013)

ภายใต้บริบทดังกล่าว รัสเซียจึงได้กำหนดเส้นห้ามล้ำ (red lines) ขึ้นเพื่อรักษาสถานะความมั่นคงของตน โดยเส้นเหล่านี้ประกอบด้วย หนึ่ง การไม่ยอมรับให้ประเทศสมาชิกเครือรัฐเอกราช (CIS) เข้าร่วมเป็นสมาชิก NATO สอง การปฏิเสธการติดตั้งฐานทัพต่างชาติในดินแดนของประเทศสมาชิก CIS และ สาม การคัดค้านการใช้กำลังทหารในภูมิภาคโดยปราศจากความเห็นชอบจากรัสเซียเสียก่อน แนวคิดดังกล่าวสะท้อนอย่างชัดเจนในเอกสารเรื่อง “แนวคิดนโยบายต่างประเทศของสหพันธรัฐรัสเซีย” (The Foreign Policy Concept of the Russian Federation) ในปี 2000 (Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 2000) และตอกย้ำอีกครั้งในภายหลังผ่าน “หลักนิยมทางทหาร” *(Military Doctrine)* ในปี 2010 และ 2014 (Ministry of Defense of the Russian Federation, 2010; Ministry of Defense of the Russian Federation, 2014) ที่เน้นอย่างชัดเจนว่าภัยคุกคามหลักของรัสเซียมาจากการขยายตัวของ NATO และการวางกำลังทหารของชาติตะวันตกใกล้กับพรมแดนของรัสเซีย ซึ่งถือเป็นการละเมิดเส้นห้ามล้ำทางยุทธศาสตร์ที่รัสเซียประกาศไว้ตั้งแต่ทศวรรษ 1990

จุดเปลี่ยนสำคัญทางภูมิรัฐศาสตร์ในพื้นที่หลังสหภาพโซเวียตที่ถือว่าบททดสอบที่ร้ายแรงที่สุดของนโยบายต่างประเทศรัสเซียต่อประเทศสมาชิก CIS ในทศวรรษ 2000 คือเหตุการณ์การปฏิวัติสี (color revolution; Цветные революции) ที่เริ่มต้นจากการปฏิวัติกุหลาบในจอร์เจีย (Rose Revolution) ปี 2003 ก่อนจะลุกลามไปยังประเทศอื่น ๆ ต่อมาทั้งการปฏิวัติสีส้ม (Orange Revolution) ในยูเครนปี 2004 และการปฏิวัติดอกทิวลิป (Tulip Revolution) ในคีร์กีซสถานปี 2005 (Trenin, 2012) ซึ่งจุดร่วมของเหตุการณ์เหล่านี้คือการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองมักเป็นผลจากการประท้วงของฝ่ายที่เรียกร้องการปกครองแบบ

เสรีประชาธิปไตยแบบตะวันตกและขับไล่ผู้นำอำนาจนิยมเดิม และโดยส่วนมากแล้วผู้นำเดิมก่อนการปฏิวัติเหล่านั้นมักมีนโยบายที่ฝักใฝ่รัสเซีย ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอันเกิดจากการปฏิวัติสี จึงสะท้อนพลวัตในนโยบายต่างประเทศที่ประเทศในกลุ่ม CIS เหล่านั้นผละจากรัสเซียและหันไปสานสัมพันธ์กับโลกตะวันตกมากขึ้น

ในกรณีของยูเครนนั้น การปฏิวัติสีส้มในปี 2004–2005 ได้เปิดมิติใหม่ที่สร้างความกังวลอย่างยิ่งต่อรัสเซีย เพราะการเข้าหาโลกตะวันตกของยูเครนเกี่ยวข้องโดยตรงกับประเด็นเรื่องการขยายตัวของ NATO ไปถึงพรมแดนรัสเซีย โดยในช่วงต้นปี 2008 เมื่อผู้นำยูเครนซึ่งได้รับแรงสนับสนุนจากสหรัฐฯ ได้ยื่นแสดงเจตจำนงว่าต้องการเป็นสมาชิกไปยัง NATO Membership Action Plan (MAP) เพื่อผลักดันการเข้าสู่กระบวนการเป็นสมาชิกอย่างเป็นทางการ แม้การประชุมสุดยอดบูคาเรสต์ (Bucharest Summit) ในปี 2008 จะยังไม่อนุมัติแผนดังกล่าวให้แก่ยูเครนและจอร์เจียก็ตาม แต่ NATO ได้ให้คำมั่นชัดเจนว่าสองประเทศนี้จะได้รับการรับเข้าเป็นสมาชิกในอนาคต ซึ่งคำมั่นที่ว่านี้ถูกตีความจากรัสเซียว่าเป็นการคุกคามเชิงยุทธศาสตร์ที่บ่อนทำลายดุลแห่งอำนาจในเขตอิทธิพลของรัสเซียนั่นคือประเทศกลุ่ม CIS และยังเป็นการท้าทายเส้นห้ามล้ำทางความมั่นคงของรัสเซียอันสะท้อนถึงสถานภาพดั้งเดิมของรัสเซียในภูมิภาคโดยตรง (NATO, 2008) เพราะถึงแม้รัสเซียจะย้ำถึงหลักการเคารพอธิปไตยแห่งรัฐ แต่ในหลายครั้ง เช่น สงครามรัสเซีย-จอร์เจียในปี 2008 ย่อมสะท้อนชัดว่ารัสเซียพร้อมที่จะใช้ทั้งอำนาจการทูตและกำลังทหารควบคู่กันเพื่อรักษาอิทธิพลและสถานภาพดั้งเดิมในบริเวณรัฐใกล้เรือนเคียง โดยมองว่าการที่รัฐเหล่านี้พยายามเข้าไปเป็นสมาชิก NATO คือภัยคุกคามโดยตรงต่ออธิปไตยและความมั่นคงของรัสเซีย ดังนั้น รัสเซียจึงถือว่าการป้องกันไม่ให้ตนเองสูญเสียอิทธิพลเหนือภูมิภาคคือภารกิจที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

นอกจากนี้ มุมมองของผู้นำรัสเซียอย่าง Putin ยังพยายามชี้ให้เห็นมาโดยตลอดว่าการปฏิวัติสี ไม่ได้เกิดขึ้นจากปัจจัยภายในเท่านั้น แต่ยังมีมิติภายนอกคือการผลักดันจากมหาอำนาจตะวันตกเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองระยะสั้น มากกว่าที่จะสะท้อนความจำเป็นภายในของประเทศนั้น ๆ ดังนั้น Putin จึงปฏิเสธการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยจากการแทรกแซงของตะวันตก และเสนอว่าบรรดารัฐใกล้เรือนเคียงควรพัฒนาโดยยึดหลักการเคารพกฎหมาย พร้อมกับสร้างกฎเกณฑ์ที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของตนเองมากกว่าการลอกเลียนแบบกติกาจากภายนอก อย่างไรก็ตาม Putin ได้เคยให้สัมภาษณ์ในปี 2005 โดยย้ำว่าหัวใจของประชาธิปไตยคือการมีพลเมืองที่เคารพกฎหมาย ปฏิบัติตามกติกา และยึดมั่นในคุณธรรม มากกว่าการเรียกร้องบนท้องถนนโดยไร้ขอบเขตทางกฎหมาย (Nikitina, 2014, pp. 87–104) เพราะในสายตาของรัสเซียแล้วปัญหาที่แท้จริงไม่ได้อยู่ที่การเปลี่ยนผู้นำหรือระบอบการปกครองของบรรดารัฐใกล้เคียง หากแต่เป็นความสัมพันธ์ทางการเมืองกับรัสเซียและสถานภาพดั้งเดิมที่ต้องถูกจัดวางใหม่ภายหลังเหตุการณ์ปฏิวัติเหล่านั้น เพราะรัสเซียเชื่อว่าไม่ว่าจะปกครองภายใต้ระบอบอะไรก็ตามผู้นำของประเทศเหล่านั้นจำเป็นจะต้องหันกลับมาสร้างความสัมพันธ์กับรัสเซียในฐานะความจำเป็นทางภูมิรัฐศาสตร์อยู่ดี

ถัดมาคือวิกฤตการเมืองในยูเครนในปี 2014 ซึ่งถือเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญที่ผลักดันให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับตะวันตกเสื่อมถอยลงอย่างรุนแรงและยากจะฟื้นกลับมาได้อีก โดยเหตุการณ์เริ่มต้นจากกระแสการประท้วงยูโรไมดัน (Euromaidan) ซึ่งสะท้อนความไม่พอใจต่อรัฐบาลของประธานาธิบดี Viktor Yanukovych ซึ่งขยายตัวจนกลายเป็นการเผชิญหน้าทางการเมืองอย่างเปิดเผย และนำไปสู่การล่มสลายของรัฐบาลนาย Yanukovych ซึ่งรัสเซียตีความว่าเป็นผลลัพธ์จากการแทรกแซงของชาติตะวันตกโดยเฉพาะสหรัฐฯ และสหภาพยุโรปที่หนุนหลังกลุ่มการเมืองฝ่ายตะวันตกและขบวนการมวลชนที่ต้องการพายูเครนเข้าสู่อ้อมแขนของ NATO และ EU (Wilson, 2014) ประกอบกับความกังวลทางภูมิรัฐศาสตร์ของรัสเซียว่ายูเครนถือเป็น

จุดยุทธศาสตร์เพราะเป็นพื้นที่ใจกลางของรัฐใกล้เรือนเคียงและเป็นกันชนสำคัญต่อพรมแดนรัสเซียกับชาติ NATO ดังนั้น ในปีเดียวกันเราจึงเห็นการโต้ตอบของรัสเซียต่อความสุ่มเสี่ยงที่จะสูญเสียเขตอิทธิพลสำคัญทางภูมิรัฐศาสตร์หลังเหตุการณ์ยูโรไมดันด้วยการตัดสินใจส่งกองกำลังเข้าไปในไครเมียในเดือนมีนาคม 2014 โดยอ้างเหตุผลด้านการปกป้องพลเมืองเชื้อสายรัสเซียและผลประโยชน์ด้านความมั่นคงทางทะเลในทะเลดำ ก่อนที่จะจัดให้มีการทำประชามติของประชาชนในแคว้นไครเมียเพื่อสร้างความชอบธรรมในการผนวกไครเมียให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของรัสเซีย (Crimea Annexation) ในเวลาต่อมา (Mearsheimer, 2014)

ท้ายที่สุดเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2022 รัสเซียได้ก้าวไปไกลกว่าการใช้มาตรการทางการทูตและการผนวกดินแดน ด้วยการประกาศปฏิบัติการพิเศษทางการทหาร (Special Military Operation; специальная военная операция) ในยูเครน ภายใต้เหตุผลที่เครมลินระบุว่าเพื่อปกป้องประชาชนเชื้อสายรัสเซียในภูมิภาคดอนบัส และเพื่อป้องกันไม่ให้ยูเครนกลายเป็นฐานทัพของ NATO และเพื่อ “ทำให้ยูเครนปลอดทหารและปลอดลัทธินาซี” (demilitarization และ denazification) (Putin, 2022) เหตุผลเหล่านี้สะท้อนถึงการตีความของรัสเซียว่าสถานการณ์ในยูเครนเป็นภัยคุกคามโดยตรงต่อความมั่นคงและเส้นห้ามล้ำทางภูมิรัฐศาสตร์ของตน การดำเนินการครั้งนี้สร้างแรงสั่นสะเทือนต่อระเบียบโลกในทันที เพราะไม่เพียงเป็นสงครามเต็มรูปแบบครั้งใหญ่ที่สุดในยุโรปนับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สอง แต่ยังเปิดฉากการเผชิญหน้าระหว่างรัสเซียกับตะวันตกอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ และทำให้ผู้วิจัยมองว่าการใช้กำลังของรัสเซียต่อยูเครนในปี 2022 ถือเป็นการยืนยันอย่างเป็นรูปธรรมว่ารัสเซียพร้อมปกป้องความมั่นคงเชิงภูมิรัฐศาสตร์ของตนในพื้นที่รัฐใกล้เรือนเคียงอย่างยูเครน แม้จะต้องเผชิญแรงกดดันระหว่างประเทศอย่างมหาศาลที่ตามมา และตอกย้ำภาพลักษณ์ของรัสเซียในสายตาตะวันตกว่าเป็นมหาอำนาจที่ท้าทายระเบียบโลกแบบเสรีนิยม ซึ่งทำให้ความสัมพันธ์รัสเซียกับโลกตะวันตกเข้าสู่ภาวะเผชิญหน้ากันในระยะยาวจนถึงปัจจุบันก็ตาม

ผู้วิจัยยังพบว่า แรงกดดันอย่างต่อเนื่องจากการปฏิวัติสีและการขยายอิทธิพลของตะวันตกเข้าสู่พื้นที่รัฐใกล้เรือนเคียง หรือการที่ NATO พยายามอ้างแนวทางเปิดประตูอ้าแขนรับสมาชิกใหม่ (Open Door policy) ส่งผลให้รัสเซียตอบสนองด้วยการพยายามรักษาสถานภาพดั้งเดิมของตนในพื้นที่รัฐใกล้เรือนเคียงในสองระดับควบคู่กันไป ระดับแรกคือการใช้กำลังทหารและการแทรกแซงโดยตรง ดังที่เห็นได้ชัดในสงครามรัสเซีย-จอร์เจียในปี 2008 หรือการผนวกไครเมียในปี 2014 ระดับที่สองคือการสร้างกรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจและความมั่นคงในระดับภูมิภาค เพื่อใช้เป็นเกราะป้องกันทางการเมืองและเป็นเวทีสร้างความชอบธรรมให้กับรัสเซีย ดังจะเห็นได้จากการที่รัสเซียหันมาทุ่มทรัพยากรและความพยายามในองค์การสำคัญอย่าง CIS CSTO และ SCO โดยเฉพาะ CSTO ที่มุ่งเน้นความมั่นคงและอธิปไตยพร้อมสนับสนุนรัฐบาลสมาชิกเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการปฏิวัติสีหรือการลุกฮือในรูปแบบเดียวกับที่ตะวันตกสนับสนุนในประเทศอื่น ๆ ก่อนหน้านี้ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการวางเส้นห้ามล้ำของภูมิภาคยูเรเซีย ที่เน้นการกำหนดกติกาภายในโดยรัฐนั้น ๆ เองและปฏิเสธอิทธิพลจากภายนอกที่ไม่ใช่รัสเซีย และเมื่อนำทั้งสองมิติมาพิจารณาร่วมกัน จะเห็นว่ารัสเซียมิได้ตอบโต้การปรากฏตัวของตะวันตกเพียงด้วยอำนาจทหารเท่านั้น แต่ยังสร้างเครือข่ายความร่วมมือเชิงสถาบันเพื่อค้ำยันอำนาจและความชอบธรรมของตนในภูมิภาคไปพร้อม ๆ กัน

กล่าวได้ว่า เหตุการณ์ในกลุ่มประเทศรัฐใกล้เรือนเคียงดังกล่าวไม่เพียงสะท้อนการรักษาดุลแห่งอำนาจและสถานภาพดั้งเดิมของรัสเซียจากการท้าทายของภายนอก หากยังแสดงให้เห็นวิธีการที่รัสเซียใช้ในกรณีที่มีการผ่าน “เส้นห้ามล้ำ” ทางภูมิรัฐศาสตร์ของตนในรัฐใกล้เรือนเคียง ซึ่งมีทั้งการสร้างเขตอิทธิพลเพื่อป้องกันไม่ให้รัฐเหล่านั้นเอนเอียงไปหามหาอำนาจภายนอกด้วยการประกาศว่าอดีตรัฐสหภาพโซเวียตคือภูมิภาคแห่ง

ผลประโยชน์พิเศษของรัสเซีย (регион особых интересов России) (Medvedev, 2008) ที่ยังคงสะท้อนอยู่ในเอกสารหลายฉบับ ไม่ว่าจะเป็น Russian Military Doctrines และ Foreign Policy Concepts ในหลายปี ไปจนถึงการใช้อำนาจทางเศรษฐกิจควบคู่กับการทหารทั้งที่ทำผ่านการใช้กำลังโดยตรงเพื่อสร้างแรงกดดันต่อประเทศเหล่านั้น หรือผ่านการสถาปนากลไกพันธมิตรระดับภูมิภาคเพื่อธำรงรักษาสถานะของตนในฐานะมหาอำนาจแห่งยูเรเซีย ซึ่งทั้งหมดล้วนทำไปเพื่อตอบโจทย์ของการรักษาสถานภาพดั้งเดิมผ่านการรักษาดุลแห่งอำนาจในเชิงภูมิรัฐศาสตร์ของอิทธิพลของรัสเซียและตะวันตกในพื้นที่รัฐใกล้เรือนเคียง

3.1.2 ดุลแห่งอำนาจของรัสเซียในยูโร-แปซิฟิก

ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะพิจารณาการสร้างดุลแห่งอำนาจของรัสเซียในพื้นที่ที่เรียกว่ายูโร-แปซิฟิก (Euro-Pacific) ด้วยการสร้างกรอบความร่วมมือระหว่างประเทศกับประเทศอื่น ๆ ในสองลักษณะ โดยลักษณะแรกคือการรวมตัวที่มีลักษณะแบบอนุภาคี (minilateral) กับการรวมตัวที่มีลักษณะพหุภาคี (multilateral) ทั้งนี้แนวคิดเรื่องรัสเซียในฐานะมหาอำนาจยูโร-แปซิฟิก" (Euro–Pacific Power) ตั้งอยู่บนสมมติฐานสำคัญว่ารัสเซียมิได้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของยุโรปหากยังทอดแนวขอบเขตไปถึงมหาสมุทรแปซิฟิกและทำให้ประเทศมีสถานะใหญ่กว่ายุโรปทั้งในเชิงภูมิรัฐศาสตร์และภูมิเศรษฐศาสตร์ (Geoeconomics) จากพรมแดนทางทะเลที่รัสเซียมีกับสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น รวมถึงพรมแดนทางบกที่ทอดยาวกับจีน และทั้งหมดทำให้รัสเซียสามารถเชื่อมโยงโดยตรงกับศูนย์กลางทางเศรษฐกิจทั้งใหม่และเก่าของจีนและสหรัฐฯ ซึ่งการวางตำแหน่งเช่นนี้ย่อมสะท้อนเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ของรัสเซียที่ต้องการรักษาสมดุลระหว่างมหาอำนาจตะวันตกกับตะวันออกโดยอาศัยข้อได้เปรียบเชิงภูมิศาสตร์ของตนเอง (Trenin, 2013)

รัสเซียกำหนดยุทธศาสตร์ปักหมุดยังทิศตะวันออก (Pivot to East; Поворот на Восток) เป็นกรอบนำทางการเชื่อมโยงทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ โดยมีการกล่าวถึงอย่างชัดเจนตั้งแต่การหาเสียงเลือกตั้งประธานาธิบดีของ Putin ในปี 2012 (Lewis, 2019) และถูกกล่าวถึงในสุนทรพจน์ครั้งแรกของ Putin ต่อสมัชชาสหพันธ์ (The Federal Assembly of the Russian Federation) นับตั้งแต่ได้รับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีรัสเซีย โดยมีรายละเอียดถึงการระบุเป้าหมายสำคัญสำหรับการพัฒนาทางการเมืองและเศรษฐกิจของชาติ ซึ่ง Putin ได้เน้นย้ำถึงการหันความสนใจไปสู่ตะวันออกความว่า

> ในศตวรรษที่ 21 ทิศทางการพัฒนาของรัสเซียคือการพัฒนาของตะวันออก ไซบีเรียและตะวันออกไกล (Far East) คือศักยภาพอันมหาศาลของเรา ดังที่มิคาอิล โลโมโนซอฟ เคยกล่าวไว้ และบัดนี้เราต้องตระหนักถึงศักยภาพของเรา เรามีโอกาสที่จะก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งที่เหมาะสมในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ซึ่งเป็นภูมิภาคที่มีพลวัตมากที่สุดในโลก (Putin, 2012)

ยุทธศาสตร์ปักหมุดยังทิศตะวันออกยังถือเป็นรากฐานสำคัญของการหันมาให้ความสำคัญกับพื้นที่ตะวันออกไกลของรัสเซียต่อจากนั้น และเกิดผลที่เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนภายหลังวิกฤตยูเครนในปี 2014 ผ่านแนวคิดอย่าง Большая Евразия หรือความเป็น "อภิมหายูเรเซีย" (Greater Eurasia) ซึ่งถูกทำให้มีความสำคัญเพื่อรองรับนโยบายปักหมุดดังกล่าว โดยแนวคิดอภิมหายูเรเซียที่ว่านี้เริ่มปรากฏอย่างเป็นรูปธรรมในช่วงกลางทศวรรษ 2010 โดยมีรากฐานมาจากการขับเคลื่อนของกลุ่มนักวิชาการในสถาบันคลังสมองของรัสเซีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสโมสรวัลได เช่น Sergei Karaganov และ Timofey Bordachev ซึ่งเห็นตรงกันว่าแนวคิดอภิมหายูเรเซียนี้ถือเป็นยุทธศาสตร์ที่แท้จริงของรัสเซียนับตั้งแต่การล่มสลายของสหภาพโซเวียต

(Lewis, 2019) ซึ่งเป็นการหันเหจากแนวคิดยูเรเซียแบบดั้งเดิมที่ปฏิเสธอัตลักษณ์แบบตะวันตกของรัสเซียมาสู่อัตลักษณ์สะพานยูเรเซียของลัทธิยูเรเซียใหม่ที่สามารถบูรณาการรัสเซียเข้าได้กับทั้งตะวันตกและตะวันออกตามยุทธศาสตร์แบบสองซีกโลกที่ผู้วิจัยเสนอ

ตัวอย่างรูปธรรมของความร่วมมือตามกรอบคิดแบบอภิมหายูเรเซียนี้ปรากฏให้เห็นผ่านการขยายตัวของสหภาพเศรษฐกิจยูเรเซีย (EEU) ซึ่งแสดงผ่านคำกล่าวของประธานาธิบดี Putin เมื่อครั้งที่เขาเสนอแนวคิดนี้อย่างเป็นทางการในการประชุมเศรษฐกิจนานาชาติที่นครเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก ในเดือนมิถุนายน ปี 2016 ซึ่ง Putin ประกาศถึงความปรารถนาของรัสเซียที่จะสร้างความร่วมมือผ่านกรอบสหภาพเศรษฐกิจยูเรเซียให้มากขึ้น โดย Putin ระบุว่า

> เราตระหนักถึงศักยภาพอันน่าประทับใจของความร่วมมือระหว่างสหภาพเศรษฐกิจยูเรเซีย (EAEU) กับประเทศต่าง ๆ และสมาคมการบูรณาการระดับภูมิภาคอื่น ๆ ... ทั้งหุ้นส่วนของเราและเราต่างเห็นพ้องว่า EAEU สามารถพัฒนาให้เป็นหนึ่งในศูนย์กลางของพื้นที่การบูรณาการใหม่ที่กว้างขวางกว่าได้ นอกเหนือจากผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจแล้ว เรายังสามารถจัดการกับโจทย์ทางเทคโนโลยีที่มีความท้าทายสูงภายในกรอบความร่วมมือนี้ ส่งเสริมความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และดึงดูดสมาชิกใหม่เข้าร่วมได้ ... และบัดนี้ เราขอเสนอให้พิจารณาศักยภาพของการจัดตั้งหุ้นส่วนยูเรเซียที่มีความครอบคลุมมากยิ่งขึ้น โดยมี EAEU เป็นแกนกลางร่วมกับประเทศที่เรามีความสัมพันธ์เชิงหุ้นส่วนใกล้ชิดอยู่แล้ว ได้แก่ จีน อินเดีย ปากีสถาน และอิหร่าน ตลอดจนหุ้นส่วนในเครือรัฐเอกราชและประเทศหรือสมาคมอื่น ๆ ที่ให้ความสนใจ... โครงการที่ผมเพิ่งกล่าวถึงไป – โครงการ “Greater Eurasia” – แน่นอนว่าเปิดกว้างสำหรับยุโรป และผมเชื่อมั่นว่าความร่วมมือเช่นนี้จะเป็นประโยชน์ร่วมกัน แม้จะมีปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นที่ทราบกันดีในความสัมพันธ์ของเรา แต่สหภาพยุโรปยังคงเป็นหุ้นส่วนทางการค้าและเศรษฐกิจที่สำคัญของรัสเซีย สหภาพยุโรปเป็นเพื่อนบ้านของเรา และเราไม่นิ่งเฉยต่อสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตของเพื่อนบ้าน ประเทศในยุโรป และเศรษฐกิจของยุโรป (Putin, 2016)

คำปราศรัยของ Putin ข้างต้นยังแสดงให้เห็นว่ากรอบความคิดอภิมหายูเรเซียจึงมีลักษณะที่แตกต่างไปจากลัทธิยูเรเซียแบบดั้งเดิมในอดีตที่ปฏิเสธอัตลักษณ์แบบยุโรปอย่างมีนัยสำคัญ (Karaganov, 2018) เพราะแนวคิดอภิมหายูเรเซียนี้แสดงท่าทีอย่างชัดเจนว่ารัสเซียพร้อมจะร่วมมือกับประเทศยุโรป “ที่เต็มใจ” และมีศักยภาพทางภูมิรัฐศาสตร์และเศรษฐกิจที่จะเข้าร่วมเป็นหุ้นส่วนในกรอบยูเรเซียซึ่งเป็นกติกาที่รัสเซียเป็นฝ่ายกำหนด (Putin, 2016)

ในเชิงภูมิรัฐศาสตร์ แนวคิดอภิมหายูเรเซียยังได้รับการตีความว่าเป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่สะท้อนความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างอำนาจระหว่างประเทศ โดยอภิมหายูเรเซียมิได้เป็นเพียงพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่เชื่อมระหว่างยุโรป เอเชีย และรัสเซียเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ร่วมทางยุทธศาสตร์ที่รัสเซียสามารถสถาปนาบทบาทของตนในฐานะศูนย์กลางของการบูรณาการกับมหาอำนาจในเอเชียอย่างจีนและอินเดียเพื่อย้อนเกล็ดสหรัฐฯ อีกด้วย กล่าวคือ ก่อนหน้านี้สหรัฐฯ ใช้ภูมิรัฐศาสตร์แบบยูโร-แอตแลนติกมาสานความร่วมมือกับพันธมิตร NATO ในยุโรป (Karaganov, 2018) และในขณะที่รัฐบาลของประธานาธิบดีโอบามากำลังดำเนินนโยบายปักหมุดเอเชีย (Pivot to Asia) ในปี 2011 นั้น รัสเซียในปี 2012 เองก็ได้ประกาศนโยบายปักหมุดตะวันออก (Pivot to East) หรือที่นักวิชาการเรียกว่านโยบายปักหมุดของ Putin (Putin’s Pivot) เช่นเดียวกัน เพียงแต่

การปักหมุดของรัสเซียต่างจากสหรัฐฯ ตรงที่มุ่งสร้างความร่วมมือใหม่ในพื้นที่ที่รัสเซียเรียกว่ายูโร-แปซิฟิก แทนที่จะเป็นเอเชีย-แปซิฟิกหรืออินโด-แปซิฟิกแบบสหรัฐฯ (Putin, 2012)

แม้ว่าแนวคิดยูโร-แปซิฟิกในรัสเซียจะมีมานานแล้ว แต่ก่อนหน้านี้แนวคิดเชิงพื้นที่ดังกล่าวเป็นวิธีคิดกระแสรองในเครมลินเมื่อเทียบกับแนวคิดที่มองว่ารัสเซียเป็นมหาอำนาจในยุโรปที่เคยเป็นกระแสหลัก แต่เมื่อความขัดแย้งระหว่างรัสเซียกับตะวันตกขยายตัวขึ้นจนกระทั่งบีบให้ต้องแสวงหาสถานะใหม่ แนวคิดเรื่องยูโร-แปซิฟิกในฐานะพื้นที่ทางภูมิรัฐศาสตร์จึงหวนกลับมามีอิทธิพลอีกครั้งควบคู่กับลัทธิยูเรเซียใหม่ และส่งผลให้รัสเซียเริ่มวางแผนพัฒนาด้านทิศตะวันออก เช่น การประกาศแผนพัฒนาที่ยิ่งใหญ่สำหรับภูมิภาคตะวันออกไกล หรือปรับความสัมพันธ์กับจีนที่เคยบาดหมางกันในสมัยสงครามเย็นให้กลับมาดีอีกครั้ง นั่นเพราะความเป็นหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์กับจีนถือเป็นศูนย์กลางของนโยบายต่างประเทศของรัสเซียในยูโร-แปซิฟิก อย่างไรก็ตาม รัสเซียเองก็พยายามรักษาดุลแห่งอำนาจไม่ให้ตนกลายเป็นหุ้นส่วนที่ตกเป็นเบี้ยล่างของจีนด้วยการขยายความร่วมมือไปยังประเทศอื่น ๆ ในเอเชียใต้อย่างอินเดียและประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างเวียดนามด้วยเช่นกัน (Ziegler, 2024) ดังนั้น การทำงานของลัทธิยูเรเซียใหม่ในพื้นที่ที่เรียกว่ายูโร-แปซิฟิก จึงอาจพิจารณาว่าเป็นการแข่งขันกับสหรัฐฯ และตะวันตก ด้วยการพยายามเปลี่ยนแปลงสถานะทางภูมิรัฐศาสตร์ของรัสเซียจากเดิมที่เป็นเพียงประเทศชายขอบของยุโรปที่มีพื้นที่อยู่ในเอเชีย ไปสู่สถานภาพใหม่ของการเป็นมหาอำนาจในแอตแลนติกจรดแปซิฟิก (Atlantic–Pacific Power) (Karaganov, 2016) ที่มีสถานะเป็นศูนย์กลางของภูมิรัฐศาสตร์โลกในศตวรรษที่ 21 แทน

อย่างไรก็ดี สภาวะความไม่มั่นคงจากการเปลี่ยนแปลงในภูมิรัฐศาสตร์โลกที่ทวีความชัดเจนตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2000 ยิ่งส่งผลให้รัสเซียเร่งเสริมสร้างสถานภาพใหม่ของตนในฐานะมหาอำนาจแห่งยูโร-แปซิฟิกเพื่อปรับระเบียบโลกให้เข้ากับความเป็นจริงของระบบโลกหลายขั้วอำนาจ ยุทธศาสตร์นี้มีเป้าหมายสำคัญเพื่อค้ำจุนเสถียรภาพของระบอบอำนาจนิยมภายในประเทศ และในขณะเดียวกันก็เป็นการถ่วงดุลต่อแรงกดดันจากตะวันตกทั้งในมิติการเผยแพร่ประชาธิปไตยและความร่วมมือด้านความมั่นคง ซึ่งกระบวนการบรรลุยุทธศาสตร์ดังกล่าวระบุอย่างชัดเจนในเอกสารแนวคิดด้านนโยบายต่างประเทศของสหพันธรัฐรัสเซีย โดยการเสริมสร้างศักยภาพและบทบาทระหว่างประเทศของสมาคมระหว่างรัฐของ BRICS องค์กรความร่วมมือเซี่ยงไฮ้ (SCO) เครือรัฐเอกราช (CIS) สหภาพเศรษฐกิจยูเรเซีย (EAEU) องค์การสนธิสัญญาความมั่นคงร่วมกัน (CSTO) RIC (รัสเซีย อินเดีย จีน) และสมาคมระหว่างรัฐและองค์กรระหว่างประเทศอื่นๆ รวมถึงกลไกที่มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของรัสเซีย (Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 2023) ซึ่งหลักฐานเชิงสถาบันดังกล่าวถือเป็นเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์ในการรับมือกับสิ่งที่รัสเซียมองว่าเป็นการบ่อนทำลายจากชาติตะวันตก

ความมุ่งมั่นของรัสเซียในการธำรงบทบาทในฐานะมหาอำนาจ ผนวกเข้ากับความสัมพันธ์ที่เสื่อมถอยกับโลกตะวันตกโดยเฉพาะหลังการผนวกไครเมียในปี 2014 พร้อม ๆ กับการขยายอิทธิพลเชิงยุทธศาสตร์ของจีนผ่านโครงการ Belt and Road Initiative (BRI) หลังปี 2010 ได้กลายเป็นตัวเร่งให้รัสเซียหันกลับมาสร้างยุทธศาสตร์ด้านความเชื่อมโยงใหม่ในภูมิภาคที่มีตนเองเป็นศูนย์กลางในฐานะสะพานยูเรเซียด้วยเช่นกัน ดังนั้นจึงไม่แปลกที่รัสเซียจัดวางให้สหภาพเศรษฐกิจยูเรเซียกลายเป็นกลไกสกัดกั้นการรุกคืบของทั้งของสหภาพยุโรปและของจีนในพื้นที่ยูโร-แปซิฟิกที่รัสเซียยังมีบทบาทค่อนข้างจำกัด และในขณะเดียวกัน โครงการ Greater Eurasian Partnership (GEP) ซึ่งประกาศอย่างเป็นทางการในปี 2016 ได้สะท้อนการหันเหเชิงยุทธศาสตร์ของรัสเซียออกจากยุโรปไปสู่เอเชีย พร้อมทั้งกำหนดบทบาทใหม่ให้มอสโกเป็นศูนย์กลางทางภูมิรัฐศาสตร์ท่ามกลางการแข่งขันของโครงการเชื่อมโยงระดับภูมิภาคที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วในเอเชีย (Köstem, 2019)

การพัฒนาเหล่านี้จึงเป็นทั้งความร่วมมือทั้งทวิภาคีและพหุภาคี และในเวลาเดียวกันก็เป็นการก่อรูปของศูนย์กลางทางภูมิเศรษฐศาสตร์ใหม่ (geo-economic center) ในยูเรเซีย ซึ่งสามารถท้าทายและเสนอทางเลือกต่อศูนย์กลางยูโร–แอตแลนติกของสหรัฐฯ ที่ครอบงำระบบโลกมายาวนาน แนวคิดอภิมหายูเรเซียจึงสะท้อนความทะเยอทะยานเชิงยุทธศาสตร์ของรัสเซียที่พยายามแสดงตนเป็นตัวเชื่อมระหว่างยุโรปกับเอเชีย และเป็นศูนย์กลางอำนาจทางเลือกในระบบระหว่างประเทศร่วมสมัย

ความเปลี่ยนแปลงเชิงภูมิรัฐศาสตร์และความขัดแย้งกับตะวันตกจึงเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลให้รัสเซียเร่งสร้างกรอบคิดทางภูมิรัฐศาสตร์ใหม่ภายใต้กรอบอภิมหายูเรเซียและยูโร-แปซิฟิก เพื่อแสวงหาสถานภาพใหม่ของตน โดย Putin ชี้ว่ารัสเซียอาจมีรากทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับยุโรป แต่รัสเซียมิได้เป็นส่วนหนึ่งของยุโรปในแบบสหภาพยุโรปอีกต่อไป ตรงกันข้าม รัสเซียกำลังสร้างหน่วยทางภูมิรัฐศาสตร์ขึ้นใหม่ เพื่อครอบคลุมพื้นที่รัฐหลังโซเวียต โดยนิยามตนเองว่าเป็นรัฐ-อารยธรรมที่แตกต่างออกไปและเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ยูเรเซียภายใต้กรอบสหภาพยูเรเซีย (Eurasian Union) (Putin, 2013) สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดนโยบายต่างประเทศของรัสเซียในปัจจุบันได้ถูกกำหนดขึ้นโดยมีเป้าหมายที่ทะเยอทะยานอย่างยิ่ง การมุ่งสร้างสถานะของตนในฐานะมหาอำนาจยูโร–แปซิฟิก (Euro-Pacific power) ซึ่งหมายถึงการยืนยันว่ารัสเซียมิได้เป็นเพียงมหาอำนาจยุโรป แต่ยังมีบทบาทในเอเชียแปซิฟิกของสหรัฐฯ ด้วย แต่ในทางปฏิบัติการหันสู่ตะวันออกของรัสเซียไม่ได้เกิดจากอุดมการณ์เป็นหลัก หากแต่ขับเคลื่อนด้วยเหตุผลเชิงปฏิบัติด้านผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและความมั่นคงยุทธศาสตร์ ซึ่งรัสเซียตระหนักดีว่าการพึ่งพาตะวันตกเพียงฝ่ายเดียวไม่สามารถรับประกันความมั่นคงของรัฐได้ ยิ่งไปกว่านั้นท่ามกลางความสัมพันธ์ที่เสื่อมถอยกับสหภาพยุโรปและสหรัฐฯ รัสเซียจึงแสวงหาการสร้างพันธมิตรและความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกมากขึ้นเพื่อแสวงหาสถานะทางภูมิรัฐศาสตร์ใหม่

ล่าสุดในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 2025 ที่ผ่านมาประธานาธิบดี Putin ได้ให้สัมภาษณ์กับนาย Pavel Zarubin ผู้สื่อข่าวรัสเซียว่าตลอดยี่สิบกว่าปีที่เขาอยู่ในตำแหน่งผู้นำประเทศ เขาเห็นความพยายามอย่างต่อเนื่องของรัสเซียที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชาติตะวันตก โดยเชื่อว่าสาเหตุที่รัสเซียในสมัยที่เป็นสหภาพโซเวียตต้องเผชิญหน้ากับตะวันตกเป็นเพราะปัญหาความขัดแย้งที่วางอยู่บนเรื่องของอุดมการณ์ที่ต่างกัน อย่างไรก็ตาม แม้สหภาพโซเวียตจะล่มสลายและระบอบคอมมิวนิสต์จะสิ้นสุดลงตั้งแต่ปี ค.ศ. 1991 แล้ว แต่ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียกับตะวันตกกลับยังคงดำเนินต่อไปท่ามกลางสิ่งที่เขาประเมินว่าเป็นท่าทีของการเหยียดหยามจากฝั่งตะวันตก นั่นคือ

> กระนั้นก็ตาม ท่าทีที่แสดงความดูแคลนต่อผลประโยชน์เชิงยุทธศาสตร์ของสหพันธรัฐรัสเซียก็ยังคงอยู่ ไม่เพียงแต่เป็นการดูแคลนเท่านั้น หากแต่ยังผูกโยงกับความปรารถนาอันชัดเจนที่จะได้มาซึ่ง**ความได้เปรียบทางภูมิรัฐศาสตร์** (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย) (RIA Novosti, 2025)

จากสาเหตุข้างต้น การที่ตะวันตกมีท่าทีดูแคลนต่อรัสเซีย รวมถึงการไม่เคารพต่อผลประโยชน์เชิงยุทธศาสตร์ของรัสเซียหลังสงครามเย็นสิ้นสุด จึงเกี่ยวพันโดยตรงกับสิ่งที่ Putin ประเมินว่าเป็นความปรารถนาอันชัดเจนของโลกตะวันตกที่จะช่วงชิงความได้เปรียบในทางภูมิรัฐศาสตร์ ดังนั้น ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียกับตะวันตกในทรรศนะของเขาจึงเป็นเรื่องของผลประโยชน์ทางภูมิรัฐศาสตร์ (Геополитические интересы) โดยตรง

3.2 รัฐ-อารยธรรมกับความอัปยศอดสูแห่งชาติ

3.2.1 รัสเซียในฐานะรัฐ-อารยธรรม

หากย้อนกลับไปตรวจสอบคำอธิบายเกี่ยวกับจุดยืนทางภูมิรัฐศาสตร์ของรัสเซียในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ต่อต้นศตวรรษที่ 21 จะพบว่าแม้จะมีร่องรอยของการหยิบยกแนวคิดเรื่องลัทธิยูเรเซียขึ้นมาใช้บ้าง แต่ยังไม่ถึงขั้นที่แนวคิดดังกล่าวจะเป็นนโยบายกระแสหลักของรัสเซีย เพราะในช่วงเวลาดังกล่าวรัสเซียยังคงแสวงหาสถานะในฐานะมหาอำนาจในยุโรป (European power) อย่างเด่นชัด จุดเปลี่ยนสำคัญจึงอยู่ที่การค่อย ๆ เบนทิศทางจากการให้น้ำหนักกับความเป็นยุโรป มาสู่การนิยามตนเองใหม่ในฐานะสะพานยูเรเซียซึ่งเชื่อมระหว่างยุโรปกับเอเชียภายใต้แนวนโยบายที่หลายฝ่ายเรียกว่าการหันเหความสนใจไปยังทิศตะวันออก (Look East) (Liik, 2014, p. 5) ทว่าการเปลี่ยนผ่านนี้จะเห็นได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้นภายหลังเหตุการณ์การผนวกแคว้นไครเมียในปี 2014 ซึ่งทำให้รัสเซียเริ่มตระหนักถึงข้อจำกัดของการผูกพันกับยุโรปเพียงด้านเดียว และหันกลับมาให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูแนวคิดยูเรเซียในฐานะกรอบความคิดที่สามารถอธิบายสถานะทางภูมิรัฐศาสตร์ได้อย่างครอบคลุมและยังตอบยุทธศาสตร์แบบสองซีกโลก

ผลสะเทือนจากปฏิบัติการพิเศษทางการทหารในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2022 ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างรัสเซียกับโลกตะวันตกโดยเฉพาะยุโรปซึ่งรัสเซียเคยพยายามวางตัวเป็นส่วนหนึ่ง สิ่งนี้ทำให้รัสเซียเผชิญมาตรการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจและการเมืองจากชาติตะวันตกอย่างกว้างขวาง และทำให้รัสเซียต้องปรับกระบวนทัศน์ครั้งใหญ่ในการนิยามบทบาทและพื้นที่อำนาจของตนเองในระบบโลกด้วยการย้อนกลับไปหยิบยืมคำอธิบายจากลัทธิยูเรเซียแบบดั้งเดิม (Classical Eurasianism) มาใช้ในการสร้างความชอบธรรมครั้งใหม่ผ่านความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์โดยอาศัยแนวคิดเรื่อง “รัฐ-อารยธรรม” (государство - цивилизация) เพื่อชี้ให้เห็นว่ารัสเซียไม่ได้เป็นเพียงรัฐชาติธรรมดา แต่เป็นศูนย์รวมของอารยธรรมที่เชื่อมโยงหลากหลายภูมิภาคเข้าด้วยกัน การอ้างอิงดังกล่าวปรากฏอย่างชัดเจนในเอกสารของการประชุมสโมสรวัลได[4] ในปี 2023 ว่า

> ในมโนทัศน์ด้านนโยบายต่างประเทศของรัสเซีย ประเทศของเราถูกนิยามว่าเป็น “รัฐ-อารยธรรมที่มีลักษณะเฉพาะ” ถ้อยคำดังกล่าวสะท้อนความเข้าใจของเราอย่างชัดเจนและกระชับไม่เพียงต่อพัฒนาการของเราเองเท่านั้น หากยังรวมถึงหลักการสำคัญของระเบียบระหว่างประเทศที่เราหวังว่าจะดำรงอยู่และเป็นบรรทัดฐานต่อไปในอนาคต (President of Russia, 2023)

ข้อความข้างต้นไม่เพียงสะท้อนการกลับมาของลัทธิยูเรเซียใหม่ในฐานะเครื่องมืออธิบายตัวตนและสถานะของรัสเซียในระเบียบโลกสมัยใหม่ผ่านการฉายภาพรัสเซียในฐานะรัฐ-อารยธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะที่ตั้งอยู่ ณ ศูนย์กลางของพื้นที่ยูเรเซียและยูโร–แปซิฟิก เพื่อต่อต้านอำนาจนำของชาติตะวันตก และส่งเสริม

---

[4] แนวคิด “รัฐ-อารยธรรม” ของรัสเซียเริ่มปรากฏครั้งแรกในเอกสารนโยบายของสโมสรวัลไดในปี 2023 โดยเอกสารของสโมสรนดังกล่าววนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจจุดยืนของรัสเซียในโลก เนื่องจากสถาบันดังกล่าวทำหน้าที่เสมือนสถาบันคลังสมองและกระบอกเสียงของ Putin ในการกำหนดทิศทางนโยบายของรัสเซียมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ หนึ่งในตัวแสดงที่มีบทบาทสำคัญในการผลักดันคำอธิบายเรื่องรัสเซียเป็นรัฐ-อารยธรรมที่มีเอกลักษณ์คือสโมสรวัลได (Valdai Discussion Club) ซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 2004 จุดประสงค์หลักของการก่อตั้งคือเพื่อสร้างเวทีสนทนาเชิงวิชาการระหว่างนักวิชาการและผู้กำหนดนโยบาย ถึงบทบาทของรัสเซียในเวทีโลก อย่างไรก็ดี สโมสรวัลไดถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าไม่ใช่สถาบันอิสระอย่างแท้จริง หากแต่เป็นเวทีที่อยู่ใกล้ชิดกับเครมลินมาก และคอยทำหน้าที่สร้างความชอบธรรมและเผยแพร่วาทกรรมของรัสเซียต่อผู้ชมทั้งในและนอกประเทศ

ภาพลักษณ์ของรัสเซียในฐานะสะพานเชื่อมอารยธรรมต่าง ๆ ในระเบียบโลกแบบหลายขั้วอำนาจ ดังนั้นเอกสารชิ้นนี้จึงถือเป็นหลักฐานสำคัญที่สะท้อนการประกาศตัวตนของรัสเซียในทางแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลจากลัทธิยูเรเซียใหม่ โดยเฉพาะการนิยามตนเองว่าเป็นประเทศที่มีลักษณะเป็นรัฐ-อารยธรรมที่มีแบบฉบับเฉพาะที่ไม่ซ้ำกับประเทศใด

สิ่งที่สำคัญกว่านั้นคือการที่รัสเซียต้องการผลักดันให้รัฐ-อารยธรรมกลายเป็นบรรทัดฐานของระเบียบระหว่างประเทศในอนาคต กล่าวคือ แนวคิดรัฐ-อารยธรรมมิได้มีความหมายเพียงการเมืองภายในเท่านั้น หากแต่ยังถูกนำมาใช้เป็นฐานทางความคิดเพื่อวางหลักการใหม่ของระเบียบโลก ซึ่งรัสเซียหวังจะให้มีผลเหนือกว่ากรอบความคิดแบบเดิมที่มักยึดถืออำนาจนำของตะวันตก กล่าวคือ

> จากมุมมองของเรา “อารยธรรม” เป็นแนวคิดที่มีหลายมิติและเปิดกว้างต่อการตีความที่หลากหลาย ในอดีตเคยมีการตีความแบบที่แฝงนัยอาณานิคมซึ่งแบ่งโลกออกเป็น “โลกอารยะ” (กับโลกที่ไร้อารยะ - กล่าวเสริมโดยผู้วิจัย) ซึ่งถูกกำหนดให้เป็นแบบอย่างสำหรับผู้อื่น และทุก ๆ คนถูกคาดหมายว่าจะต้องปฏิบัติตามมาตรฐานดังกล่าว ส่วนผู้ใดที่ไม่เห็นด้วยก็จะถูกบังคับให้จำต้องยอมรับ “อารยธรรม” นี้ด้วยไม้ตะบองของผู้ปกครองที่อ้างตนว่า “รู้แจ้ง” อย่างไรก็ตาม ยุคสมัยเช่นว่านั้นได้ผ่านพ้นไปแล้ว และความเข้าใจของเราต่อคำว่าอารยธรรมในปัจจุบันก็แตกต่างออกไปอย่างสิ้นเชิง (President of Russia, 2023)

ข้อความข้างต้นสะท้อนว่า ประธานาธิบดี Putin ต้องการนำคำว่าอารยธรรมซึ่งเป็นรากฐานทางความคิดที่เคยนำมาใช้สร้างความ “เหนือกว่า” ให้แก่ชาติตะวันตกมาตีความใหม่ โดยย้อนกลับไปอธิบายว่า การใช้คำอารยธรรมแบบเดิม หรือที่เขาเรียกว่าแบบที่ซ่อนนัยของการล่าอาณานิคมเป็นการมองแบบแบ่งแยกซึ่งสร้างลำดับชั้นของอารยธรรมที่ตะวันตกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการกำหนดความเป็นอื่นอย่างชัดเจน เหตุนี้เองการนำคำว่าอารยธรรมมาใช้ในกรณีของรัสเซียโดยประธานาธิบดี Putin จึงถือเป็นการย้อนเกล็ดวิธีคิดเรื่องพหุนิยมของระเบียบโลกเสรีนิยมด้วยการอธิบายว่า เมื่อไม่มีอารยธรรมใดในโลกที่มีสถานะสูงต่ำกว่ากัน ดังนั้นทุก ๆ อารยธรรมย่อมเท่าเทียมกัน และความหลากหลายที่ว่านี้จึงเป็นหัวใจสำคัญในคำอธิบายของประธานาธิบดี Putin ในถ้อยแถลงต่อที่ประชุม SCO Plus ในวันที่ 1 กันยายน ค.ศ. 2025 ว่า *“สิ่งที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันก็คือ การที่ประเทศสมาชิก SCO ยึดมั่นต่อคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม* ***รวมทั้งเคารพต่อความหลากหลายทางอารยธรรมมาโดยตลอด*** *บนพื้นฐานดังกล่าว ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนต่อประชาชนจึงขยายตัวเพิ่มขึ้น...”* (President of Russia, 2025)

องค์ประกอบสำคัญของอารยธรรมและรัฐ-อารยธรรมในทรรศนะของ Putin เกิดขึ้นจากสององค์ประกอบที่เขาอธิบายว่า *“มีประโยชน์ในการนำไปใช้กับพัฒนาการที่กำลังดำรงอยู่ในปัจจุบัน”* ซึ่งสะท้อนเป็นนัยว่าคำอธิบายต่อจากนี้ประกอบสร้างขึ้นเพื่อรองรับนโยบายบางอย่างที่รัสเซียต้องการขับเคลื่อนในปัจจุบัน กล่าวคือ

> ลักษณะสำคัญของ “รัฐ-อารยธรรม” ประกอบด้วย**ความหลากหลาย**และ**การพึ่งพาตนเอง** ซึ่งข้าพเจ้าเชื่อว่าเป็นองค์ประกอบหลักสองประการ เพราะโลกในปัจจุบันต่างปฏิเสธแบบแผนที่มีให้เลือกเพียงรูปแบบเดียว... และเป็นแนวทางที่แฝงด้วยปัจจัยด้านภูมิศาสตร์และประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ของชาตินั้นทั้งในอดีตและปัจจุบัน... (President of Russia, 2025)

จากข้อความข้างต้น จะพบว่าองค์ประกอบสำคัญประการที่หนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในคำอธิบายว่าด้วยรัฐ-อารยธรรมของรัสเซียคือการเน้นย้ำถึง ความแตกต่างหลากหลาย ควบคู่ไปกับแนวคิดเรื่องการพึ่งพาตนเอง (self-sufficiency) ซึ่งหมายถึงการที่รัฐและประชาคมหนึ่ง ๆ มีสิทธิและศักยภาพในการกำหนดวิถีทางของตนเอง ความแตกต่างหลากหลายดังกล่าวจึงมิใช่เพียงการอยู่ร่วมกันอย่างแยกส่วน แต่หมายถึงความสามารถของแต่ละอารยธรรมที่จะดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองอย่างมั่นคง ดังนั้นผลสืบเนื่องที่ตามมาจากการเน้นความหลากหลายเช่นนี้ คือการปฏิเสธสมมติฐานที่ว่าโลกปัจจุบันสามารถจัดการด้วยกติกาเพียงแบบเดียวซึ่งรัสเซียวิจารณ์ว่าเป็นการ “ระบายสีโลกด้วยพู่กันเพียงอันเดียว” ซึ่งหมายถึงความพยายามของตะวันตกในการกำหนดระเบียบโลกที่วางอยู่บนกติกา (rule-based order) โดยเฉพาะกติกาแบบเสรีนิยมที่สหรัฐและพันธมิตรตะวันตกเป็นผู้วางกรอบ ดังนั้นการพึ่งพาตนเองในที่นี้ จึงมิได้หมายถึงเพียงความสามารถในการพึ่งตนเอง แต่ยังถูกใช้เพื่อสร้างนิยามใหม่ของความเป็นมหาอำนาจอีกด้วย ดังนั้นรัฐที่จะสามารถอ้างตนว่าเป็นมหาอำนาจได้จริง ต้องเป็นรัฐที่มีประสิทธิภาพ แข็งแรง และมั่นคงจากรากฐานทางอารยธรรมภายในของตนเอง ไม่ใช่สถานะที่ถูกกำหนดมาตรฐานจากภายนอก (President of Russia, 2025)

การอ้างอิงแนวคิดรัฐ-อารยธรรมของรัสเซียในที่นี้จึงไม่ใช่การบังคับอะไรให้ใคร แต่ในเวลาเดียวกันก็ไม่อนุญาตให้ใครเข้ามากำหนดหรือใส่คุณค่าจากภายนอกเพื่อจัดลำดับว่าอารยธรรมใดสูงกว่าหรือต่ำกว่า จุดสูงสุดของคำอธิบายนี้อยู่ที่คำถามว่า รัสเซียจะสามารถรักษาเสถียรภาพ ความสมัครสมาน และความกลมกลืน (harmony) ภายในอารยธรรมของตนเองได้อย่างไร ในขณะเดียวกันก็ยังคงสามารถปฏิสัมพันธ์กับอารยธรรมอื่นได้โดยไม่ทรยศหักหลังรากเหง้าดั้งเดิมของตน โดยรัสเซียเรียกสิ่งนี้ว่าการวางหลักการเชิงอารยธรรม (civilizational principle) ที่จะทำให้สามารถลบล้างภาพแนวคิดแบบตะวันตกซึ่งเชื่อในลำดับชั้นของอารยธรรม และแทนที่ด้วยกรอบความคิดใหม่ที่ให้อารยธรรมทุกแบบเคารพซึ่งกันและกัน โดยสิ่งนี้ยังสวนทางกับข้อเสนออันโด่งดังของ Huntington เรื่อง The Clash of civilizations นั่นเพราะรัสเซียเสนอว่าโลกควรถูกกำหนดด้วยความกลมเกลียวแห่งอารยธรรมทั้งหลาย (harmony of civilizations) และการสอดประสานกันของรัฐ-อารยธรรม (synergy of civilizational states) (President of Russia, 2025) แทน โดยทั้งหมดนี้ตั้งอยู่บนความเชื่อว่ามีเพียงความหลากหลายทางอารยธรรมเท่านั้นที่จะรับประกันความมั่นคง ความกินดีอยู่ดี และผลประโยชน์ที่สมดุลของแต่ละรัฐได้ และเพื่อยืนยันสถานภาพใหม่ของรัสเซียในฐานะรัฐ-อารยธรรม นอกจากนี้ประธานาธิบดี Putin ยังยกตัวอย่างอารยธรรมอื่น ๆ ที่อยู่ในระดับเดียวกัน อาทิ จีนและอินเดีย ที่ถูกมองว่าเป็นรัฐ-อารยธรรมอันประกอบด้วยรากซึ่งหล่อหลอมความเป็นเอกภาพเฉพาะตนเหมือนรัสเซีย[5]

ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นสามารถถือได้ว่าเป็นคำอธิบายแนวคิดเกี่ยวกับรัฐ-อารยธรรมของรัสเซียที่ประธานาธิบดี Putin กล่าวไว้ในที่ประชุมใหญ่เนื่องในโอกาสครบรอบ 20 ปีของการก่อตั้งสโมสรวัลได ที่มิได้เป็นเพียงการอธิบายเชิงทฤษฎีเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นการสรุปภาพรวมของแนวคิดที่รัสเซียพยายามผลักดันในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ที่เป็นการมองตนเองในฐานะรัฐ-อารยธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะและยังแตกต่างจากกรอบความคิดอารยธรรมแบบตะวันตก และกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของลัทธิยูเรเซียใหม่ของรัสเซีย

[5] นอกจากนี้ ในเดือนมีนาคม 2023 ประธานาธิบดีสีจิ้นผิงของจีนได้นำเสนอความริเริ่มระดับโลกหลายประการ หนึ่งในนั้นคือเรื่อง “ความริเริ่มอารยธรรมโลก” (Global Civilization Initiative; GCI) หรือ “全球文明倡议” ซึ่งพยายามผลักดันประเด็นเรื่องอารยธรรม (文明) มาเป็นแกนกลางในการผลักดันให้โลกเคารพความหลากหลายทางอารยธรรม โดยที่มีจีนเป็นหนึ่งในมหาอำนาจทางวัฒนธรรม ซึ่งหลายฝ่ายตีความว่าเป็นการท้าทายระเบียบโลกเสรีนิยมของสหรัฐฯ เช่นเดียวกัน ดู (Schuman, Fulton, & Gering, 2023)

โดยเฉพาะในมิติของการแสวงหาสถานภาพใหม่ในระเบียบโลกแบบหลายขั้วอำนาจที่ประกอบขึ้นจากหลายอารยธรรมที่มีสถานะเท่าเทียมกัน

3.2.2 เรื่องเล่าว่าด้วยความอัปยศอดสูแห่งชาติของรัสเซียหลังสงครามเย็นสิ้นสุด

ครั้งหนึ่งซารีนาแคทเธอรีนมหาราช (Tsarina Catherine the Great) เคยมีพระราชปรารภต่อคำดูหมิ่นเหยียดหยามรัสเซียจากประเทศในยุโรปเอาไว้ว่า "ไม่มีชาติใดที่จะถูกใส่ร้ายด้วยความเท็จ ความเหลวไหล และความดูหมิ่นมากไปกว่ารัสเซียอีกแล้ว" สิ่งนี้สะท้อนถึงความไม่พอใจอย่างรุนแรงและเป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า การใช้เรื่องเล่าเกี่ยวกับการถูกเหยียดหยามจากชาติตะวันตกของรัสเซียดำเนินมาอย่างยาวนานแล้ว (Verpoest, 2022, p. 86) และจะสังเกตได้ว่าคำอธิบายเกี่ยวกับความอัปยศอดสูหรือความอับอายของชาติ (national humiliation) ของรัสเซียมักเชื่อมโยงกับความกังวลที่มีต่อการรับรู้จากสายตาของชาติตะวันตก (Verpoest, 2022, pp. 87-88) และปรากฏควบคู่ไปกับกระบวนการทำให้รัสเซียเป็นสมัยใหม่ (modernization) ซึ่งหมายถึงกระบวนการทำให้เป็นตะวันตก (Westernization) และจุดนี้เองที่ตะวันตกทำหน้าที่สองด้าน คือเป็นทั้งบรรทัดฐานที่จักรวรรดิรัสเซียในอดีตเคยพยายามต้องพัฒนาตนเองให้เป็นเช่นนั้นและในอีกด้านหนึ่งก็เป็นคู่แข่งที่คอยช่วงชิงและท้าทายอำนาจด้วยในเวลาเดียวกัน

นักวิชาการจำนวนหนึ่งพยายามอธิบายความรู้สึกไม่ลงรอยระหว่างตะวันตกกับรัสเซียว่าเป็นผลมาจากประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างโลกทั้งสองที่มักมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์แบบที่ไม่เคยดำเนินไปด้วยกันอย่างพร้อมเพรียง (untimely) กล่าวคือ ทั้งคู่ไม่เคยสัมพันธ์กันในลักษณะที่วางอยู่บนระนาบเดียวกันหรือระดับเดียวกันอย่างเท่าเทียมได้จริง และในหลายครั้งเกิดจุดเปลี่ยนสำคัญ[6] ทำให้รัสเซียเลือกเปลี่ยนวิธีการจากการตั้งรับคำกล่าวหาที่สร้างความอับอายจากภายนอก (reactive humiliation) ในศตวรรษที่ 18-19 มาเป็นการสร้างเรื่องเล่าเชิงรุก (proactive) เกี่ยวกับความอับอายที่ตนเองได้รับจากการคุกคามของตะวันตกและทำให้ตนมีความชอบธรรมในการตอบโต้ (Verpoest, 2022, p. 92) โดยเฉพาะในจังหวะเวลาที่รัสเซียมองว่าตนกำลังตกอยู่ในที่นั่งลำบากที่สุดในแง่ของการรักษาสถานภาพดั้งเดิม นั่นก็คือช่วงภายหลังสงครามเย็นสิ้นสุดลงใหม่ ๆ ในทศวรรษ 1990

หนึ่งในปมปัญหาสำคัญที่กลายเป็นรอยร้าวระหว่างรัสเซียกับโลกตะวันตกนับตั้งแต่สงครามเย็นสิ้นสุดลงคือประเด็นเรื่องการขยายตัวขององค์การสนธิสัญญาแห่งแอตแลนติกเหนือ (North Atlantic Treaty Organization) หรือ NATO ไปทางทิศตะวันออกยังประเทศที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นพันธมิตรของสหภาพโซเวียตในกรอบข้อตกลงวอซอ (Warsaw Pact) และความรู้สึกถูกปิดล้อมของรัสเซียจากการที่ระยะห่างระหว่างพรมแดนของรัสเซียกับชาติ NATO ในปัจจุบันมีเพียงร้อยกว่ากิโลเมตรเท่านั้นจากการที่เอสโตเนียได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกของ NATO ในปี 2004 และล่าสุดคือฟินแลนด์กับสวีเดนในปี 2023 และ 2024 ตามลำดับ และข้อเท็จจริงเหล่านี้ต่อมาจะถูกรัสเซียใช้กล่าวหาสหรัฐฯ และโลกตะวันตกว่าการสนับสนุนการขยายตัวดังกล่าวของ NATO ได้ละเมิดคำมั่นสัญญาที่ครั้งหนึ่งตะวันตกเคยให้ไว้กับรัสเซียในสมัยประธานาธิบดี George H. W. Bush ในช่วงที่สหภาพโซเวียตกำลังจะสิ้นสภาพลง

ปมปัญหาสำคัญของความขัดแย้งของทั้งคู่ในข้างต้น วางอยู่บนสิ่งที่ผู้วิจัยเสนอว่าเป็นการเลือกเก็บความทรงจำที่แตกต่างกันของสองฝ่ายในห้วงเวลาที่สงครามเย็นกำลังจะสิ้นสุดลง ที่ต่อมาจะนำไปสู่การผลิตเรื่องเล่า

[6] หนึ่งในข้อเสนอสำคัญของ เอ. วี. อุตกิน (A. V. Utkin) นักวิชาการจาก Russian Academy of Sciences และที่ปรึกษาคณะกรรมาธิการกิจการต่างประเทศของสภา Duma จากหนังสือเรื่อง Унижение России: Брест, Версаль, Мюнхен (2004) ซึ่งแปลตรงตัวได้ว่าความอับอายของรัสเซียโดยพิจารณาจากกรณีที่เกิดขึ้นในเบรสต์ แวร์ซาย และมิวนิก ในศตวรรษที่ 20

(narrative) และการกำหนดนโยบายจากเรื่องเล่าที่ว่านี้ซึ่งวางอยู่บนฐานคิดที่ต่างกันของตะวันตกกับรัสเซียว่า NATO จะไม่ขยายออกมายังทิศตะวันออก *"แม้แต่เพียงนิ้วเดียว"* (Not one inch eastward) ซึ่งรัสเซียอ้างว่าเป็นคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้โดยนาย James A. Baker รัฐมนตรีต่างประเทศของสหรัฐฯ ในเวลานั้น และถูกพูดต่อ ๆ กันมาจนกลายเป็นสิ่งที่นักวิชาการที่เชื่อในเรื่องเล่านี้อธิบายว่าเป็นความเข้าใจดั้งเดิม (conventional wisdom) ของรัสเซีย ในขณะที่อีกด้านหนึ่งสหรัฐฯ และตะวันตกกลับอธิบายในเวลาต่อมาว่าตนและพันธมิตรไม่ได้เคยมีข้อตกลงเช่นว่าหรือเคยให้พันธสัญญาในลักษณะดังกล่าวแก่รัสเซียเลย ดังนั้นวลีอมตะในการประชุมระหว่างรัฐมนตรี Baker ของสหรัฐฯ กับ Gorbachev ในวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 1990 ว่า NATO จะไม่ขยายตัวไปยังตะวันออกแม้แต่เพียงนิ้วเดียวในปี 1990 จึงถูกอธิบายจากสหรัฐฯ ว่าเป็นเพียงเทคนิคในการเจรจาเพื่อรวมชาติเยอรมนี แต่ไม่มีนัยสำคัญต่อประเทศในยุโรปส่วนอื่น ๆ หลังจากข้อตกลงดังกล่าวนั้นเสร็จสิ้นแต่อย่างใด ดังนั้นบรรดานักวิชาการที่สนับสนุนเรื่องเล่าแบบหลังนี้จึงมองว่าหลักประกันด้านความมั่นคงที่รัสเซียเข้าใจเป็นเพียงการทึกทักเอาเองหรือแรงกว่านั้นคือเป็นมายาคติที่สร้างขึ้นมาหลอกตัวเองเท่านั้น (Sarotte, 2010, p. 120)

ทว่าความซับซ้อนของเรื่องเล่าเรื่องการทรยศหักหลังของโลกตะวันตกในมุมของสหภาพโซเวียตและต่อมาคือรัสเซียนั้นไม่ได้ยุติลงแค่เพียงประเด็นเรื่องการตีความนัยของการสนทนาในวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 1990 ที่แตกต่างกันของสองฝ่ายเท่านั้น แต่ยังมีประเด็นเรื่องการแสวงหาสถานภาพใหม่ของรัสเซียกับรัฐ NATO ในช่วงแรกที่ไม่ประสบผลสำเร็จอีกด้วย โดยหากย้อนกลับไปพิจารณาท่าทีของรัสเซียภายใต้ Yeltsin ช่วงแรก ผู้วิจัยพบว่าประเด็นเรื่องการขยายสมาชิกภาพของ NATO ยังไม่ได้ถูกมองหรือวางกรอบว่าเป็นภัยความมั่นคงของรัสเซียมาตั้งแต่แรก พูดอีกอย่างหนึ่งคือในตอนแรกรัสเซียยังไม่ได้พิจารณา NATO ในฐานะภัยคุกคามของตนตราบเท่าที่ตนเข้าไปมีบทบาทหรือเป็นสมาชิกขององค์การความร่วมมือนี้ด้วย โดยจะพบว่าในช่วงต้นทศวรรษ 1990 รัสเซียยังไม่ได้มีท่าทีปฏิเสธการขยายตัวของ NATO อย่างสิ้นเชิง ตรงกันข้ามรัสเซียกลับมองว่าหากการขยายดังกล่าวรวมรัสเซียเข้าไปหรือมีการจัดวางรัสเซียในฐานะพันธมิตรหลักของสหรัฐฯ ในกรอบความร่วมมือดังกล่าวด้วยแล้ว การขยายตัวดังกล่าวย่อมถือเป็นโอกาสของรัสเซียหลังสงครามเย็นที่จะยกระดับสถานะของตนในระบบระหว่างประเทศ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นด้วยกับแนวทางการตีความที่ว่าความไม่พอใจของรัสเซียต่อการขยายตัวของ NATO ไม่ได้วางอยู่บนการของการขยายตัวขององค์การโดยตัวเอง (per se) หากแต่วางอยู่บนประเด็นเรื่องการกีดกันรัสเซียออกไปอยู่นอกระบบความมั่นคงร่วม (collective security system) ของยุโรปหลังสงครามเย็นมากกว่า (Radchenko, 2020, p. 769) ซึ่งในประเด็นนี้สำหรับผู้วิจัยแล้วคือการเลือกดำเนินยุทธศาสตร์แบบแรก นั่นคือการจัดวางตนเองเป็นส่วนหนึ่งของยุโรปเพื่อแสวงหาสถานภาพใหม่ภายใน NATO แม้ว่าสุดท้ายแล้วความพยายามดังกล่าวของรัสเซียจะไม่ประสบความสำเร็จก็ตาม

ความพยายามที่จะเข้าไปเป็นหุ้นส่วนของ NATO และการมอง NATO ในเชิงบวกนี้ ปรากฏอย่างชัดเจนผ่านถ้อยแถลงและการสารทางการจำนวนมากของรัสเซียตั้งแต่สมัยของประธานาธิบดี Yeltsin มาจนกระทั่งประธานาธิบดี Putin ช่วงแรก เช่น คำกล่าวของ Yeltsin ต่อสภาคองเกรสของสหรัฐฯ ในปี 1992 ที่สะท้อนถึงการเปลี่ยนโลกทัศน์จากการเผชิญหน้ามาเป็นการสร้างความร่วมมือและนโยบายที่มีลักษณะสนับสนุนโลกตะวันตกอย่างเปิดเผย (Yeltsin, 1992) รวมถึงท่าทีของตัวประธานาธิบดี Putin ในช่วงแรกด้วยเช่นกัน ดังปรากฏผ่านถ้อยแถลงต่อที่ประชุมใหญ่ NATO ในปี 2002 ของเขา (NATO, 2002) ซึ่งสะท้อนว่า Putin ในขณะนั้นยังคงมองว่ารัสเซียคือส่วนหนึ่งของอารยธรรมยุโรปตะวันตกมากกว่ายุทธศาสตร์หันไปหาโลกตะวันออก

จากข้อเท็จจริงข้างต้น ผู้วิจัยจึงมองว่าจุดเปลี่ยนในการมองปัญหา (problematization) ของรัสเซียต่อการขยายตัวของ NATO เกิดจากการที่รัสเซียไม่บรรลุผลลัพธ์ตามที่ตนคาดหวัง นั่นคือสถานะหุ้นส่วนสำคัญทางความมั่นคงกับสหรัฐฯ ซึ่งถูกปฏิเสธและกลายเป็นจุดเริ่มต้นของชุดคำอธิบายหลักของรัสเซียเรื่องการถูกทรยศและการสูญเสียเกียรติภูมิ และทำให้เรื่องเล่าแบบหุ้นส่วนหรือแบบบูรณาการกับชาติตะวันตก (partnership or integrationist narrative) ค่อย ๆ เสื่อมคลายมนต์ขลัง และในขณะเดียวกันก็ไปเสริมพลังให้กับเรื่องเล่าเชิงปฏิปักษ์ (adversarial narrative) แทน โดยจุดเริ่มต้นของเรื่องเล่าว่าด้วยการทรยศหักหลังนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าจำต้องย้อนกลับไปพิจารณาปฏิกิริยาของรัสเซียต่อการขยายตัวของ NATO หลังสงครามเย็นสิ้นสุดในปี 1999 และ 2004 ตามลำดับ ซึ่งในอีกด้านหนึ่งก็สัมพันธ์กับการสร้างความชอบธรรมของพลังทางการเมืองภายในประเทศที่เปลี่ยนแปลงจากฝ่ายนิยมตะวันตกไปเป็นฝ่ายชาตินิยม (Sakwa, 2008, p. 241) และสอดคล้องกับการสร้างภาพลักษณ์ของประธานาธิบดี Yeltsin ในช่วงท้ายซึ่งส่งต่อมายังประธานาธิบดี Putin ว่าเป็นผู้พิทักษ์ผลประโยชน์แห่งชาติของรัสเซียจากการรุกคืบของโลกตะวันตก และเป็นจุดที่เรื่องเล่าเกี่ยวกับการทรยศหักหลังเข้ามาทำหน้าที่สำคัญในการสร้างความชอบธรรมของรัสเซียในการปกป้องตนเอง (self-defense) เพื่อรักษาสถานภาพดั้งเดิมในความสัมพันธ์กับตะวันตกและ NATO พร้อม ๆ กับการแสวงหาสถานภาพใหม่ในระเบียบโลกแบบหลายขั้วอำนาจในฐานะสะพานยูเรเซียแทน

จุดเปลี่ยนแรกเกิดขึ้นในช่วงหลังปี 2004 หรือก็คือการขยายสมาชิกภาพของ NATO ครั้งที่สองหลังสงครามเย็นสิ้นสุดลง ซึ่งต้องพิจารณาประกอบกับเหตุการณ์การปฏิวัติกุหลาบในจอร์เจียในช่วงเวลาไล่เลี่ยกัน เพราะการที่จอร์เจียปฏิรูปให้ตัวเองกลายเป็นเสรีประชาธิปไตยแบบตะวันตกและต่อมาได้แสดงเจตจำนงชัดเจนที่จะเข้าร่วม NATO ย่อมสร้างสถานการณ์ที่ทำให้ต่อมารัสเซียนำไปใช้อธิบายว่าตนเองกำลังถูกดูหมิ่นและถูกกีดกันทางการเมืองจากโลกตะวันตก (Tsygankov, 2012, p. 244) ดังนั้น พัฒนาการทางการเมืองที่เกิดระหว่างปี 2006–2007 ทั้งการปฏิวัติกุหลาบในจอร์เจีย และการปฏิวัติสีส้มในยูเครน จึงกลายเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้รัสเซียไม่พอใจสหรัฐฯ และ NATO ซึ่งต่อมาจะปรากฏอย่างชัดเจนในการวิจารณ์ตะวันตกอย่างรุนแรงของ Putin ในสุนทรพจน์ ณ กรุง Munich ในปี 2007 หรือ 3 ปีหลังจากการขยายตัวของ NATO ครั้งที่สองภายหลังสิ้นสุดสงครามเย็น โดยในสุนทรพจน์ดังกล่าว Putin กล่าวโจมตีตะวันตกอย่างเปิดเผย และมีการใช้คำที่สะท้อนนัยของการถูกยั่วยุก่อนอย่างชัดเจนว่า

> ผมคิดว่าเป็นที่ชัดเจนแล้วว่าการขยายตัวของ NATO ไม่ได้เกี่ยวข้องใดๆ กับการทำให้พันธมิตรเหล่านี้ทันสมัยขึ้น หรือไม่ได้เกี่ยวกับการสร้างหลักประกันด้านความมั่นคงในยุโรป ตรงกันข้ามสิ่งนี้คือการพยายามยั่วยุครั้งสำคัญ (serious provocation) ที่บ่อนทำลายระดับความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และเราย่อมมีสิทธิที่จะตั้งคำถามว่า การขยายตัวนี้มีเป้าหมายต่อใครกันแน่? แล้วคำรับรองที่หุ้นส่วนจากชาติตะวันตกเคยให้ไว้หลังการสลายตัวของข้อตกลงวอซอนั้นหายไปไหนแล้ว? วันนี้ไม่มีใครแม้แต่จะจดจำถ้อยแถลงเหล่านั้น แต่ผมจะขออนุญาตทบทวนให้ผู้ฟังที่นี่อีกครั้ง โดยขอยกคำกล่าวของเลขาธิการ NATO คือ นายโวเนอร์ที่กรุงบรัสเซลส์ เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม 1990 ว่า *"ข้อเท็จจริงที่ว่าเราพร้อมที่จะไม่วางกองกำลังของ NATO ภายนอกดินแดนของเยอรมนี ถือเป็นหลักประกันด้านความมั่นคงอันหนักแน่นต่อสหภาพโซเวียต"* แล้ววันนี้ หลักประกันเหล่านั้นอยู่ที่ใดกัน? (President of Russia, 2007)

จากคำปราศรัยข้างต้น จะพบว่าสิ่งที่รัสเซียกังวลอย่างชัดเจนในกรณีนี้ คือหลักประกันด้านความมั่นคง (security guarantee) ว่าการขยายตัวของ NATO จะไม่สร้างภัยคุกคามอันเด่นชัดและกระทบต่อความมั่นคงของรัสเซียในอนาคต

> เกี่ยวกับมุมมองของเราต่อการขยายตัวของ NATO ไปทางตะวันออก ผมได้กล่าวไปแล้วถึงหลักประกันที่เคยให้ไว้แต่ไม่ได้รับการปฏิบัติในปัจจุบัน คุณคิดหรือว่านี่เป็นเรื่องปกติในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ? เอาล่ะ ถ้าจะให้ลืมก็ลืมไป ลืมหลักประกันเหล่านั้นเสียก็ได้ เมื่อพูดถึงประชาธิปไตยและการขยายตัวของ NATO ต้องย้ำว่า NATO ไม่ใช่องค์การสากลเช่นเดียวกับ UN แต่เป็นพันธมิตรทางการเมืองและการทหารโดยตรง การเมืองและการทหาร! แน่นอนว่าการสร้างหลักประกันด้านความมั่นคงของตนเองเป็นสิทธิของรัฐอธิปไตยทุกประเทศ เราไม่ได้โต้แย้ง ไม่ได้คัดค้านในสิ่งนี้เลย แต่คำถามคือ เหตุใดจึงจำเป็นต้องวางโครงสร้างพื้นฐานทางทหารไว้ที่ชายแดนของเราระหว่างการขยายตัวเช่นนี้? มีใครสามารถตอบคำถามนี้ได้หรือไม่? เว้นแต่การขยายตัวของโครงสร้างพื้นฐานทางทหารนั้นจะเกี่ยวข้องกับการต่อสู้กับภัยคุกคามระดับโลกในปัจจุบัน (President of Russia, 2007)

คำปราศรัยของประธานาธิบดี Putin ในการประชุม Munich Security Conference ในปี 2007 ยังรวมถึงการต่อต้านแนวคิดแบบเอกภาคีของสหรัฐฯ (US unipolarity) และสนับสนุนระเบียบโลกแบบหลายขั้ว ซึ่งจะกลายเป็นชุดคำอธิบายหลักของ Putin ที่ถูกใช้เรื่อยมาจนกระทั่งถึงสงครามในยูเครนในปัจจุบัน ดังนั้น ปี 2007 จึงเป็นจุดเปลี่ยนแรกที่ทำให้เรื่องเล่าของรัสเซียเปลี่ยนจากความร่วมมือเพื่อให้บรรลุการเป็นหุ้นส่วนทางความมั่นคงกับ NATO ไปเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับการถูกทรยศหักหลังจากตะวันตกเพื่อเผชิญหน้าและยับยั้งการขยายตัวของ NATO แทน

จุดเปลี่ยนต่อมาที่เสริมแรงให้แก่แนวคิดเรื่องการถูกทรยศหักหลังและความอัปยศแห่งชาติของรัสเซีย คือเหตุการณ์ยูโรไมดันในยูเครนปี 2014 ซึ่งประธานาธิบดี Putin เปรียบเทียบกับปรากฏการณ์ Arab Spring และกล่าวหาตะวันตกว่ากำลังทำลายผลประโยชน์ของรัสเซียและชาวรัสเซียในประเทศเหล่านั้น ด้วยการแทรกแซงทางอ้อมผ่านการสนับสนุนองค์กรไม่แหสวงหากำไรข้ามชาติเทียม ๆ (pseudo-NGOs) เพื่อผลักดันวาระทางอารยธรรมและสถาปนาระบอบเสรีประชาธิปไตยในประเทศเหล่านั้น และทำให้ในเวลาต่อมาประธานาธิบดี Putin ตัดสินใจตรากฎหมายหลายฉบับในช่วงก่อนปี 2014 เพื่อเพิ่มการควบคุมสื่อเสรีและ NGOs ที่รับทุนจากต่างชาติ ต่อมาจะยิ่งถูกใช้ในการโจมตีตะวันตกอย่างดุเดือดว่ากำลังทำลายผลประโยชน์ของรัสเซีย

วิกฤติในปี 2014 จึงเป็นอีกจุดเปลี่ยนที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับโลกตะวันตกอย่างร้ายแรง และทำให้เรื่องเล่าเกี่ยวกับความอับอายของรัสเซียเปลี่ยนแปลงจากการเล่าเรื่องการถูกทรยศแบบ “เชิงรับ” ไปสู่การเล่าเรื่องใน “เชิงรุก” แทน และสิ่งนี้เองที่จะถูกใช้สร้างความชอบธรรมในการผนวกแคว้นไครเมีย อันสะท้อนว่านับแต่นี้รัสเซียต้องการจะ *“ยุติกติกาที่ตะวันตกบังคับใช้เพียงฝ่ายเดียวมาเป็นเวลาค่อนศตวรรษ”* โดยรัสเซียจะไม่ยอมจำนนต่อตะวันตกและไม่จำเป็นต้องพยายามเป็นส่วนหนึ่งของตะวันตกอีกแล้ว เหนือไปกว่านั้น ประธานาธิบดี Putin ยังเปรียบเทียบการทำประชามติของประชาชนในไครเมียในปี 2014 กับการทำประชามติของโคโซโวที่สหรัฐฯ เคยหนุนหลังในปี 1999 อันสะท้อนเป็นอย่างดีว่าประธานาธิบดี Putin ต้องการย้อนเกล็ดตะวันตก พร้อมกันก็ต้องการแสดงออกว่ารัสเซียยังคงระลึกอยู่เสมอว่าตนเคยได้รับความอัปยศอดสูในอดีตจาก

ตะวันตกอย่างไร ในทำนองเดียวกับการที่รัฐมนตรีต่างประเทศ Lavrov ใช้กรณีมายอต (Mayotte) ซึ่งเป็นดินแดนโพ้นทะเลที่ประชาชนเลือกที่จะอยู่กับฝรั่งเศสแทนที่จะเป็นเอกราชร่วมกับคอโมโรส (Comoros) มาเป็นอีกตัวอย่างในการย้อนเกล็ดชาติตะวันตกว่าการลงประชามติที่มีผลทางการเมืองในระดับระหว่างประเทศเกิดขึ้นได้ และการทำประชามติในแคว้นไครมียของยูเครนเองก็ตั้งอยู่ในกรอบคิดแบบเดียวกัน ดังนั้นการยกกรณีโคโซโวและมายอตมาใช้จึงเป็นการย้อนเกล็ดในปมที่ตนเองเคยได้รับความอัปยศ (counter-stigmatization) ของรัสเซียอย่างชัดเจน และยังสะท้อนว่าสิ่งที่รัสเซีย (ตามคำอธิบายของ Putin) ประสงค์คือสถานภาพที่เท่าเทียมกับตะวันตกอันแสดงออกผ่านการให้เกียรติและ *"ความเคารพซึ่งกันและกัน"* โดยไม่พยายามครอบงำหรือละเมิดเจตจำนงของอีกฝ่ายและคำนึงถึงผลประโยชน์ของทุกประเทศที่มีส่วนร่วมในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และเหตุนี้ Putin จึงสรุปว่าชาติตะวันตกจึงมีมาตรฐานที่ไม่เท่าเทียมและ *"พยายามกดขี่รัสเซียเสมอมา"* (Utkin cited in Verpoest, 2022, pp. 93-94)

วิกฤตการณ์ยูโรไมดันในยูเครนช่วงปี 2013–2014 จึงสร้างรอยร้าวครั้งสำคัญในความสัมพันธ์ระหว่างโลกตะวันตกกับรัสเซีย และเป็นจุดที่รัสเซียเริ่มสร้างความเป็นอื่นในทางภูมิรัฐศาสตร์ (Geopolitical otherness) ระหว่างตนกับยุโรปเพื่อให้สอดรับกับเรื่องเล่าเกี่ยวกับความอัปยศและความอับอายจากการถูกเหยียดหยามจากตะวันตกของรัสเซียได้เป็นอย่างดี แต่ขณะเดียวกันก็ต้องยอมรับว่าการสร้างความเป็นอื่นดังกล่าวยอมมาพร้อมกับราคาที่รัสเซียต้องจ่าย นั่นคือการบีบให้ความสัมพันธ์กับโลกตะวันตกโดยเฉพาะยุโรปและ EU พัฒนาไปในทิศทางของการเผชิญหน้าและถูกวางไว้ในฐานะฝ่ายตรงข้ามกันอย่างชัดเจน ผลลัพธ์คือการหวนกลับไปใช้ยุทธศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของยุโรประหว่างรัสเซียกับ EU ในอนาคตกลายเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยากขึ้นตามไปด้วย เพราะโอกาสที่จะเกิดคำอธิบายย้อนกลับเพราะหลอมรวมกับยุโรปอีกครั้ง (narrative convergence) ย่อมไปด้วยกันไม่ได้กับเรื่องเล่าที่รัสเซียพยายามผลิตซ้ำอยู่ภายหลังการผนวกแคว้นไครเมียและสงครามในยูเครน

กล่าวโดยสรุป นับแต่ช่วงทศวรรษ 2000 เป็นต้นมา จะเห็นได้ว่าเรื่องเล่าเกี่ยวกับความอัปยศและความอับอายที่ได้รับจากโลกตะวันตกของรัสเซีย มีฉากหลัง (setting) อย่างน้อยสามประเด็น ได้แก่ (1) ความต้องการได้รับการยอมรับของรัสเซีย โดยเน้นศักดิ์ศรี ความเสมอภาค และการเคารพซึ่งกันและกันในเวทีระหว่างประเทศ (2) ภัยคุกคามจากการถูกปิดล้อมจากตะวันตกและการกีดกันรัสเซียออกจากสถานะมหาอำนาจ และ (3) การต่อต้านการดำเนินการแบบเอกภาคี (unilateral) และสนับสนุนโลกแบบพหุขั้ว ซึ่งสำหรับผู้วิจัยแล้วทั้งสามประเด็นนี้ต่างมีความสัมพันธ์และบรรจบกันภายใต้มโนทัศน์ทางภูมิรัฐศาสตร์แบบยูเรเซียของรัสเซีย โดยมีแกนกลางของเรื่องเล่าอยู่ที่การกำหนดสถานะของตนกับโลกตะวันตกในฐานะมหาอำนาจของยุโรปที่ควรได้รับการยอมรับและสถานภาพที่ทัดเทียมกันแต่กลับถูกมองข้ามจากตะวันตก ในขณะที่การเล่าเรื่องในเชิงรับจะเน้นไปที่การถูกปิดล้อมและการกีดกันก็มักจะชี้ว่ารัสเซียเป็นสมาชิกแต่เดิมที่เป็นสมาชิกของระบบระหว่างประเทศที่ถูกกีดกันจากการตัดสินใจสำคัญ ๆ ที่มีผลต่อระบบโดยรวมและโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่กระทบต่อสถานภาพดั้งเดิมของรัสเซียเอง และสุดท้ายการเล่าเรื่องแบบเชิงรุกเพื่อสนับสนุนโลกแบบพหุขั้ว และกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ผู้วิจัยเสนอว่า ได้ทำให้รัสเซียต้องหันไปดำเนินยุทธศาสตร์ตามกรอบคิดทางภูมิรัฐศาสตร์ของลัทธิยูเรเซียใหม่มากขึ้นเรื่อย ๆ แม้ว่าสุดท้ายจะตระหนักได้ว่าการปฏิเสธยุโรปอย่างสิ้นเชิงจะเป็นไปไม่ได้ และทำให้ต้องวางสถานะของตนเองในฐานะสะพานแห่งยูเรเซียที่ไม่ใช่ทั้งยุโรปและเอเชีย ตามตัวอย่างของทิม มาร์แชลที่ผู้วิจัยยกมานำเสนอไว้หน้าแรกของบทความวิจัยนี้

4. บทสรุป

การหวนกลับมาของลัทธิยูเรเซียใหม่ของรัสเซียภายหลังจากสหภาพโซเวียตล่มสลายไปแล้วกว่า 3 ทศวรรษ สะท้อนว่าในปัจจุบันรัสเซียมิได้จำกัดตนเองในฐานะมหาอำนาจของยุโรปเพียงอย่างเดียวอีกต่อไป แต่พยายามนิยามตนเองใหม่ในฐานะรัฐที่เป็นสะพานแห่งยูเรเซียผ่านยุทธศาสตร์สองซีกโลก (Dual-Hemisphere Strategy) อันเป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านภูมิรัฐศาสตร์ กับปัจจัยด้านการสร้างอัตลักษณ์ภายในประเทศ โดยในมิติแรก รัสเซียมุ่งรักษาดุลแห่งอำนาจในพื้นที่รัฐใกล้เรือนเคียงเพื่อธำรงอิทธิพลและสถานภาพดั้งเดิมจากการขยายตัวของ NATO และในขณะเดียวกันก็พยายามสร้างดุลแห่งอำนาจใหม่ในภูมิภาคยูโร–แปซิฟิกผ่านความร่วมมือกับจีน อินเดีย และประเทศในเอเชียอื่น ๆ ภายใต้กรอบองค์กรพหุภาคี เช่น SCO EAEU CSTO และ BRICS ดังนั้นจะเห็นอย่างชัดเจนว่าการดำเนินยุทธศาสตร์สองซีกโลกภายใต้แนวคิดลัทธิยูเรเซียใหม่ได้กลายเป็นแกนกลางของนโยบายต่างประเทศร่วมสมัยของรัสเซีย โดยมีอาณาบริเวณที่เป็นเป้าหมายหลักสองแห่งคือ พื้นที่รัฐใกล้เรือนเคียงและพื้นที่ยูโร-แปซิฟิก ซึ่งต่างเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์สำคัญที่รัสเซียใช้ในการธำรงสถานภาพเดิมของตนในฐานะมหาอำนาจและในขณะเดียวกันก็พยายามแสวงหาสถานภาพใหม่ในโลกแบบพหุขั้ว และยุทธศาสตร์นี้ไม่เพียงเป็นเครื่องมือเชิงภูมิรัฐศาสตร์ในการรักษาดุลแห่งอำนาจกับตะวันตกเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกเชิงอัตลักษณ์ที่ตอกย้ำบทบาทของรัสเซียในฐานะ “รัฐ-อารยธรรม” ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะโดยมุ่งสถาปนาตนเองเป็นศูนย์กลางของภูมิรัฐศาสตร์ยูเรเซียและยูโร–แปซิฟิกในศตวรรษที่ 21 อีกด้วย

ส่วนในมิติด้านการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของประเทศนั้น ผู้วิจัยพบว่ารัสเซียกำลังพยายามสร้างคำอธิบายอัตลักษณ์ใหม่ของตนในฐานะ “รัฐ–อารยธรรม” ที่เน้นความเป็นเอกเทศและความสามารถในการพึ่งพาตนเอง เพื่อตอบโต้กรอบคิดเสรีนิยมแบบตะวันตก พร้อม ๆ กับการใช้เครื่องมือที่เป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับความอัปยศอดสูและความอับอายแห่งชาติ ซึ่งมีทั้งเรื่องเล่าในเชิงรับซึ่งจะเน้นไปที่การถูกปิดล้อมและการกีดกันที่มักชี้ว่าแต่เดิมทีรัสเซียเป็นสมาชิกของระบบระหว่างประเทศที่ถูกกีดกันจากการตัดสินใจสำคัญ ๆ ที่มีผลต่อสถานภาพดั้งเดิมของรัสเซียเอง ก่อนที่ต่อมาจะยกระดับไปเป็นเรื่องเล่าเชิงรุกเพื่อท้าทายระเบียบโลกแบบเสรีนิยมของตะวันตกและโดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐฯ กับชาติพันธมิตร ด้วยการหันไปสนับสนุนโลกแบบพหุขั้วที่ขับเคลื่อนด้วยความกลมกลืนแห่งอารยธรรมมากกว่าการแข่งขันเพื่อความเหนือกว่า และสิ่งนี้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ผู้วิจัยเสนอว่าได้บีบให้รัสเซียจำต้องหันไปดำเนินยุทธศาสตร์ตามกรอบคิดทางภูมิรัฐศาสตร์แบบลัทธิยูเรเซียใหม่มากขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะการมุ่งสู่ตะวันออกและปฏิเสธตะวันตกที่มากขึ้นเรื่อย ๆ แม้ว่าสุดท้ายจะตระหนักได้ว่าการปฏิเสธยุโรปอย่างสิ้นเชิงจะเป็นไปไม่ได้ และพยายามจะหวนกลับมาอธิบายตนเองในฐานะสะพานแห่งยูเรเซียแทน เพราะยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับโลกตะวันตกพัฒนาไปในทิศทางของการเผชิญหน้ามากเท่าใด โอกาสของการหวนกลับไปใช้ยุทธศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของยุโรประหว่างรัสเซียกับ EU ในอนาคตจะยิ่งกลายเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยากมากขึ้นเท่านั้น

Reference

Götz, E. (2017). Putin, the state, and war: The causes of Russia’s near abroad assertion revisited. *International Studies Review, 19*(3), 228–253. https://doi.org/10.1093/isr/vix021

Karaganov, S. (2016, October 25). *From East to West, or Greater Eurasia*. Russia in Global Affairs. http://eng.globalaffairs.ru/pubcol/From-East-to-West-or-Greater-Eurasia-18440

Karaganov, S. (2018). The new Cold War and the emerging Greater Eurasia. *Journal of Eurasian Studies, 9*(2), 85–93.

Köstem, S. (2019, February 26). *Kennan Cable No. 40: Russia's search for a Greater Eurasia: Origins, promises, and prospects*. Wilson Center. https://www.wilsoncenter.org/publication/kennan-cable-no-40-russias-search-for-greater-eurasia-origins-promises-and-prospects

Kremlin. (2025). *Заседание Совета глав государств – членов ШОС; SCO Heads of State Council Meeting*. Kremlin.ru. https://ru.kremlin.ru/events/president/news/77891 (Accessed August 31, 2025)

Laruelle, M. (2008). *Russian Eurasianism: An ideology of empire.* Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press.

Lewis, D. (2019). *Strategic culture and Russia's 'Pivot to the East': Russia, China, and 'Greater Eurasia'* (Marshall Center Security Insight No. 34). Marshall Center. https://www.marshallcenter.org/en/publications/security-insights/strategic-culture-and-russias-pivot-east-russia-china-and-greater-eurasia-0

Liik, K. (2014). *Russia's "Pivot" to Eurasia*. European Council on Foreign Relations. https://ecfr.eu/publication/russias_pivot_to_eurasia/

Mearsheimer, J. J. (2014). Why the Ukraine crisis is the West's fault: The liberal delusions that provoked Putin. *Foreign Affairs, 93*(5), 77–89. https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-08-18/why-ukraine-crisis-west-s-fault (Accessed August 31, 2025)

Medvedev, D. (2008). *Interview given by Dmitry Medvedev to television channels Channel One, Rossia, NTV*. Kremlin.ru. http://ru.kremlin.ru/events/president/transcripts/48301

Ministry of Defense of the Russian Federation. (2010). *The military doctrine of the Russian Federation (Approved by President Dmitry Medvedev, February 5, 2010).* Moscow: MOD of Russia. https://carnegieendowment.org/files/2010russia_military_doctrine.pdf

Ministry of Defense of the Russian Federation. (2014). *The military doctrine of the Russian Federation (Approved by President Vladimir Putin, December 25, 2014).* Moscow: MOD of Russia. http://ru.kremlin.ru/supplement/461

Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation. (2000). *The foreign policy concept of the Russian Federation (Approved by President Vladimir Putin, June 28, 2000).* Moscow: MFA of Russia. https://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/42608/

Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation. (2023). *The concept of the foreign policy of the Russian Federation (Approved by President Vladimir Putin, March 31, 2023).* Moscow: MFA of Russia. https://mid.ru/en/foreign_policy/fundamental_documents/1860586/?lang=ru (Accessed August 31, 2025)

NATO. (2002, May 28). *Speech: Rome, Italy – 28 May 2002 [Speech].* NATO. https://www.nato.int/docu/speech/2002/s020528r.html

NATO. (2008, April 3). *Bucharest Summit Declaration.* North Atlantic Treaty Organization. https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm

Nikitina, Y. (2014). The "color revolutions" and "Arab Spring" in Russian official discourse. *Connections, 14*(1), 87–104.

President of Russia. (2007, *February 10). Speech and the following discussion at the Munich Conference on Security Policy* [Transcript]. Kremlin.ru. https://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034

President of Russia. (2023, October 5). *Valdai International Discussion Club meeting.* Kremlin.ru. https://en.kremlin.ru/events/president/news/72444

President of Russia. (2025, September 1). *SCO Plus meeting: Vladimir Putin took part in the SCO Plus meeting [Transcript].* Kremlin.ru. http://www.en.kremlin.ru/events/president/transcripts/77895

Putin, V. (2012, December 12). *Послание Президента Федеральному Собранию; Address to the Federal Assembly*. Kremlin.ru. http://ru.kremlin.ru/events/president/news/17118

Putin, V. (2013). *Заседание международного дискуссионного клуба «Валдай»; Meeting of the Valdai International Discussion Club*. Kremlin.ru. http://kremlin.ru/events/president/news/19243

Putin, V. (2014, April 17). *Прямая линия с Владимиром Путиным; Direct Line with Vladimir Putin.* Kremlin.ru. https://www.ru.kremlin.ru/events/president/transcripts/20796

Putin, V. (2014, October 24). *Заседание Международного дискуссионного клуба «Валдай»; Meeting of the Valdai International Discussion Club.* Kremlin.ru. http://ru.kremlin.ru/events/president/news/46860

Putin, V. (2016). *Пленарное заседание Петербургского международного экономического форума; Plenary session of the St. Petersburg International Economic Forum.* Kremlin.ru. http://ru.kremlin.ru/events/president/news/52178

Putin, V. (2022, February 24). *Обращение Президента Российской Федерации; Address by the President of the Russian Federation.* Kremlin.ru. http://ru.kremlin.ru/events/president/news/67843

Radchenko, S. (2020). 'Nothing but humiliation for Russia': Moscow and NATO's eastern enlargement, 1993–1995. *Journal of Strategic Studies, 43*(6–7), 769–815.

RIA Novosti. (2025, July 13) *Путин рассказал об истоках противоречий между Западом и Россией*. https://ria.ru/20250713/putin-2028851534.html.

Sakwa, Richard. (2008). 'New Cold War' or Twenty Years' Crisis? Russia and International Politics. *International Affairs 84*(2), 241–267.

Sarotte, M. E. (2010). Not one inch eastward? Bush, Baker, Kohl, Genscher, Gorbachev, and the origin of Russian resentment toward NATO enlargement in February 1990. *Diplomatic History, 34*(1), 119–140.

Schuman, M., Fulton, J., & Gering, T. (2023). *How Beijing's newest global initiatives seek to remake the world order* [Issue brief]. Atlantic Council. https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/how-beijings-newest-global-initiatives-seek-to-remake-the-world-order/

Smith, G. (1999). Russia, geopolitical shift and the new Eurasianism. *Europe-Asia Studies, 51*(2), 201–232.

Trenin, D. (2012, September 10). *Россия и страны СНГ: «взросление» отношений [Russia and the CIS countries: The maturing of relations].* Russian International Affairs Council. https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/rossiya-i-strany-sng-vzroslenie-otnosheniy/

Trenin, D. (2013, October 14). *Russia, a Euro-Pacific nation.* Carnegie Endowment for International Peace. https://carnegieendowment.org/posts/2013/10/russia-a-euro-pacific-nation?lang=en

Tsygankov, A. P. (2012). *Russia and the West from Alexander to Putin: Honor in international relations.* Cambridge: Cambridge University Press.

Tsygankov, A. P. (2013). *Russia's foreign policy: Change and continuity in national identity* (3rd ed.). Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

Verpoest, L. (2022). From defiance to civilizationalism: The securitization of humiliation in Russia. *Journal of Applied History, 4*(1), 85–101.

Waltz, K. N. (1959). *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis.* New York: Columbia University Press.

Wilson, A. (2014). *Ukraine crisis: What it means for the West.* New Haven, CT: Yale University Press.

Yeltsin, B. N. (1992, June 17). *Address to U.S. Congress* [Transcript]. speeches-usa.com. http://www.speeches-usa.com/Transcripts/047_yeltsin.html

Ziegler, Charles E. *Russia in the Pacific: The Quest for Great Power Recognition*. Oxford University Press, 2024.

Zubok, V. M. (2009). *A failed empire: The Soviet Union in the Cold War from Stalin to Gorbachev.* Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press.

Political Science Critique

Journal Homepage: https://so01.tci-thaijo.org/index.php/PSC

Volume 12 **Issue** 24

"There is no Death in Bauls": Exploring Death in South Asia *

Amnuaypond Kidpromma [a]

Article Info

Article history:
Received May 2, 2025.
Revised June 9, 2025.
Accepted September 23, 2025.

Keywords:
Hindu; Baul; Orthodox; Venacular; Death; Binary opposition; Bengal

*This research paper is a part of research "Life and Death in Bauls of West Bengal, India," grant awarded by Faculty of Humanities, Chiang Mai University.

Abstract

This research article aims to explore and analyse the concept of death appeared in classical Hindu and Baul Tradition in West Bengal, India. It is a qualitative research in which participant observation and textual analysis are the key methods. Baul is a folk religious cult in Hindu Tradition, found in West Bengal of India and Bangladesh. Scolars often see that Baul's ideology and practice are oppose to and against with Orthodox Hindu and Islam. In addition, we cannot clearly identify which belief or religion Baul is belong to. They are free and do not tie themselves to any sects. There is no particular depiction of Baul. Some scholars describe Baul as a singer who wandering from village to village to sing. Also, they are described as a holy renouncer of Bengal, who roam alone and sing Baul song to subsist their life and to worship God. Henceforth, this research employs the ideology and practice in regard to death in Hindu orthodox and venacular Baul tradition to argue that the binary opposition view in regard to Baul and Hindu orthodoxy is "artificial construct." It is not base on what has happened in society. In fact, the two cultures always accept, adjust, adapt, and deny each other. Indeed, Baul claims themselves to anti-Hindu orthodox, at the same time, they accept and adjust many of Hinduism.

[a] Assist Prof., Department of Philosophy and Religion, Faculty of Humanities, Chiang Mai University, Chiangmai 50200, Thailand. Email: amnuaypond.k@cmu.ac.th

"ไม่มีความตายในหมู่บาอูล": ค้นหาความตายในในเอเชียใต้ *

อำนวยพร กิจพรมมา [a]

Article Info

Article history:
Received 5 พฤษภาคม 2568
Revised 9 มิถุนายน 2568
Accepted 23 กันยายน 2568

คำสำคัญ:
ฮินดู; บาอูล; กระแสหลัก; ท้องถิ่น; ความตาย; คู่ตรงข้าม; เบงกอล

* บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย "ชีวิตและความตายในวัฒนธรรมบาอูล รัฐเบงกอลตะวันตก อินเดีย" ได้รับทุนสนับสนุนโครงการวิจัย จาก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งสืบค้นและวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับความตายในวัฒนธรรมฮินดูและลัทธิบาอูลในรัฐเบงกอลตะวันตก ประเทศอินเดีย ผ่านการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การศึกษาเชิงชาติพันธุ์ และการวิเคราะห์เอกสารเป็นวิธีการหลักในการศึกษาวิจัย บาอูลเป็นลัทธิศาสนาท้องถิ่นในวัฒนธรรมศาสนาฮินดูที่มีผู้นับถือแพร่กระจายในรัฐเบงกอลตะวันตก ประเทศอินเดียและบังกลาเทศ นักวิชาการมักมองว่าแนวคิดและวิถีชีวิตของบาอูลมักตรงกันข้ามและต่อต้านหลักการของศาสนากระแสหลักไม่ว่าจะเป็นฮินดูหรืออิสลาม บาอูลเป็นกลุ่มที่ไม่สามารถระบุได้ชัดเจนว่าสังกัดอยู่ในแนวความคิดความเชื่อและศาสนาแบบไหน พวกเขาเป็นอิสระและไม่ได้ยึดโยงตนเองกับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และไม่มีคำนิยามใดที่จะสามารถอธิบายพวกเขาได้ นักวิชาการบางท่าน ให้นิยามว่าบาอูลคือนักร้องตามหมู่บ้าน หรือเป็นนักบวชศักดิ์สิทธิ์ที่อาศัยอยู่ในเขตเบงกอล และเดินทางไปเรื่อย ๆ ร้องเพลงเพื่อยังชีพและบวงสรวงต่อพระผู้เป็นเจ้า บทความนี้นำแนวคิดและการปฏิบัติต่อความตายของวัฒนธรรมฮินดูกระแสหลักและลัทธิบาอูลมาเป็นกรณีศึกษา และเสนอว่าแนวคิดแบบคู่ตรงข้ามและการมองว่าวัฒนธรรมบาอูลในฐานะวัฒนธรรมกระแสรองต่อต้านหรือเป็นปรปักษ์กับฮินดูกระแสหลักเป็นแนวคิดที่สร้างขึ้นมาอย่างลอย ๆ ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงที่ปรากฏในสังคม ในความเป็นจริง วัฒนธรรมทั้งสองมีการยอมรับ ปรับเปลี่ยนกระทั่งปฏิเสธความคิด หลักปรัชญา และหลักปฏิบัติของกันและกันอยู่ตลอดเวลา บาอูลแม้จะถูกขนานนามว่าเป็นปฏิปักษ์ต่อฮินดูกระแสหลัก แต่มีหลายอย่างของบาอูลที่เป็นการยอมรับและปรับเปลี่ยนแนวคิดฮินดูกระแสหลัก

บทนำ

วัฒนธรรมฮินดูถูกมองว่ามีความหลากหลายและไหลลื่น แม้แต่คำว่า ฮินดู ก็มีความหมายที่แตกต่างและหลากหลาย ถูกใช้เป็นวาทกรรมและสัญลักษณ์การต่อสู้ระหว่างจักรวรรดินิยมและคนอินเดีย และเป็นสัญลักษณ์การต่อสู้ระหว่างคนในประเทศอินเดียด้วยกันเอง (Lorenzen, 1999; Pennington, 2005) ความหลากหลายและไหลลื่นเหล่านี้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนผ่านการนิยามความจริงที่ปรากฏในคัมภีร์พระเวท คัมภีร์เก่าแก่ของอารยธรรมชาวอารยัน ความจริงของอารยธรรมอารยันมีหนึ่งเดียวแต่ถูกนิยาม อธิบาย และให้ความหมายผ่านมุมมองและกรอบคิดที่แตกต่างกัน ความเป็นหนึ่งเดียวที่แตกต่างและหลากหลายถูกสร้างขึ้นเพื่อให้สอดรับกับความหลากหลายของมนุษยชาติ การมองชีวิตและความตายในวัฒนธรรมฮินดูก็เช่นเดียวกัน

[a] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เชียงใหม่ 50200 ไทย Email: amnuaypond.k@cmu.ac.th

มีความหลากหลายและไหลลื่น ในขณะที่วัฒนธรรมฮินดูกระแสหลักมองชีวิตและความตายเป็นกระบวนการเปลี่ยนผ่านของชีวิต โดยกระบวนการสุดท้ายคือความตาย บางกลุ่มความเชื่อย่อยในวัฒนธรรมฮินดูมองความตายว่าไม่ใช่การสิ้นสุดของชีวิต แต่เป็นจุดเริ่มต้นของการเดินทางไปสู่ระดับชีวิตที่สูงขึ้นไป บางกลุ่มก็เชื่อว่าความตายเป็นภาวะแห่งสมาธิอันเป็นนิรันดร์ ในวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนในเขตหิมาลัย ความตายถูกมองว่าเป็นความเป็นอิสระจากความทุกข์และหนทางสู่การหลุดพ้นจากสังสารวัฏ จากนอกจากนี้แล้วความตายในวัฒนธรรมฮินดูยังเป็นภาวะที่มีความขัดแย้งในตนเอง (paradox) นั่นคือนอกจากความตายเป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์และสูงส่งในมิติปรัชญาและจักรวาลวิทยาแล้ว ยังเป็นภาวะแห่งความแปดเปื้อน (pollution) ที่มนุษย์ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ (Vyas, 2006)

Maharshir Vyas (2006) ได้ตั้งข้อสังเกตว่าแนวทางการเข้าถึงและอธิบายความตายของชาวฮินดูในยุคปัจจุบันมีความหลากหลายและซับซ้อน โดยนักวิชาการได้พยายามทำความเข้าใจความตายในแบบคู่ตรงข้าม (Dichotomies) ระหว่างวัฒนธรรมกระแสหลักและกระแสรอง เช่น วัฒนธรรมท้องถิ่นกับสันสกฤต[1] วัฒนธรรมความตายของผู้ครองเรือนและนักบวช เป็นต้น ซึ่ง Vyas มองว่าการทำความเข้าใจความตายในวัฒนธรรมฮินดูในรูปแบบเช่นนี้ถือเป็นการสร้างขึ้นมาอย่างไม่สอดคล้องกับธรรมชาติความเป็นจริง ซึ่ง Vyas ปฏิเสธการมองความตายแบบคู่ตรงข้ามนี้ โดยให้เหตุผลว่า จากประวัติศาสตร์ ความตายในวัฒนธรรมฮินดูมีการปะทะสังสรรค์และคาบเกี่ยวกันมากกว่าจะเป็นคู่ตรงข้าม งานศึกษาเกี่ยวกับความตายของ Jonathan Parry (1994) ได้มองความตายในมิติสัมพันธ์กับชีวิต โดยนำเสนอความตาย พิธีกรรม และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับความตายในวัฒนธรรมฮินดูในริมแม่น้ำคงคา พร้อมเสนอว่า ความตายคือการที่ปราน (pran) หรือลมหายใจแห่งชีวิตได้ออกจากร่างกายไป โดยชีวิตและความตายไม่ได้เป็นสิ่งตรงข้ามกัน แต่เป็นเหตุและผลของกันและกัน ชีวิตนั้นถูกสร้างมาจากความตาย

นอกจากนี้แล้วการศึกษาความตายในวัฒนธรรมฮินดูยังกระจุกตัวอยู่ที่วัฒนธรรมสันสกฤตซึ่งเป็นวัฒนธรรมของชนชั้นนำ โดยการศึกษาความตายของวัฒนธรรมฮินดูท้องถิ่นและคติชนยังมีไม่มากนัก (Vyas, 2006) บทความวิจัยนี้จึงมุ่งสืบค้นและวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับความตายลัทธิบาอูล ซึ่งเป็นลัทธิศาสนาท้องถิ่นในวัฒนธรรมศาสนาฮินดูที่มีผู้นับถือแพร่กระจายในรัฐเบงกอลตะวันตก ประเทศอินเดียและบังกลาเทศ บาอูล (Baul) (หากออกเสียงแบบเร็วรวบรัดจะออกเสียง *บาว*) เป็นวัฒนธรรมศาสนาย่อยที่เกิดขึ้นในบริบทของวัฒนธรรมฮินดูในเอเชียใต้ นักวิชาการมักมองว่าแนวคิดและวิถีชีวิตของบาอูลมักตรงกันข้ามและต่อต้านหลักการของศาสนากระแสหลักไม่ว่าจะเป็นฮินดูหรืออิสลาม (Chakrabarti, 2023) ในทางตรงกันข้าม Bhadra (1989) และ Jeanne Openshaw (2020) และ Amnuaypond Kidpromma (2020) ได้เสนอว่าไม่มีเส้นแบ่งที่ชัดเจนระหว่างวัฒนธรรมคลาสสิคและท้องถิ่น และวัฒนธรรมคลาสสิคหรือวัฒนธรรมกระแสหลักก็ไม่ได้มีอิทธิพลครอบงำวัฒนธรรมรองเพียงอย่างเดียว แต่ถูกครอบงำด้วย ซึ่งในการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรมคลาสสิคเป็นไปในลักษณะที่มีทั้งการยอมรับ ต่อต้าน และปรับเปลี่ยน บทความวิจัยนี้จึงเสนอว่าแม้หลักคิดและหลักปรัชญาเกี่ยวกับร่างกายและจิตวิญญาณของบาอูลจะสวนทางและต่อต้านกับหลักของศาสนาฮินดูในอินเดีย แต่ไม่ได้ละเลยหลักปรัชญาที่ว่าด้วยการดับสูญในหลักปรัชญาของวัฒนธรรมฮินดู ซึ่งได้อิทธิพลทางความคิดมาจากคัมภีร์โบราณเช่นคัมภีร์พระเวทและภควัทคีตา การยอมรับ ต่อต้าน และปรับเปลี่ยนแนวคิดฮินดู

[1] วัฒนธรรมสันสกฤตถือเป็นวัฒนธรรมกระแสหลัก ของชนชั้นวรรณะพราหมณ์ ซึ่งเป็นชนชั้นวรรณะทางวัฒนธรรมและสังคมที่สูงกว่าวรรณะอื่น ๆ มีบทบาทในการจัดการและจัดสรรค์สังคมมาตั้งแต่อดีต

คลาสสิคของบาอูลแสดงให้เห็นถึงความไม่สมบูรณ์กระทั่งผิดพลาดของกรอบคิดที่มองว่าสังคมวัฒนธรรมหลักและรองในอินเดียถูกจัดให้เป็นคู่ตรงข้ามและขัดแย้งกัน

การเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของบาอูลมีความไม่ชัดเจนและถูกขนานนามว่าเป็นลัทธิทางศาสนาที่ยังไม่ถูกเปิดเผย (obscure religious cult) (Das Gupta, 1976) แนวคิดและการปฏิบัติทางศาสนาของบาอูลถูกมองว่ามีความแตกต่างกระทั่งตรงข้ามกับวัฒนธรรมฮินดูกระแสหลัก ในช่วงแรกบาอูลเป็นวัฒนธรรมศาสนาของคนระดับรากหญ้า มีการผสมปรับปนความเชื่อของศาสนาหลายศาสนาเข้าไว้ด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็น ฮินดู พุทธ และอิสลาม แต่หลังจากมีการค้นพบ ศึกษา และเผยแพร่วัฒนธรรมบาอูลออกไปสู่สังคมภายนอก โดยเฉพาะในประเทศตะวันตกในยุค 60s บาอูลคือค่านิยมใหม่ในหมู่ชนชั้นสูงโดยชาวเบงกาลี ทั้งนี้ชนชั้นสูงเหล่านี้แม้ไม่ได้ผันตัวมาเป็นบาอูล แต่เป็นผู้สนับสนุนการดำรงอยู่ของบาอูล ผ่านการซื้อตัวให้ไปแสดงคอนเสิร์ตในชุมชนของตนหรือกระทั่งการจัดการให้ไปทัวร์คอนเสิร์ตต่างประเทศ (Openshaw, 1998; Knight, 2011) นอกจากนี้แล้วบาอูลยังเป็นสัญลักษณ์ของการต่อต้านและการปฏิเสธสังคม และเป็นขวัญใจของชาวฮิปปี้ (Hippies) ในประเทศตะวันตก อย่างเช่นวง The Beatle ของอังกฤษ

ในปัจจุบันบาอูลยังเป็นวัฒนธรรมซ่อนเร้นไม่เปิดเผย แม้ว่าจะมีงานศึกษาเกี่ยวกับบาอูลอยู่บ้างในกลุ่มนักวิชาการตะวันตก แต่การศึกษาเรื่องความตาย และความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตและความตายยังมีไม่มากและไม่มีรายละเอียดเชิงลึก อีกทั้งงานศึกษาเกี่ยวกับบาอูลในประเทศไทยยังไม่ปรากฏ ทำให้วัฒนธรรมและความเชื่อของลัทธิบาอูลยังอยู่ในสถานะวัฒนธรรมหรือลัทธิทางศาสนาที่ซ่อนเร้น ไม่เปิดเผย (obscure religious cult) ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงมุ่งสืบค้นและวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับความตายลัทธิศาสนาบาอูล ในรัฐเบงกอลตะวันตก ประเทศอินเดีย ผ่านการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิเคราะห์เอกสารและการศึกษาเชิงชาติพันธุ์ (Ethnographic Study) ที่เน้นการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (participant observation) สัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างและการสนทนา (conversation) เป็นวิธีการหลักในการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยประชากรที่ศึกษาประกอบด้วยนักบวชทั้งชายและหญิงในลัทธิบาอูล 20 ท่าน ที่เข้าร่วมลัทธิบาอูลมามากกว่า 5 ปี อาศัยอยู่ในเขตเบงกอลตะวันตก ประเทศอินเดีย เข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอและสะท้อนชีวิตและความคิดเกี่ยวกับความตายของตน[2]

ความตายในวัฒนธรรมศาสนาฮินดู จากคัมภีร์สู่พิธีศพ

ความตายเป็นขั้นตอนของชีวิตที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ และมักถูกมองว่าเป็นความสิ้นสุดของชีวิต ความสิ้นสุดนี้ทำให้หลายคนเกิดความกลัว และมองความตายว่าเป็นสิ่งที่เจ็บปวด น่ากลัว และอยากที่จะหลุดพ้นไปจากความตายนี้ คัมภีร์อุปนิษัท ซึ่งเป็นคัมภีร์โบราณที่สำคัญของวัฒนธรรมศาสนาฮินดู ได้ให้ความสำคัญกับความตายเป็นอย่างมาก โดยในช่วงแรกนั้นได้มองวัฏสงสาร (*samsara*) ของมนุษย์ว่าเป็นการกลับมาเกิด (rebirth) แต่มองว่าเป็นการกลับมาตายใหม่ (redeath) (Blackburn 1985) นอกจากนี้แล้วในคัมภีร์พระเวทที่ชื่อว่าริกเวท (Rg Veda) ได้จารึกเอาไว้ว่า เมื่อมนุษย์ได้ตายแล้ว ส่วนที่เป็นร่างกายจะกลับไปสู่ธรรมชาติ หรือธาตุกำเนิดของเรา โดยในวัฒนธรรมฮินดูนั้นเชื่อว่ามนุษย์ประกอบด้วยธาตุกำเนิดอยู่ห้าธาตุด้วยกัน คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ และอากาศ และส่วนที่เป็น อาตมัน จะไปสู่โลกของบรรพบุรุษ นั้นก็คือโลกของพระยายามราช ดังข้อความในริกเวทที่ว่า

[2] โครงการวิจัยนี้ได้รับการรับรองการพิจารณาจริยธรรมโครงการวิจัย เลขที่ CMUREC No. 67/319

> "ขอให้ดวงตาของเจ้ากลับไปสู่ดวงอาทิตย์ ลมหายใจแห่งชีวิตไปสู่สายลม กลับไปสู่ท้องฟ้าหรือแผ่นดิน หากนั่นคือธรรมชาติของเจ้า ไปสู่ธารธาราหากนั่นคือชะตาของเจ้า จงหยั่งรากในพฤกษาด้วยแขนขาของเจ้า"[3] The Rg Veda (Doniger, 2005)

เช่นนี้แล้วความตายตามคัมภีร์โบราณของฮินดูเช่นริกเวท ไม่ได้หมายถึงการสูญสิ้น และเป็นการเปลี่ยนผ่านสู่ธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์ คือการเวียนกลับไปสู่จุดเริ่มต้นเพื่อที่จะได้เวียนกลับมามีชีวิตใหม่อีกครั้ง ทั้งนี้พระยายมราช (yama) ถือเป็นองค์เทพแห่งความตายในวัฒนธรรมฮินดู และได้ปรากฏในคัมภีร์ริกเวทอย่างเป็นระบบในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 10 โดยพระยายมราชถูกเชื่อมโยงกับการเป็นบรรพบุรุษของมนุษย์ และถูกเชื่อมโยงกับพระอาทิตย์ ซึ่งมีวัฏจักรการเคลื่อนไหวกลางวันและกลางคืน วัฏจักรนี้ถูกเชื่อมโยงกับความเป็นและความตาย โดยพระยายมราชมีน้องสาวชื่อ นางพระยายามิ (yami) ทั้งสองเปรียบเสมือนบรรพบุรุษของมวลมนุษยชาติ เช่นนี้แล้วพระยายมถือว่าเป็นมนุษย์ผู้แรกและเป็นตัวแทนแห่งความตาย โดยร่างกายมนุษย์นั้นถือเป็นของขวัญหรือของที่ยืมจากพระยายมราช (Vyas, 2006, p. 16) เมื่อร่างการของเราคือของที่ยืมมา ผู้ให้ยืม นั่นคือพระยายมราชสามารถเรียกคืนของของท่านเมื่อใดก็ได้ และเมื่อใดที่พระยายมราชเรียกร่างกายของท่านคืน เมื่อนั้นความตายก็จะมาถึงบุคคลผู้นั้น

ในยุคปุราณะ ความตายถูกมองว่าเป็นพลังอำนาจแห่งกาลเวลาและชะตาชีวิตที่จะควบคุมมนุษย์ หลังจากนั้นเมื่อวัฒนธรรมความศรัทธาภักดี (*Bhakti* or devotional cults) เป็นที่นิยมความตายเป็นสิ่งที่สามารถจัดการได้ โดยได้มีการสร้างเทพขึ้นมาให้มีบทบาทในการจัดการความตายของมนุษย์ โดยตำนานเล่าว่าในขณะที่พระศิวะได้เตะที่หน้าอกของพระยายมราช เพื่อป้องกันไม่ให้พระยายมราชรับตัวสาวกแห่งความตายไป มนุษย์ผู้หนึ่งชื่อ Markandeya ได้เกาะศิวลึงค์ (*Lingam*) ไว้ การเกาะศิวลึงค์ในเวลาที่พระยายมราชอ่อนกำลัง ทำให้ชายผู้นั้นไม่ตายและเป็นหนุ่มที่มีอายุ 16 ปีตลอดไป (O'Flahery, 1976)

ในคัมภีร์ภควัทคีตา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของตำนานยุทธ์ในมหาภารตะ เป็นส่วนสะท้อนแนวคิดทางปรัชญาของคัมภีร์อุปนิษัท โดยภควัทคีตาได้เล่าถึงความทดท้อและเศร้าหมองใจของอรชุนที่ต้องรบราฆ่าฟันกับญาติพี่น้องของตน กฤษณะที่เป็นทั้งเทพและคนบังคับรถม้าให้อรชุนได้แสดงธรรมปรัชญาเกี่ยวกับชีวิต เพื่อให้อรชุนเข้าใจว่า การรบและทำร้ายชีวิตผู้อื่นด้วยเหตุอันเกี่ยวข้องกับบ้านเมืองเป็นหน้าที่ของกษัตริย์ เขากล่าวกับกฤษณะว่า ไม่ว่าอรชุนจะต้องการรบหรือไม่นั้น ความตายก็เป็นสิ่งสากล ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ชีวิตของมนุษย์เรานั้นประกอบด้วย อาตมัน ซึ่งแตกต่างและแยกจากร่างกาย อาตมันเปลี่ยนจากร่างกายนี้ไปสู่ร่างกายใหม่ผ่านกระบวนการที่เรียกว่า การกลับมาเกิดใหม่ หรือ อวตาร (reincarnation) เช่นเดียวกับการถอดเสื้อผ้าเก่าแล้วสวมใส่เสื้อผ้า อย่างไรก็ตาม อาตมันคือตัวตนที่เป็นนิรันดร์ ไม่มีเกิด ถูกทำลายไม่ได้และไม่มีสูญสิ้น ในการเกิดแต่ละครั้งนั้น ชีวา (jiva) ซึ่งถือว่าเป็นตัวตนที่อยู่ในภาวะแห่งความโง่เขลาจะถูกสะสมไปเรื่อย ๆ (ยิ่งเกิดบ่อยความโง่เขลายิ่งมีมาก หากยังไม่เข้าถึงตัวตนที่แท้จริง) หลังจากการตาย ชีวาจะมีสองเส้นทางให้เดิน คือการหลุดพ้นและการกลับมาเกิดใหม่ กฤษณะกล่าวว่าเราจะหลุดพ้นได้ด้วยการไม่ยึดติด (nonattachment) ในผลของการกระทำ โดยการถวายการกระทำและผลของการกระทำทั้งหมดให้แก่สิ่งสูงสุด (Johnson, 1994) แนวคิดเกี่ยวกับความตายของพระกฤษณะ (คัมภีร์โบราณอินเดีย) สะท้อนให้เห็นว่าความตายเป็นพื้นที่หนึ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องเดินทางผ่าน โดยมนุษย์สามารถเลือกได้ว่าเราจะกลับมาตายอีก หรือหลุดพ้นไปอยู่ในพื้นที่ของพระผู้เป็นเจ้า สำหรับชีวาความตายมีเพียงครั้งเดียว สำหรับอาตมันความตายอาจมีได้หลายครั้งแต่นั่นไม่ใช่ความดับสูญ

---

[3] "May your eyes go to the sun, your life's breath to the wind. Go to the sky or to the earth, as your nature; or go to the waters, if that is your fate. Take root in the plants with your limbs." (Doniger, 2005)

ในทางสังคมนั้น ความตายในวัฒนธรรมฮินดูเป็นสิ่งที่มีความแปดเปื้อน (pollution) มากที่สุด ครอบครัวใดที่มีศพคนตายจะต้องจัดการกับศพนั้นให้เร็วที่สุดเพื่อให้ความแปดเปื้อนส่งผลต่อคนในครอบครัวและชุมชนน้อยที่สุด นอกจากนี้แล้วความแปดเปื้อนที่เกิดจากความตายยังสามารถแพร่กระจายและถ่ายทอดไปยังผู้คนและสิ่งของได้ง่าย ๆ การศึกษาเรื่องความตายในพาราณสีของ Jonathan Parry (1994) ทำให้เราได้ทราบถึงความแปดเปื้อนที่สามารถส่งผ่านจากศพผู้ตายไปยังพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีศพ ความอัปยศและภัยอันตรายจะเกิดขึ้นต่อพราหมณ์ หากพราหมณ์ผู้นั้นไม่นำของบริจาคและของกำนัลที่ได้จากการทำพิธีศพไปบริจาคต่อ Parry ยังได้ตั้งข้อสังเกตว่าความตายของแต่ละชนชั้นและแต่ละเพศสร้างความแปดเปื้อนไม่เหมือนกัน โดยชนชั้นล่างจะมีความแปดเปื้อนมากกว่าชนชั้นสูง และผู้หญิงจะเปราะบางต่อความแปดเปื้อนจากความตายมากกว่าผู้ชาย (Parry, 1994) การศึกษาของ Ralph W. Nicholas (1965) ได้มองความตายในมิติที่สัมพันธ์ระหว่างชีวิตและความตาย ผ่านพิธีศรัดธา (Sraddha) และแนวคิดเรื่องความบริสุทธิ์ ตั้งข้อสังเกตว่าทั้งความตายหรือการเกิด ต่างคือความแปดเปื้อนของผู้ที่เกิดและตาย และความแปดเปื้อนนั้นสามารถแพร่กระจายไปสู่ผู้อื่นได้ โดยเฉพาะญาติใกล้ชิด ดังที่ได้กล่าวมาแล้วฮินดูกระแสหลักหรือฮินดูแบบดั้งเดิมมองว่าความตายคือความแปดเปื้อนที่ต้องจัดการให้เร็วที่สุด เพื่อให้ความแปดเปื้อนนั้นแพร่กระจายไปสู่ผู้อื่นและสิ่งอื่นน้อยที่สุด

ฮินดูจัดการศพด้วยการเผาเช่นเดียวกับชาวพุทธ โดยก่อนการเผานั้นจะมีการชำระล้างและตกแต่งศพก่อน การชำระล้างศพต้องทำโดยผู้ชาย และจัดการในพื้นที่ ๆ ห่างจากสายตาผู้คนโดยเฉพาะผู้หญิง (Tripathi, 2022) โดยประเพณีแล้วผู้ชายเท่านั้นที่จะเป็นผู้นำศพไปทำพิธีเผา ผู้หญิงจะถูกห้ามให้อยู่ใกล้ศพผู้ตายแม้ว่าจะเป็นงานศพของคนในครอบครัวก็ตาม[4] เช่นนี้แล้วชาวฮินดูจะให้ความสำคัญกับการมีบุตรชายอย่างมาก เนื่องจากหากไม่มีบุตรชายแล้ว การขึ้นสวรรค์ของบรรพบุรุษและการสืบทอดสายสกุลจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ในพิธีศพนั้นแม้ว่าญาติที่เป็นผู้ชายจะสามารถจุดไฟเผาศพได้ มีแต่เพียงบุตรชายเท่านั้นที่จะสามารถเชื่อมวิญญาณผู้ตายกับบรรพบุรุษผู้อื่นได้โดยผู้ตายจะเปลี่ยนสถานะเป็นบรรพบุรุษ วิญญาณที่ไม่มีบุตรชายจะอยู่ในสถานะหรือภาวะผีเร่ร่อน (Pret-hood) ในมนูธรรมศาสตร์ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าชายฮินดูจะเกิดมาพร้อมกับหนี้สามอย่างด้วยกัน (Doniger & Smith, 1991) โดยการมีบุตรชายในตระกูลจะเป็นการชำระหนี้ต่อบิดาและบรรพบุรุษ บิดาจ่ายหนี้ของตนที่มีต่อบรรพบุรุษโดยการให้กำเนิดบุตรชาย บุตรชายจ่ายหนี้ของตนที่มีต่อบิดาด้วยการให้กำเนิดบุตรชาย (Parry, 1994, p. 151) การให้กำเนิดบุตรชายนี้เป็นเหมือนการนำบิดากลับมาเกิดอีกครั้ง เป็นวังวนเช่นนี้ไป (ลูกของเราอาจเคยเป็นบิดาเรามาก่อน หลานหรือเหลนของเรา อาจเป็นตัวเราหลังจากร่างกายนี้ดับสูญ)

การเผาศพในวัฒนธรรมฮินดูเป็นเสมือนการถวาย “ตัวตน” (the self) ต่อพระผู้เป็นเจ้า ถือเป็นการบูชาพระผู้เป็นเจ้าครั้งสุดท้ายของผู้ตายและเป็นการเริ่มจักรวาลชีวิตใหม่ นั่นคือ พิธีศพคือพิธีบูชาส่วนผู้บูชาคือผู้ตายนั่นเอง และการดับสูญนี้เป็นการเริ่มต้นใหม่ จักรวาลวิทยาแห่งชีวิตของชาวฮินดูมีลักษณะเป็นวัฏจักรที่ปิด (close circuit) ไม่มีการสร้างใหม่แต่เป็นการทำลายหรือการเปลี่ยนผ่านไปเป็นสิ่งอื่นเท่านั้น เมื่อบิดาเสียชีวิตบุตรชายจะเป็นผู้รับผิดชอบการเกิดของบิดาตนเอง และเชื่อว่าบุตรชายจะกลับมาเกิดเป็นบิดาของตนอีกครั้ง (he himself reborn as his father) (Shulman, 1980) ชาวฮินดูเชื่อว่า การเผาร่างกายให้มอดไหม้เป็นเถ้าถ่านเป็นสัญลักษณ์ของการพรากจาก โดยที่ผู้ตายได้แยกจากไปจากโลกนี้ นอกจากนี้แล้วการเผาศพ

[4] แม้ว่าแนวปฏิบัติเกี่ยวกับความแปดเปื้อนและความตายจะยังถือปฏิบัติอย่างเข้มข้นอยู่ แต่ปัจจุบันมีผู้หญิงเป็นจำนวนมากเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศพอย่างใกล้ชิดของคนในครอบครัว ด้วยสองสาเหตุหลักคือไม่มีสมาชิกในครอบครัวที่เป็นผู้ชาย และความรักความผูกพันที่ภรรยาหรือบุตรสาวมีให้ผู้ตาย

ยังเป็นเครื่องหมายว่า วิญญาณ (Pret) ได้แยกออกจากร่างแล้ว และพร้อมจะไปอยู่ในดินแดนของบรรพบุรุษเมื่อมีการทำพิธีศพที่ถูกต้อง (Tripathi, 2022) คัมภีร์วิษณุปุราณะได้ระบุไว้ว่าในขณะที่มีการเผาศพผู้ไว้อาลัยจะต้องร้องไห้อย่างสุดซึ้งเพื่อให้ผู้ตายพบความสันติ น้ำตาจะเป็นอาหารสำหรับผู้วายชนม์ แต่เมื่อการเผาศพเสร็จสิ้นการร้องไห้ของผู้ไว้อาลัยเป็นสิ่งต้องห้าม

ชาวฮินดูเชื่อว่ามีความตายที่ดีและความตายที่ไม่ดี ความตายที่ดีคือความตายถูกที่ ถูกเวลา นั่นคือบุคคลสามารถมีชีวิตอยู่จนได้ดูหลานชายแต่งงาน สามารถควบคุมร่างกายตนเองและอาสาที่จะปลดปล่อยตัวเองออกจากชีวิตนี้ โดยการควบคุมร่างกายส่วนต่าง ๆ ของตนเองก่อนตาย เช่น การอดอาหารก่อนตายโดยดื่มแต่น้ำศักดิ์สิทธิ์จากแม่น้ำคงคาและน้ำที่ได้จากการอาบบวงสรวงรูปเคารพ การอดอาหารและดื่มเพียงแต่น้ำก่อนตายจะทำให้ร่างกายอ่อนแอ ทำให้วิญญาณสามารถออกจากร่างกายได้อย่างง่ายดาย นอกจากนี้แล้ว ควรตายในท่ามกลางเสียงบทสวดสรรเสริญพระเจ้า เพื่อให้จิตสุดท้ายสงบ สามารถกำหนดว่าเมื่อตายแล้ววิญญาณจะเดินทางไปที่ไหน หากจิตสุดท้ายเต็มไปด้วยความอยาก ไร้ซึ่งความสงบ วิญญาณจะเร่ร่อนในความทุกข์ไปถึง 1,000 ปีในฐานะผีร้าย หากคนไม่อยากตายและยึดติดกับการมีชีวิต (ไม่อาสาที่จะตายแม้ว่าถึงเวลาอันควร) การยึดติดกับชีวิตจะส่งผลร้ายต่อผู้อื่น เช่น หากคนแก่ยึดติดไม่อยากตาย ความตายก็จะมาพรากเอาคนหนุ่มหรือลูกหลานในครอบครัวไป ดังนั้นเพื่อให้ลูกหลานในครอบครัวมีชีวิตอยู่ยืนนานไม่ตายในวาระไม่สมควร คนแก่ในครอบครัวไม่ควรยึดติดกับร่างตน ควรอาสาที่จะจากไปเมื่อถึงเวลาอันควร

การตายและเผาศพในแม่น้ำคงคาเปรียบเสมือนการตายที่ถูกที่ ทั้งนี้หากครอบครัวไม่สามารถนำศพมาเผาบริเวณแม่น้ำคงคาได้ ให้เผาในที่บริสุทธิ์และโล่งแจ้ง ให้อวัยวะช่วงล่างแช่ในน้ำ ไม่ควรเผาบนเตียงและใต้ชายคา การตายที่ดีสำหรับผู้หญิงจากวรรณะสูง คือการตายก่อนสามี และที่สำคัญต้องมีบุตรชายทำพิธีศพให้ การตายที่ไม่ดีคือการตายที่ผู้ตายไม่สามารถควบคุมตนเองได้ ไม่ได้อาสาที่จะตาย เป็นการตายก่อนเวลาอันควร เช่นการตายกะทันหันจากอุบัติเหตุ เป็นต้น

แนวคิดและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับความตายที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้มาจากฮินดูกระแสหลักหรือดั้งเดิม (orthodox or classical Hinduism) เป็นตัวอย่างที่สามารถชี้ให้เห็นว่าความตายในวัฒนธรรมศาสนาฮินดูถูกมองและให้ความหมายแตกต่างจากความเข้าใจโดยทั่วไป ความตายไม่ใช่การดับสูญของวิญญาณหรือตัวตนของผู้ตาย แต่เป็นจุดเริ่มต้นของการเดินทางใหม่ สิ่งที่ดับสูญแท้จริงแล้วคือเรือนร่างอันว่างเปล่าที่เราได้หยิบยืมมาจากพระยายมราช ทั้งนี้คำอธิบายเกี่ยวกับความตายเหล่านี้ไม่ได้มีวัตถุประสงค์ที่จะอธิบายความตายอย่างเดียว แต่ยังสะท้อนถึงการมองชีวิต และการจัดการทางสังคมของชาวฮินดูด้วย เมื่อเราเชื่อว่าชีวิตคือการกลับมาตายใหม่ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์อุปนิษัท ชาวฮินดูอินเดียเชื่อว่าเราอาจไม่อยากกลับมาตายอีกก็เป็นได้ และต้องหาวิธีทำให้ตนหลุดพ้นจากวัฏสงสารนี้ หรือการมองว่าความตายเป็นวัฏจักรชีวิตที่ปิดและบุตรชายเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความต่อเนื่องให้วัฏจักรชีวิตนี้ เหตุนี้ทำให้แต่ละสายตระกูลต้องการบุตรชายมาเพื่อสืบต่อชีวิตของบรรพบุรุษ หรือการมองว่าเทพพระเจ้าสามารถจัดการความตายให้เราได้ เราก็จะเคารพนอบน้อม ภักดีต่อเทพเจ้าตามแนวทางของลัทธิภักตินิยม (devotionalism) นอกจากความตายในแบบฮินดูดั้งเดิมแล้ว ในอินเดียยังมีแนวคิดและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับความตายในแบบท้องถิ่น (vernacular) โดยแง่มุมเกี่ยวกับทิ้งถิ่นนี้มักถูกละเลยจากนักวิชาการและมักถูกมองว่าต่อต้านและตรงข้ามกับความตายในแบบดั้งเดิม (Vyas, 2006) ส่วนต่อไปของบทความนี้จะนำเสนอปรัชญาว่าด้วยความตายของลัทธิบาอูล ซึ่งเป็นลัทธิย่อยที่ปรากฏในท้องถิ่นอินเดียและบังกลาเทศในเขตเบงกอล และสะท้อนให้เห็นว่ามุมมองความตายและการจัดการความตายในแบบท้องถิ่นมีทั้งการยอมรับ ปรับเปลี่ยนและต่อต้านกับการจัดการความตายในแบบฮินดูดั้งเดิม

บาอูลแห่งเบงกอลผ่านมุมมองมานุษยวิทยา

การเดินทางสู่ดินแดนภารตะครั้งแรกของผู้วิจัยเมื่อต้นปี 2548 ในฐานะผู้สนใจในความเป็นอินเดีย ได้เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยพบเจอบาอูลเป็นครั้งแรกบนรถไฟจากเมืองโกลกาต้าไปสู่ศานตินิเกตัน ชายวัยกลางคนแต่งตัวด้วยชุดที่ทำจากเศษผ้า โดยนำเศษผ้ามาปะติดปะต่อกันเป็นผืนแล้วตัดเย็บเป็นเสื้อสวมใส่ ในมือของเขาถือเครื่องดนตรีที่เรียกว่า เอกตารา (ektara) ข้อเท้าทั้งสองมีพวงกระพรวนมัดไว้ กระพรวนเหล่านี้จะส่งเสียงตามจังหวะการเคลื่อนไหวของชายผู้นั้น ในระหว่างที่เขาเดินผ่านผู้คนในขบวนรถไฟนั้น เขาจะร้องเพลงพร้อมเล่นดนตรี (ดีดเอกตารา) ไปด้วย บทเพลงและจังหวะของดนตรีของเขามีลักษณะพิเศษ ไม่ใช่ทั้งบทเพลงสรรเสริญพระเจ้าที่เรามักได้ยินหรือบทเพลงในแบบบอลลี่วูด หลังจากการขับร้องจบลงชายผู้นั้นได้เปิดย่ามใบไม่เล็กไม่ใหญ่ที่เรียกว่า แอสลา (asla) ผู้คนที่ชื่นชอบในบทเพลงของเขาจะหยิบยื่นเงินใส่ในย่ามใบนั้น หลังจากนั้นเขาก็เดินจากตู้รถไฟของเราไป และเริ่มขับขานบทเพลงในตู้ถัดไป ผู้วิจัยถามเพื่อนร่วมทางชาวอินเดียว่าชายผู้นี้เป็นใคร เป็นขอทานหรือไม่ คำตอบที่ได้คือ “เขาคือบาอูล วณิพกพเณจรแห่งเบงกอล”

หลังจากนั้นผู้วิจัยใช้ชีวิตอยู่อินเดียเป็นเวลา 2 ฐานะนักศึกษาปริญญาโท ณ มหาวิทยาลัยวิศวภารตี ศานตินิเกตัน ซึ่งก่อตั้งโดยท่านรพินทรนาถ ฐากูร ซึ่งเป็นเจ้าของรางวัลโนเบลสาขาวรรณกรรมเอเชีย คนแรก เมืองศานตินิเกตันถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางกระทั่งเมืองหลวงของลัทธิบาอูล รพินทรนาถได้รับอิทธิพลในการมองโลกและชีวิต รวมถึงบทกวีและบทเพลงจากแนวคิดของบาอูลเป็นอย่างมาก นักวิชาการหลายท่านมองว่ารพินทรนาถคือหนึ่งในบาอูลแห่งเบงกอล (Dimock, 1959; Chakrabarti, 2023; Openshaw, 2004) นอกจากนี้แล้วรพินทรนาถยังได้จัดงานประจำปีขึ้นชื่อโพสเมลา (pous mela) เป็นงานฤดูหนาวที่รวมเอาหัตถกรรมและศิลปกรรมท้องถิ่นมาแสดง โดยจุดไฮไลท์ในงานคือการแสดงดนตรีของบาอูล การได้แสดงในงานโพสเมลาไม่ใช่เรื่องง่าย บาอูลถือว่าผู้ที่ได้แสดงฝีมือบนเวทีนี้ เป็นผู้มีความสามารถ และมีโอกาสที่จะเป็นบาอูลที่โด่งดัง ความโด่งดังนี้จะเป็นดังใบเบิกทางสู่ชีวิตที่ดีขึ้น และโอกาสในการถูกว่าจ้างไปร้องเพลงบาอูลโดยคนอินเดียและคนต่างชาติก็มีมากขึ้น เช่นนี้แล้ว ศานตินิเกตันจึงเป็นเสมือนศูนย์รวมของบาอูลแห่งเบงกอล โดยบาอูลมักจะย้ายเข้ามาพำนักอยู่ในเขตศานตินิเกตันและสร้างอาศรมให้อยู่ใกล้ทางรถไฟเพื่อสะดวกต่อการเดินทางเพื่อไปทำกิจศาสนาและการแสดงตัวตามงานต่าง ๆ ตามที่รับเชิญ

ภาพของบาอูลที่มีต่อผู้วิจัยในขณะที่ยังเป็นนักศึกษา ยังเป็นเพียงนักร้องท้องถิ่นที่มีกลิ่นกัญชาผสมมีท่วงทำนองทางดนตรีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน จนผู้วิจัยได้กลับไปศานตินิเกตันอีกครั้ง ในปี 2558 ถึงปี 2561 ในฐานะนักศึกษาปริญญาเอกที่ทำวิจัยเกี่ยวกับสาธุหรือนักบวชในลัทธิไวษณพ (Vaishnavism) ในระหว่างเก็บข้อมูลเกี่ยวกับนักบวชไวษณพนั้นผู้วิจัยได้ผ่านพบและผูกพันกับบาอูลมากกว่า 20 ชีวิต เขาเหล่านั้นส่วนใหญ่เป็นบาอูลที่เคยปรากฏในงานวิจัยหรือหนังสือของนักวิชาการหลาย ๆ คน เช่นในงานของ Jeanne Openshaw, Lisa Knight, Kristin Hanssen และ Mimlu Sen ผู้วิจัยหันมาให้ความสนใจกับบาอูลในฐานะนักวิจัยเมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมา ความตายของเพื่อนพ้องน้องพี่บาอูลที่เคยพบเจอทำให้ผู้วิจัยกลับไปศานตินิเกตันอีกครั้งในปี 2568 ในฐานะนักวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับชีวิตและความตายของบาอูล โดยบาอูลที่อยู่ในการศึกษาครั้งนี้เป็นบาอูลทั้งโดยกำเนิดและบวชเข้ามาและได้ระบุอัตลักษณ์ตนเองว่าเป็นบาอูลที่แท้จริง เนื่องจากได้ทำการบวชเข้ามาอย่างถูกธรรมเนียม มีการศึกษาหลักปรัชญา ฝึกฝนและปฏิบัติในวิถีบาอูลมามากกว่าทศวรรษ

รูป 1 การแสดงของบาอูลแห่งเบงกอล ณ สหราชอาณาจักร เมื่อปี 2561 ภาพโดยผู้วิจัย

บาอูล เป็นกลุ่มศาสนาหรือลัทธิศาสนาฮินดูท้องถิ่นที่กระจายตัวอยู่ในเขตเบงกอลตะวันตกและประเทศบังกลาเทศ ในช่วงท้ายศตวรรษที่ 19 เป็นช่วงที่ชนชั้นนำชาวเบงกาลีค้นหาตัวตนและรากเหง้าของตนเอง และพบว่าบาอูลคือรากเหง้าดั้งเดิมของชาวเบงกาลี (Openshaw 1998:2) หลังการปกครองของจักรวรรดินิยมอังกฤษ ได้มีการแยกประเทศเกิดขึ้น โดยปากีสถานและบังกลาเทศได้แยกออกจากอินเดีย ในตอนแรกปากีสถานมีความต้องการให้บังกลาเทศอยู่ภายใต้การปกครองของตน หรือในอีกนัยหนึ่ง คือการรวมเป็นประเทศเดียวกันกับปากีสถานด้วยเหตุผลทางศาสนา ทั้งนี้บังกลาเทศอ้างเหตุผลว่าแม้ตนจะนับถือศาสนาอิสลามเช่นเดียวกับปากีสถาน แต่มาจากวัฒนธรรมและแนวคิดท้องถิ่นที่แตกต่างกัน[5] แม้จะนับถือศาสนาอิสลามเช่นเดียวกันแต่มีความแตกต่างกันเป็นอย่างยิ่ง ความแตกต่างนั้นเห็นได้จากการที่บังกลาเทศมีลัทธิท้องถิ่นอย่างบาอูล แต่ปากีสถานไม่มีกลุ่มลัทธิท้องถิ่นดังกล่าว (Openshaw 2004) ด้วยเหตุนี้บังกลาเทศจึงเป็นประเทศอิสระที่แยกออกจากอินเดียและปากีสถาน หลังจากที่บังกลาเทศได้ใช้ลัทธิท้องถิ่นบาอูลเป็นเครื่องมือในการแยกประเทศ นักวิชาการและประชาชนหันมาให้ความสนใจที่จะศึกษาและทำความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับลัทธิบาอูล

คำว่า บาอูล เป็นภาษาเบงกาลี แปลว่า บ้า (pagan) ดังนั้นผู้ที่เป็นบาอูลมักถูกมองว่าเป็นคนบ้าหรือคนที่มีความคิดและดำรงชีวิตไม่เป็นไปตามความคาดหวังของสังคมทั่วไป บาอูล มีอัตลักษณ์ที่ไม่ชัดเจนและเปลี่ยนแปลง Openshaw เสนอว่าความพยายามที่จะระบุตัวตนและอัตลักษณ์ของบาอูลเป็นเรื่องที่ขัดต่อความเป็นบาอูล เพราะบาอูลเป็นการสร้างของคนภายนอก ไม่ว่าจะเป็นจากชนชั้นนักวิชาการ ที่พยายามลดทอนความเป็นบาอูลที่มีความซับซ้อนและคลุมเคลือให้มีความเป็นเอกภาพ (Openshaw, 2011) รพินทรนาถ ฐากูร (Tagore, 1930, p. 23) ได้กล่าวไว้ว่าบาอูลเป็นกลุ่มที่ไม่สามารถระบุได้ชัดเจนว่าสังกัดอยู่ในแนวความคิด ความเชื่อและศาสนาแบบไหน พวกเขาเป็นอิสระและไม่ได้ยึดโยงตนเองกับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และไม่มีคำนิยามใดที่

[5] การแบ่งแยกประเทศในเขตเอเชียใต้ ได้รับอิทธิพลจากจักรวรรดินิยมอังกฤษที่เสนอการแบ่งประเทศตามศาสนาที่นับถือ

จะสามารถอธิบายพวกเขาได้ นอกจากนี้แล้ว Edward C. Dimock Jr (1959, p. 36) ให้คำนิยามบาอูลว่าเป็นนักบวชพเนจรที่ร้องเพลงแลกกับเงิน พวกเขาจะร้องเพลงตามหมู่บ้าน จากหมู่บ้านหนึ่งสู่หมู่บ้านหนึ่งพร้อมขอบิณฑบาตจากชาวบ้าน ดังนั้นการดำรงชีวิตของบาอูลขึ้นอยู่กับศรัทธาของชาวบ้าน June McDaniel ให้นิยามว่า บาอูลคือนักร้องตามหมู่บ้าน หรืออาจจะเป็นนักบวชผู้ศักดิ์สิทธิ์ ที่อาศัยอยู่ในเขตเบงกอล และเดินทางไปเรื่อยๆ ร้องเพลงเพื่อยังชีพ โดยหลักปรัชญาของบาอูลนั้นมีการผสานความเชื่อและแนวคิดของหลายศาสนาเข้าไว้ด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นของศาสนาพุทธนิกายตันตระ ปรัชญาสางขยะ แนวคิดลัทธิไวษณพ ศักตะโยคะและซูฟี (McDaniel, 1992)

Upendranath Bhattacarya นักเขียนและเป็นบาอูลได้กล่าวว่าบาอูลมีองค์ประกอบสำคัญอยู่ 5 องค์ประกอบด้วยกัน คือ 1) ความไม่เป็นไปตามวัฒนธรรมพระเวทและสังคมกระแสหลัก มองคุณค่าชีวิตแตกต่างจากฮินดูกระแสหลัก 2) การให้ความสำคัญกับคำสอนของครูบาอาจารย์ เนื่องจากกูรูจะเป็นผู้นำพาศิษย์สู่การหลุดพ้น 3) ความเชื่อที่ว่าพระเจ้าสถิตในร่างกายของมนุษย์ ดังนั้นร่างกายจึงเปรียบเสมือนองคาพยพของจักรวาลและเทพเทวาอาศัยอยู่ในสารคัดหลั่งทางเพศ (sexual fluids) ของมนุษย์ 4) เทพเจ้า ซึ่งบาอูลค้นหาเพื่อที่จะได้ตระหนักรู้ในองค์พระเจ้านี้ 5) สิ่งสุดท้ายคือกฎที่ว่าสภาวะที่แท้จริงของมนุษย์ชายและหญิงคือการรวมเป็นหนึ่งเดียวกันผ่านความรักอันเป็นนิรันดร์ ดังจะเห็นได้จากความสัมพันธ์ของพระนางราธากับพระกฤษณะ (Bhattacarya, 1388 อ้างใน McDaniel, 1992)

ผู้ที่จะเป็นบาอูลได้ต้องผ่านการบวชเข้ามา (initiation) โดยการบวชนั้นแบ่งเป็นสองแบบด้วยกัน คือ การบวชเป็นนักบวชบาอูล และการบวชเข้ามาเป็นฆราวาสและถือชาติกำเนิด หรือ *จาติ* (*jati*) ใหม่เรียกว่า *จาติไวษณพ* ในการบวชเข้ามานั้นจะมีการบวชอยู่สามครั้งขึ้นอยู่กับความสมัครใจของแต่ละคน ครั้งแรกเรียกว่า ดิกขะ (disksa) เป็นการบวชเข้ามาเพื่ออยู่ในชาติกำเนิดใหม่ หลังจากนั้นจะมีการบวชที่เรียกว่า สิกขา (sikha) คือการบวชเพื่อเรียนรู้แนวคิดและแนวปฏิบัติของบาอูล นั่นคือ พิธีกรรมจุโกลสาธนา การบวชสุดท้ายคือการบวชเพื่อที่จะเป็นนักบวช เรียกว่า เบก (bhek) ผู้ที่บวชเป็นนักบวชจะใช้ชีวิตในฐานะนักบวชตลอดไป ทั้งนี้ในความเป็นบาอูล เส้นแบ่งระหว่างความเป็นนักบวชและฆราวาสเป็นเพียงเส้นบาง ๆ หลาย ๆ ครั้งผู้คนมักมองว่าบาอูลที่ปรากฏตรงหน้าคือฆราวาสเนื่องจากไม่ว่าจะเป็นฆราวาสหรือนักบวชพวกเขาดำเนินชีวิตไม่แตกต่างกันมากนัก

บาอูลมาจากครอบครัววรรณะต่ำ ไร้การศึกษา ไม่มีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจ แต่เมื่อเข้ามาเป็นบาอูลแล้วเขาเหล่านั้นมีฐานะทางสังคมและการเงินดีกว่ากลุ่มคนที่อยู่ในวรรณะเดียวกัน โดยเชื่อว่าการเป็นบาอูลเปิดโอกาสให้คนได้เปลี่ยนสถานะทางเศรษฐกิจ สังคมและจิตวิญญาณของตัวเอง มีโอกาสในการหารายได้ผ่านการร้องเพลงและบิณฑบาต (*madhugari*) ดังเห็นได้จากมีบาอูลในเขตเบงกอลตะวันตกเป็นจำนวนมากที่อพยพมาจากบังกลาเทศ เมื่อแรกอพยพมาคนกลุ่มนี้ยากจน และถูกจัดอยู่ในวรรณะที่ต่ำ ดังนั้นการเปลี่ยนชาติกำเนิดและบวชเข้ามาเป็นนักบวชและสาวกบาอูลเป็นการเปลี่ยนสถานะทางเศรษกิจและสังคมของคนยากไร้

การเป็นบาอูลคือการละแล้วซึ่งสถานะทางสังคมแบบเดิม คือการเกิดใหม่ (ในร่างเดิม) มีชื่อนามสกุล วรรณะ ชาติกำเนิดและครอบครัวใหม่ โดยครอบครัวใหม่นี้ไม่ได้สืบสายโลหิต แต่สืบทอดผ่านสายครูบาอาจารย์ นั่นคือคนที่เป็นพี่น้องกัน คือคนที่มีอาจารย์เป็นคนเดียวกัน (Openshaw, 2004) กลุ่มนี้แม้จะไม่ได้มีสายเลือดเดียวกัน แต่ความสัมพันธ์แบบเครือญาติต่างสายเลือดนี้มีความเข้มข้นยิ่งกว่าสายเลือดด้วยกัน เนื่องจากความเป็นพี่น้องในวัฒนธรรมเบงกาลีไม่ได้เน้นที่สายเลือดแต่เน้นที่ความรัก มิตรภาพ และความจริงใจ (Inden & Nicholas, 2005) นอกจากนี้แล้วผู้ที่เข้ามาเป็นบาอูลโดยเฉพาะนักบวชจะต้องตัดขาดจากพี่น้อง

และญาติมิตรทางสายเลือด และต้องอยู่ให้ห่างไกลจากครอบครัวและชุมชนเดิม เพื่อตัดขาดสายสัมพันธ์และตัวตนดั้งเดิมอย่างสิ้นเชิง (Openshaw, 2004; Olivelle, 1998)

ความเชื่อและแนวปฏิบัติทางศาสนาของบาอูลถูกมองว่าตรงข้าม สวนกระแส กระทั่งต่อต้านกับศาสนาวัฒนธรรมฮินดูและมุสลิมกระแสหลัก (Openshaw, 2011) บาอูลปฏิเสธอำนาจอันสูงสุดของพระเจ้าและเทพเจ้าที่อยู่นอกกายมนุษย์ แต่ยอมรับอำนาจของมนุษย์ในฐานะปัจเจกบุคคล และยอมรับความเป็นมนุษย์แห่งจิตใจ (*maner manus)* บาอูลเชื่อว่าร่างกายของมนุษย์คือองคาพยพแห่งจักรวาล เมื่อเราเข้าใจตัวเรา เราก็สามารถเข้าใจสรรพสิ่งได้ การอ้อนวอนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยเหลือเป็นมายาและความมัวเมา แต่การเชื่อมโยงตนเองต่อสิ่งสูงสุดโดยตรง จนกระทั่งตัวเราคือสิ่งสูงสุดหรือองค์เทพคือความจริงแท้ ดังนั้นศาสนปฏิบัติของบาอูลจึงเริ่มต้นที่ร่างกายของตนเอง ผ่านการใช้ร่างกายเป็นเทวสถานของสิ่งสูงสุด เมื่อร่างกายคือเทวสถานจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำร่างกายนั้นให้บริสุทธิ์ สะอาด เหมาะสมกับการเป็นที่พักพิงของสิ่งสูงสุด การปฏิบัติทางศาสนาแบ่งออกเป็นสองส่วนหลัก ๆ ด้วยกัน นั่นคือการขับร้องเพลงสดุดีพระเจ้าและพิธีร่วมเพศหรือจุโกลสาธนา

พิธีกรรมร่วมเพศ (esoteric ritual) หรือ *จุโกลสาธนา* (*yugal-sadhana)* เป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่ถือปฏิบัติในชาวบาอูล โดยบาอูลเชื่อว่าพิธี*จุโกลสาธนา* เป็นการเปลี่ยนพลังความใคร่และตัณหาให้เป็นความรักที่เสียสละ (*prem*) และความรักที่เสียสละนี้เองคือการแนวทางที่ผู้ปฏิบัติจะสามารถตระหนักถึงความเป็นมนุษย์และสิ่งสูงสุดภายในตนเอง (Knight, 2011) ในขณะที่พิธี*จุโกลสาธนา*เป็นกระบวนการทำความสะอาดจิตวิญาณของตนเองและมักปฏิบัติในพื้นที่ส่วนตัว หลักการสำคัญของพิธีกรรมนี้คือการร่วมเพศระหว่างชายหญิง โดยการร่วมเพศนั้นจะเน้นการร่วมเพศแบบไร้บุตร การหลั่งอสุจิของชายและการตั้งครรภ์ของหญิงบาอูลถือเป็นบาปมหันต์และผิดหลักปฏิบัติของลัทธิ โดยบาอูลเชื่อว่า การหลั่งอสุจิคือกิเลสตัณหา เป็นการไร้ซึ่งการควบคุมร่างกายและจิตใจของตนเอง ปล่อยตัวปล่อยใจตนเองให้เป็นทาสของความอยากทางเพศ บาอูลที่ฝึกร่างกายและจิตใจมาดีแล้วนั้นจะต้องประกอบพิธีกรรมอย่างไร้ความผิดพลาด และสัญลักษณ์หรือตัวแทนที่แสดงความผิดพลาดในการปฏิบัติของบาอูลคือการมีบุตร ทั้งที่มีบาอูลจำนวนมากที่ปฏิบัติพิธีกรรมด้วยความผิดพลาดโดยให้กำเนิดบุตร บาอูลเหล่านี้จะถูกลดทอนความสำคัญลง (Hanssen, 2002) เช่นจากบาอูลที่เป็นสาธุก็จะถูกลดตำแหน่งลงให้เป็นเพียงชาวบ้านทั่วไป ผู้คนไม่นับหน้าถือตาและไม่ยกให้เป็นกูรู

ในพิธีกรรม*จุโกลสาธนา*ชายหนุ่มจะควบคุมการหลั่งอสุจิของตน[6]ผ่านการดึงอสุจินั้นไปเก็บกักไว้บนศีรษะบริเวณดวงตามที่สาม บางครั้งในขณะร่วมเพศจะมีการผสมสารคัดหลั่งของชายและประจำเดือนของผู้หญิงแล้วดึงของผสมนั้นไปเก็บไว้ที่ศีรษะ บาอูลที่สามารถปฏิบัติเช่นนี้ได้จะถือว่าเข้าถึงองค์ภควาน การทำพิธีสาธนาและควบคุมร่างกายและจิตใจของชายและหญิงเช่นนี้ทำให้ ส่งผลให้บาอูลมีอายุยืนนานมากกว่าประชากรชาวอินเดียที่อยู่ในชนชั้นทางสังคมเท่ากัน มีผู้คนมากมายมาขอให้บาอูลสอนเทคนิควิธีเหล่านี้ให้ เพื่อตนจะสามารถครองเรือนและคุมกำเนิดได้อย่างมีคุณภาพ[7] การปฏิบัติเช่นนี้ต้องใช้การฝึกฝนเป็นระยะเวลานาน ต้องมีกูรูคอยสอนและควบคุมอย่างใกล้ชิด เพราะหากเกิดความผิดพลาดขึ้นมา การปฏิบัติเช่นนี้จะมีอันตรายถึงชีวิต

[6] ตำราอินเดียโบราณได้ระบุไว้ว่าการหลั่งอสุจิเป็นการสูญเสียพลังชีวิตอย่างมหาศาล ผู้ที่อยากมีอายุยืนยาว และมีพลังพิเศษ (psychic power) ต้องไม่หลั่งอสุจิ ศึกษาเพิ่มเติมได้ที่ Alter, J. S. (1992). the sannyasi and the Indian wrestler: the anatomy of a relationship. *American Ethnologist*, *19*(2), 317-336.

[7] ชาวอินเดียเป็นจำนวนมากที่อยู่ในสถานะทางสังคมเท่าเทียมกับบาอูล คือเป็นชนชั้นล่างและยากจน มักจะมีอายุสั้น แต่งงานเร็วและมีบุตรตั้งแต่อายุประมาณ 13 ปี ไม่มีการคุมกำเนิด และไม่มีการดูแลร่างกายที่ถูกวิธี ทำให้คนเหล่านี้มีอายุสั้น

บาอูลส่วนใหญ่ไม่ได้เปิดเผยเรื่องราวของพิธีกรรม*จุโกลสาธนา*ให้ผู้อื่นทราบ การทำพิธีเหล่านี้ยังถูกเก็บเป็นความลับจากสาธารณะ โดยกูรูจะสอนบาอูลว่าไม่ให้สื่อสารเรื่องแนวปฏิบัติและมุมมองเกี่ยวกับร่างกายต่อคนภายนอก (Baul, 2005) การขับร้องบทเพลงเพื่อพระเจ้า (Baul Gan) ถือเป็นศาสนปฏิบัติที่บาอูลเปิดเผยในที่สาธารณะ การขับร้องเพลงแด่พระผู้เป็นเจ้า แสดงถึงความภักดีต่อพระเจ้าผ่านบทเพลง การขับร้องบทเพลงเหล่านี้บาอูลเป็นผู้แต่งและขับร้องเอง โดยเนื้อหาของเพลงจะเป็นการอธิบายอารมณ์ความรู้สึก ชีวิต การตระหนักรู้ในความเป็นมนุษย์ และความยิ่งใหญ่ของพระเจ้า นอกจากบทเพลงของบาอูลจะเป็นการเชื่อมโยงตนเองกับพระเจ้าแล้ว ก็ยังเป็นอีกหนึ่งแนวทางในการหารายได้เพื่อจุนเจือตนเองและครอบครัว (McDaniel 1989)

โดยหลักแล้วบทเพลงที่บาอูลนำมาขับขานเป็นบทเพลงที่แต่งขึ้นมาเอง แม้ว่าจะเป็นบทเพลงของผู้ยากไร้และไร้การศึกษาถูกทำให้มีความหมายเฉพาะ เนื่องจากบทเพลงเหล่านี้มักสะท้อนถึงการแสวงหาและการตระหนักในคุณค่า พระเจ้า และสิ่งสูงสุดในชีวิตของแต่ละคน Lalon Fakir บาอูลผู้เป็นตำนานได้แต่งบทเพลงเกี่ยวกับการค้นหาตนเองไว้

> “เมื่อเธอไม่รู้จักตนเอง เธอแสวงหาจากที่หนึ่งไปยังที่หนึ่ง เพื่อไถ่ถามเรื่องราวของผู้อื่น
> เพียงแค่เธอรู้จักตนเอง เธอก็จะรู้จักผู้อื่น” (Chakrabarti, 2023)

นักวิชาการที่ศึกษาบาอูลมองว่าบทเพลงของบาอูลนั้นลึกซึ้ง การตีความหมายแบบทั่วไปย่อมทำให้ความหมายคลาดเคลื่อน บางบทกวีมีเพียงผู้แต่งเท่านั้นที่สามารถเข้าใจ บุคคลภายนอกไม่สามารถเข้าใจความหมายของบทกวีนั้นได้ นอกจากนี้แล้วบทเพลงของบาอูลมักสะท้อนให้เห็นถึงการต่อสู้ทางชนชั้น การได้รับความไม่เป็นธรรมของคนยากไร้ ซึ่งเนื้อหาเหล่านี้มักมาจากชีวิตจริงของบาอูล ที่มาจากสังคมระดับล่างและมักได้รับการดูถูกจากคนทั่วไป ดังเช่นบทเพลงที่แต่งโดยมานี (นามสมมุติ)

> “ฮินดู มุสลิม ชาวพุทธ หรือชาวคริสต์
> ทุกอย่างล้วนมาจากสิ่งเดียวกัน มาจากเมล็ดพันธุ์เดียวกันและเดินบนถนนเส้นเดียวกัน
> เธอกับฉัน ชายและหญิง เหล่านี้ไม่ได้แตกต่าง
> แล้วไยต้องตัดสินผู้อื่นโดยใช้ชาติกำเนิดเป็นเกณฑ์
> ปัญหาเกิดขึ้นเพราะธรรมะ (ศาสนา)
> เมื่อมนุษย์เป็นหนึ่งเดียว ศาสนาของเขาก็ย่อมเป็นหนึ่งเดียวกัน
> จะมีเหตุผลใดที่เราจะเกลียดชังกัน (เมื่อเราคือกันและกัน)” (Openshaw, 2011)

เนื่องจากการเป็นบาอูลเป็นอีกหนทางหนึ่งที่ทำให้คนยากไร้สามารถมีรายได้จุนเจือชีวิตและครอบครัว ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจึงมีผู้คนจำนวนมากผันตัวเป็นบาอูลเพื่อหารายได้ คนเหล่านี้ไม่ได้สนใจที่จะเรียนรู้ปรัชญาและแนวปฏิบัติของบาอูล แต่ทำตัวประหนึ่งเป็นบาอูล ร้องเพลงบาอูลที่ไม่ได้แต่งเอง ปรากฏการณ์เช่นนี้สร้างความไม่พอใจแก่บาอูลที่แท้จริงเป็นอย่างมาก ดังที่บาอูลกูรูท่านหนึ่งได้กล่าวว่า

> "การเป็นบาอูลต้องใช้เวลา ต้องเข้าไปศึกษากับกูรูเป็นเวลา 8-13 ปี ต้องปฏิบัติและตระหนักรู้ตามแนวทางของบาอูล คนทุกวันนี้แค่แต่งตัวเหมือนบาอูลและไปรอร้องเพลงตามงานต่าง ๆ ดื่มเหล้าและมั่วสุม ไม่มีสายครูบาอาจารย์ ไม่รู้เรื่องบาอูล เหล่านี้เป็นการทำลายภาพลักษณ์ของบาอูลเป็นอย่างมาก" กูรูเอ (นามสมมุติ)

ปรากฏการณ์เช่นนี้ทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นแบบบาอูลที่เป็นวัฒนธรรมบอกเล่า (oral tradition) มีความเปราะบาง หลักปรัชญาและแนวคิดมนุษยนิยมค่อยๆ หมดความสำคัญ แต่รายได้จากการเป็นศิลปินบาอูลได้เพิ่มความสำคัญมากขึ้น

ร่างกายคือเทวาลัยศักดิ์สิทธิ์: การสร้างความหมายใหม่ของร่างกายและชีวิต

การศึกษาของ Openshaw (1998; 2004) ได้แสดงให้เห็นถึงปรัชญาและแนวทางเพื่อการหลุดพ้นจากความจนทางโลกของบาอูล โดยบาอูลส่วนใหญ่นั้นเลือกที่จะเป็นบาอูลเพราะปัจจัยทางเศรษฐกิจ ความจนและความต้อยต่ำทางสังคมทำให้คนเหล่านั้นเลือกที่จะเป็นบาอูล เนื่องจากไม่มีทางเลือกอื่นที่ดีกว่า Openshaw[8] ยังได้เสนออีกว่า ความจนและความต้อยต่ำเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้บาอูลหันมาให้ความสนใจกับร่างกายของตน เมื่อไม่สามารถมีความสุขกับสิ่งใดได้เลยเพราะความ "ไม่มี" ไม่มีเสื้อผ้า อาหาร บ้านเรือนให้อยู่และใช้สอยอย่างสะดวกสบาย ไม่มีสิทธิ์ในความเป็นมนุษย์ ไม่มีสิทธิ์เขาไปในโบสถ์วิหารเพื่อสักการะขอพรจากองค์เทวา (เพราะมาจากวรรณะและชาติกำเนิดที่ต่ำ) ความไม่มีเหล่านี้ทำให้บาอูลหันมามองให้สิ่งที่ตนเองมี สร้างและใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีให้มากที่สุด และสิ่งที่พวกเขามีนั่นคือร่างกาย สำหรับบาอูลแล้วร่างกายคือวิหารอันศักดิ์สิทธิ์ คือความบริสุทธิ์ และคือเครื่องมือที่จะนำพามนุษย์สู่ความสมบูรณ์พูลสุขทางจิตวิญญาณ ซึ่งการมองร่างกายเช่นนี้เป็นการต่อต้านแนวคิดกระแสหลักของวัฒนธรรมฮินดู ที่มองว่าร่างกายมนุษย์คือความสกปรก แปดเปื้อนและเต็มไปด้วยมลทิน โดยเฉพาะร่างกายของคนที่มาจากวรรณะต่ำและร่างกายของผู้หญิง การจะหลุดพ้นได้นั้นมนุษย์ต้องก้าวข้ามร่างกายของตนและให้ความสนใจกับการพัฒนาทางจิตวิญญาณ (Olivelle, 1998)

บาอูลเชื่อว่าร่างกายของมนุษย์คือองคาพยพแห่งจักรวาล เมื่อเราเข้าใจตัวเรา เราก็สามารถเข้าใจสรรพสิ่งได้ นั่นคือความจริงทั้งหลายนั้นสามารถเข้าถึงได้ผ่านร่างกายมนุษย์ (McDaniel, 2012) นอกจากนี้และบาอูลยังเชื่อว่ามนุษย์สถิตในร่างกายและอวัยวะของมนุษย์ ในร่างกายของเรามีเมล็ดพันธุ์ของพระเจ้าอยู่ เมล็ดพันธุ์นั้นจะอยู่ในสารคัดหลั่งทางเพศของมนุษย์ โดยเฉพาะเลือดประจำเดือนของผู้หญิง โดยบาอูลเชื่อว่าร่างกายและจิตวิญญาณของผู้หญิงมีความสมบูรณ์มากกว่าผู้ชาย (Openshaw, 2004) โดยผู้ชายจะทำให้ร่างกายของผู้หญิงสมบูรณ์ได้โดยการนำเมล็ดพันธุ์ของผู้หญิงไปเพาะปลูกและทำให้เบ่งบานในร่างกายตน

เมื่อร่างกายคือเส้นทางสู่ความจริงและความหลุดพ้น บาอูลที่เข้าถึงความเป็นบาอูลจะสามารถเห็นได้ว่า ร่างกายของมนุษย์คือพาหนะสู่ความจริง และมีเพียงร่างกายเท่านั้นที่เป็นขุมทรัพย์ของมนุษย์ (Baul, 2005) บาอูลมีแนวปฏิบัติต่อร่างกายที่แตกต่างจากฮินดูโดยทั่วไป การรักษาความสะอาดของร่างกาย เสื้อผ้าเป็นสิ่งสำคัญ "บาอูลแท้ จะไม่มีกลิ่นตัว ใส่เสื้อผ้าที่ซักใหม่อยู่เสมอ ชโลมน้ำมันบนเรือนร่างก่อนอาบน้ำ ทำความสะอาดหนวดเคราและผม โดยสระและชโลมน้ำมันตลอด บาอูลที่แท้ผมจะไม่พันกันจนเป็นเดดล็อคเด็ดขาด" นอกจากนี้แล้วบาอูลปฏิเสธการรักษาโรคด้วยยาสมัยใหม่ (ยาแผนปัจจุบัน) โดยมองว่ายาสมัยใหม่จะทำลายความเย็นและสร้างความร้อนในร่างกาย เมื่อร่างกายร้อนก็จะไม่สามารถควบคุมอารมณ์และร่างกายได้เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติ

[8] ข้อมูลได้จากการสัมภาษณ์ Jeanne Openshaw เมื่อปี 2559

พิธีกรรม บาอูลหลีกเลี่ยงอาหารที่ทำให้ร่างกายร้อน เช่น หอม กระเทียม และเนื้อสัตว์ เป็นต้น แต่รับประทานปลา เนื่องจากปลาเป็นสัญลักษณ์ของบาอูลและมีธาตุเย็น บาอูลมองว่าปลาที่แข็งแรงคือปลาที่ว่ายทวนกระแส เช่นเดียวกับบาอูลที่มีแนวคิดที่ทวนกระแสสังคม

บาอูลยังมองว่าร่างกายคือความรู้ ด้วยร่างกายถูกฝึก ถูกบ่มเพาะ และเป็นความจริงและแนวทางหรือเครื่องมือในการแสวงหาความจริง ความรู้และความจริงที่ปรากฏต่อร่างกายทำให้ร่างกายนั้นถูกแทรกซึม (embodied) ไปด้วยความรู้ การมองว่าร่างกายบริสุทธิ์ เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นความรู้ และเป็นที่พำนักของพระเจ้า นอกจากจะมีการปฏิบัติต่อร่างกายขณะมีชีวิตที่แตกต่างแล้ว ยังส่งต่อแนวปฏิบัติต่อร่างกายเมื่อวายชีพด้วย

ชีวิตไม่มีวันตาย: ปรัชญาว่าด้วยความตายของบาอูล

"บาบา บาอูลกลัวตายไหม" "ไม่กลัว เพราะไม่มีความตายในบาอูล" บทเริ่มต้นการสนทนาของผู้วิจัยกับ *บาบา*[9] บาอูลอาวุโสแห่งเมืองศานตินิเกตัน บาอูลเชื่อว่าความดับสูญที่เกิดกับร่างกายมนุษย์ไม่ใช่ความดับสูญของชีวิต แต่เป็นเพียงความดับสูญของร่างกาย ชีวิตจะเดินทางไปอยู่ในดินแดนแห่งองค์พระผู้เป็นเจ้าหรือพระกฤษณะ โดยทิ้งร่างกายไว้บนผืนดิน ร่างกายนี้จะถูกฝังไว้ในดินในท่านั่งสมาธิ บาอูลจัดการศพของผู้ที่ได้บวชเข้ามาเป็นสาธุด้วยการฝังลงดิน โดยเชื่อว่าร่างกายที่ฝังอยู่ในดินนี้จะกลับไปสู่ดินและธาตุเบื้องต้นของชีวิตอีกครั้งหนึ่ง บาอูลมีขั้นตอนการจัดการศพที่แตกต่างฮินดูทั่วไป และมองว่าศพนั้นไม่ได้มีความแปดเปื้อนและไม่บริสุทธิ์ (pollution) ที่สามารถทำให้ผู้ได้สัมผัสหรือพบเห็นแปดเปื้อนได้ ตรงกันข้ามศพผู้ตายคือ แหล่งความรู้ (source of knowledge) เนื่องด้วยในขณะที่มีชีวิตอยู่นั้น ร่างกายนี้ที่เป็นพาหนะและเป็นพื้นที่จารึกความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติ ดังนั้นร่างกายไม่ว่าจะมีชีวิตอยู่หรือดับสูญแล้วต่างก็เป็น embodiment ของความรู้และปรัชญาบาอูล

เมื่อบาอูลเสียชีวิต มิตรสหายหรือศิษย์ร่วมสายอาจารย์ที่เป็นบาอูลด้วยกันจะเป็นผู้จัดการศพ เนื่องจากโดยอุดมคติแล้วบาอูลไม่มีบุตรหรือญาติทางสายเลือดเหมือนเช่นวรรณะอื่น[10] ความเป็นครอบครัวของบาอูลถูกเชื่อมโยงโดยสายอาจารย์เท่านั้น ศพที่เสียชีวิตจะนำมาอาบน้ำชำระล้างร่างกายให้สะอาด นวดเรือนกายด้วยน้ำมัน สวมเสื้อผ้าใหม่และมีย่ามห้อยติดตัว และจัดให้อยู่ในท่านั่งสมาธิ ศพนี้จะถูกฝังในบ้านหรืออาศรมของบาอูล หากบ้านใดไม่มีพื้นที่ก็สามารถนำไปฝังในที่ฝังรวมที่จัดไว้ให้สาธุโดยเฉพาะ การเลือกพื้นที่ฝังในบริเวณบ้านไม่ได้มีกฎที่ตายตัว จะเน้นเรื่องความเหมาะสมเชิงสถานที่เป็นหลัก และเนื่องจากบาอูลเป็นนักบวชคู่ชายหญิง ในการพิจารณาหลุมฝังศพต้องมีที่ให้คู่บาอูลในอนาคตด้วยเพื่อให้ร่างของทั้งสองอยู่เคียงข้างกัน การเคียงข้างกันของร่างหญิงชายเปรียบเสมือนความสมบูรณ์ของความรู้

เมื่อหลุมขุดฝังศพเสร็จ ร่างผู้วายชนม์จะถูกนำไปนั่งในหลุมนั้น หลังจากนั้นจะมีการสวดมนต์ โดยใช้บทสวดทั่วไปที่มักสวดในกลุ่มบาอูล นั่นคือบทสวดสรรเสริญพระกฤษณะ ซึ่งถือเป็นมหามนตราในความเชื่อของฮินดูไวษณพ[11] ในระหว่างนั้นจะมีการค่อยๆ นำดินและเกลือกลบลงไปในหลุมศพ ร่างกายก็คือดินส่วนเกลือนั้น

---

[9] นามสมมุติ

[10] ในทางปฏิบัติบาอูลหลาย ๆ คนมีครอบรัวและมีบุตร แต่หากบุตรไม่ได้บวชเข้ามาเป็นบาอูลก็จะไม่สามารถเป็นผู้จัดการศพหลักของบิดาหรือมาดาผู้เป็นบาอูลได้

[11] บทสวด มีว่า "Hare Krishna Hare Krishna
Krishna Krishna Hare Hare
Hare Rama Hare Rama
Rama Rama Hare Hare" คัมภีร์ปุราณะได้ระบุไว้ว่า บาปทั้งหลายจะถูกกำจัดหายในผู้ที่บูชาพระวิษณุ (กฤษณะ) หรือ Lord Hari ซึ่งเป็นผู้ยิ่งใหญ่ของผู้ยิ่งใหญ่ เมื่อเราสวดบทสวดนี้พระกฤษณะจะมาร่ายรำในลิ้นของเรา

เป็นความรู้ท้องถิ่นในการจัดการกับร่างกายไม่ให้เน่าเหม็น หลุมศพของบาอูลมักเรียบง่ายบ่งบอกถึงสภาวะธรรมชาติของมนุษย์ที่สุดท้ายแล้วก็ต้องกลับคืนสู่รากเหง้าดั้งเดิม ทั้งนี้สำหรับบาอูลกูรูที่มีชื่อเสียงและมีลูกศิษย์มากหน้าหลายตา หลุมฝังศพอาจครอบด้วยปูน มุงด้วยหลังคาและจัดตกแต่งให้มีความงดงาม หลังจากนั้นแล้วไม่ว่าเวลาจะผ่านไปกี่ปีศพเหล่านี้ถูกกราบไหว้ในฐานะความรู้และครูอาจารย์ หลังจากจัดการพิธีศพเสร็จสิ้นนั้น จะมีการทำบุญให้ผู้ตายอีกครั้งขึ้นอยู่กับความสะดวกของครอบครัว หากเป็นบาอูลที่เป็นกูรูลูกศิษย์แต่ละคนจะจัดงานบุญ *เฉบะ* (seva) ให้ทุกปีในวันฉลองครบรอบวันตาย งาน*เฉบะ*นี้ไม่ได้มีเป้าหมายในการรำลึกถึงความตายของผู้วายชนม์เท่านั้น แต่เป็นการสละออกของผู้จัดงาน เนื่องด้วยต้องทำอาหารเลี้ยงผู้คนเป็นจำนวนมากในวันดังกล่าว

รูป 2 ภาพหลุมศพของบาอูล ไวศณพ ภาพโดยสุโมติมา

ผู้หญิงไม่ได้ถูกกีดกัน หรือมองว่าเปราะบางต่อความไม่บริสุทธิ์และความแปดเปื้อน ในพิธีศพของบาอูลผู้หญิงจะมีส่วนสำคัญในการจัดตกแต่ง ทำให้ศพสะอาดและบริสุทธิ์ ให้เป็นไปตามพิธีกรรม ส่วนผู้ชายนั้นจะทำหน้าที่หลักในการจัดท่าและวางศพ ซึ่งเป็นงานที่ต้องอาศัยความแข็งแรงของร่างกาย โดยอุดมคติแล้วการร้องไห้หรือความเสียใจต่อการเสียชีวิตของผู้ตายจะไม่มีในหมู่บาอูล และน้ำตาไม่ใช่อาหารของผู้ตายดังในวัฒนธรรมฮินดูกระแสหลัก ทั้งนี้ในความเป็นมนุษย์ความเศร้าที่เกิดจากการจากพรากย่อมมีโดยทั่วไป แต่ด้วยความเป็นบาอูล การจากพรากจากความตายเป็นเรื่องไม่ถาวร เป็นการจากพรากเพื่อพบเจอกันอีกครั้งในดินแดนแห่งพระกฤษณะ

บทสรุป

หลักปรัชญาของบาอูลแม้จะถูกมองว่าแตกต่างกระทั่งขัดแย้งต่อวัฒนธรรมและแนวคิดของฮินดูดั้งเดิม (Classical Hindu) หรือฮินดูกระแสหลัก (Orthodox Hindu) แต่เมื่อเราพิจารณาเข้าไปในเนื้อหาสาระเชิงลึก ผ่านหลักคิดและการปฏิบัติว่าด้วยความตายแล้ว เราจะเห็นได้ว่าไม่มีเส้นแบ่งที่ชัดเจนระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างลัทธิบาอูล และวัฒนธรรมฮินดูกระแสหลักหรือดั้งเดิม แนวทางการจัดการกับศพและแนวคิดเรื่องความแปดเปื้อนที่เกิดจากความตายแม้มีความแตกต่างกัน แต่สาระสำคัญของความตายของวัฒนธรรมทั้งสองยังคงไว้เหมือนกัน นั่นคือความตายไม่ใช่ความสูญสิ้นแต่เป็นการเดินทางกลับสู่ความดั้งเดิม ไม่ว่าความดั้งเดิมนั้นจะอยู่ในรูปแบบของพระเจ้าหรือธาตุทั้งห้าก็ตาม

บาอูลยังได้นำปรัชญาว่าด้วยความตายที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณของฮินดูมาเป็นหลักในการอธิบายจักรวาลแห่งความตาย ทั้งบาอูลและฮินดูกระแสหลักต่างเห็นร่วมกันว่า แท้จริงแล้วความตายเป็นเพียงเรื่องสมมุติไม่มีความตาย แต่มีการเปลี่ยนผ่านในเชิงพื้นที่เมื่อถึงเวลาอันสมควร เมื่อถึงเวลานั้นสิ่งที่เป็นตัวเราจะเดินทางไปอยู่กับพระเจ้า ส่วนสิ่งที่ไม่ใช่ตัวเราก็จะสลายกลับสู่ธาตุดั้งเดิม แนวคิดเช่นนี้ปรากฏอยู่ในวัฒนธรรมกระแสหลักและวัฒนธรรมบาอูล แน่นอนว่ามีข้อปลีกย่อยหลายอย่างในเชิงอุดมคติและในเชิงปฏิบัติที่บาอูลไม่เหมือนฮินดูกระแสหลัก เช่นมุมมองเกี่ยวกับร่างกาย และการจัดการกับร่างกายเมื่อวายชีพ ทั้งนี้ทั้งสองวัฒนธรรมต่างเห็นร่วมกันว่า ร่างกาย คือสิ่งที่ต้องกลับคืนสู่สภาวะดั้งเดิมคือธาตุทั้งห้า เช่นนี้แล้วบทความวิจัยนี้จึงเสนอว่าแนวคิดแบบคู่ตรงข้าม และการมองว่าวัฒนธรรมบาอูลในฐานะวัฒนธรรมกระแสรองมักต่อต้านหรือเป็นปรปักษ์กับฮินดูกระแสหลักดังที่นักวิชาการได้เคยเสนอไว้ เป็นแนวคิดที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงที่ปรากฏในสังคม ในความเป็นจริงวัฒนธรรมทั้งสองมีการยอมรับ ปรับเปลี่ยน กระทั่งปฏิเสธความคิด หลักปรัชญา และหลักปฏิบัติของกันและกันอยู่ตลอดเวลา บาอูลแม้จะถูกขนานนามว่าเป็นปฏิปักษ์ต่อฮินดูกระแสหลัก แต่มีหลายอย่างของบาอูลที่เป็นการยอมรับและปรับเปลี่ยนแนวคิดฮินดูกระแสหลัก

Reference

Alter, J. (1992). The sannyasi and the Indian wrestler: the anatomy of a relationship. *American Ethnologist, 19*(2), 317-336.

Baul, P. (2005). *Song of the Great Soul: An introduction to Baul Path.* Kerala: Ekathara Kalari.

Bhattacarya, U. (1388). *Banglar Baul O Baul Gan.* Culcutta: Orient Book Co.

Chakrabarti, S. (2023**).** *In-Between Worlds: Performing (as) Bauls in an Age of Extremism***.** London and New York: Routledge .

Dimock, E. (1959). Rabindranath Tagore:The Greatest of the Bāuls of Bengal. *The Journal of Asian Studies*, *19*(1), 33-51.

Doniger, W., & Smith, B. K. (1991). *The Laws of Manu.* London: Penguin Books.

Hanssen, K. (2002). Ingesting Menstral Blood: Notions of Health and Bodily Fluids in Bengal. *Ethnology, 41*(4), 365-379.

Inden, R. B., & Nicholas, R. W. (2005). *Kinship in Bengali Culture.* New Delhi: Chronicle Books.

Johnson, W. (1994). *The Bhagavad Gita.* Oxford: Oxford University Press.

Knight, L. (2011). *Contradictory lives: Baul women in India and Bangladesh.* Oxford: Oxford University Press.

McDaniel, J. (1992). The Embodiment of God among the Bauls of Bengal. *Journal of Feminist Studies in Religion, 8*(2), 27-39.

McDaniel, J. (2012). Role of Yoga in Some Bengali Bhakti Traditions: Shaktism, Gaudiya Vaishnavism, Baul, and Sahajiya Dharma. *The Journal of Hindu Studies, 5*, 53-74.

O'Flaherty, W.D. (1979). Death as a Dancer in Hindu Mythology. In M. Nagatomi, B.K. Matilal, J.M. Masson, & E.C. Dimock (Eds.), *Sanskrit and Indian Studies. Studies of Classical India* (pp. 201-216). Springer

Olivelle, P. (1992). *The Samnyasa Upanisads: Hindu scriptures on asceticism and renunciation***.** Oxford: Oxford University Press.

Openshaw, J. (2004). *Seeking Bauls of Bengal.* New Delhi: Cambridge University Press.

Openshaw, J. (2011). The Web of Deceit: Challenges to Hindu and Muslim 'Orthodoxies' by 'Bauls' of Bengal. *Religion, 27*(4), 297-309.

Openshaw, J. (2020). Love of Women: Love of Humankind? Interconnections between Baul Esoteric Ritual and Social Radicalism. In F. Sardella, & L. Wong (Eds.), *The Legacy of Vaishnavism in Colonial Bengal* (pp. 185-211). London and New York: Routledge.

Parry, J. (1994). *Death in Banaras.* Cambridge: Cambridge University Press.

Shulman, D. (1980). *Tamil temple myths: sacrifice and divine marriage in the South Indian Saiva Tradition.* Princeton: Princeton University Press.

Tagore, R. (1930). *Religion of man*. Boston: Beacon Press.

Tripathi, K. (2022). Exploring the "Liminal" and "Sacred" Associated with Death in Hinduism through the Hindu Braminic Death Rituals. Open Theology*, 8*, 503-519.

Vyas, M. (2006). Contemporary Hindu Approaches to Death. In K. Garces-Foley (Ed.), *Death and religion in a changing world* (pp. 15-40). Armonk, New York: ME Sharpe.

Political Science Critique

Journal Homepage: https://so01.tci-thaijo.org/index.php/PSC

Volume 12 **Issue** 24

The Debate on Philosophy of Science of Simon's Decision-Making Theory.

Teerapon Kreangpun [a]

Article Info

Article history:
Received October 8, 2025.
Revised December 3, 2025.
Accepted December 12, 2025.

Keywords:
Philosophy of science;
Decision-making theory;
Ontology; Epistemology

Abstract

The changing of public administration theory in the third paradigm emerged from the critique on the principle paradigm by Herbert A. Simon. He criticizes the principles of public administration is just a proverb and argue that the decision-making theory is the core of administration. This challenges the status quo of the public administration body of knowledge. This analysis finds out that what is kind of the philosophy of science of Simon's the Decision-making theory? The paper analyzes on documentary and textual analysis. The result of analysis found that Simon's the decision-making theory has base on the foundationalist ontology that human free from the natural truth and value-free. The epistemology is the positivism that use the methodology of scientific approach with scientific experimental mathematic and equation to explain the human decision. The unit of analysis is the individual level.

[a] Asst. Prof., Dr., Faculty of Political Sciences, Ramkhamhaeng University, Bangkok 10240, Thailand. Email: teerapon.kp@gmail.com

ข้อถกเถียงทางปรัชญาเชิงศาสตร์ของทฤษฎีการตัดสินใจ
Decision-Making Theory ของ Herbert A. Simon

ธีระพล เกรียงพันธุ์ [a]

Article Info

Article history:
Received 8 ตุลาคม 2568
Revised 3 ธันวาคม 2568
Accepted 12 ธันวาคม 2568

คำสำคัญ:
ปรัชญาเชิงศาสตร์; ทฤษฎีการตัดสินใจ; ภววิทยา; ญาณวิทยา

บทคัดย่อ

การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์ในช่วงกระบวนทัศน์ที่ 3 เกิดจากการโต้แย้งหลักทางการบริหารโดย Herbert A.Simon ว่าหลักการบริหารนั้นเป็นเพียงสุภาษิตและได้เสนอทฤษฎีการตัดสินใจว่าเป็นหัวใจของการบริหาร ทำให้สถานะของวิชาทางรัฐประศาสนศาสตร์ต้องสั่นคลอน บทความนี้จึงวิเคราะห์เพื่ออธิบายว่าทฤษฎีการตัดสินใจของ Herbert A. Simon ตั้งอยู่บนฐานปรัชญาสังคมศาสตร์แบบใด โดยวิเคราะห์จากเอกสารและตีความตัวบท ผลการวิเคราะห์พบว่าทฤษฎีการตัดสินใจของ Herbert A. Simon ตั้งอยู่บนฐานปรัชญาสังคมศาสตร์แบบสำนักปฏิฐานนิยมซึ่งมีภววิทยาเป็นแบบที่เชื่อว่าความจริงดำรงอยู่โดยธรรมชาติ มนุษย์ไม่ได้เป็นผู้สร้างความจริงนั้นๆ (Foundationalist) มนุษย์เพียงเข้าไปศึกษาโดยผู้ศึกษาไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ถูกศึกษา จึงทำให้ปราศจากค่านิยมในการศึกษา ในขณะที่มีญาณวิทยาเป็นแบบการสำรวจเชิงประจักษ์ มีความเป็นวัตถุวิสัย แยกสิ่งที่ศึกษาออกจากผู้ทำการศึกษา ทำให้มีระเบียบวิธีเป็นแบบวิธีการเชิงปริมาณ วิธีการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์ ใช้วิธีการทดลอง ใช้สมการ ใช้ตัวเลขในการอธิบายการตัดสินใจ โดยมีหน่วยวิเคราะห์ คือการตัดสินใจของผู้บริหารซึ่งเป็นหน่วยวิเคราะห์ระดับบุคคล

1. บทนำ

การศึกษาทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ที่ผ่านมาก็ได้รับอิทธิพลจากการศึกษาแบบพฤติกรรมศาสตร์ที่ใช้ระเบียบวิธีของสำนักปฏิฐานนิยมมาโดยตลอดตั้งแต่ กระบวนทัศน์ (Paradigm)ที่ 1 การบริหารแยกจากการเมือง (Politics and administration dichotomy) ปี 1900-1926 ที่มีแนวคิดว่าการบริหารที่ดีมีประสิทธิภาพต้องปลอดจากการเมือง แยกขาดเป็นอิสระจากการแทรกแซงทางการเมืองหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือการศึกษาทางรัฐประศาสนศาสตร์นั้นควรแยกจากค่านิยมทางการเมือง (Political value) ซึ่งต่อมาในกระบวนทัศน์ (Paradigm)ที่ 2 หลักการบริหาร (The principles of Administration) ปี 1927-1937 เป็นยุคที่นักวิชาการนั้นพยายามหาหลักทางการบริหารที่ใช้ได้เป็นการทั่วไป (One best way) (Henry, 2010, p.38) ทั้ง 2 ยุคดังกล่าวเป็นช่วงเวลาเริ่มต้นของทฤษฎีทางการบริหารที่ถือว่าเป็นยุคดั้งเดิม (Classical theories) ที่พยายามหาชุดของคำอธิบายที่ครอบคลุมและใช้ได้ทุกที่ ทุกกาลเวลาเป็นสากล เช่น ทฤษฎี

[a] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, กรุงเทพมหานคร 10240 ไทย. E-mail: teerapon.kp@gmail.com

วิทยาศาสตร์การจัดการ (Scientific Management) ของ Taylor (1912) ทฤษฎีระบบราชการ (Bureaucracy) ของ Weber (1946) หลักการบริหาร POSDCORB ของ Gulick (1937) ซึ่งต่อมา Simon (1946) ได้โต้แย้งถึงหลักการบริหารว่าเป็นเพียงสุภาษิต (Proverb) เท่านั้น ไม่สอดคล้องกับโลกความเป็นจริงอีกทั้งยังขัดกันเอง และยังอธิบายว่าหัวใจสำคัญของการบริหารนั้นคือการตัดสินใจ การวิพากษ์หลักการบริหารดังกล่าวทำให้สถานะของวิชารัฐประศาสนศาสตร์จากที่เป็นยุครุ่งเรืองของวิชา (High noon of orthodoxy) (Sayre,1958, p.103) ต้องสั่นคลอนจากกระบวนทัศน์ทางความคิดที่นักวิชาการในยุคนั้นพยายามค้นหาและสร้างองค์ความรู้ที่เป็นสากลเป็นอันต้องถูกท้าทาย ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการวิพากษ์ของ Simon นั้นจึงมีคุณูปการสำคัญในฐานะที่เป็นจุดเปลี่ยนให้องค์ความรู้ทางรัฐประศาสนศาสตร์มีทิศทางของการศึกษามีความหลากหลายในยุคต่อๆ มา หากแต่ยังไม่มีงานชิ้นใดได้วิเคราะห์บรรดาข้อเสนอหรือผลงานของ Simon ในทางปรัชญาเชิงศาสตร์ไว้

ดังนั้นในบทความนี้จะนำทฤษฎีการตัดสินใจและงานเขียนของ Herbert A. Simon มาวิเคราะห์เป็นกรณีศึกษาว่าชุดของคำอธิบายของ Simon นั้นตั้งอยู่บนฐานปรัชญาสังคมศาสตร์แบบใด โดยวิเคราะห์ผ่านประเด็นเรื่องภววิทยา (Ontology) ญาณวิทยา (Epistemology) ระเบียบวิธี (Methodology) และหน่วยวิเคราะห์ (Unit of analysis)

2. กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์

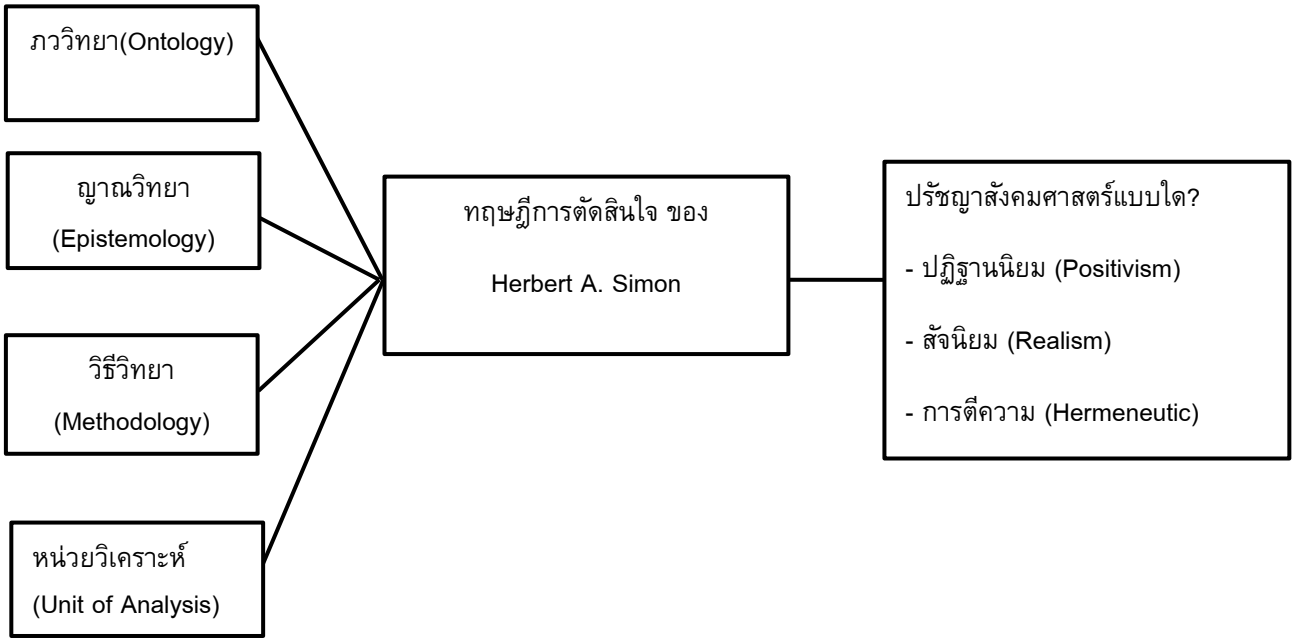

ภาพ 1 แสดงกรอบการวิเคราะห์ (ที่มา : ผู้เขียน)

บทความเรื่อง ข้อถกเถียงทางปรัชญาเชิงศาสตร์ของทฤษฎีการตัดสินใจ Decision-Making Theory ของ Herbert A.Simon สามารถแสดงกรอบการวิเคราะห์ได้ดังแผนภาพข้างต้น โดยผู้ศึกษานำงานของ Herbert A.Simon ทั้ง The Proverbs of Administration ปี 1946 และ Administrative Behavior A study of decision – making Processes in Administrative Organization ปี 1976,1997 มาวิเคราะห์ใน 4 ประเด็น คือ 1. ภววิทยา (Ontology) 2. ญาณวิทยา (Epistemology) 3. ระเบียบวิธี (Methodology)

และ 4. หน่วยวิเคราะห์ (Unit of analysis) ว่าเป็นอย่างไรโดยใช้งานเขียนของ อนุสรณ์ ลิ่มมณี (Limmanee, 2018) ประกอบในการสร้างกรอบการวิเคราะห์

1. ประเด็นด้านภววิทยา เป็นการวิเคราะห์เพื่ออธิบายว่างานของ Simon นั้นธรรมชาติของความรู้หรือความจริงนั้นเป็นแบบใด ระหว่าง Foundationalist ซึ่งมองว่าปรากฏการณ์หรือความจริงนั้นเกิดขึ้นตามธรรมชาติแยกเป็นอิสระจากมนุษย์ หรือ Anti-Foundationalist หรือ Constructivism ที่อธิบายว่าปรากฏการณ์หรือความจริงนั้นขึ้นอยู่กับการรับรู้ของมนุษย์หรือการตีความของมนุษย์

2. ประเด็นด้านญาณวิทยา (Epistemology) เป็นการวิเคราะห์ถึงเรื่องวิธีการในการเข้าถึงหรือแสวงหาความรู้ในทางสังคมศาสตร์ ซึ่งแบ่งออกเป็นสำนักต่างๆ เช่น สำนักปฏิฐานนิยม (Positivism) สำนักสัจนิยม (Realism) สำนักตีความ (Hermeneutic)

3. ประเด็นด้านระเบียบวิธี (Methodology) เป็นการวิเคราะห์เรื่องระเบียบวิธีหรือเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ ว่าเป็นระเบียบวิธีแบบใด เช่น วิธีเชิงปริมาณ วิธีทดลอง วิธีไม่ทดลอง วิธีเชิงการคุณภาพหรือการตีความ เป็นต้น

4. ประเด็นหน่วยวิเคราะห์ (Unit of analysis) เป็นการวิเคราะห์เรื่องหน่วยวิเคราะห์ของชุดคำอธิบายว่ามุ่งอธิบายปรากฏการณ์ในระดับใดมีสภาพเป็นแบบใด เป็นบุคคล (Individual) หรือวัตถุ (Objective) มีลักษณะเป็น Active manner หรือ Passive manner เป็นต้น

การวิเคราะห์ในประเด็นเหล่านี้เพื่อทำความเข้าใจและนำไปสู่การตอบคำถามว่าชุดคำอธิบายของ Simon นั้น เป็นแบบใด ระหว่างสำนักปฏิฐานนิยม (Positivism) สำนักสัจนิยม (Realism) หรือสำนักตีความ (Hermeneutic) ว่าในฐานะที่ Simon เป็นผู้บุกเบิกการโต้แย้งหลักการบริหารที่ผ่านการสะสมองค์ความรู้มายาวนานต้องสั่นคลอนเพราะการอธิบายของ Simon นั้น แท้จริงชุดคำอธิบายของ Simon เป็นอย่างไร มีฐานทางปรัชญาสังคมศาสตร์ที่ไปไกลกว่าฐานทางปรัชญาของทฤษฎียุคดั้งเดิมที่ผ่านมาหรือไม่

3. วิธีการวิเคราะห์

บทความนี้เป็นการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารหรือข้อเขียนทางวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์และรัฐศาสตร์ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) (Chantavanich, 2009, p.144) โดยคัดเลือกจากงานเขียนของ Herbert A.Simon เป็นวรรณกรรมหลักคือ The Proverbs of Administration ปี 1946 และ Administrative Behavior A study of decision – making Processes in Administrative Organization ปี 1976 และ 1997 และนักวิชาการทางรัฐประศาสนศาสตร์อื่นๆ ตลอดจนการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับข้อเขียนทางปรัชญาสังคมศาสตร์เพื่อใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์

4. บทวิเคราะห์

การวิเคราะห์นี้แบ่งประเด็นการอธิบายออกเป็น 4 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นด้านภววิทยา (Ontology) และเป้าหมายในการอธิบาย ประเด็นด้านญาณวิทยา (Epistemology) ประเด็นด้านระเบียบวิธี (Methodology) 4 หน่วยวิเคราะห์ (Unit of analysis) โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 ประเด็นด้านภววิทยา (Ontology) และเป้าหมายในการอธิบาย

พื้นฐานของแนวคิดการตัดสินใจ มีภววิทยา (Ontology) แบบ Foundation คือ มองความจริงเป็นสิ่งที่มีอยู่แท้ในธรรมชาติ Simon เองก็ยังมองการบริหารที่มีประสิทธิภาพว่ามีอยู่จริง เพียงแต่ปัจจัยที่จะนำไปสู่การบริหารที่ดีนั้นต้องคำนึงถึงเรื่องการตัดสินใจ รวมทั้งศึกษาพฤติกรรมมนุษย์เพื่อให้สามารถทำนาย (Predict) ได้ด้วย และการบริหารนั้นสามารถพัฒนาให้เป็น Science ได้ด้วยการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์ เพื่อให้ได้ทฤษฎีทางการบริหารที่สามารถนำไปใช้ได้โดยทั่วไป (Generalization) (Simon, 1995, p.60) ฉะนั้นในทัศนะของ Simon จึงมองปรากฏการณ์ทางการบริหารและพฤติกรรมมนุษย์ในเชิงวัตถุวิสัยที่ต้องวัดได้ เนื่องจาก Simon นั้นเป็นนักเศรษฐศาสตร์และได้รับอิทธิพลจาก Chester I. Barnard ที่อธิบายถึงการจูงใจปัจเจกบุคคลว่าต้องใช้สิ่งจูงใจโน้มน้าวใจเพราะมองว่ามนุษย์นั้นเป็น Economic man ต้องการการจูงใจที่ตอบสนองความต้องการของตนเองได้ หรือเรียกว่า Economy of incentive และยังอธิบายระบบความร่วมมือ (Cooperative system) ว่าการจะจัดระบบความร่วมมือในองค์การต้องจัดในลักษณะที่แบ่งงานกันทำ โดยแยกแยะเป้าหมายใหญ่ออกเป็นเป้าหมายย่อย และมอบหมายให้ปัจเจกบุคคลรับผิดชอบในหน้าที่นั้นๆไป ซึ่งหมาย ความว่าหลัก Cooperative system ดังกล่าวมองว่าคนเป็นส่วนย่อย ๆ (Subset) ที่มีเป้าหมายของตัวเอง เมื่อมารวมกันทำงานตามเป้าหมายของตน ก็นำไปสู่การบรรลุเป้าหมายขององค์การในภาพรวมเช่นกัน ซึ่งแนวคิดนี้สะท้อนระดับของการอธิบายจากหน่วยย่อยไปสู่หน่วยใหญ่ (Methodological Individualism) ซึ่ง Simon ก็เป็นอีกคนที่ได้รับอิทธิพลนี้มาและใช้ปัจเจกบุคคลในการอธิบายพฤติกรรมทางการบริหาร

จากภววิทยา (Ontology) และระดับของการอธิบายดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงหน่วยวิเคราะห์ (Unit of analysis) ว่าเป็นระดับบุคคล โดยSimon แยกการตัดสินใจออกเป็น 2 แบบคือ Rational โดยสมบูรณ์ที่คนมีเป้าหมาย มีข้อมูลประกอบการตัดสินใจ รู้แนวทางที่ชัดเจนในการบรรลุเป้าหมาย ซึ่งเป็นส่วนที่ปราศจากค่านิยม (Value-free zone) กับส่วนที่เป็น Bounded Rationality ซึ่ง Simon ก็ยอมรับว่าเป็นส่วนที่เป็น Value แต่ Simon ยังคงเชื่อว่าสามารถแยกจากกันได้ และสามารถศึกษาโดยระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์ได้ โดยการศึกษาแบบสังเกตเชิงประจักษ์และการทดลอง และวัดเชิงปริมาณ เพื่อหาความน่าจะเป็น (Probability) ของพฤติกรรมในองค์การได้ (Dequech, 2001, p.914) ภายใต้โครงสร้างหรือบริบทของสภาพแวดล้อมว่าเมื่อมนุษย์อยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมแล้ว จะมีการปรับยุทธศาสตร์ในการตัดสินใจเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้ซึ่งเรียกว่า Strategic relation approach นั่นแสดงว่า Simon เองก็ไม่ได้ละเลยที่จะอธิบายอิทธิพลของบริบท (Context) ที่มีต่อปัจเจกบุคคล เช่นกัน เพียงแต่ว่าไม่ได้มีการศึกษาอย่างละเอียดถี่ถ้วนว่าบริบทแบบใดจะส่งผลต่อพฤติกรรมในรูปแบบใด หรือมีกลไกที่เชื่อมโยงปัจจัยภายนอกและภายในตัวบุคคลอย่างไรจึงแสดงออกซึ่งพฤติกรรมเหล่านั้น ซึ่งทำให้ขาดความสมจริงในการอธิบายเพราะระเบียบวิธีการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์ในแบบ Positivism นั้นละเลยที่จะอธิบายกลไก (Mechanism) ของตัวแปรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง จึงทำได้เพียงบอกว่าปัจจัยสภาพแวดล้อมนั้นมีอยู่จริง และสัมพันธ์กับการตัดสินใจของบุคคล แต่ไม่ได้ตอบอะไรที่ละเอียดลึกซึ้งมากกว่ากว่านั้น

ในทางกลับกัน การที่ Simon พยายามบอกถึงข้อจำกัดในการตัดสินใจ (Bounded Rationality) ส่วนหนึ่งผู้เขียนมองว่าเป็นการพยายามเสนอเพื่อปรับให้แนวคิดของตนซึ่งที่มีฐานมาจากทฤษฎีทางเลือกที่มีเหตุผล (Rational choice theory) นั้น ให้สามารถใช้ได้โดยทั่วไป เพราะเชื่อว่าการตัดสินใจของคนนั้นไม่ได้มีเหตุผลอย่างสมบูรณ์เสมอไป และการตัดสินใจนั้นก็มี “ข้อยกเว้น” ในบางสถานการณ์ได้

ดังนั้น แม้ว่ากลุ่มทฤษฎีหลักทางการบริหารในยุคดั้งเดิมนั้นมีเป้าหมายเพื่อสร้างชุดของคำอธิบายที่ครอบคลุม (Universal law) ให้สามารถนำไปใช้ได้ในทุกๆ องค์การ ซึ่ง Simon วิพากษ์ว่าเป็นเพียงสุภาษิตที่ไม่สามารถนำไปใช้ได้จริงเพราะระดับการวิเคราะห์และระดับการอธิบายอยู่ที่ระดับองค์การ ละเลยปัจเจกบุคคล ในทางตรงข้าม Simon มีระดับการวิเคราะห์และระดับการอธิบายในระดับบุคคล ซึ่งอยู่บนฐานคิดที่ว่าคนเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร ฉะนั้นหากจะศึกษาก็ควรศึกษาที่คนโดยพิจารณาเรื่องการตัดสินใจที่มีผลต่อประสิทธิภาพองค์การ แต่ข้อสรุปของ Simon เองก็มีเป้าหมายมุ่งสู่การสร้างกฎ และทำนายพฤติกรรม (Predict) ให้ทฤษฎีใช้ได้เป็นการทั่วไปเช่นกัน เพียงแต่เป็นการอธิบายในระดับบุคคลและพยายามอ้างไปถึงในระดับองค์การซึ่งทำให้การอธิบายของ Simon เองก็ยังมีปัญหาความสมจริงในการอธิบายด้วยเช่นกัน

4.2 ประเด็นด้านญาณวิทยา (Epistemology)

Simon วิพากษ์ทฤษฎีทางการบริหารยุคดั้งเดิมว่าเป็นเพียงสุภาษิต (Proverbs) ที่ไม่อาจใช้ในโลกทางการบริหารเนื่องจากมองอะไรที่เป็นเชิงอุดมคติ (Ideal type) หรือ ที่ขาดการปรับให้เข้ากับโลกความเป็นจริง (Lack of realism) (Simon, 1946, p.63) และมอง องค์การเป็นเพียงเครื่องจักรที่ทำหน้าผลิตให้ได้ตามวัตถุประสงค์ (Morgan, 2006, p.18) โดยแสวงหาวิธีการทำงานที่ดีที่สุด (One best way) ซึ่งมุ่งวิเคราะห์ไปที่หน่วยระดับองค์การ (Structure) และขาดการวิเคราะห์ในระดับบุคคล (Agency)

ดังนั้นทฤษฎีการตัดสินใจของ Simon จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาพฤติกรรมในระดับปัจเจกบุคคล (Agency) เป็นครั้งแรก โดยสนใจไปที่พฤติกรรมการตัดสินใจของผู้บริหาร และมองว่าการตัดสินใจนั้นไม่ได้มีเหตุผลที่คำนวณมาแล้วทุกครั้งไปเหมือนเช่นคำอธิบายของ ทฤษฎี Rational Choice Theory ดั้งเดิมที่มองว่ามนุษย์เป็นสัตว์เศรษฐกิจ (Homo economicus) ที่จะคำนวณทางเลือกที่เป็นประโยชน์กับตนเองสูงสุดทุกครั้ง แต่Simonแย้งว่ามนุษย์มีข้อจำกัดในการตัดสินใจ (Bounded Rationality) ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดกรอบแนวคิดทฤษฎีพฤติกรรมในทางสังคมศาสตร์ (Jones, 2002, p. 272)

ทั้งนี้ Simon อธิบายถึงความเป็นเหตุเป็นผลที่จำกัด (Bounded Rationality) ว่ามีหลักอยู่ 4 ประการ ได้แก่

1. หลักเหตุผลโดยตั้งใจ (Intended rationality)

พื้นฐานของหลักการนี้เชื่อว่ามนุษย์มีเป้าหมายเสมอ แต่ไม่อาจบรรลุเป้าหมายได้เพราะกระบวนการในจิตใจและข้อจำกัดของสภาพแวดล้อมที่ซับซ้อน และมนุษย์พยายามจะมีเหตุผล (Intended rationality) ให้ได้มากที่สุด ซึ่งความจริงแล้วพฤติกรรมของมนุษย์ถูกกำหนดโดยส่วนที่ไม่มีและไม่เป็นเหตุผลด้วย (Irrational & nonrational) ซึ่งเป็นส่วนที่ยากต่อการคำนวณ

2. หลักการปรับ (Adaptation)

หลักการปรับ (Adaptation) นั้นหมายถึง การตัดสินใจใดๆก็ตาม ไม่ได้เกิดจากกระบวนการภายในความคิดของมนุษย์ล้วน ๆ แต่มีการปรับให้เข้ากับเงื่อนไขและบริบท (Context) ในสภาพแวดล้อมนั้นๆ หรือกล่าวโดยสรุปคือ Simon เองก็ยอมรับว่าโครงสร้างมีอิทธิพลต่อปัจเจกในการตัดสินใจให้เป็นไปตามเงื่อนไขแวดล้อมในขณะนั้น

3. หลักความไม่แน่นอน (Uncertainty)

ความไม่แน่นอนในทางทฤษฎี Rational choice สามารถหาได้จากการคำนวณหาความน่าจะเป็น (Probability) แต่ Bounded rationality คือการพยายามหาความสัมพันธ์ หรือการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการทางความคิดกับความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมภายนอก

4. หลักการแลกเปลี่ยน (Trade-offs)

ในโลกความเป็นจริง Simon อธิบายว่าคนเราไม่สามารถเลือกทางเลือกที่ให้ประโยชน์สูงสุดตามที่ตั้งเป้าเอาไว้ได้ (Maximize) แต่เราแลกเปลี่ยนการเลือกที่ให้ประโยชน์สูงสุดนั้น แทนที่ด้วยการเลือกเอาทางเลือกเท่าที่พึงพอใจที่สุด (Satisficing) ในขณะนั้น ซึ่งหลัก Trade-offs นี้จะเกิดขึ้นในกรณีที่ต้องตัดสินใจโดยมีหลายเป้าหมาย (Multiple-goal) และการ trade-offs นี้ Tetlock มองว่าเป็นกลไกการปกป้องตนเอง (Defend mechanisms) แบบหนึ่งในลักษณะว่าเมื่อไม่ได้ตามเป้าหมายที่วางไว้สูงสุด แต่ได้เพียงเท่านี้ก็เพียงพอ (Tetlock, as cited in Jones, 2002, p.275)

ในความเห็นของผู้เขียนมองว่าทฤษฎีของ Simon มีลักษณะเป็น Useful fiction สอดคล้องกับ MacDONALD (2003, p.553) เพราะหากพิจารณาโดยผิวเผินแล้ว เหมือนว่า Simon จะปรับทฤษฎี Rational Choice ให้สามารถอธิบายได้สมจริงมากขึ้นว่ามนุษย์ไม่ได้เป็นเหตุเป็นผล (Rational man) อย่างสมบูรณ์ แต่มีส่วนที่ตัดสินใจบนข้อจำกัด (Bounded rationality) แต่ก็ไม่ปรากฏ Model หรือตัวแบบอะไรในการชี้ให้เห็นกลไกความสัมพันธ์อันซับซ้อนที่นำไปสู่การตัดสินใจได้ เพราะในงานเขียนของ Simon เรื่อง Administrative Behavior A study of decision – making Processes in Administrative Organization กล่าวไว้ชัดเจนว่าศาสตร์ทางการบริหารควรศึกษาด้วยระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์และต้องการทำนายพฤติกรรม ดังนั้น การศึกษาพฤติกรรมการตัดสินใจโดยเฉพาะในส่วนที่เป็น Bounded rationality นั้นจึงทำได้เพียงแค่การหาความน่าจะเป็น (Probability) ภายใต้สภาพแวดล้อมเหตุปัจจัยในขณะนั้นเท่านั้น ซึ่งการศึกษาของ Simon ก็เป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาเชิงพฤติกรรมศาสตร์ในทางการบริหารช่วงต่อมาที่ได้รับอิทธิพลจากสำนักปฏิฐานนิยม (Positivism) และกลายเป็นกระแสหลักของการศึกษาทางรัฐประศาสนศาสตร์ (Yavaprabhas, 2001, pp. 1-21)

4.3 ประเด็นด้านระเบียบวิธี (Methodology)

ประเด็นด้านระเบียบวิธีในการศึกษา (Methodology) ของทฤษฎีการตัดสินใจ Simon อธิบายกลไกการตัดสินใจของมนุษย์ด้วยการเทียบเคียงกับตัวอย่างวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Operational research) เพื่อหาการตัดสินใจที่ดีที่สุด (Optimal decision) โดยการจำลองตัวแบบการตัดสินใจเรื่องการลดความอ้วน (Diet) เพื่อหาการตัดสินใจที่ดีท่ามกลางตัวแปรต่าง ๆที่กำหนดขึ้น โดยกำหนดปัญหาอุปสรรคในการตัดสินใจขึ้นมากำหนดตัวแปรและแทนค่าสมการเป็น 4 รูปแบบ Simon (1997, p.152) ใช้วิธีการอธิบายด้วยสมการคณิตศาสตร์แทนค่าและพยายามสร้างตัวแบบในการอธิบายพฤติกรรมการตัดสินใจของมนุษย์ว่าในความเป็นจริงสถานการณ์ที่คนต้องตัดสินใจนั้นมีมากกว่า 1 เป้าหมาย ไม่ว่าจะเป็นเป้าหมายเพื่อลดความอ้วน ได้สารอาหารตามเกณฑ์ที่ร่างกายต้องการ ในราคาที่ต่ำสุด (มีประสิทธิภาพที่สุด) มนุษย์พยายามที่จะรักษาเป้าหมายทั้งหลายเอาไว้ท่ามกลางเงื่อนไขหรือข้อจำกัดต่าง ๆที่มีอยู่ ซึ่ง Simon ให้ข้อสรุปย้อนไปถึงการตัดสินใจของนักบริหารในทำนองเดียวกันว่าในสถานการณ์ทางการบริหาร นักบริหารพยายามตัดสินใจให้ Satisfy เงื่อนไขข้อจำกัดทั้งหมดที่มีอยู่ เท่าที่จะเป็นไปได้ นอกจากการใช้วิจัยเชิงปฏิบัติการและใช้ตัวแบบทางคณิตศาสตร์ในการอธิบาย

การตัดสินใจเลือกท่ามกลางตัวแปรและข้อจำกัดต่างแล้ว Simon (1997, p.298) ยังใช้วิธีการทดลอง (Experimental research) เพื่อหากลไกทางความรู้ในการระบุปัญหา (Cognitive mechanism in identification) กับผู้บริหารในโรงงานขนาดใหญ่ จำนวน 23 คน ในโปรแกรมการฝึกอบรม

จากผลการทดลอง Simon สรุปและยืนยันสมมติฐานความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาที่สำคัญที่สุด กับความเกี่ยวข้องของหน่วยงานที่ผู้ระบุปัญหานั้นสังกัดอยู่ว่ามีความสัมพันธ์กัน นั่นหมายความว่าผู้บริหารจะรับรู้เข้าใจปัญหาเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมและเป้าหมายของหน่วยงานตนเท่านั้น

ดังที่ได้กล่าวมาระเบียบวิธีการศึกษาทฤษฎีการตัดสินใจของ Simon ใช้ทั้งตัวแบบทางคณิตศาสตร์ในรูปของสมการ ในการมาอธิบายตัวแปรหรือปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการเลือกที่จะตัดสินใจของมนุษย์และยังใช้วิธีการทดลอง (Experimental research) ในการทดสอบสมมติฐานถึงการตัดสินใจเลือกระบุปัญหาของผู้บริหาร โดยการทดลองดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า Simon ใช้การทดลองเชิงประจักษ์มาปรับใช้กับการตัดสินใจเลือกระบุปัญหาของผู้บริหารโดยจำลองสถานการณ์เป็นกรณีศึกษาให้ผู้เข้าร่วมทดลองได้ตัดสินใจ แล้วใช้วิธีการเชิงปริมาณ แจงนับจำนวนเป็นตัวอธิบายและทดสอบเพื่อยืนยันสมมติฐานที่ได้ตั้งไว้แต่แรก ฉะนั้นระเบียบวิธีในการศึกษาของ Simon จึงมีทั้งการทดลอง และการใช้สถิติเชิงพรรณนาเพื่อนำไปสู่การสร้างชุดคำอธิบายหรือปรากฏการณ์การตัดสินใจของผู้บริหาร

จะเห็นได้ว่าทั้งจากประเด็นด้าน Ontology, Epistemology และ Methodolgy ที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าทฤษฎีการตัดสินใจของ Simon นั้นที่มีปรัชญาการศึกษาแบบปฏิฐานนิยม (Positivism) (Cruise, 2006, p.396) และเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาเชิงพฤติกรรมศาสตร์ของแวดวงรัฐประศาสนศาสตร์ในเวลาต่อมา ระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์จึงเป็นที่แพร่หลายในการศึกษาหาความรู้ โดยการสังเกตเชิงประจักษ์ การใช้สถิติเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์พฤติกรรมองค์การ และด้วยเหตุที่ Simon ก้าวไม่พ้นจากระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์นี้การศึกษาทางพฤติกรรมการตัดสินใจ จึงดูตื้นเขินในรายละเอียด ไม่สามารถศึกษาให้ลึกถึงความหมาย ความเชื่อ ค่านิยม เพราะอาศัยเพียงข้อมูลเชิงประจักษ์เพียงอย่างเดียว ซึ่ง Simon เองก็เน้นหาข้อมูลเชิงประจักษ์จากการสังเกตพฤติกรรมและทดลอง ไม่ได้ตีความ หรือให้ความหมายพฤติกรรมแต่อย่างใด แม้จะยอมรับการมีอยู่ของ Value แต่ก็จำกัดด้วยระเบียบวิธีที่พยายามตีค่านิยม (Value) ให้วัดได้เป็นตัวเลขตามระเบียบวิธีที่ใช้ในการศึกษาทางเศรษฐศาสตร์

4.4 ประเด็นด้านหน่วยในการอธิบาย (Unit of analysis)

ทฤษฎีการตัดสินใจของ Simon วิเคราะห์การตัดสินใจของปัจเจกบุคคลในองค์การ ดังนั้นหน่วยในการอธิบายก็คือระดับบุคคล (Agency) ซึ่งต่างจากบรรดากลุ่มทฤษฎีหลักทางการบริหารโดยสิ้นเชิง ที่เน้นการอธิบายในระดับองค์การเป็นหลัก โดย Simon โต้แย้งว่าบรรดาทฤษฎีหลักทางการบริหารละเลยการทำความเข้าใจในระดับบุคคลซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญขององค์การ และมีมุมมองต่อคนเป็นเพียงส่วนประกอบหรือชิ้นส่วนหนึ่งของระบบในองค์การเพียงเท่านั้น เพราะทฤษฎีในยุคนั้นมีที่มาจากการบริหารจัดการในโรงงาน เช่น ทฤษฎีวิทยาศาสตร์การจัดการ ของ Taylor (1912) ซึ่งเน้นวิเคราะห์ไปที่ “วิธีการทำงาน” ซึ่งเป็น “ระบบการผลิต” ขององค์การ โดยไม่ได้พิจารณาที่คนงานอย่างลึกซึ้ง และมองมนุษย์เหมือนเครื่องจักรที่ต้องหยอดน้ำมัน (Incentive) ด้วยกลวิธีการต่างๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน ประเด็นเหล่านี้เป็นข้อโจมตีต่อบรรดากลุ่มทฤษฎีองค์การในยุคดั้งเดิมที่ Simon เปิดประเด็นให้เห็นมุมมองใหม่ที่ทฤษฎีควรคำนึงถึงมนุษย์บ้าง ซึ่งก็ได้เสนอทฤษฎีการตัดสินใจดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

อย่างไรก็ตามข้อเสนอของ Simon เองก็มีความขัดแย้งในตัวเองและวนซ้ำรอยในสิ่งที่ตนเองได้วิพากษ์กลุ่มทฤษฎีหลักการบริหาร กล่าวคือ Simon วิพากษ์ว่ากลุ่มทฤษฎีหลักการบริหารละเลยการศึกษามนุษย์ เน้นแต่โครงสร้าง เมื่อ Simon เสนอทฤษฎีการตัดสินใจว่าการตัดสินใจนั้นมีข้อจำกัด (Bounded Rationality) ไม่อาจมีเหตุผลได้สมบูรณ์ มนุษย์ตัดสินใจได้เท่าที่ตนเองพอจะยอมรับได้ (Satisficing) เท่านั้น นั่นหมายความว่า Simon ดูเหมือนจะยอมรับว่ามนุษย์มีอิสระในการตัดสินใจ และไม่อาจยึดติดกับประโยชน์สูงสุดได้เสมอไป ทำให้เข้าใจได้ว่า Simon เหมือนจะยอมรับความไม่แน่นอน (Uncertainty) และความเป็นนามธรรม (Subjectivity) ของจิตใจมนุษย์ แต่ Simon ยังคงเชื่อในการแสวงหาความรู้แบบพฤติกรรมนิยมที่ต้องแยกค่านิยม (Values) ออกจากข้อเท็จจริง (Facts) ผ่านการสังเกตและทดลองเชิงประจักษ์ ตีค่าและวัดผลทางสถิติ และสรุปเป็นชุดของคำอธิบายทางพฤติกรรมที่สามารถนำไปใช้ได้เป็นการทั่วไป (Generalization) ซึ่งหน่วยในการวิเคราะห์ต้องมีความเป็นวัตถุวิสัย (Objectivity) ที่จับต้องได้ วัดได้ ซึ่งดูจะขัดแย้งกับสิ่งที่ Simon ยอมรับในความไม่แน่นอนของมนุษย์ นั่นเท่ากับว่าข้อเสนอในการศึกษาทางการบริหารที่อิงกับแนวคิดทางพฤติกรรมศาสตร์นั้น “ลดทอน” มนุษย์ลงเป็นเพียงวัตถุอย่างหนึ่งเท่านั้น โดยพยายามจับพฤติกรรมให้สามารถคาดคะเนหาความถี่ในการแสดงพฤติกรรมเพื่อทำนายให้ได้ และเป็นศาสตร์ได้ โดยไม่ได้วิเคราะห์ตีความและทำความเข้าใจในส่วนที่เป็นจิตใจของมนุษย์อย่างแท้จริง

นอกจากนี้การที่ Simon เสนอการทำให้การตัดสินใจของบุคคลเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับองค์การ ว่ามีเครื่องช่วยทั้งในระดับบุคคลและระดับองค์การ โดยเฉพาะระดับองค์การ ที่เสนอเรื่องการกำหนดขอบเขตหน้าที่ การสร้างกฎเกณฑ์วิธีการทำงาน การสั่งการตามสายการบังคับบัญชา การสื่อสารให้ข้อมูลแก่สมาชิก และการฝึกอบรม นั้น เท่ากับว่า Simon เองก็ยอมรับว่ามนุษย์ไม่ได้มีอิสระ (Free-will) หรือมนุษย์นั้นถูกจองจำ (Charoensin-o-larn, 2008, p.384) ไว้โดยระเบียบ โครงสร้าง สายบังคับบัญชา ซึ่งทำให้สามารถคาดการณ์และทำนายพฤติกรรมได้ นั่นเท่ากับว่า Simon เองก็ไม่ได้เสนออะไรที่แตกต่างไปออกไปจากที่ตนเองวิพากษ์ ซึ่งเท่ากับเป็นการย้อนรอยเดิมที่ Simon ได้โจมตีกลุ่มทฤษฎีหลักทางการบริหารว่าละเลยการศึกษาถึงความเป็นมนุษย์และมองมนุษย์เสมือนเป็นเครื่องจักรกลไกหนึ่งในองค์การเท่านั้น

การตัดสินใจที่ Simon กล่าวว่าแบ่งออกเป็น Fact กับ Value ที่มีอยู่นั้นมีความสอดประสานกันในแง่ที่ว่า Fact นั้นเป็นการตัดสินใจในระดับปฏิบัติ ส่วน Value นั้นเป็นการตัดสินใจในระดับนโยบายที่คำนึงถึงคุณค่าและการบรรลุเป้าหมายขององค์การ ว่าทั้งสองส่วนนี้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นลำดับ จากหน่วยงานระดับบนหรือผู้บริหารระดับสูงจะตัดสินใจในเชิงคุณค่า และถ่ายทอดลงสู่หน่วยงานและผู้ปฏิบัติงานระดับล่างซึ่งผู้ปฏิบัติงานจะตัดสินใจในงานที่เป็นข้อเท็จจริง (Fact) และข้อเท็จจริงนั้นจะสอดรับกับ Value ที่ผู้บริหารได้ตัดสินใจลงมาเป็นลำดับดังแผนภาพ

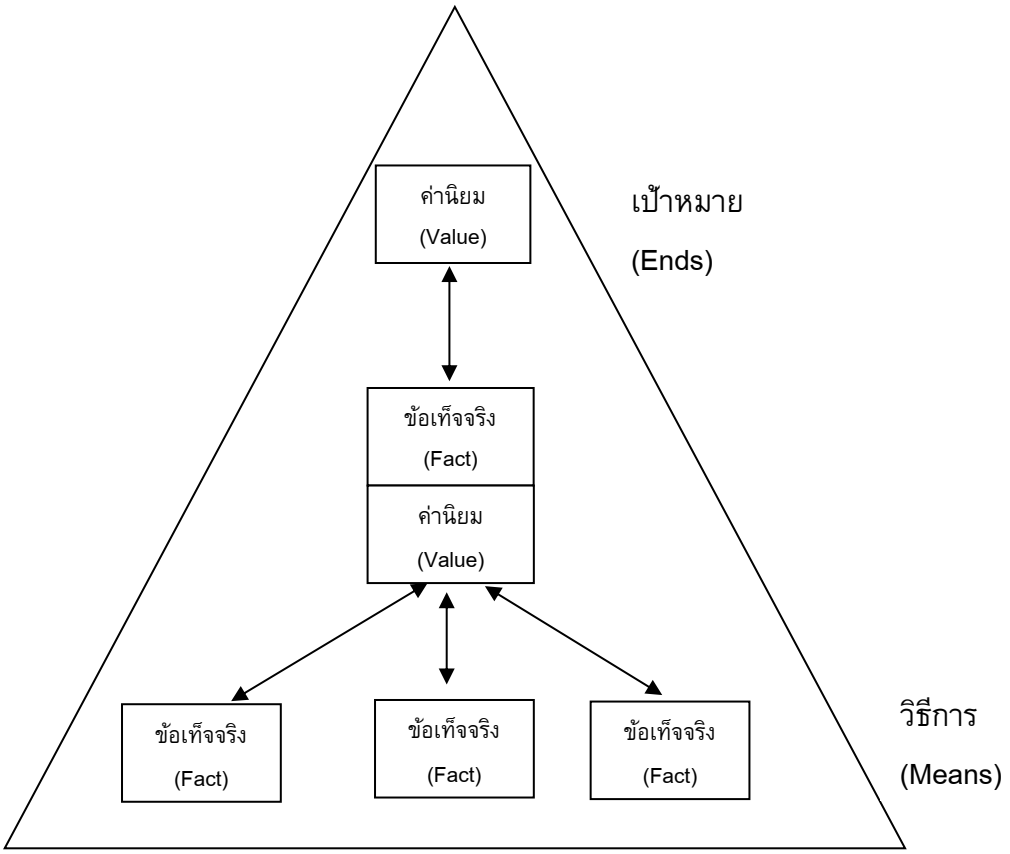

ภาพ 2 แสดงลำดับชั้นการตัดสินใจในเชิงคุณค่าและข้อเท็จจริง (ที่มา : ผู้เขียนสรุป)

นอกจากนี้การตัดสินใจในเชิงข้อเท็จจริง และเชิงคุณค่าที่ถ่ายทอดเป็นลำดับตามลำดับชั้นโครงสร้างองค์การดังที่กล่าวนี้ คนในหน่วยงานหนึ่งอาจตัดสินใจได้ทั้งข้อเท็จจริงและคุณค่า หากหน่วยงานนั้นอยู่ส่วนตรงกลางของโครงสร้าง กล่าวคือ การตัดสินใจในคุณค่าจะนำมาซึ่งการตัดสินใจในระดับข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับเทคนิควิธีของหน่วยงานหนึ่งๆ และการตัดสินใจในข้อเท็จจริงของหน่วยงานที่สูงกว่าจะเป็นการตัดสินใจในคุณค่าของหน่วยงานในลำดับที่ต่ำกว่า (Meechart, 2006, p.54) แสดงให้เห็นว่าการตัดสินใจเชิงข้อเท็จจริงของบุคคลระดับปฏิบัติแต่ละคน เมื่อมารวมกันก็จะเท่ากับการตัดสินใจในระดับค่านิยม ซึ่งเป็นการตัดสินใจในค่านิยมร่วมกันขององค์การ นั่นเท่ากับว่า Simon มองโครงสร้างเป็นเพียงแค่ผลรวมของปัจเจกที่นำเอาปัจเจกไปอธิบายในระดับโครงสร้าง (Upward conflation) ละเลย Social emergence ละเลยอิทธิพลของโครงสร้างทางสังคม ย่นย่อโครงสร้างในองค์การลงแค่เพียงผลรวมของการตัดสินใจที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันเหมือนๆกันทั้งองค์การ (Archer, 1995, p.42)

ยกตัวอย่างเช่น รัฐบาลตัดสินใจในเชิงคุณค่าว่าเด็กไทยต้องได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ เท่าเทียมทั่วถึง (Value) จึงให้กระทรวงศึกษาธิการกำหนดยุทธศาสตร์การจัดการศึกษา (Fact) และยุทธศาสตร์ของกระทรวงก็จะเป็น Value ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาไปดำเนินการตามยุทธศาสตร์ กำหนดแผนปฏิบัติการ โครงการมอบหมายสู่โรงเรียนและสถาบันการศึกษาต่างๆ ต่อไปตามลำดับ

อย่างไรก็ตามในการตัดสินใจในโลกความเป็นจริง อาจจะไม่ได้เชื่อมโยงเป็นไปในแนวทางเดียวกันอย่างที่ Simon อธิบายไว้ก็ได้ การตัดสินใจในข้อเท็จจริงที่เป็นเรื่องทางเทคนิคการปฏิบัติ อาจไม่ได้นำไปสู่การบรรลุ

เป้าหมายในเชิงคุณค่าก็เป็นได้ เนื่องจากผู้ปฏิบัติยึดมั่นวิธีปฏิบัติเป็นเป้าหมายหรือกลายเป็นค่านิยมของตนเอง ดังที่ Merton (1957) เรียกว่าเป็นสภาวะการทำงานผิดจากเป้าหมายเดิม (Goal displacement) ของระบบราชการ ที่ผู้ปฏิบัติงานยึดเป้าหมาย (Ends) กลายเป็นมรรควิธี (Means) ทำให้ระบบราชการเสื่อมถอย (Dysfunction) เช่น แทนที่กระทรวงจะทำหน้าที่ในการกำหนดยุทธศาสตร์ และกำกับดู กำหนดมาตรฐานและการขยายโอกาสทางการศึกษาให้ครอบคลุมทั่วถึงทั้งประเทศ แต่กลับมุ่งสนใจแต่เร่งรัดการจัดซื้อสื่อการเรียนการสอนอิเล็กทรอนิกส์ให้ได้ตามเป้าหมายในเชิงปริมาณ แต่ไม่ได้สนใจการประเมินคุณภาพการเรียนการสอนหรือการสร้างหลักสูตรที่ได้มาตรฐานและทันสมัย และสนใจแต่งานเอกสารรายละเอียดปลีกย่อย เช่น การตรวจสอบความถูกต้อง การจัดรูปแบบเอกสาร เป็นต้น

ดังนั้นจากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ทฤษฎีการตัดสินใจของ Simon นั้นมีภววิทยา (Ontology) แบบ Foundational คือมองว่าความจริงนั้นมีอยู่โดยแท้ตามธรรมชาติ การตัดสินใจที่เพื่อให้องค์การบรรลุเป้าหมายสูงสุดนั้นมีอยู่จริง และยอมรับข้อจำกัดของการตัดสินว่ามีอยู่จริง จึงทำให้หน่วยวิเคราะห์ (Unit of analysis) และระดับการอธิบายเป็นระดับบุคคล (Methodoligical Individualism) มีวิธีการศึกษาแบบสำนักปฏิฐานนิยม (Positivism) มุ่งเน้นการทำนายพฤติกรรม ซึ่งทฤษฎีของ Simon ถือเป็นมรดกทางการศึกษาในทางรัฐประศาสนศาสตร์ในยุคต่อมาที่เน้นการศึกษาเชิงพฤติกรรมองค์การ ทำให้องค์ความรู้ทางรัฐประศาสนศาสตร์พัฒนาจนมีความเป็นศาสตร์มากขึ้น (Cruise, 2006, p.413)

5. บทสรุป

บทความเรื่อง ข้อถกเถียงทางปรัชญาเชิงศาสตร์ของทฤษฎีการตัดสินใจ Decision-Making Theory ของ Herbert A.Simon นี้แสดงให้เห็นถึงการอธิบายเพื่อตอบคำถามที่ว่า คำอธิบายทฤษฎีการตัดสินใจของ Herbert A. Simon ตั้งอยู่บนฐานปรัชญาสังคมศาสตร์แบบใด จากการวิเคราะห์พบว่าทฤษฎีการตัดสินใจของ Herbert A. Simon ตั้งอยู่บนฐานปรัชญาสังคมศาสตร์แบบสำนักปฏิฐานนิยม (Positivism) ซึ่งมีภววิทยา (Ontology) เป็นแบบที่เชื่อว่าความจริงดำรงอยู่โดยธรรมชาติ มนุษย์ไม่ได้เป็นผู้สร้างความจริงนั้น ๆ (Foundationalist) มนุษย์เพียงเข้าไปศึกษาโดยผู้ศึกษาไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ถูกศึกษา จึงทำให้ปราศจากค่านิยม (Value-free) ในการศึกษา ในขณะที่มีญาณวิทยา (Epistemology) เป็นแบบการสำรวจเชิงประจักษ์ (Empirical observation) มีความเป็นวัตถุวิสัย (Objective) แยกสิ่งที่ศึกษาออกจากผู้ทำการศึกษา ทำให้มีระเบียบวิธี (Methodology) เป็นแบบวิธีการเชิงปริมาณ วิธีการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific approach) ใช้วิธีการทดลอง (Experimental research) ใช้สมการ ใช้ตัวเลขในการอธิบายการตัดสินใจ โดยมีหน่วยวิเคราะห์ (Unit of analysis) คือระดับบุคคล การตัดสินใจของผู้บริหาร

จากผลการศึกษานี้มีบทอภิปรายที่แสดงให้เห็นถึงประเด็นโต้แย้งต่อชุดคำอธิบายของทฤษฎีดังกล่าวต่อไปนี้

1. ประเด็นข้อโต้แย้งเรื่องปัญหาการลดทอนในการอธิบาย (Reduction) และหน่วยวิเคราะห์ (Unit of analysis) และการอธิบายเป็นการทั่วไป (Generalized explanation)

จากทฤษฎีการตัดสินใจของ Simon พบว่ามีข้อโต้แย้งที่เป็นปัญหาในการอธิบายของทฤษฎี คือ การอธิบายทฤษฎีการตัดสินใจของ Simon ใช้อธิบายครอบคลุมไปถึงระดับองค์การ แต่สิ่งที่ Simon อธิบาย คือ การตัดสินใจในระดับบุคคล เป็นการอธิบายพฤติกรรมมนุษย์โดยไม่ได้อธิบายสาเหตุ ปัจจัยหรืออิทธิพลเบื้องหลังของการตัดสินใจ ทั้งนี้สอดคล้องกับ Peng (1992, p.259) ซึ่งโต้แย้งว่าในการศึกษาพฤติกรรมในองค์การซึ่งมี

หน่วยวิเคราะห์หลายระดับทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม องค์การ ซึ่งอยู่ภายใต้บริบทสภาพแวดล้อมองค์การนั้น สภาพแวดล้อมย่อมมีผลกระทบต่อพฤติกรรมตลอดจนการตัดสินใจของบุคคลได้ นั่นย่อมหมายถึงผลของพฤติกรรมและการตัดสินใจนั้นมาจากอิทธิพลของสภาพแวดล้อม แต่ Simon กลับใช้การตัดสินใจในระดับบุคคลซึ่งต่อยอดทางความคิดมาจากการตัดสินใจที่เป็นเหตุผล (Rational decision-making) ซึ่งเป็นหน่วยวิเคราะห์ระดับบุคคลขยายไปสู่การอธิบายครอบคลุมปรากฏการณ์ในระดับองค์การ ดังนั้นจึงมีปัญหาในการอธิบายที่ลดทอนปรากฏการณ์ในระดับองค์การลงเหลือเพียงพฤติกรรมการตัดสินใจในระดับบุคคล และใช้การตัดสินใจซึ่งเป็นหน่วยวิเคราะห์ในระดับบุคคลไปอธิบายเป็นการทั่วไปกับการบริหารองค์การซึ่งเป็นหน่วยวิเคราะห์ระดับองค์การที่มีขนาดใหญ่กว่าทำให้มีปัญหาในการอธิบายที่ข้ามหน่วยวิเคราะห์

2. ประเด็นข้อโต้แย้งเรื่องปัญหาการใช้ระเบียบวิธีในการศึกษาทางวิทยาศาสตร์กับการตัดสินใจอย่างเป็นเหตุเป็นผลในค่านิยมและข้อเท็จจริงเชิงเดี่ยวที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงทางการบริหาร

การอธิบายของทฤษฎีการตัดสินใจยังมีปัญหาในการไม่แยกระหว่างค่านิยม (Value) และข้อเท็จจริง (Fact) ออกจากกัน แต่ Simon อธิบายเป็นเชิงความสัมพันธ์ต่อเนื่อง (Decision making chain) ที่ผู้บริหารตัดสินใจในเชิงค่านิยม และพนักงานตัดสินใจเชิงข้อเท็จจริง (Fact) ลงไปเป็นทอด ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องต่อกันไม่แยกออกจากกันและตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ค่านิยมและข้อเท็จจริงนั้น คือชุดการอธิบายเดียวกัน ซึ่ง Simon ใช้ระเบียบวิธีการศึกษาแบบการทดลองนั้นมีข้อจำกัดในตัวเองเนื่องจากการทดลองนั้นต้องอิงอยู่กับข้อเท็จจริงเดียวที่จะพิสูจน์และค่านิยมสามารถศึกษาได้ด้วยการเปรียบเทียบ แต่ในความเป็นจริงการบริหารองค์การไม่ได้มีค่านิยมเพียงชุดเดียวหากแต่มีหลากหลายชุดที่องค์การให้ความสำคัญหรือยึดถือไว้มากกว่าหนึ่งค่านิยมเช่น ค่านิยมเรื่องประสิทธิภาพและค่านิยมเรื่องการตรวจสอบได้ ซึ่งทำให้มีข้อเท็จจริงที่ต่างกันออกไป หากยึดค่านิยมประสิทธิภาพข้อเท็จจริงในการทำงานจะรวมถึงการทำงานที่ต้องเน้นความประหยัด ความคุ้มค่า ความรวดเร็ว แต่หากยึดถือค่านิยมการตรวจสอบได้ ข้อเท็จจริงในการทำงานจะรวมถึงการชี้แจงการรายงานตามกระบวนการ ซึ่งจะทำให้ขัดแย้งกับความรวดเร็ว แต่วิธีการศึกษาของ Simon ซึ่งเป็นการทดลองแบบวิทยาศาสตร์นั้นมีข้อจำกัดในการอธิบายได้เพียงชุดของค่านิยมและข้อเท็จจริงเดียว ซึ่งอยู่บนฐานของการตัดสินใจอย่างเป็นเหตุเป็นผล (Rationality) ที่อิงกับค่านิยมเพียงชุดเดียว ว่าการตัดสินใจของผู้บริหารมุ่งหวังอรรถประโยชน์สูงสุดหรือเป็นเหตุเป็นผลสูงสุด แต่ในการบริหารองค์การซึ่งต้องมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม องค์การต้องปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง องค์การจึงไม่ได้มีค่านิยมเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพียงมิติเดียว ซึ่งผู้บริหารต้องตัดสินใจท่ามกลางความหลากหลายของค่านิยมต่างๆ ซึ่งการตัดสินใจนั้นไม่อาจทำให้มีเหตุมีผล (rational) ที่ดีที่สุด หรือจะตัดสินใจเท่าที่พึงพอใจ (Satisfy) เท่าที่พอรับได้ เพราะการตัดสินใจนั้นตั้งอยู่บนสถานการณ์ที่ทั้งหลากหลาย และไม่แน่นอน แต่สิ่งที่ Simon อธิบายการตัดสินใจซึ่งผ่านกระบวนการทดลองแบบวิทยาศาสตร์ตั้งอยู่บนค่านิยมและข้อเท็จจริงเชิงเดี่ยวที่ไม่อาจครอบคลุมความไม่แน่นอนท่ามกลางสถานการณ์ทางการบริหารในโลกความเป็นจริงได้

3. ข้อถกเถียงในการตีความทฤษฎีการตัดสินใจในประเด็นการตัดสินใจตามความพอใจ (Satisfice)

การตีความทฤษฎีการตัดสินของ Simon มีประเด็นให้ถกเถียงถึงการตีความอธิบายการตัดสินใจของนักบริหารที่พยายามจะมีเหตุผลแต่ไม่สามารถมีเหตุผลได้อย่างเต็มที่ ทำได้เพียงการตัดสินใจตามความพึงพอใจ ณ เวลานั้นเท่านั้น ประเด็นดังกล่าว Storing (1962, p.112) โต้แย้งว่า ทฤษฎีการตัดสินใจของ Simon ไม่สามารถแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีกับโลกความเป็นจริงได้จากการแทนที่ประโยชน์สูงสุด (Maximizing) ด้วยความพอใจ (Satisficing) นั่นหมายความว่าทฤษฎีการตัดสินใจแท้จริงแล้วการตัดสินใจ

นั้นมาจากเกณฑ์การเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด (The best) ที่ดีพอ (Good enough) ที่จะทำให้งานบรรลุผลสำเร็จ โดยนักบริหารนั้นจะทำให้การตัดสินใจง่ายขึ้นภายใต้ความซับซ้อนในโลกความเป็นจริง

นอกจากนี้ Storing ยังตีความว่าการที่นักบริหารตัดสินใจตามความพอใจย่อมแสดงว่าการกระทำนั้นไม่ได้เป็นเหตุเป็นผล ซึ่งในมุมมองของปัจเจกการที่นักบริหารไม่สามารถกระทำอย่างเป็นเหตุเป็นผลได้ทำให้ต้องเชิญกับสภาพแวดล้อมด้วยวิธีการที่ไม่เป็นเหตุเป็นผลอันมีที่มาจากค่านิยมหรือเป้าหมายที่อยู่ในจิตใต้สำนึกของบุคคลที่ไปกำหนดให้บุคคลต้องกระทำอย่างเป็นเหตุเป็นผลตลอดเวลา ดังนั้นนักบริหารต้องเลือกทางเลือกที่พอจะรับได้ ณ ขณะนั้นไป ซึ่งเป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับประโยชน์สูงสุด (Maximizing) Storing จึงวิพากษ์ว่า ทฤษฎีการตัดสินใจของ Simon นั้นไม่มีประโยชน์ที่จะกล่าวอ้างถึงความเป็นเหตุเป็นผล ข้อวิพากษ์ของ Storing จึงเป็นการตีความเพื่อจะบอกว่าในเมื่อ Simon ยอมรับเองว่านักบริหารตัดสินใจตามความพึงพอใจ ก็ย่อมเป็นที่ชัดเจนในตัวเองแล้วว่านักบริหารไม่ได้ตัดสินใจอย่างเป็นเหตุเป็นผลจึงไม่มีประโยชน์อันใดที่จะไปกล่าวถึงความเป็นเหตุเป็นผล

ประเด็นการโต้แย้งของ Storing ถึงทฤษฎีการตัดสินใจข้างต้นนั้นนำไปสู่ข้อถกเถียงที่ผ่านการตีความโดยนักวิชาการที่สนับสนุนความคิดของ Simon ในทฤษฎีการตัดสินใจ โดย Chisholm (1989, p.427) โต้แย้งการตีความของ Storing และแก้ต่างให้ Simon โดยอธิบายว่าทฤษฎีการตัดสินใจนั้นมีที่มาจากหลายแหล่ง แต่ที่สำคัญคือมาจากหลักประสิทธิภาพ (Efficiency) ซึ่งนักบริหารต้องตัดสินใจเลือกแนวทางที่จะบรรลุเป้าหมายทางการบริหารได้โดยใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่าที่สุด ดังนั้นหลักประสิทธิภาพจึงเป็นพฤติกรรมที่ถูกต้องทางการบริหาร ผู้บริหารจึงมีหน้าที่สำคัญในการลดอุปสรรคที่ขัดขวางประสิทธิภาพ และในการบริหารองค์การมีหลายปัจจัยที่เป็นตัวบ่งชี้ระดับประสิทธิภาพ ปัจจัยหนึ่งก็คือความสามารถของบุคคล ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ทักษะ นิสัย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งความสามารถในการตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง ซึ่งอาจจะถูกจำกัดด้วยค่านิยมบางอย่างหรือความจงรักภักดีต่อองค์การเป็นต้น ปัจจัยที่เป็นข้อจำกัดการความเป็นเหตุเป็นผลก็คือความพึงพอใจ (Satisficing) ซึ่ง Simon แสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดต่อประเด็นนี้ในทฤษฎีและชี้ให้เห็นว่าเป็นหน้าที่ทางการบริหารของนักบริหาร ในการออกแบบองค์การให้บุคคลสามารถที่จะตัดสินใจให้ใกล้เคียง หรือเข้าถึงความเป็นเหตุเป็นผลให้มากที่สุด ฉะนั้น ความเป็นเหตุเป็นผลของ Simon จะเกิดขึ้นได้เมื่อขจัดความไม่เป็นเหตุเป็นผลออกไปแล้วเท่าที่จะสามารถทำได้ ซึ่งนี่เป็นหน้าที่ของนักบริหารที่เป็นส่วนสำคัญในฐานะนักออกแบบองค์การและจัดระบบ ตลอดจนส่วนประกอบต่างๆ ภายในองค์การให้สามารถทำงานได้บรรลุเป้าหมายได้ในทุกระดับขององค์การ

การโต้กลับของ Chisholm ต่อข้อวิพากษ์ตีความของ Storing ที่มีต่อทฤษฎีการตัดสินใจของ Simon นั้นจึงมองว่าการตีความดังกล่าวไม่เป็นธรรมต่อ Simon เพราะ Storing ไปมุ่งตีความเฉพาะเพียงการอธิบายความพึงพอใจ และเป็นการด่วนสรุปเกินไปต่อการอธิบายกระบวนการตัดสินใจ ซึ่ง Simon ไม่ได้มองความพึงพอใจเป็นผลลัพธ์ (Outcome) ของกระบวนการทางจิตวิทยา แต่เป็นข้อจำกัดในการเข้าถึงความเป็นเหตุ และเป็นจุดกำเนิดให้เกิดการออกแบบบทบาท กลุ่ม องค์การ เพื่อเพิ่มความเป็นเหตุเป็นผลต่างหาก ข้อวิพากษ์ของ Storing จึงเป็นการวิพากษ์จากมุมมองที่เข้าใจผิดที่ไปมองการตัดสินใจของนักบริหารนอกองค์การ แต่ Simon พยายามอธิบายการตัดสินใจภายใต้ระบบองค์การที่มีปัจจัย องค์ประกอบที่ซับซ้อนและเชื่อมโยงในหลายระดับ

อย่างไรก็ตาม Storing (1962, p.82) ก็โต้แย้งต่อเรื่องประสิทธิภาพ (Efficiency) ซึ่งเป็นคุณค่าหนึ่งทางการบริหารว่า ผู้บริหารภาครัฐนั้นไม่สามารถประยุกต์วิธีการเชิงรูปธรรมเพื่อบรรลุค่านิยมที่มีความหลากหลายในการบริหารภาครัฐได้เพราะคุณค่าทางการบริหารภาครัฐแทบจะไม่มีอะไรที่จับต้องเป็นวัตถุวิสัยได้ อีกทั้งยังทับซ้อน ขัดแย้งกัน ซึ่ง Simon ไม่ได้ตระหนักถึงเรื่องนี้ คำถามสำคัญคือนักบริหารจะให้น้ำหนัก ให้ความสำคัญ

กับค่านิยมอะไรมากกว่ากันเพียงใด ทำให้การตัดสินใจในโลกความเป็นจริงเป็นเรื่องยากและซับซ้อน ซึ่งการวัดผลลัพธ์ (Outcome) ทางการบริหารภาครัฐในโลกความเป็นจริงควรต้องมีเกณฑ์ที่จำเพาะเจาะจง จับต้องได้

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าทฤษฎีการตัดสินใจของ Simon แม้ปรัชญาเชิงศาสตร์ของความรู้ของทฤษฎีจะเป็นแบบปฏิฐานนิยม มีวิธีการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์เชิงประจักษ์ด้วยการทดลองใช้ตัวเลขในการสรุปเป็นทฤษฎีคำอธิบายที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางการบริหารโดยทั่วไป (General law) แต่ในชุดของคำอธิบายที่มุ่งแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมทางการบริหารนั้นยังคงมีนัยถึงความเป็นมนุษย์ตลอดจนรายละเอียดต่างๆ ที่มากกว่าความเป็นวัตถุวิสัย จนนำไปสู่การตีความเพื่อโต้แย้งและตั้งข้อสังเกตต่อตัวทฤษฎี และเนื่องจากทฤษฎีการตัดสินใจนั้นจัดว่าเป็นทฤษฎีในกลุ่มสังคมศาสตร์การที่ทฤษฎีนั้นตั้งอยู่บนสำนักปฏิฐานนิยมจึงเป็นธรรมชาติของความรู้ที่ไม่อาจอธิบายได้ครอบคลุมทุกเรื่องทุกแง่มุมของมนุษย์ที่ต้องอาศัยการตีความเพื่อทำความเข้าใจเชิงลึกให้มากขึ้น ทั้งนี้ทฤษฎีการตัดสินใจของ Simon เป็นบทพิสูจน์ในระดับหนึ่งว่าการตัดสินใจของนักบริหารไม่อาจมีความสมบูรณ์ครบถ้วนเป็นเหตุเป็นผลได้อย่างเต็มที่ในโลกความเป็นจริง การเตรียมปัจจัยต่าง ๆ โดยเฉพาะระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อประกอบการตัดสินใจจึงเป็นสิ่งที่นักบริหารพึงให้ความสำคัญ เพื่อให้สามารถตัดสินใจได้ใกล้เคียงความสมบูรณ์มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ บนเป้าหมายที่คำนึงประโยชน์สาธารณะเป็นสำคัญ

Reference

Archer, M.S. (1995). *Realist Social Theory: the Morphogenetic Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.

Chantavanich, S. (2009). *withīkān wičhai chœng khunnaphāp* (17th ed.). [Qualitative Research] Bangkok: Chulalongkorn printing.

Charoensin-o-larn, C. (2008). *ratthasāt nœo wiphāk* (3rd ed.). [Critical Political Science] Bangkok: Thammasat University Press.

Chisholm, R. F. (1989). THE STORING CRITIQUE REVISITED: SIMON AS SEEN IN THE SCIENCE OF POLITICS. *Public Administration Quarterly*, *12*(4), 411–436. http://www.jstor.org/stable/40861433

Cruise, P. (2006). Positively no proverbs need apply: revisiting the legacy of Herbert A.Simon. In Lynch T. D. (Ed.). *Handbook of Organization Theory and Management The philosophical Approach* (2nd ed) (pp. 395-415). USA: CRC press.

Dequech, D. (2001). Bounded Rationality, Institutions, and Uncertainty. *Journal of Economic Issues*, *35*(4), 911–929. http://www.jstor.org/stable/4227723

Gulick, L. (1937). Notes on the Theory of Organization. In J. M. Shafritz and A. C. Hyde (Eds.). *Classic of Public Administration* (6th ed.) (pp. 79-87). Boston, MA: Thomson Higher Education.

Henry, N. (2010). *Public administration and public affairs*. (11th ed.), USA: Pearson Education Inc.

Jones, B. D. (2002). Bounded Rationality and Public Policy: Herbert A. Simon and the Decisional Foundation of Collective Choice. *Policy Sciences*, *35*(3), 269–284. http://www.jstor.org/stable/4532564

Limmanee, A. (2018). *Explanation and Political analysis: Concept and debate of Social Philosophy*. Bangkok: Faculty of Political Science Chulalongkorn University.

MacDONALD, Paul K. (2003). Useful Fiction or miracle Maker: The Competing Epistemological Foundations of Rational Choice Theory. *AmericanPolitical Science Review 4*, 551-565.

Meechart, W. (2006). *phrưttikam kānbǭrihān 'ongkān sāthārana*. [Organizational Behavior] Bangkok: Chulalongkorn printing.

Merton, R. K. (1940). Bureaucratic Structure and Personality. In J. M. Shafritz and A. C. Hyde (Eds.). *Classic of Public Administration* (6th ed.) (pp. 97-105). Boston, MA: Thomson Higher Education.

Peng, Weng-Shien (1992). A Critique On H. A. Simon's Administrative Behavior Theory. *Public Administration Quarterly, 16*(2), 254–264. http://www.jstor.org/stable/40862285

Sayre, W. S. (1958). Premises of Public Administration: Past and Emerging. *Public Administration Review*, *18*(2), 102–105. doi: 10.2307/973789

Simon, H. A. (1946). The Proverbs of Administration. *Public Administration Review*, *6*(1), 53–67. doi: 10.2307/973030

Simon, H. A. (1976). *Administrative Behavior A study of decision – making Processes in Administrative Organization* (3rd ed). New York: The free press.

Simon, H. A. (1997). *Administrative Behavior A study of decision – making Processes in Administrative Organization* (4rd ed). New York: The free press.

Storing, H. J. (1962). The Science of Administration: Herbert A. Simon, in H. J. Storing (ed.). *Essays on the Scientific Study of Politics* (pp. 63-150). New York: Holt, Rinehart and Winston.

Taylor, F.W. (1912). Scientific Management. In J. M. Shafritz and A. C. Hyde (Eds.). *Classic of Public Administration* (6th ed.) (pp. 36-38). Boston, MA: Thomson Higher Education.

Weber, M. (1946). Bureaucracy. In J. M. Shafritz and A. C. Hyde (Eds.). *Classic of Public Administration* (6th ed.) (pp. 43-48). Boston, MA: Thomson Higher Education.

Wilson, W. (1887). The Study of Administration. In J. M. Shafritz and A. C. Hyde (Eds.). *Classic of Public Administration* (6th ed.) (pp. 16-27). Boston, MA: Thomson Higher Education.

Yavaprabhas, S. (2001). *kānwičhai thāng ratthaprasāsanasāt* (4th ed.). [Public Administration Research] Bangkok: Faculty of Political Science Chulalongkorn University.

Political Science Critique

Journal Homepage: https://so01.tci-thaijo.org/index.php/PSC

Volume 12 **Issue** 24

Grassroots Social Innovation and Participatory in Local Government in the Eastern Economic Corridor: A Case Study of Ban Song Sub-district Municipality, Amphoe Phanom Sarakham, Chachoengsao Province *

Methina Isariyanon [a]

Article Info

Article history:
Received March 4, 2025.
Revised May 15, 2025.
Accepted July 7, 2025.

Keywords:
Social Innovation; Citizen Participation; Local Governance; Ban Song Sub-district Municipality

*This article was financially supported by (i) Burapha University (BUU), (ii) Thailand Science Research and Innovation (TSRI), and (iii) National Science Research and Innovation Fund (NSRF) Fiscal year 2021

Abstract

This article aims to examine the emergence of grassroots social innovation and citizen participation in local governance within the Eastern Economic Corridor, focusing on Ban Song Sub-district Municipality, Phanom Sarakham District, Chachoengsao Province. Employing qualitative research through document analysis and in-depth interviews with local administrators, community leaders, and scholars, the study found that grassroots social innovation was formed through collaboration among local leaders, municipal officials, and residents. Participation mechanisms included citizen involvement in planning, monitoring, and public learning processes, which fostered transparency, community ownership, and long-term sustainability. The research proposes eight strategic recommendations to enhance grassroots social innovation through inclusive participation, digital technology, leadership capacity building, and cross-sectoral networks-positioning social innovation as a vital driver for sustainable local development.

[a] Lecturer, Dr., Department of Political Science, Faculty of Political Science and Law, Burapha University, Chon Buri 20130, Thailand. Email: methina@go.buu.ac.th

นวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่น ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านซ่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา *

เมทินา อิสริยานนท์ [a]

Article Info

Article history:
Received 4 มีนาคม 2568
Revised 15 พฤษภาคม 2568
Accepted 7 กรกฎาคม 2568

คำสำคัญ:
นวัตกรรมทางสังคม; การมีส่วนร่วมของประชาชน; การปกครองท้องถิ่น; เทศบาลตำบลบ้านซ่อง

* บทความนี้ได้รับงบประมาณสนับสนุนการวิจัย จากมหาวิทยาลัยบูรพา โครงการวิจัยประเภทงบประมาณเงินรายได้จากเงินอุดหนุนรัฐบาล (งบประมาณแผ่นดิน) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการก่อรูปของนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้าและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก โดยใช้กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านซ่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา การวิจัยใช้ระเบียบวิธีแบบคุณภาพ โดยอาศัยการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้บริหารท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และนักวิชาการ ผลการวิจัยพบว่า นวัตกรรมทางสังคมในพื้นที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่เทศบาล และประชาชนในพื้นที่ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ ทั้งในด้านการเสนอแนะ การวางแผน การตรวจสอบ และการพัฒนา ซึ่งนำไปสู่การเสริมสร้างความโปร่งใส ความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ และความยั่งยืนของชุมชน บทความยังเสนอแนวทางการพัฒนา 8 ประการ อาทิ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในทุกระดับ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การเสริมสร้างศักยภาพผู้นำชุมชน และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อขยายผลนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้าให้เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

บทนำ

ในบริบทของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกยุคปัจจุบัน ทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยี การพัฒนาชุมชนในระดับท้องถิ่นไม่สามารถพึ่งพาเพียงนโยบายจากรัฐส่วนกลางได้ หากแต่ต้องอาศัยศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะผ่านการริเริ่มและสร้างสรรค์นวัตกรรมทางสังคมจากฐานราก ซึ่งหมายถึงกระบวนการหรือผลลัพธ์ที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างภาคประชาชนในการคิดค้นวิธีการใหม่ในการแก้ไขปัญหาสาธารณะ โดยสอดคล้องกับบริบทเฉพาะของพื้นที่ตนเอง (McKeown, 2008)

นวัตกรรมทางสังคมในบริบทการพัฒนาท้องถิ่นจึงมิใช่เพียงการนำเทคโนโลยีหรือแนวคิดจากภายนอกมาปรับใช้ หากแต่ยังหมายถึงการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ในการจัดการพื้นที่ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน การเรียนรู้ร่วมกัน และการประสานพลังระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด

[a] อาจารย์ ดร., ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ชลบุรี 20130 ไทย Email: methina@go.buu.ac.th

ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ที่เน้นการเสริมอำนาจให้ประชาชนสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาของตนเองได้อย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม แม้นโยบายของรัฐมีบทบาทในการกำหนดนโยบายภาพใหญ่ของประเทศ แต่ในหลายกรณี แนวนโยบายที่เน้นการขับเคลื่อนด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมกลับไม่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน โดยเฉพาะในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) ซึ่งถูกกำหนดให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษสำคัญของประเทศ การพัฒนาในลักษณะ “บนลงล่าง” ดังกล่าว มีแนวโน้มลดทอนพื้นที่ทางอำนาจของชุมชนและกีดกันกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนออกจากการตัดสินใจสาธารณะ (Ketsuwan, 2018)

ภายใต้บริบทดังกล่าว เทศบาลตำบลบ้านซ่อง จังหวัดฉะเชิงเทรา ได้พยายามสร้างระบบการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง โดยอาศัยกลไกการมีส่วนร่วมตามหลักธรรมาภิบาล การจัดทำแผนพัฒนาชุมชนร่วมกัน การประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับประชาชน และการใช้พลังของเครือข่ายชุมชนเข้มแข็งเป็นฐานในการขับเคลื่อนการพัฒนา วิสัยทัศน์ของเทศบาลที่ว่า “เกษตรก้าวไกล อุตสาหกรรมพัฒนา การศึกษาทันสมัย นำประชาธิปไตย ประชาสุขใจ ห่างไกลยาเสพติด ใช้ชีวิตพอเพียง” ซึ่งการดำเนินงานภายใต้แนวทางดังกล่าว เป็นเครื่องสะท้อนทิศทางการพัฒนาที่เน้นทั้งมิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ความโปร่งใสในการบริหารจัดการ และคุณภาพชีวิตอย่างรอบด้าน นำไปสู่การเกิดนวัตกรรมทางสังคมในระดับรากหญ้า ที่มีลักษณะของ “การมีส่วนร่วมในการปกครอง” เป็นหัวใจสำคัญ ซึ่งแตกต่างจากรูปแบบการบริหารแบบดั้งเดิมที่เน้นการสั่งการจากบนลงล่าง (Ban Song Sub-district Municipality, n.d.)

“การมีส่วนร่วมของประชาชนในเทศบาลตำบลบ้านซ่อง” จึงมิได้จำกัดอยู่เพียงการรับฟังความคิดเห็นเชิงสัญลักษณ์ แต่ได้พัฒนาไปสู่กระบวนการมีส่วนร่วมเชิงลึก ที่ประชาชนสามารถเป็นเจ้าของกระบวนการพัฒนา มีบทบาทในการตัดสินใจ ร่วมเรียนรู้ และร่วมขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะในระดับท้องถิ่นอย่างแท้จริง นำไปสู่การเกิด “นวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้า” ที่ตอบสนองต่อบริบทของชุมชน และสามารถต่อยอดสู่การพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน (Ban Song Sub-district Municipality, n.d.; W. Maneekong, personal communication, November 7, 2023) การทำให้กระบวนการนวัตกรรมสังคมเป็นกระบวนการเรียนรู้ การให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในกระบวนการนวัตกรรมสังคม และการทำให้นวัตกรรมสังคม “การมีส่วนร่วมในการปกครอง” นี้เป็นวัฒนธรรมของชุมชนตำบลบ้านซ่อง

แม้ว่างานวิจัยในอดีต เช่น งานของ Kanchanachitra, and Imm-emm (2001), Khutrakun (2010), Thongmak, and Angasinha (2017) และ Hanharuethaiwan, et al (2020) จะเสนอแนวทางการสร้างนวัตกรรมทางสังคมจากฐานรากที่หลากหลาย แต่กรณีของเทศบาลบ้านซ่องได้นำเสนอมิติใหม่ของนวัตกรรมทางสังคมที่มีลักษณะเป็นระบบ ซึ่งขับเคลื่อนโดยกลไกประชาชนภายในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและกลุ่มเครือข่ายชุมชนอย่างสอดประสาน ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงให้ความสนใจศึกษานวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้าที่เกิดขึ้นในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก โดยมุ่งเน้นกรณีศึกษาของเทศบาลตำบลบ้านซ่อง เพื่อทำความเข้าใจว่า นวัตกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการปกครองท้องถิ่นที่ตอบสนองต่อปัญหาเฉพาะของพื้นที่ก่อรูปได้อย่างไร ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมอย่างไร และแนวทางพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งนับเป็นก้าวสำคัญในการสร้างการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม และยั่งยืนจากฐานรากของสังคมไทย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการก่อรูปของนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านซ่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านซ่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่มีต่อนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้า

3. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านซ่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษานวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก โดยจะทำการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการก่อรูปของนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองท้องถิ่นของเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก และข้อเสนอแนะที่มีต่อการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก การเลือกพื้นที่ศึกษาใช้วิธีการแบบเจตนา (Purposive Sampling) โดยกำหนดให้**เทศบาลตำบลบ้านซ่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา** เป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความโดดเด่นด้านการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม และมีพัฒนาการที่ต่อเนื่อง โดยช่วงเวลาที่ใช้ในการศึกษาครอบคลุมระหว่างปี พ.ศ. 2550–2564 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้างทางการเมืองในระดับท้องถิ่น และการพัฒนากลไกการมีส่วนร่วมที่หลากหลายและมีประสิทธิภาพ (S. Janthammapitak, personal communication, November 17, 2023; W. Maneekong, personal communication, November 7, 2023)

ทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมทางสังคม

นวัตกรรมทางสังคม โดยเบื้องต้นสามารถกล่าวได้ว่า นวัตกรรมทางสังคม คือ สิ่งใหม่ ๆ วิธีการใหม่ ๆ และแนวทางใหม่ ๆ ไม่ว่าจะเป็นรูปธรรมหรือนามธรรมที่สร้างคุณค่าทั้งในเชิงแก้ปัญหาและเชิงพัฒนาให้แก่สังคมได้ โดยสร้างขึ้นมาบนฐานของแรงจูงใจทางสังคม และส่งผลประโยชน์ต่อเนื่องไปถึงระดับชุมชนและสังคมให้ยั่งยืน ทั้งนี้ นวัตกรรมสังคมไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในมิติของที่มาของนวัตกรรมและมิติของผลลัพธ์เท่านั้น แต่นวัตกรรมทางสังคมอาจจะเกิดในระดับใดของสังคมก็ได้ (ถึงแม้ว่าการศึกษานี้ จะจำกัดขอบเขตการศึกษาไว้ที่ระดับชุมชน แต่ไม่ได้หมายความว่า นวัตกรรมสังคมจะต้องเกิดที่ระดับชุมชนเท่านั้น) นอกจากนี้นวัตกรรมทางสังคมสามารถมีความหมายครอบคลุมผลลัพธ์ทุก ๆ ด้านในเชิงสังคม ทั้งด้านสุขภาพ การศึกษา การจัดการทรัพยากร การท่องเที่ยว เกษตรกรรม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ครอบครัว อาชีพ เป็นต้น (Wibulpolprasert, 2003)

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) หมายถึง กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้าไปมีบทบาทในการตัดสินใจ ร่วมวางแผน และตรวจสอบกิจกรรมต่าง ๆ ของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นการกระจายอำนาจจากรัฐสู่ประชาชน เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับความต้องการและบริบทของพื้นที่อย่างแท้จริง การมีส่วนร่วมของประชาชนมีอยู่ในหลากหลายระดับ ตั้งแต่ระดับการรับรู้ข้อมูล การปรึกษาหารือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การร่วมเป็นภาคีในการดำเนินงาน ไปจนถึงการให้อำนาจในการตัดสินใจแก่ประชาชน ซึ่งแต่ละระดับสะท้อนถึงความลึกซึ้งของการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกัน โดยระดับที่สูงขึ้นจะเพิ่มโอกาสในการส่งอิทธิพลต่อทิศทางและผลลัพธ์ของนโยบายสาธารณะ ในบริบทของการปกครองส่วนท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของประชาชนถือเป็นแกนกลางของการบริหารตามหลักประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเน้นการเสริมสร้างอำนาจให้แก่ประชาชนในการกำหนดชะตากรรมของตนเอง โดยเฉพาะในกระบวนการวางแผน

พัฒนา การจัดสรรงบประมาณ การติดตามและประเมินผล ตลอดจนการเสนอแนะแนวนโยบายสาธารณะ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความสอดคล้องระหว่างการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นกับวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ (Office of the Decentralization to the Local Government Organization Committee, n.d.) นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนยังมีคุณูปการต่อการเสริมสร้างความโปร่งใส ความรับผิดชอบของรัฐ และการสร้างความเชื่อมั่นในระบบการปกครอง การที่ประชาชนได้รับรู้และมีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นตอนแรกของการกำหนดนโยบายจนถึงขั้นตอนการติดตามผล ย่อมช่วยให้การดำเนินงานต่าง ๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น

ดังนั้น การนำแนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมทางสังคมและการมีส่วนร่วมของประชาชนเข้ามาเป็นแนวคิดของการศึกษาหลัก ก็เพื่อที่จะทำให้เห็นว่ากระบวนการนวัตกรรมทางสังคมการก่อตัวอย่างไร และการเข้ามีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นดำเนินการอย่างไรภายใต้ผู้กระทำการต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาและขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแนวประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นการหาความจริงอย่างวิเคราะห์ ทั้งในส่วนของภาพรวมและพัฒนาการ การเก็บข้อมูลการวิจัย ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วย 2 วิธีการ คือ (1) การสำรวจเอกสาร ทั้งเอกสารชั้นต้น และเอกสารชั้นรอง เช่น รายงานการประชุม คำสั่งแต่งตั้ง ข่าวประชาสัมพันธ์ รายงานการวิจัย เอกสารแผนพัฒนาของเทศบาล และหนังสือ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อมุ่งรวบรวมข้อมูลในประเด็นนอกเหนือจากการสัมภาษณ์ รวมทั้งใช้เป็นข้อมูลในการตรวจสอบผลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (2) การสัมภาษณ์ ใช้การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) และการสัมภาษณ์กลุ่ม จากผู้ที่สามารถให้ข้อมูลเป็นหลัก (Key-Informants) โดยมีแนวการสัมภาษณ์ (Interview Guide) เป็นเครื่องมือ สำหรับผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วยกลุ่มผู้บริหารและบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และนักวิชาการ ทั้งนี้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจะคำนึงถึงและให้ความสำคัญกับจริยธรรมการวิจัย

การตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจะใช้หลักการสามเส้า (Triangulation) โดยใช้วิธีการ (1) สัมภาษณ์บุคคลหลายระดับที่มีความแตกต่างกันทางตำแหน่งที่รับผิดชอบ ในแต่ละกลุ่มองค์กรที่มีส่วนในการขับเคลื่อนชุมชน อาทิเช่น การสัมภาษณ์ผู้บริหาร การสัมภาษณ์ข้าราชการ การสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน เป็นต้น (2) ใช้วิธีเก็บข้อมูลที่หลากหลายมาตรวจสอบซึ่งกันและกัน อาทิเช่น ข้อมูลจากเอกสาร และการสัมภาษณ์ เป็นต้น และ (3) ใช้วิธีการสัมภาษณ์ซ้ำโดยเปลี่ยนเวลาและสถานที่ในการสัมภาษณ์ เพื่อให้สามารถยืนยันข้อมูลในกาละและเทศะที่แตกต่างกัน และให้เกิดความเชื่อมั่นในข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์

กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการนำเอาข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าวิจัย มาจัดกระทำให้เป็นระบบและหาความหมาย แยกแยะองค์ประกอบ รวมทั้งเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูล โดยอาศัยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ในการวิเคราะห์ข้อมูล จะวิเคราะห์ผู้กระทำการทางสังคม (Agency) ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีเจตจำนงในการปฏิบัติการทางสังคมลักษณะใดลักษณะหนึ่ง โดยผู้กระทำการอาจมีการรวมตัวในรูปพันธมิตร (Alliance) เพื่อระดมทรัพยากร หรือต่อสู้ทางสังคม (Social Struggle) เพื่อช่วงชิงการนำรวมทั้งทำให้ได้มาซึ่งสิ่งที่พึงประสงค์ หรือขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ด้วย

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลบริบทพื้นฐาน

เทศบาลตำบลบ้านซ่อง ตั้งอยู่ในอำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการปกครองในระดับท้องถิ่น มีรากฐานการตั้งถิ่นฐานมายาวนานกว่า 200 ปี

โดยมีประวัติที่เกี่ยวเนื่องกับการอพยพของประชาชนจากกรุงศรีอยุธยาเพื่อรวมกำลังกับพระเจ้าตากสินมหาราช ทั้งยังเป็นเส้นทางคมนาคมสำคัญของพ่อค้าและผู้สัญจรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ซึ่งสะท้อนถึงพลวัตของชุมชนในการปรับตัวและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (Office of Knowledge Management and Development, 2019; Ban Song Sub-district Municipality, 2023)

ในเชิงโครงสร้างการปกครอง เทศบาลตำบลบ้านซ่องเริ่มต้นจากการเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ขนาดเล็ก ซึ่งจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2539 ต่อมาได้รับการยกระดับเป็นเทศบาลตำบลเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2551 และได้รับการปรับสถานะเป็นเทศบาลขนาดกลางอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2556 ตามมติของคณะกรรมการพนักงานเทศบาลจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารงานบุคคลส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ซึ่งสะท้อนถึงพัฒนาการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความเข้มแข็งและมีบทบาทมากยิ่งขึ้นในด้านการบริหารพื้นที่ (Ban Song Sub-district Municipality, n.d.)

ด้านภูมิประเทศ พื้นที่ของเทศบาลตำบลบ้านซ่อง ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มสลับกับพื้นที่เชิงเขา มีลักษณะของดินที่อุดมสมบูรณ์ เหมาะสมต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยมีพืชเศรษฐกิจหลัก ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง ยางพารา ปาล์มน้ำมัน และไม้ผล เช่น มะม่วงและขนุน รวมถึงการเลี้ยงสัตว์และประมงน้ำจืดในบางพื้นที่ เช่น กระบือ สุกร เป็ด ไก่ ปลาน้ำจืด และกุ้ง (Khao Hin Sorn Royal Development Study Center, n.d.)

ประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป รองลงมาได้แก่ เกษตรกร ผู้ประกอบการรายย่อย ค้าขาย พนักงานบริษัท และข้าราชการ ทั้งนี้ องค์ประกอบทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของเทศบาลตำบลบ้านซ่องมีลักษณะที่หลากหลาย สะท้อนถึงการเป็นชุมชนที่มีพลวัต และมีศักยภาพในการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมจากฐานราก

2. การก่อรูปของนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านซ่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

การก่อรูปของนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านซ่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์โดยใช้การปฏิบัติการของผู้กระทำการทั้ง 3 ฝ่าย ที่ก่อให้เกิดการนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านซ่อง ดังต่อไปนี้

2.1. การก่อรูปของนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นผ่านผู้นำท้องถิ่นและผู้นำชุมชน ประกอบด้วย

2.1.1 ผู้นำที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงและการปกครองร่วมกันในพื้นที่ชุมชน จากช่วงเวลาหลังปี พ.ศ. 2539 เป็นต้นมา ตำบลบ้านซ่องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองจากระบบท้องที่มาเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นผลมาจากการกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่นตามนโยบายของรัฐ การเปลี่ยนแปลงนี้ได้เปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชนอย่างแท้จริง โดยผู้นำท้องถิ่นได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านแสดงออกถึงปัญหาของตนเองในการประชุมและมีการระดมความคิดเห็นเพื่อหาทางออกร่วมกัน สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการมีส่วนร่วมที่ประชาชนมิใช่เพียงผู้รับบริการ แต่เป็น “เจ้าของปัญหาและแนวทางแก้ไข” โดยตรง (S. Janthammapitak, personal communication, November 17, 2023)

รวมทั้งการประชุมเพื่อเปิดรับฟังความคิดเห็นเป็นการเปลี่ยนแปลงแนวคิดในการบริหารอย่างชัดเจน กล่าวคือ จากเดิมที่ราชการมีอำนาจตัดสินใจเด็ดขาด มาเป็นการเน้นความเห็นของประชาชน เช่น วาทกรรมว่า "ข้าราชการต้องเกรงใจชาวบ้าน เพราะมานั่งประชุมมีเบี้ยเลี้ยง ในขณะที่ชาวบ้านมีดอกเบี้ย ธกส. ติดหลังมาประชุม" สะท้อนการให้คุณค่าต่อเสียงของประชาชนในการร่วมตัดสินใจ ซึ่งนำไปสู่การบริหารที่มีความชอบธรรมและเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริงของชุมชน (W. Maneekong, personal communication, November 7, 2023)

2.1.2 ผู้นำที่ไม่เน้นการสร้างฐานเสียงทางการเมือง นายกเทศมนตรีสมชาย จันธรรมาพิทักษ์ ได้แสดงให้เห็นถึงการเป็นผู้นำที่ไม่ยึดติดกับการเมืองแบบพวกเรา-พวกเขา แต่กลับวางตัวเป็นกลางและให้ความช่วยเหลืออย่างเท่าเทียม ตัวอย่างเช่น กรณีในปี พ.ศ. 2551–2552 เมื่อเกิดวิกฤตการณ์น้ำเพื่ออุปโภคบริโภค ได้อนุมัติงบประมาณช่วยเหลือหมู่บ้านที่มีความเดือดร้อนรุนแรงก่อน แม้ว่าหมู่นั้นจะไม่ใช่ฐานเสียงของตนเองก็ตาม และภายหลังจึงใช้งบประมาณอีกส่วนหนึ่งในการช่วยเหลือหมู่บ้านอื่น ซึ่งเป็นบ้านเกิดของตนและถือเป็นฐานเสียงของตนเอง แสดงให้เห็นว่าเกณฑ์ในการตัดสินใจของผู้นำไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของคะแนนเสียงหรือผลประโยชน์ทางการเมือง แต่เน้นความยุติธรรม ความเร่งด่วน และความจำเป็นของประชาชนเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นลักษณะของผู้นำที่ทำงานเพื่อส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตนหรือพรรคพวก (S. Janthammapitak, personal communication, November 17, 2023)

2.1.3 ผู้นำที่ทำงานเชิงพื้นที่ร่วมกัน การบริหารงานของเทศบาลตำบลบ้านซ่องมีลักษณะของ "การทำงานเชิงพื้นที่" (Place-based Governance) อย่างเด่นชัด โดยผู้นำชุมชนและประชาชนมีการประชุมร่วมกันเป็นประจำ มีการจัดตั้งทีมงานแกนนำในแต่ละหมู่บ้านเพื่อรับผิดชอบงานต่าง ๆ ของชุมชน และมีการสื่อสารสองทางระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชนอย่างต่อเนื่อง (Y. Saubon personal communication, November 14, 2023)

ลักษณะของการทำงานดังกล่าว ไม่ใช่แค่การส่งนโยบายจากส่วนบนลงล่าง แต่เป็นการร่วมกัน "คิด–ทำ–แก้ไข" ปัญหาอย่างเป็นระบบ การทำงานของนายกสมชายจึงไม่ใช่แค่การกำหนดนโยบาย แต่เป็นการลงพื้นที่พบปะประชาชน และรับฟังปัญหาโดยตรง ซึ่งสะท้อนถึงภาวะผู้นำแบบมีส่วนร่วม (Participatory Leadership) ที่ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตามบริบทจริงของพื้นที่ และเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารท้องถิ่นที่ยั่งยืน

2.1.4 ผู้นำที่คืนอำนาจให้กับประชาชน การที่นายกเทศมนตรีเว้นวรรคอำนาจตัดสินใจของตนเองในหลายกรณี และยอมรับฟังเสียงของประชาชนก่อนเป็นลำดับแรก ถือเป็นลักษณะสำคัญของ "การคืนอำนาจให้ประชาชน" หรือ "ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม" (Deliberative Democracy) ซึ่งผู้นำไม่ได้ทำหน้าที่แค่บริหารจัดการ แต่ยังทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการตัดสินใจร่วมของชุมชน

คำว่า "ครองคน ครองงาน" ซึ่งใช้ในกรณีของเทศบาลตำบลบ้านซ่อง ยังสะท้อนถึงการจัดการที่อาศัยพลังของประชาชนและเครือข่ายชุมชนเป็นฐาน ไม่ใช่การบริหารแบบอิงอำนาจรัฐหรือระบบราชการอย่างแข็งตัว การที่ประชาชนรู้สึกว่าเสียงของตนมีค่า และสามารถมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในระดับนโยบาย ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ และชุมชนสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาของตนเองได้อย่างแท้จริง (S. Janthammapitak, personal communication, November 17, 2023)

2.2 การก่อรูปของนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นผ่านการเกิดขึ้นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย

2.2.1 การสร้างการเรียนรู้การมีส่วนร่วมจากประชาชนตามระบอบประชาธิปไตย การเกิดขึ้นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลหรือเทศบาลของชุมชนตำบลบ้านซ่อง เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจ และการเลือกผู้นำของตนเองตามวิถีของ

การปกครองตามระบบประชาธิปไตย ทำให้เกิดการบริหารจัดการท้องถิ่นร่วมกัน มีการกำหนดนโยบายและแผนการพัฒนาที่มาจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนและสามารถตอบสนองต่อความต้องการและปัญหาของชุมชนได้อย่างเหมาะสม

2.2.2 การสะท้อนความต้องการของประชาชนในการพัฒนา เมื่อมีองค์กรปกครองท้องถิ่นเกิดขึ้นในชุมชน ที่ผ่านการเลือกตั้งผู้นำหรือผู้บริหารของชุมชนตำบลบ้านซ่องตามระบอบประชาธิปไตย เป็นเสมือนการสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจและขับเคลื่อนนโยบายหรือแผนงานต่าง ๆ ร่วมกันในการพัฒนา ที่จะส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่มีความเป็นอยู่และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เทศบาลตำบลบางซ่องจึงทำหน้าที่ในการรวบรวมเสียงสะท้อนความต้องการของประชาชนในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน รวมทั้งยังเป็นแหล่งรวบรวมผู้คนที่ปฏิบัติงานหรือประชุมหารือหรือปรึกษาแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นต่าง ๆ จึงทำให้เกิดการมีส่วนร่วมฝนการกำหนดทิศทาง นโยบาย และแผนงานพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง (S. Janthammapitak, personal communication, November 17, 2023)

2.3 การก่อรูปของนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นผ่านความร่วมมือของประชาชนในพื้นที่ตำบลบ้านซ่อง ประกอบด้วย

2.3.1 ความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ความเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเป็นความรู้สึกถึงความต้องการที่จะเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการตัดสินใจหรือสิ่งที่จะดำเนินการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนของตนเอง ซึ่งประชาชนในชุมชนตำบลบ้านซ่องได้มีการสะท้อนให้เห็นถึงความเสียสละเวลาในการประกอบอาชีพของตนเอง และมาเข้าร่วมประชุมตามกำหนดการนัดหมายที่สำคัญ ๆ เช่น การประชุมประชาคม หรือการประชุมเพื่อจัดทำแผนพัฒนาชุมชน เป็นต้น ทั้งนี้ ก็เพื่อเป็นการรักษาผลประโยชน์ของตนเองจากการเกิดขึ้นของโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ หรือส่วนหนึ่งก็เข้าร่วมแสดงความคิดเห็นต่อปัญหาหรือวาระต่าง ๆ ที่เป็นประเด็นในชุมชน เพื่อการหาข้อตกลงร่วมกันหรือการแก้ไขปัญหาชุมชนร่วมกัน (Y. Saubon personal communication, November 14, 2023)

2.3.2 การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมไทยพวนในชุมชน วัฒนธรรมไทยพวนในชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของประชาชนในชุมชน การมีวัฒนธรรมไทยพวน รวมถึงมีการสนับสนุนวัฒนธรรมดังกล่าวทั้งจากผู้นำชุมชนและเทศบาลตำบลบ้านซ่อง ยังเป็นส่วนสร้างความเข้มแข็งในชุมชนและทำให้ประชาชนเข้าใจหรือรับรู้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน (Y. Saubon personal communication, November 14, 2023; W. Maneekong, personal communication, November 7, 2023)

2.3.3 ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนในพื้นที่ ซึ่งในพื้นที่ตำบลบ้านซ่องได้มีการรวมกลุ่มในการขับเคลื่อนชุมชนที่หลากหลายและเข้มแข็ง ในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มทางด้านเศรษฐกิจ กลุ่มทางด้านสังคม และกลุ่มทางด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้การมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนชุมชนตำบลบ้านซ่อง ถือว่าเป็นหนึ่งกระบวนการที่สำคัญในการปกครองท้องถิ่น เพราะถือว่าเป็นการสนับสนุนและสร้างการทำงานร่วมกันระหว่างประชาชนและหน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น ท้องที่ เพื่อเป็นการสร้างเสริมการพัฒนาชุมชนและแก้ไขปัญหาความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ทั้งนี้การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการแสดงออกถึงการนำประสบการณ์ ความรู้ ทักษะ และความสามารถนำมาร่วมกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนอันทำให้เกิดแนวทางในการขับเคลื่อนการปกครองท้องถิ่นให้มีการมีส่วนร่วมและการสร้างนวัตกรรมทางสังคมอย่างยั่งยืนในชุมชนตำบลบ้านซ่อง (Y. Saubon personal communication, November 14, 2023; W. Maneekong, personal communication, November 7, 2023)

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นถึงจุดเริ่มต้นของการปกครองส่วนท้องถิ่นของชุมชนตำบลบ้านซ่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา และเป็นที่มาของการมีประชาธิปไตยในท้องถิ่นท้องที่ผ่านการใช้สิทธิเลือกตั้งผู้นำชุมชนและคณะบริหารฯ จนนำมาสู่รูปแบบการทำงานร่วมกันระหว่างผู้นำชุมชน เทศบาลตำบลบ้านซ่อง และประชาชนในพื้นที่ ก่อให้เกิดนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่น จนเกิดเป็นความสัมพันธ์ของผู้กระทำการที่ก่อรูปของนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านซ่อง ดังจะเป็นได้จากภาพต่อไปนี้

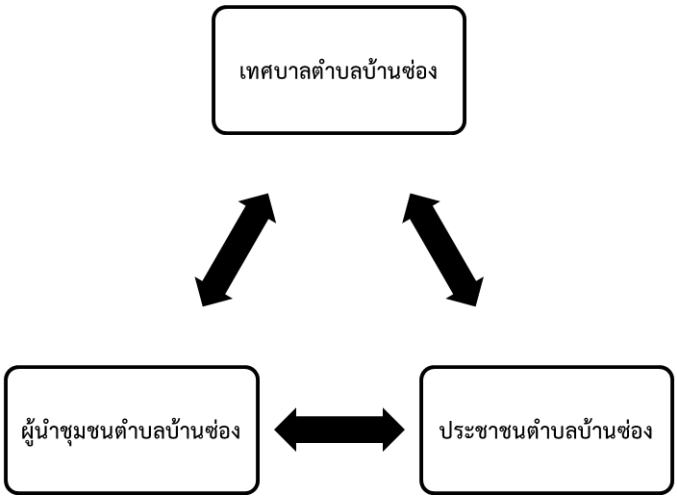

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ของผู้กระทำการที่ก่อรูปของนวัตกรรมทางสังคม
จากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านซ่อง

3. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านซ่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่มีต่อนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้า

สำหรับประเด็นในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านซ่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่มีต่อนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้านั้น จะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนถือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่มีผลต่อการเสริมสร้างนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้าให้เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสามารถแบ่งประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านซ่องออกเป็น 3 ประเด็นใหญ่ (Y. Saubon personal communication, November 14, 2023; W. Maneekong, personal communication, November 7, 2023; S. Janthammapitak, personal communication, November 17, 2023) ดังต่อไปนี้

3.1 กลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านซ่อง

3.1.1 กลไกด้านการมีส่วนร่วมในการเสนอแนะและเข้าร่วมในการวางแผน กล่าวคือ เทศบาลตำบลบ้านซ่อง มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่ มีการประชุมประชาคมของหมู่บ้านตนเอง เพื่อเป็นการให้สิทธิในการเสนอแนะและแสดงความต้องการต่าง ๆ ในการวางแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านซ่อง ซึ่งการร่วมกันในการกำหนดเป้าหมายและจัดทำแผนดำเนินการต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการและความเหมาะสมของชุมชนและหมู่บ้านของตนเอง

3.1.2 กลไกด้านการประชาสัมพันธ์เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ กล่าวคือ เป็นการสร้างการเชื่อมโยงและเข้าถึงการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านซ่อง เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ

3.2 กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านซ่อง

3.2.1 กระบวนสร้างการมีส่วนร่วมผ่านการประชาคมหมู่บ้าน กล่าวคือ การประชาคมหมู่บ้านของเทศบาลตำบลบ้านซ่องเปรียบเสมือนพื้นที่สำหรับการแสดงความคิดเห็นและความต้องการการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของหมู่บ้าน รวมถึงการสะท้อนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจการจัดทำโครงการต่าง ๆ ภายในพื้นที่หมู่บ้าน ซึ่งทางเทศบาลตำบลบ้างซ่องจะมีการนำไปบรรจุเป็นแผนพัฒนาท้องถิ่นภายหลัง

3.2.2. กระบวนสร้างการมีส่วนร่วมผ่านการร่วมกันตรวจสอบการทำงาน กล่าวคือ กระบวนการเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบการทำงานของเทศบาลตำบลบ้านซ่องของประชาชนในพื้นที่ ถือว่าเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญในการเสริมสร้างภาพลักษณ์ ความโปร่งใส และความรับผิดชอบภายในเทศบาลที่มีต่อชุมชน ซึ่งกระบวนการนี้จำเป็นที่จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในการสอดส่องและติดตามการทำงาน

3.2.3 กระบวนสร้างการมีส่วนร่วมผ่านการสร้างการเรียนรู้ของชุมชน กล่าวคือ ผู้บริหารและผู้นำชุมชนได้นำมาเสริมสร้างให้ประชาชนในชุมชนรู้จักสิทธิและหน้าที่ทางการเมืองและเชื่อมั่นในความเสมอภาคของคน รวมถึงการเสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีความสามัคคี และการเป็นสมาชิกของชุมชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วม

3.3 ผลที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านซ่อง

3.3.1 การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนและเทศบาล กล่าวคือ การที่ประชาชนได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการตัดสินใจและร่วมดำเนินการในกระบวนการต่าง ๆ ถือว่าเป็นสิ่งที่เพิ่มการรับรู้ ความเข้าใจ และความเชื่อมั่นต่อการทำงานของเทศบาลที่เพิ่มมากขึ้น

3.3.2 การบันทึกข้อมูลของชุมชน กล่าวคือ ประชาชนในพื้นที่มีโอกาสในการที่จะเป็นส่วนหนึ่งของการบันทึกข้อมูลต่าง ๆ ลงไปในบันทึกข้อมูลของชุมชน ซึ่งจะมีการปรับปรุงให้มีความทันสมัยในการประชุมของหมู่บ้านในแต่ละครั้ง

3.3.3 การเพิ่มความโปร่งใสและลดการทุจริตของเทศบาล กล่าวคือ ด้วยความที่ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการจัดซื้อจัดจ้าง การตรวจรับงานของโครงการต่าง ๆ ถือว่าเป็นการลดโอกาสในการทุจริตให้น้อยลง และเพิ่มความโปร่งใสในการทำงานที่เพิ่มมากขึ้น

3.3.4 การสร้างการเรียนรู้ การรักษาความมั่นคง และความยั่งยืนของชุมชน กล่าวคือ เนื่องด้วยชุมชนมีการเรียนรู้ที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเองให้เกิดความเข้มแข็ง จึงทำให้ประชาชนในพื้นที่เกิดความตระหนักรู้ถึงความรับผิดชอบและการรักษาทรัพยากรของตนเองให้ดำรงอยู่และก่อให้เกิดความมั่นคงในการดำเนินชีวิตของตนเอง

3.3.5 การได้รับรางวัลจากหน่วยงานต่าง ๆ กล่าวคือ เมื่อชุมชนและเทศบาลมีการทำงานร่วมกัน และมีความสามัคคีกันในการทำงานร่วมกัน จึงเป็นที่แน่นอนว่า ชุมชนหรือเทศบาลนั้น ย่อมที่จะได้รับรางวัลต่าง ๆ ตามที่มีการจัดกิจกรรมประกวดหรือคัดเลือก อันเป็นผลงานที่เป็นรูปธรรมที่แสดงออกได้อย่างชัดเจนถึงผลลัพธ์ของการดำเนินการที่ผ่านมาของเทศบาลตำบลบ้านซ่องและชุมชนตำบลบ้านซ่อง

4. ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านซ่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่น (Y. Saubon personal communication, November 14, 2023; W. Maneekong, personal communication, November 7, 2023; S. Janthammapitak, personal communication, November 17, 2023; Praditsil, et al, 2020) ดังต่อไปนี้

4.1 การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกระดับ

ประชาชนในชุมชนตำบลบ้านซ่อง มีการเข้าร่วมในการทำกิจกรรมและดำเนินงานร่วมกับทางเทศบาลตำบลบ้านซ่องมากในระดับหนึ่ง แต่อาจจะมีข้อจำกัดสำหรับประชาชนในบางกลุ่มหรือบางครั้งด้วยสภาวการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้นการพัฒนาและเสริมสร้างจิตสำนึกของประชาชนบนพื้นฐานความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยในการขับเคลื่อนการพัฒนาร่วมกันกับเทศบาลตำบลบ้านซ่อง และสร้างกลไกให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการของการปกครองท้องถิ่นต้องได้รับการดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในขั้นตอนการกำหนดนโยบาย การจัดทำแผนพัฒนา การตรวจสอบการบริหารงาน และการประเมินผลการดำเนินงาน เพื่อให้การมีส่วนร่วมมิใช่เพียงเชิงสัญลักษณ์ หากแต่เป็นการมีส่วนร่วมที่มีผลต่อทิศทางการพัฒนาอย่างแท้จริง

4.2 การพัฒนาศักยภาพและความรู้ของประชาชนในการมีส่วนร่วม

การจัดกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมให้กับประชาชนโดยเน้นการวิเคราะห์เชิงประเด็น การคิดเชิงระบบ และการใช้เครื่องมือเพื่อการมีส่วนร่วมทางนโยบาย ถือว่าเป็นมาตรการสำคัญที่ช่วยยกระดับคุณภาพของภาคประชาชนให้มีบทบาทอย่างเข้มแข็งในการกำหนดอนาคตของตนเองและชุมชน เพื่อสามารถในการเข้าไปมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนหรือการแก้ไขปัญหาของชุมชนสู่ความยั่งยืน

4.3 การสร้างแรงจูงใจให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง

การออกแบบแรงจูงใจในรูปแบบที่ไม่จำกัดอยู่เพียงผลตอบแทนในเชิงวัตถุเท่านั้น หากแต่รวมถึงการสร้างคุณค่าใหม่ให้กับการมีส่วนร่วม เช่น การยอมรับทางสังคม การประกาศเชิดชูเกียรติ และการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีสถานะเป็น “พลเมืองที่มีบทบาทเชิงนโยบาย”

4.4 การจัดตั้งกองทุนสนับสนุนนวัตกรรมทางสังคม

การออกแบบกลไกทางการคลังในระดับท้องถิ่น เช่น การตั้งกองทุนนวัตกรรมสังคมชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น โดยกองทุนนี้จะมีบทบาทในการสร้างโอกาสให้ประชาชนสามารถริเริ่มและขับเคลื่อนโครงการที่มีลักษณะสร้างสรรค์และเชื่อมโยงกับปัญหาจริงในพื้นที่ และตอบสนองความต้องการของชุมชน ที่จะส่งผลให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และความร่วมมือในแนวราบอย่างเป็นรูปธรรม

4.5 การพัฒนาภาวะผู้นำชุมชนและเครือข่ายท้องถิ่น

การส่งเสริมภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์และการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมในกลุ่มผู้นำชุมชนในพื้นที่ เป็นภารกิจหนึ่งที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยการฝึกอบรม การจัดเวทีแลกเปลี่ยน และการสนับสนุนทรัพยากรอย่างเหมาะสม เพื่อหล่อหลอมผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ ยึดโยงกับประชาชน สามารถเชื่อมประสานระหว่างภาครัฐกับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถที่จะต่อยอดการทำงานจากรุ่นสู่รุ่นในพื้นที่ได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

4.6 การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสนับสนุนการมีส่วนร่วม

การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่น เช่น การพัฒนาแอปพลิเคชันเพื่อการศึกษา สุขภาพ หรือการจัดการทรัพยากรชุมชนอย่างยั่งยืน การใช้เทคโนโลยีเพื่อการบริหารงาน เป็นต้น ไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มความโปร่งใสในการบริหารงาน หากยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการเปิดพื้นที่การสื่อสาร และสร้างสำนึกความเป็นเจ้าของร่วมผ่านการมีข้อมูลที่เข้าถึงง่ายและต่อเนื่อง

4.7 การสร้างพื้นที่สาธารณะเพื่อการเรียนรู้และปฏิสัมพันธ์

การสร้างพื้นที่ที่เหมาะสมทั้งพื้นที่ทางกายภาพและทางสังคมที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เช่น ศูนย์เรียนรู้ชุมชน เวทีสาธารณะ หรือแพลตฟอร์มออนไลน์ มีบทบาทสำคัญต่อการสื่อสารสองทางระหว่างภาคประชาชนกับเทศบาล ก่อให้เกิดความเชื่อมโยงกันของการปฏิบัติงานพัฒนาพื้นที่ อันนำไปสู่ความเข้าใจร่วมและการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

4.8 การพัฒนาเครือข่ายแนวราบกับภาคส่วนต่าง ๆ

ในการสร้างพันธมิตรหรือเครือข่ายของการทำงาน โดยการจัดตั้งเครือข่ายการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับภาคประชาสังคม ภาควิชาการ และภาคเอกชน ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เป็นกลยุทธ์ที่ช่วยขยายขีดความสามารถของพื้นที่ในการออกแบบและขับเคลื่อนนวัตกรรมทางสังคม ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนและตอบสนองต่อปัญหาที่หลากหลายและซับซ้อน รวมถึงการถอดบทเรียน รวบรวมองค์ความรู้ แนวปฏิบัติที่ดี (Best Practices) เครื่องมือและกรณีศึกษาของกลไกการมีส่วนร่วมที่ประสบความสำเร็จ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างเครือข่าย และขยายผลทั้งในระดับภายในพื้นที่เองและในพื้นที่อื่น ๆ

โดยสรุปการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้าของเทศบาลตำบลบ้านซ่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา การส่งเสริม “นวัตกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองท้องถิ่น” ไม่ใช่เพียงการเติมเต็มกลไกประชาธิปไตย แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่หล่อหลอมให้ประชาชนมีบทบาทเชิงนโยบาย มีพื้นที่ทางอำนาจ และมีศักดิ์ศรีในฐานะพลเมือง การดำเนินการตามข้อเสนอแนะข้างต้นจึงเป็นการวางรากฐานของท้องถิ่นที่มีความยืดหยุ่น เข้มแข็ง และยั่งยืนในระยะยาวได้

บทสรุป

นวัตกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองท้องถิ่น จังหวัดฉะเชิงเทรา มีรากฐานสำคัญจาก 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ ผู้นำที่ยึดหลักประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม การจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีบทบาทในการตัดสินใจ และความร่วมมือของประชาชนในชุมชนที่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของปัญหาและพร้อมมีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยที่ผู้นำท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านซ่องไม่เน้นการเมืองแบบแบ่งฝักแบ่งฝ่าย แต่ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานและอำนวยความสะดวกให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการตัดสินใจอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียม การประชาคมหมู่บ้าน การจัดเวทีระดมความคิดเห็น การให้อำนาจตัดสินใจอยู่ที่ชุมชน และการสร้างการเรียนรู้ทางการเมืองในระดับชุมชน ล้วนเป็นกลไกสำคัญที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและตรวจสอบการทำงานของเทศบาล นำไปสู่การเพิ่มความโปร่งใส ลดการทุจริต และสร้างการพัฒนาอย่างเท่าเทียมและยั่งยืนของชุมชน

ดังนั้นแล้ว นวัตกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองท้องถิ่นนี้จึงมิได้เกิดจากนโยบายที่สั่งจากเบื้องบน หากแต่เป็นผลจากการ “คิด-ทำ-แก้ไข” ร่วมกันระหว่างผู้นำกับประชาชน ภายใต้บริบทของวัฒนธรรมท้องถิ่น ความเป็นเจ้าของพื้นที่ และจิตสำนึกของการมีส่วนร่วม ซึ่งทั้งหมดนี้ได้หล่อหลอมให้บ้านซ่องเป็นตัวอย่างของการปกครองท้องถิ่นที่ขับเคลื่อนด้วยพลังของประชาชนเป็นนวัตกรรมที่สะท้อนความสำเร็จของชุมชนในการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่น

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษานวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นเทศบาลตำบลบ้านซ่อง ผลการศึกษาได้สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของ “นวัตกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองท้องถิ่น” ซึ่งมิได้จำกัดอยู่เพียงการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นหรือเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองใน

เชิงสัญลักษณ์เท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการมีบทบาทเชิงรุกในการร่วมวางแผน กำหนดทิศทาง และตรวจสอบการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐในระดับเทศบาลอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ อันเป็นการเปลี่ยนผ่านจากการมีส่วนร่วมเชิงรับ ไปสู่การมีส่วนร่วมเชิงรุก

การที่เทศบาลตำบลบ้านซ่องแสดงให้เห็นถึงการพัฒนา "กลไกนวัตกรรมทางสถาบัน" (Institutional Innovations) ที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในลักษณะใหม่ ทั้งการจัดตั้งเวทีวางแผนร่วม การใช้ระบบข้อมูลเปิด (Open Data) เพื่อส่งเสริมความโปร่งใส และการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ระดับชุมชน ได้สะท้อนถึงการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง ไม่ใช่เพียงเฉพาะช่วงวาระการเลือกตั้งหรือการจัดประชุมตามกรอบกฎหมาย

นอกจากนี้ ภาวะผู้นำของผู้บริหารท้องถิ่นยังมีบทบาทเป็น "ผู้ส่งเสริมนวัตกรรม" (Innovation Enabler) โดยแสดงให้เห็นถึงแนวทางการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Governance) ซึ่งไม่เพียงแต่อยู่บนฐานของอำนาจตามกฎหมายเท่านั้น แต่เป็นการยอมรับและเชื่อมั่นในศักยภาพของประชาชนในการร่วมพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งส่งเสริมกระบวนการตัดสินใจแบบมีส่วนร่วมที่ลึกซึ้งและมีประสิทธิภาพ

นวัตกรรมการมีส่วนร่วมที่พบในบ้านซ่องยังมีมิติด้าน "การปรับโครงสร้างอำนาจในระดับพื้นที่" (Territorial Power Redistribution) กล่าวคือ เทศบาลมิได้เป็นเพียงผู้ควบคุมทรัพยากรหรือกำหนดนโยบายแต่เพียงฝ่ายเดียว หากแต่เปลี่ยนบทบาทตนเองให้กลายเป็น "ตัวกลางประสาน" (Facilitator) ระหว่างกลุ่มภาคประชาชน องค์กรภาคเอกชน และสถาบันภาครัฐระดับสูง ส่งผลให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือที่ไม่ขึ้นต่อโครงสร้างราชการแบบเดิม ซึ่งถือเป็นมิติใหม่ของการมีส่วนร่วมในบริบทการปกครองท้องถิ่นของไทย

สุดท้าย การมีส่วนร่วมในบ้านซ่องยังมีมิติของ "วัฒนธรรมการเมืองเชิงสร้างสรรค์" (Constructive Political Culture) ซึ่งเกิดจากการสะสมทุนทางสังคมและวัฒนธรรมภายในชุมชน โดยเฉพาะการฟื้นฟูและใช้วัฒนธรรมไทยพวนเป็นเครื่องมือในการสร้างอัตลักษณ์ร่วมและความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ส่งผลให้การมีส่วนร่วมมิใช่เพียงการตอบสนองต่อกลไกของรัฐ แต่เป็นกระบวนการที่ฝังลึกในชีวิตประจำวันของคนในชุมชน ซึ่งช่วยเสริมสร้างฐานทางสังคมให้กับนวัตกรรมและกระบวนการมีส่วนร่วม กล่าวได้ว่าการบูรณาการระหว่าง "ผู้นำ–ชุมชน–วัฒนธรรม" ได้ก่อให้เกิดพลวัตของนวัตกรรมทางสังคมในระดับท้องถิ่นที่มีความยั่งยืนและสอดคล้องกับบริบทเฉพาะของพื้นที่

ข้อเสนอแนะ

ในการเสริมสร้างนวัตกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองท้องถิ่นอย่างเป็นระบบและยั่งยืน โดยมีข้อเสนอแนะในระดับนโยบาย ดังนี้

1. การจัดทำกรอบนโยบายว่าด้วย "การมีส่วนร่วมเชิงนวัตกรรม" โดยการกำหนดกรอบนโยบายระดับชาติเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะ "ผู้ร่วมออกแบบนโยบาย" ไม่ใช่เพียง "ผู้รับฟังความคิดเห็น" โดยเน้นแนวทางที่เปิดโอกาสให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถออกแบบกลไกการมีส่วนร่วมและกำหนดตัวชี้วัดที่เหมาะสมกับบริบทของตนเองอย่างยืดหยุ่น

2. บูรณาการการมีส่วนร่วมเข้าสู่การประเมินสมรรถนะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยกำหนดให้การประเมินผลสัมฤทธิ์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมีการประเมิน "ดัชนีนวัตกรรมการมีส่วนร่วม" ซึ่งครอบคลุมในประเด็นประสิทธิภาพของกลไกการมีส่วนร่วม ความต่อเนื่องในการดำเนินการ และระดับอิทธิพลของประชาชนต่อการตัดสินใจเชิงนโยบาย เป็นต้น

3. สนับสนุนการกระจายอำนาจและทรัพยากรเพื่อเสริมสร้างกลไกการมีส่วนร่วมถาวรในระดับพื้นที่ โดยการสนับสนุนงบประมาณที่ยืดหยุ่นให้ท้องถิ่นสามารถจัดตั้งเวทีภาคประชาชนอย่างถาวร ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และพัฒนาศักยภาพของเจ้าหน้าที่รัฐให้มีความเข้าใจในหลักการของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

(Deliberative Democracy) สะท้อนถึงความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย เพื่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองท้องถิ่นอย่างแท้จริงและยั่งยืน

4. ส่งเสริมการสร้างกลไกการรวมกลุ่มขององค์กรชุมชนในลักษณะที่หลากหลายและครอบคลุมทุกมิติของการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพผู้นำในแต่ละกลุ่มองค์กรอย่างต่อเนื่อง ควบคู่กับการสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมที่มีความต่อเนื่องและยั่งยืน ทั้งนี้ เพื่อนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มองค์กร และพัฒนาโครงสร้างความร่วมมือในรูปแบบของเครือข่ายพันธมิตรที่มีความเป็นเอกภาพ เพื่อเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาในระดับพื้นที่อย่างมีส่วนร่วมและสอดคล้องกับบริบทของชุมชนอย่างแท้จริง

Reference

Ban Song Sub-district Municipality. (n.d.). *Ban Song Sub-district Municipality*. https://tambonbansong.go.th/

Burikul, T. (2009). *kānmī sūanrūam khǭng prachāchon nai krabūankān nayōbāi sāthārana*. [Public participation in public policy processes] Nonthaburi: King Prajadhipok's Institute.

Hanharuethaiwan, P., Piamphongsant, P., & Krueanuan, C. (2020). GRASSROOTS Social Innovation and Eastern Local Community Development. *Nakhon Lampang Buddhist College's Journal, 9*(3), 71–85.

Kanchanachitra, C. & Imm-emm, V. (2001). *nawattakam sangkhom : kānhai khwāmmāi læ laksana kitčhakam nai prathēt Thai.* [Social innovation : definition and key features in Thailand] Health Systems Research Institute (HSRI). https://kb.hsri.or.th/dspace/handle/11228/1247.

Ketsuwan, N. (2018). *sǭ won rūam phāk prachāchon fanfūang thī hāi pai nai kāo thī yingyai khǭng phāk tawan'ǭk.* [Civil Society Participation: The Missing Cog in the Eastern Region's Great Step] Nisitjournal https://nisitjournal.press/2018/06/30/eec_people_participation/

Khao Hin Sorn Royal Development Study Center. (n.d.). *mūbān khayāi phon rǭp sūn sɯksā kānphatthanā khao hin sǭ 'on 'annūang māčhāk phrarātchadamri tambon bānsa 'ong.* [Village expansion around the Khao Hin Sorn Royal Development Study Center, Ban Song Subdistrict] https://www.khaohinsorn.com/ตำบลบ้านซ่อง/

Khutrakun, A. (2010). *Social Innovation: Case Studies of Local initiatives in Northern Thailand.* (Doctoral Thesis) National Institute of Development Administration.

McKeown, M. (2008). *The Truth About Innovation.* London, UK: Prentice Hall.

Office of the Decentralization to the Local Government Organization Committee. (n.d.). kānmī sūanrūam khǭng prachāchon kap kārok ra čhā ya'am nā čhǭ. [public participation] https://drive.google.com/file/d/1vhOmVCGvi0GtnmIBiyieJG-MW6bzlXfK/view

Praditsil, C., Saensanoh, C., Archeewa, P., & Kaewpitak, U. (2020). *kānmūang samānachan læ kānčhatkān pokkhrǭng thǭngthin bāp mai bon pratyā khǭng sētthakit phǭphīang læ sāt phra rāchā : kǭranī sɯksā 'ongkǭn pokkhrǭng thǭngthin nai phāk tawan'ǭk*. [Local Governance and Politics According to Sufficiency Economy Philosophy and King Bhumibol's Science: a case study of local government organizations in the eastern region] Bangkok: Thailand Science Research and Innovation.

Thongmak, S. & Angasinha, C. (2017). Social Innovation for Living Standard Improvements of Dual Non-Citizens Living Along the Thai-Myanmar Border, Kanchanaburi Province. *SDU Research Journal, 13*(3). 165–186.

Wibulpolprasert, S. (2003). *nawattakam sangkhom : thāng lūak phūa prathēt Thai yū rọ̄t.* [Social Innovation: An Alternative for Thailand's Survival] Nonthaburi: Health Systems Research Institute.

Wongmulithikorn, N., Kaewthip, S., Tantra, T, & Suthijari, J. (2019). Social Innovation for Local Development Promoted and Supported by Subdistrict Municipalities in Chiang Mai. *Academic Journal of MBU Lanna 8*(2), 42-51.

Political Science Critique

Journal Homepage: https://so01.tci-thaijo.org/index.php/PSC

Volume 12 **Issue** 24

Traces of Conservatism in the 1932 Constitution: Discursive Politics in Its Title and Preamble

Phakkanan Leongpanyawong [a]

Article Info

Article history:
Received March 4, 2025.
Revised May 11, 2025.
Accepted September 23, 2025.

Keywords:
Conservatism; Khana Ratsadon; Constitutional Discourse; Preamble; Political Legitimacy

Abstract

This article analyzes traces of conservative ideology through a discursive reading of the title and preamble of Thailand's first permanent constitution, promulgated in 1932. It focuses on the selection of specific terms and their implicit meanings in legitimizing state authority during the transitional period from absolute monarchy to the new regime. The article argues that both the constitution's title and preamble were not solely products of the People's Party's initiative, but also constituted a discursive compromise with the monarchy, which remained central to the pre-1932 structure of power. It further demonstrates that the preamble continued to emphasize the monarch's role in authorizing the constitution, thereby revealing the persistence of conservative conceptual frameworks in shaping the meaning and design of sovereignty. By proposing that the constitution be understood not only as a legal foundation but also as a political site of ideological negotiation, this article contributes to broadening discursive approaches to Thai constitutional studies.

[a] Lecturer Dr., Faculty of Political Sciences, Ramkhamhaeng University, Bangkok 10240, Thailand. Email: phakkanan.leong@rumail.ru.ac.th

ร่องรอยอนุรักษนิยมในรัฐธรรมนูญ 2475: วาทกรรมของชื่อและอารัมภบท

ภักคนันต์ เลื่องปัญญาวงศ์ [a]

Article Info

Article history:
Received 4 มีนาคม 2568
Revised 11 พฤษภาคม 2568
Accepted 23 กันยายน 2568

คำสำคัญ:
อนุรักษนิยม; คณะราษฎร; วาทกรรมรัฐธรรมนูญ; อารัมภบท; ความชอบธรรมทางการเมือง

บทคัดย่อ

บทความนี้วิเคราะห์ร่องรอยของอุดมการณ์อนุรักษนิยมผ่านการพิจารณาทางวาทกรรมของชื่อและอารัมภบทในรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทย พ.ศ. 2475 โดยมุ่งเน้นการทำความเข้าใจถ้อยคำที่ถูกเลือกใช้ และความหมายที่ซ่อนอยู่ในกระบวนการให้ความชอบธรรมกับอำนาจรัฐในห้วงเปลี่ยนผ่านจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์สู่ระบอบใหม่ บทความเสนอว่าทั้งชื่อรัฐธรรมนูญและอารัมภบทไม่ได้เป็นเพียงฉันทามติร่วมสมัยของคณะราษฎร หากยังเป็นพื้นที่ของการประนีประนอมทางวาทกรรมกับสถาบันกษัตริย์ ซึ่งเป็นแกนกลางของโครงสร้างอำนาจก่อนหน้าการเปลี่ยนแปลง 2475 นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นว่า ในรัฐธรรมนูญฉบับถาวรปีเดียวกัน อารัมภบทยังคงใช้ถ้อยคำที่สะท้อนพระราชอำนาจในการให้กำเนิดกฎหมายสูงสุด ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องของโครงสร้างความคิดแบบอนุรักษนิยมในการรับรู้และออกแบบอำนาจอธิปไตย บทความนี้จึงมีส่วนช่วยขยายพื้นที่วิเคราะห์ในทางวาทกรรมของรัฐธรรมนูญไทย โดยเสนอให้เข้าใจรัฐธรรมนูญไม่ใช่เพียงฐานกฎหมาย แต่เป็นสนามการเมืองของความหมายและการต่อรองทางอุดมการณ์

ความนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 มักได้รับการจดจำว่าเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่ระบอบที่มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนผ่านครั้งนั้นไม่ได้เป็นการปฏิวัติที่ล้มล้างระเบียบเดิมอย่างเด็ดขาด หากเกิดขึ้นภายใต้กระบวนการประนีประนอมระหว่างกลุ่มชนชั้นนำที่มีจุดยืนและผลประโยชน์ทางการเมืองแตกต่างกัน (Chaloemtiarana, 1983; Wasi, 2008) ลักษณะผสมผสานนี้ปรากฏให้เห็นผ่านถ้อยคำและการจัดวางเนื้อหาในรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะในส่วนชื่อกฎหมายและถ้อยคำในอารัมภบทซึ่งยังคงรักษานิยามบางส่วนจากระเบียบเก่าควบคู่กับการเปิดพื้นที่ใหม่ให้กับแนวคิดเรื่องอำนาจอธิปไตยของปวงชน

ถ้อยคำในรัฐธรรมนูญไม่ใช่เพียงองค์ประกอบในพิธีกรรมของรัฐ (Geertz, 1980) แต่เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างและสืบทอดความชอบธรรมของโครงสร้างอำนาจและค่านิยมที่มีอยู่ในสังคม การผลิตซ้ำดังกล่าวหมายถึงการทำให้ระเบียบความสัมพันธ์ทางการเมืองและวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมได้รับการยอมรับอย่างต่อเนื่องผ่านถ้อยคำที่ดูเป็นกลางหรือเป็นทางการ (Čhanthrawong, 1990; Huntington, 1957) ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือการเลือกใช้คำว่า “ราชอาณาจักร” หรือ “พระบรมราโชบาย” ในรัฐธรรมนูญฉบับถาวร ซึ่งให้ภาพของอำนาจอธิปไตยที่ยังสัมพันธ์กับสถาบันกษัตริย์ ในขณะที่เอกสารร่างก่อนหน้านั้นใช้ถ้อยคำเช่น “แผ่นดินสยาม” หรือ

[a] อาจารย์ ดร., คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, กรุงเทพมหานคร 10240 ไทย Email: phakkanan.leong@rumail.ru.ac.th

"ประเทศของราษฎร" ซึ่งสะท้อนความพยายามในการวางโครงสร้างใหม่ที่เน้นบทบาทของประชาชนเป็นศูนย์กลาง การเปลี่ยนแปลงทางถ้อยคำในลักษณะนี้อาจสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการต่อรองทางวาทกรรม ซึ่งเปิดพื้นที่ให้กับการธำรงอัตลักษณ์ทางการเมืองของฝ่ายอนุรักษนิยมภายใต้บริบทของระบอบใหม่ แม้จะไม่ได้ย้อนกลับสู่ระบอบเดิมอย่างเต็มรูปแบบก็ตาม (Charoenbhibhob, 1932; Pamornmontri, 1973)

บทความนี้ตั้งคำถามว่า ภาษาที่ปรากฏในชื่อและอารัมภบทของเอกสารรัฐธรรมนูญเมื่อปี พ.ศ. 2475 สะท้อนร่องรอยของอุดมการณ์อนุรักษนิยมในลักษณะใด ทั้งที่รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวมักถูกเข้าใจว่าเป็นผลลัพธ์ของการเปลี่ยนแปลงระบอบโดยคณะราษฎรซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการสร้างโครงสร้างอำนาจแบบใหม่บนฐานอำนาจของประชาชน การตั้งคำถามลักษณะนี้มีความสำคัญ เพราะช่วยเปิดพื้นที่ในการมองรัฐธรรมนูญไม่ใช่ในฐานะเครื่องมือของกลุ่มผู้เปลี่ยนแปลงเพียงฝ่ายเดียว หากแต่เป็นพื้นที่ที่มีการต่อรองระหว่างชุดความคิดและอุดมการณ์ที่หลากหลาย โดยเฉพาะในระดับวาทกรรม ซึ่งปรากฏออกมาผ่านการเลือกใช้ถ้อยคำที่มีนัยทางการเมือง (Laclau & Mouffe, 2001, pp. xiii-xiv ; Fairclough, 2013, pp. 437-448)

วัตถุประสงค์ของบทความนี้คือการวิเคราะห์ภาษาทางการเมืองที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 โดยมุ่งเน้นไปที่ชื่อกฎหมายและข้อความในอารัมภบท ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่แม้ดูเป็นทางการหรือพิธีการ แต่กลับมีพลังทางสัญลักษณ์อย่างสูงในการสะท้อนหรือสถาปนาความเข้าใจต่อโครงสร้างอำนาจในสังคม ผู้เขียนนำแนวคิด "อนุรักษนิยมแบบสถานการณ์" (situational conservatism) ของ Samuel P. Huntington (1957, pp. 455- 456) มาใช้ ซึ่งเสนอว่าอุดมการณ์อนุรักษนิยมไม่จำเป็นต้องต่อต้านการเปลี่ยนแปลงโดยสิ้นเชิง แต่จะปรับตัวเพื่อรักษาระเบียบที่ถือว่ามีคุณค่าต่อสังคม ในขณะเดียวกันยังอาศัยแนวทางวิเคราะห์ภาษาการเมืองจากกลุ่มนักคิด Cambridge School เช่น Quentin Skinner (2002) และ J. G. A. Pocock (2009) ซึ่งเน้นการพิจารณาความหมายของถ้อยคำในบริบททางประวัติศาสตร์ของการใช้จริง เพื่อตรวจสอบว่าการเลือกใช้ภาษาบางรูปแบบในช่วงเปลี่ยนผ่านทางการเมือง อาจมีบทบาทในการธำรงระเบียบเดิมและถ่ายทอดนัยของอุดมการณ์อนุรักษนิยม แม้จะอยู่ในบริบทที่ถูกนำเสนอว่าเป็นการปฏิรูปอย่างถอนรากถอนโคนก็ตาม

วรรณกรรมและกรอบแนวคิด

ช่องว่างของงานศึกษาเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญและอุดมการณ์

วรรณกรรมเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475 โดยมากให้ความสนใจกับการออกแบบโครงสร้างของกฎหมาย เนื้อหาของสถาบันทางการเมือง และผลกระทบที่เกิดขึ้นในระดับการใช้อำนาจรัฐ มากกว่าการพิจารณาว่าภาษาที่ปรากฏในตัวบทกฎหมายมีบทบาทอย่างไรในการสื่อสารหรือสร้างความชอบธรรมให้กับระบอบที่กำลังก่อตัวขึ้น งานศึกษาของจิราภรณ์ ดำจันทร์ (Domjun, 2017) ชี้ให้เห็นความท้าทายในการสร้างความเห็นพ้องทางการเมืองผ่านการออกแบบรัฐธรรมนูญ ขณะที่ Kevin Hewison (2007) วิเคราะห์ว่ารัฐธรรมนูญในประเทศไทยจำนวนมากไม่ได้เกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน หากแต่สะท้อนพลวัตของการจัดวางอำนาจระหว่างกลุ่มนำในแต่ละช่วงเวลา แม้ว่างานเหล่านี้จะมีคุณูปการอย่างมากในการทำความเข้าใจโครงสร้างและแรงจูงใจทางการเมือง แต่ประเด็นเรื่อง "ภาษา" ในฐานะกลไกที่ใช้สื่อสาร ควบคุมความหมาย และวางกรอบความเข้าใจของผู้คนต่อระเบียบใหม่ กลับยังได้รับความสนใจในระดับที่จำกัด

ขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งมุ่งเน้นการทำความเข้าใจรัฐธรรมนูญในบริบทของประวัติศาสตร์การเมืองและวัฒนธรรมทางอุดมการณ์ อาทิเช่น Kobkua Suwannathat-Pian (2003) อธิบายพลวัตของสถาบันกษัตริย์ภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญ โดยชี้ให้เห็นถึงการปรับตัวของสถาบันพระมหากษัตริย์ในช่วงหลัง 2475 ให้ดำรงบทบาทภายใต้กรอบใหม่โดยไม่สูญเสียสถานะหลักทางการเมือง Eiji Murashima (1988) วิเคราะห์โครงสร้าง

อุดมการณ์ของรัฐไทยสมัยใหม่ในฐานะการประสานระหว่างความคิดแบบอนุรักษนิยมกับแนวคิดสมัยใหม่ที่นำเข้า ขณะที่อิทธิเดช พระเพ็ชร (Prapech, 2018) เสนอว่ารัฐธรรมนูญควรถูกพิจารณาในฐานะความหมายทางการเมืองที่ไม่คงที่ แต่แปรเปลี่ยนและลดทอนอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของตนลงตามบริบททางประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ตาม งานเหล่านี้จำนวนมากยังไม่ได้พิจารณาถ้อยคำในรัฐธรรมนูญในฐานะพื้นที่เฉพาะที่อุดมการณ์สามารถแทรกซึมและถูกทำให้เป็นเรื่องปกติ ผ่านการเลือกใช้ภาษา แม้ในกระบวนการที่ดูเหมือนเป็นการเปลี่ยนผ่านสู่ระเบียบใหม่

แม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 จะได้รับความสนใจอย่างต่อเนื่องในแวดวงวิชาการ แต่ยังไม่ค่อยได้รับการวิเคราะห์ในเชิงถ้อยคำที่สื่อถึงอุดมการณ์อย่างเป็นระบบ งานศึกษาส่วนใหญ่เน้นการพิจารณาโครงสร้างของรัฐ อำนาจของสถาบัน หรือผลกระทบเชิงนโยบาย ดังที่กล่าวข้างต้น มากกว่าการตั้งคำถามว่าภาษาที่ใช้ในตัวบทกฎหมายมีบทบาทอย่างไรในช่วงเปลี่ยนผ่านของระบอบการปกครอง ทั้งที่ในบริบทจริง ถ้อยคำเหล่านี้สามารถทำหน้าที่คงไว้ สลาย หรือเปลี่ยนทิศทางของอุดมการณ์ที่ขัดแย้งกันในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของประวัติศาสตร์การเมือง

แนวคิดอนุรักษนิยมในฐานะเครื่องมือวิเคราะห์

การทำความเข้าใจอุดมการณ์อนุรักษนิยมในรัฐธรรมนูญสยาม พุทธศักราช 2475 จำเป็นต้องใช้กรอบนิยามที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยในช่วงเปลี่ยนผ่านระบอบการปกครอง Samuel P. Huntington (1957) เสนอว่าแก่นของแนวคิดอนุรักษนิยมอยู่ที่ความพยายามในการปกป้องระเบียบที่มีอยู่ ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของสถาบัน ความเชื่อ หรือโครงสร้างอำนาจ โดยเขาจำแนกอนุรักษนิยมออกเป็นสามลักษณะ ได้แก่ (1) อนุรักษนิยมแบบปฏิกิริยา (reactionary) ซึ่งเกิดขึ้นเพื่อต่อต้านแนวคิดเสรีนิยมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในยุโรปศตวรรษที่ 18 (2) อนุรักษนิยมในฐานะระบบคุณค่าทางการเมือง เช่น ความยุติธรรม ความสงบเรียบร้อย และความสมดุล และ (3) อนุรักษนิยมตามสถานการณ์ (situational conservatism) ซึ่งหมายถึงการพยายามรักษาระเบียบเดิมไว้ในบริบทที่กำลังเปลี่ยนแปลง โดยไม่จำเป็นต้องปฏิเสธการเปลี่ยนแปลงทั้งหมด หากเลือกยอมรับเท่าที่ไม่กระทบต่อแกนกลางของระเบียบที่มีอยู่ (Huntington, 1957, pp. 454–455)

บทความนี้เลือกใช้กรอบนิยามแบบอนุรักษนิยมตามสถานการณ์ เนื่องจากสามารถอธิบายความต่อเนื่องและการปรับตัวของอำนาจในช่วงเปลี่ยนผ่านของสยามได้อย่างยืดหยุ่น อนุรักษนิยมในที่นี้ไม่ได้ทำหน้าที่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลงอย่างเปิดเผย แต่ปรากฏในรูปของการรักษาโครงสร้างบางประการของระบอบเดิมไว้ เช่น สถาบันพระมหากษัตริย์ ระบบราชการ และแบบแผนทางวัฒนธรรมที่ฝังรากอยู่ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปี พ.ศ. 2475 แม้จะเป็นผลจากการผลักดันของคณะราษฎร แต่ไม่ได้หมายถึงการล้มล้างระเบียบเดิมโดยสิ้นเชิง หากยังคงไว้ซึ่งสัญลักษณ์สำคัญ เช่น การธำรงตำแหน่งของพระมหากษัตริย์ การหลีกเลี่ยงการประกาศเป็นสาธารณรัฐ และการเลือกใช้ถ้อยคำในรัฐธรรมนูญฉบับถาวรที่ให้ภาพของความต่อเนื่องมากกว่าการตัดขาดอย่างสิ้นเชิง อนุรักษนิยมในที่นี้จึงทำหน้าที่เป็นกลไกทางอุดมการณ์ที่ปรับให้การเปลี่ยนแปลงดำเนินไปภายใต้กรอบของระเบียบที่ยังคงมีอิทธิพลอยู่

ยิ่งไปกว่านั้น การตีความแนวคิดอนุรักษนิยมในบริบทไทยยังได้รับการสนับสนุนจากงานของนักวิชาการไทย เช่น กมล สมวิเชียร (Somvichian, 1971) ซึ่งเสนอว่าอนุรักษนิยมแบบไทยมีลักษณะเฉพาะที่ไม่สอดคล้องกับรูปแบบในโลกตะวันตกอย่างตรงไปตรงมา หากฝังรากอยู่ในโครงสร้างคุณค่าและความสัมพันธ์ทางสังคมที่ให้ความสำคัญกับชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ครอบครัว และครูอาจารย์ แนวคิดนี้ไม่ได้ดำรงอยู่ในระดับนโยบายหรือการจัดสรรอำนาจทางการเมืองเท่านั้น หากยังทำหน้าที่เป็นกรอบจริยธรรมที่กำกับพฤติกรรม สัมพันธภาพ และการมองความชอบธรรมในสังคมไทยโดยรวม

ความเข้าใจเช่นนี้ช่วยให้เห็นความเชื่อมโยงอย่างมีนัยสำคัญกับถ้อยคำที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญฉบับปี 2475 ซึ่งแม้จะเกิดขึ้นภายใต้การนำของกลุ่มปฏิรูป แต่ก็ยังมีถ้อยคำหลายประการที่สะท้อนค่านิยมแบบอนุรักษนิยม โดยเฉพาะในส่วนของชื่อกฎหมายและอารัมภบทที่กล่าวถึงสถาบันเบื้องสูง ความเจริญภายใต้ระบอบราชาธิปไตย และสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะศูนย์รวมแห่งความสามัคคีและความมั่นคงของชาติ

กรอบการวิเคราะห์ Cambridge School และการเมืองของถ้อยคำ

กรอบการวิเคราะห์แบบ Cambridge School ช่วยเปิดมิติใหม่ในการศึกษาภาษาในเอกสารทางการเมือง โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาถ้อยคำในรัฐธรรมนูญในฐานะพื้นที่ของการผลิตและสื่อสารอุดมการณ์ การเลือกใช้ระเบียบวิธีที่ให้ความสำคัญกับภาษาว่าเป็น “การกระทำทางการเมือง” (political act) จึงมีความจำเป็น แนวทางนี้มีจุดเริ่มจากงานของ Quentin Skinner, J.G.A. Pocock และ John Dunn ซึ่งเสนอว่า การทำความเข้าใจแนวคิดทางการเมืองจำเป็นต้องอ่านถ้อยคำของผู้เขียนในบริบทของยุคสมัยที่ถ้อยคำเหล่านั้นถูกผลิตขึ้น

หัวใจของแนวทางนี้อยู่ที่การมองภาษาไม่ใช่เพียงเครื่องมือสื่อความหมาย หากเป็นการกระทำที่มีจุดมุ่งหมายเฉพาะ มีเงื่อนไขทางสังคมและการเมืองที่กำกับ และถูกกำหนดทิศทางโดยผู้รับสารในเวลานั้น (Skinner, 2002, p. 86-87; Pocock, 2009) วิธีการนี้แตกต่างจากการตีความในกรอบปรัชญาการเมืองแบบดั้งเดิมที่มักมองแนวคิดเป็นสิ่งสากลไร้บริบท และช่วยให้การวิเคราะห์เอกสารทางการเมืองสามารถเปิดเผยกลไกการต่อรองเชิงอำนาจที่ซ่อนอยู่ในระดับของถ้อยคำได้

เฉกเช่นเดียวกัน งานของ Michael Freeden (1996) เสนอให้พิจารณาภาษาทางการเมืองในฐานะพื้นที่สำหรับการออกแบบและจัดวางความหมายทางอุดมการณ์ โดยเขาให้ความสำคัญกับคำทั่วไปที่ใช้ในทางการเมือง เช่น “ระเบียบ” “ประชาชน” หรือ “ความยุติธรรม” ซึ่งมักเป็นคำที่ดูเป็นกลาง แต่สามารถรองรับความหมายที่แตกต่างกันออกไปตามเจตนารมณ์และจุดยืนของผู้ใช้ อุดมการณ์จึงไม่จำเป็นต้องสร้างคำใหม่ขึ้นมาโดยเฉพาะ แต่สามารถใช้องค์ประกอบเดิมผ่านการจัดเรียงและจัดระเบียบความหมายใหม่ของคำเหล่านั้น Freeden เรียกว่า morphology of concepts

บทความนี้ประยุกต์แนวคิดของ Freeden ร่วมกับกรอบการวิเคราะห์ของ Skinner เพื่อสำรวจว่าถ้อยคำในชื่อกฎหมายและอารัมภบทของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงสื่อความหมายในเชิงกฎหมายเท่านั้น หากยังเป็นเครื่องมือในการจัดวางกรอบการรับรู้ของสังคมเกี่ยวกับระบอบใหม่ โดยเฉพาะในลักษณะที่เชื่อมโยงกับคุณค่าหรือโครงสร้างของระเบียบเดิม ถ้อยคำเหล่านี้จึงอาจทำหน้าที่สื่อสารถึงความเปลี่ยนแปลงภายใต้เงื่อนไขของความต่อเนื่อง และสามารถถูกมองได้ว่าเป็นการปรับตัวของอุดมการณ์อนุรักษนิยมในเชิงวาทกรรม เพื่อตอบสนองต่อบริบทของการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองในเวลานั้น

วิธีการวิเคราะห์

หน่วยวิเคราะห์หลัก (unit of analysis) หน่วยวิเคราะห์หลักของบทความนี้คือถ้อยคำและวลีที่ปรากฏในส่วนชื่อและอารัมภบทของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 ทั้งในฉบับชั่วคราวและฉบับถาวร โดยเน้นการพิจารณาคำหรือข้อความที่มีนัยต่อการสถาปนาอำนาจและกรอบความชอบธรรมของระบอบใหม่ เช่น “ราชอาณาจักร”, “พระบรมราโชบาย”, “พระมหากษัตริย์”, “ความเจริญ”, และ “ศาสนา” รวมถึงโครงสร้างของถ้อยคำที่ใช้ระบุที่มาของรัฐธรรมนูญ เช่น “ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทาน...”

ขอบเขตข้อมูลหลัก (corpus) ประกอบด้วยเอกสารต้นฉบับของรัฐธรรมนูญสองฉบับ ได้แก่

(1) พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475 และ

(2) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475

ซึ่งเป็นเอกสารที่มีผลในเชิงกฎหมายและเชิงสัญลักษณ์สูงสุดในช่วงเวลานั้น

การวิเคราะห์ถ้อยคำในบทความนี้ดำเนินการผ่านการอ่านแบบมีบริบท (contextual reading) ควบคู่กับการตรวจสอบโครงสร้างความหมายเชิงอุดมการณ์ (conceptual morphology) ตามแนวทางของ Freeden (1996) ซึ่งมองว่าแนวคิดทางการเมืองประกอบด้วยคำบางคำที่ทำหน้าที่เป็น "แกนกลาง" (core) ของชุดอุดมการณ์ การเลือกใช้คำเหล่านี้สามารถสะท้อนลำดับความสำคัญของคุณค่าทางการเมืองที่กลุ่มผู้ร่างรัฐธรรมนูญต้องการสื่อสารหรือธำรงไว้

การเปรียบเทียบระหว่างถ้อยคำในรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวกับฉบับถาวรยังช่วยให้เห็นพัฒนาการของแนวโน้มทางอุดมการณ์ โดยเฉพาะในจุดที่กลุ่มอำนาจเดิมสามารถเจรจาเพื่อนำคุณค่าเดิมกลับเข้าสู่พื้นที่ของรัฐธรรมนูญบางส่วน เช่น การกลับมาใช้คำที่เน้นความสัมพันธ์กับราชาธิปไตย

วาทกรรมของชื่อรัฐธรรมนูญ

"แผ่นดินสยาม" กับการปฏิเสธระบอบเดิม

ชื่อของพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากชื่อของรัฐธรรมนูญฉบับถาวรอย่างมีนัยสำคัญ คำว่า "แผ่นดินสยาม" ที่ปรากฏในชื่อฉบับชั่วคราวสื่อถึงดินแดนหรืออาณาบริเวณของชาติ มากกว่าจะเป็นหน่วยรัฐที่มีระบอบการปกครองที่ชัดเจน ต่างจากคำว่า "ราชอาณาจักร" ซึ่งมีนัยถึงการจัดระเบียบอำนาจอธิปไตยภายใต้พระมหากษัตริย์ในระบอบราชาธิปไตย นอกจากนี้ การไม่มีการกล่าวถึงพระมหากษัตริย์โดยตรงในชื่อของกฎหมายยังแสดงให้เห็นการเว้นระยะห่างเชิงวาทกรรมจากระบอบเดิมที่เน้นพระราชอำนาจเป็นศูนย์กลาง ถ้อยคำเหล่านี้จึงสามารถตีความได้ว่าเป็นความพยายามของคณะผู้ร่างในการรื้อถอนกรอบความหมายเดิมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับรัฐ และแทนที่ด้วยการจัดวางอำนาจใหม่ที่ยังไม่สถาปนาในรูปแบบทางการอย่างเต็มที่

ในแง่ของแนวคิดทางอุดมการณ์ การใช้คำว่า "แผ่นดินสยาม" แทน "ราชอาณาจักรสยาม" สะท้อนถึงความพยายามเปลี่ยนกรอบความเข้าใจเกี่ยวกับดินแดนจากที่เคยถูกนิยามว่าเป็นทรัพย์สมบัติภายใต้อำนาจขององค์พระมหากษัตริย์ ไปสู่การเป็นพื้นที่ของประชาชน หรือรัฐที่มีอำนาจตั้งอยู่บนความชอบธรรมจากปวงชน แม้จะยังไม่มีรูปแบบสถาบันที่มั่นคงชัดเจน อาจตีความได้ว่าคณะราษฎรต้องการเว้นระยะห่างเชิงสัญลักษณ์ระหว่างแนวคิดเรื่องรัฐกับราชวงศ์ไว้ชั่วคราว เพื่อเปิดพื้นที่ให้การเปลี่ยนผ่านสามารถดำเนินไปได้โดยไม่กระตุ้นแรงต่อต้านจากประชาชนหรือข้าราชการที่ยังมีความจงรักภักดีต่อระบอบเดิม

มากไปกว่านี้ ถ้อยคำว่า "แผ่นดิน" ยังมีมิติเชิงวัฒนธรรมที่แยกออกจากคำว่า "ราชอาณาจักร" ซึ่งมักปรากฏในบริบทของกฎหมายและสัญลักษณ์ราชการมากกว่า นอกจากนั้น คำว่า "แผ่นดิน" มักสะท้อนถึงความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมของผู้คน ไม่ใช่ทรัพย์ของเจ้าผู้ปกครองแต่ฝ่ายเดียว[1] จึงอาจกล่าวได้ว่าชื่อรัฐธรรมนูญชั่วคราวสะท้อนความพยายามของคณะราษฎรในการแยก "ประเทศ" ออกจาก "ราชา" ผ่านถ้อยคำในระดับชื่อกฎหมาย ซึ่งมีผลสะเทือนทางวาทกรรมที่มากกว่าการตั้งชื่ออย่างเป็นทางการ

[1] คำว่า "แผ่นดิน" ปรากฏในคำบรรยายของพระพิมลธรรม ซึ่งกล่าวถึงบทบาทของปรีดี พนมยงค์ในฐานะผู้ริเริ่มการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ว่าเป็นผู้ "พลิกแผ่นดินใหม่ให้พวกเราได้อยู่อาศัย" โดยชี้ให้เห็นว่า ก่อนหน้านั้นประชาชนเป็นเพียงผู้อาศัยแผ่นดินของผู้ปกครอง แต่หลังจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ประชาชนได้กลายเป็นเจ้าของร่วมของแผ่นดิน ผ่านสิทธิในการเลือกตั้งและการมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งสื่อถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงสัญลักษณ์จากแผ่นดินของราชา ไปสู่แผ่นดินของราษฎร (Pridi Banomyong Institute, 2020)

"ราชอาณาจักร" กับการสถาปนาอำนาจเดิม

การเปลี่ยนชื่อจาก "พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม" ในฉบับชั่วคราว มาเป็น "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม" ในฉบับถาวร สะท้อนการเปลี่ยนแปลงเชิงวาทกรรมที่มีนัยทางการเมืองอย่างชัดเจน คำว่า "ราชอาณาจักร" ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงระบุลักษณะทางภูมิรัฐศาสตร์ของรัฐเท่านั้น หากยังทำหน้าที่เป็นกรอบความหมายที่ผูกโยงโครงสร้างของรัฐเข้ากับสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างแนบแน่น ทั้งในเชิงประวัติศาสตร์และในระดับความชอบธรรมทางอำนาจ อีกทั้งการระบุว่าเป็น "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม" จึงอาจถูกมองว่าเป็นการจัดวางสถานะของรัฐใหม่ให้ดำรงอยู่ภายใต้กรอบเดิมในเชิงวาทกรรม เป็นการยืนยันในระดับภาษาและสัญลักษณ์ว่าระบอบการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นไม่ได้ล้มล้างรากฐานของอำนาจเดิมโดยสิ้นเชิง หากยังคงยอมรับว่าราชอาณาจักรเป็นหน่วยทางการเมืองที่มีความต่อเนื่อง และสมควรได้รับการสืบทอดในระบอบใหม่

หากวิเคราะห์ตามแนวทางของ Skinner (2002) การเลือกใช้คำที่มีความหมายทางการเมืองโดยมีนัยประวัติศาสตร์ เช่น "ราชอาณาจักร" ไม่ใช่เพียงการสื่อสารข้อมูล แต่เป็น "การกระทำทางการเมือง" ที่มีเจตนาในการกำหนดกรอบการตีความของผู้รับสาร คำลักษณะนี้มีผลในการจำกัดขอบเขตของจินตนาการทางการเมืองให้อยู่ภายใต้กรอบของสถาบันเดิมที่ยังคงความชอบธรรมในเชิงวัฒนธรรม แม้บทบาททางกฎหมายจะถูกลดทอนแล้วก็ตาม

แนวคิดนี้สอดคล้องกับข้อเสนอของ Freeden (1996) ซึ่งมองว่า คำที่มีพลังทางอุดมการณ์มักทำหน้าที่เป็น "องค์ประกอบแกน" (core component) ของชุดความคิดทางการเมือง โดยไม่จำเป็นต้องปรากฏในลักษณะของถ้อยคำที่ประกาศเจตนาอย่างชัดแจ้ง หากสามารถดำรงอยู่อย่างแฝงเร้นและส่งผลต่อโครงสร้างของความหมายในระดับภาษาอย่างต่อเนื่อง

การใช้คำว่า "ราชอาณาจักร" จึงไม่ใช่เพียงการตั้งชื่อรัฐในเชิงเทคนิคเท่านั้น หากยังทำหน้าที่ฟื้นคืนกรอบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสถาบันพระมหากษัตริย์ในระดับวาทกรรม การเลือกใช้ถ้อยคำนี้ในรัฐธรรมนูญฉบับถาวร ซึ่งประกาศในช่วงที่สถานการณ์การเมืองเริ่มมีเสถียรภาพ และกลุ่มอำนาจเดิมกลับมาแทรกแซงกระบวนการออกแบบรัฐธรรมนูญมากขึ้น ยิ่งสะท้อนให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงในปี พ.ศ. 2475 ไม่ได้ล้มล้างระบอบเดิมโดยสิ้นเชิง หากแต่เปิดพื้นที่ให้ระบอบเดิมสามารถปรับตัวและสถาปนาความชอบธรรมใหม่ผ่านการจัดวางภาษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

"รัฐธรรมนูญ" กับวาทกรรมกษัตริย์–ราษฎร

การเลือกใช้คำว่า "รัฐธรรมนูญ" (constitution) เป็นชื่อของกฎหมายสูงสุดในปี พ.ศ. 2475 สะท้อนความพยายามของกลุ่มผู้ร่างในการจัดวางระบอบใหม่ให้สอดคล้องกับหลักการสมัยใหม่ของการปกครองภายใต้กฎหมาย (rule of law) และการจำกัดอำนาจของรัฐตามกรอบที่ชัดเจน อย่างไรก็ตาม ในบริบทของสยาม คำว่า "รัฐธรรมนูญ" ไม่ได้ปรากฏควบคู่กับวาทกรรมเรื่องอำนาจอธิปไตยของประชาชน ดังเช่นที่พบในรัฐธรรมนูญของประเทศที่ผ่านกระบวนการปฏิวัติแบบมวลชน หากกลับถูกจัดวางภายในโครงสร้างถ้อยคำที่เน้นความชอบธรรมของพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้พระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ปวงชน วาทกรรมดังกล่าวจึงไม่ได้วางประชาชนไว้ในฐานะผู้ให้กำเนิดรัฐธรรมนูญ แต่เป็นผู้รับ ซึ่งแสดงถึงความพยายามของฝ่ายผู้ร่างในการผสานระบอบใหม่เข้ากับโครงสร้างความชอบธรรมของสถาบันกษัตริย์อย่างแนบเนียนผ่านระดับภาษากฎหมาย

การประกอบคำว่า "รัฐธรรมนูญ" เข้ากับวาทกรรมของราชาธิปไตยเช่นนี้ ส่งผลให้เกิดการรักษาความต่อเนื่องของระบอบเดิมในระดับภาษา โดยไม่จำเป็นต้องปฏิเสธรูปแบบการปกครองใหม่อย่างสิ้นเชิง ถ้อยคำ

ซึ่งมีต้นกำเนิดจากอุดมการณ์เสรีนิยมแบบตะวันตก จึงถูกปรับเข้ากับจารีตความเข้าใจของสังคมไทยที่วางพระมหากษัตริย์ไว้เป็นศูนย์กลางของความชอบธรรมและเสถียรภาพ[2]

การบัญญัติคำว่า "รัฐธรรมนูญ" ในลักษณะนี้จึงกลายเป็นจุดตัดของวาทกรรมสองชุดที่แตกต่างกัน ได้แก่ วาทกรรมประชาธิปไตยแบบสมัยใหม่ ซึ่งยึดหลักการแบ่งแยกอำนาจและการมีส่วนร่วมของประชาชน กับวาทกรรมจารีตนิยมแบบสยาม ที่เน้นความต่อเนื่องของอำนาจผ่านรูปแบบและสัญลักษณ์ของราชาธิปไตย ความทับซ้อนของถ้อยคำเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงธรรมชาติที่ไม่เสถียรของการเมืองเชิงอุดมการณ์ในช่วงเปลี่ยนผ่านของรัฐไทย

วาทกรรมของอารัมภบทรัฐธรรมนูญ

การยกย่องพระมหากษัตริย์: ความชอบธรรมเชิงวาทกรรม

อารัมภบทของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 เปิดต้นด้วยข้อความว่า

> "พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก...พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จออกออก ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม…ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ประกาศความพระราชปรารภว่า...ขอพระราชทานรัฐธรรมนูญเพื่อให้สยามราชอาณาจักรได้มีการปกครองตามวิสัยอารยประเทศในสมัยปัจจุบัน...จึงมีพระรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม สั่งให้ตรารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม ประสิทธิ์ประสาทประกาศพระราชทานแก่ประชากรของพระองค์..." (ratthammanūn hǣng rāt 'ānā čhak Sayām, 1932, pp. 530-533)

ถ้อยคำนี้ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงประกาศที่มาของรัฐธรรมนูญเท่านั้น หากยังมีบทบาทสำคัญในการสถาปนาความชอบธรรมของกฎหมายสูงสุดทั้งฉบับให้อยู่ภายใต้พระราชอำนาจอย่างเด่นชัด โดยวางพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้ทรงริเริ่ม ทรงประเมินสถานการณ์ และทรงตัดสินพระทัยในการพระราชทานสิ่งที่ถือเป็นสัญลักษณ์ของระบอบใหม่ให้แก่ราษฎร การจัดวางเช่นนี้จึงสะท้อนกระบวนการสร้างความชอบธรรมในเชิงวาทกรรม ที่ผูกแนวคิดเรื่อง "รัฐธรรมนูญ" เข้ากับพระบารมีและพระราชอำนาจ มากกว่าการเชื่อมโยงกับเจตจำนงของประชาชนตามแนวคิดอำนาจอธิปไตยแบบประชาธิปไตยสมัยใหม่ ซึ่งมองว่ารัฐธรรมนูญควรถือกำเนิดจากมติของปวงชน ไม่ใช่การพระราชทานจากเบื้องบน

---

[2] กรณีของสยามในปี พ.ศ. 2475 มีความคล้ายคลึงกับหลายประเทศที่แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงระบอบการเมือง แต่กลับเลือกใช้ภาษาและพิธีกรรมทางการเมืองเป็นเครื่องมือในการประสานระบอบเก่าเข้ากับระบอบใหม่ โดยไม่จำเป็นต้องรื้อถอนสถาบันเดิมอย่างสิ้นเชิง ตัวอย่างที่ชัดเจนคือกรณีของสหราชอาณาจักร ซึ่งแม้ประชาธิปไตยแบบรัฐสภาจะค่อย ๆ ขยายตัวมาเป็นเวลากว่าสองศตวรรษ แต่สถาบันกษัตริย์ยังคงได้รับการรักษาไว้ในฐานะ "ศูนย์กลางเชิงสัญลักษณ์" ของความมั่นคงและเอกภาพของชาติ ผ่านภาษาในรัฐพิธี คำประกาศของรัฐบาล และการไม่แตะต้องสถานะของพระมหากษัตริย์ในระดับกฎหมาย (Bogdanor, 1995) ทำนองเดียวกัน กรณีของญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งนำโดยการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ค.ศ. 1947 ภายใต้การควบคุมของฝ่ายสัมพันธมิตร ได้วางโครงสร้างอำนาจใหม่ให้ตั้งอยู่บนอำนาจของประชาชน แต่ขณะเดียวกันก็ยังรักษาบทบาทของจักรพรรดิไว้ในฐานะ "สัญลักษณ์ของรัฐและเอกภาพของประชาชน" โดยใช้ถ้อยคำที่ให้เกียรติสูงสุดแต่จำกัดอำนาจในทางปฏิบัติไว้อย่างเคร่งครัด (Dower, 1999) ทั้งสองกรณีนี้แสดงให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงระบอบที่ต้องการหลีกเลี่ยงแรงต้านจากกลุ่มที่ยึดมั่นในจารีตเดิม มักเลือกใช้วาทกรรมทางรัฐธรรมนูญที่เน้น "การเปลี่ยนผ่านแบบต่อเนื่อง" ไม่ใช่แบบตัดขาด หากพิจารณาในบริบทของสยาม ถ้อยคำเช่น "พระราชทานรัฐธรรมนูญ" หรือการใช้คำว่า "ราชอาณาจักร" ในรัฐธรรมนูญฉบับถาวร พ.ศ. 2475 จึงมีบทบาทคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ เป็นกลไกทางวาทกรรมที่เปิดโอกาสให้ระบอบใหม่สามารถดำเนินต่อไปได้โดยไม่กระทบต่อความชอบธรรมเชิงจารีตของสถาบันกษัตริย์อย่างรุนแรง ขณะเดียวกันก็เป็นการจำกัดความเข้าใจของประชาชนต่อแนวคิด "รัฐธรรมนูญ" ให้อยู่ภายใต้กรอบของโครงสร้างอำนาจที่สืบเนื่องจากอดีต

สำหรับข้อความที่ว่า

> "ทรงพระราชดำริเห็นว่า สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินในพระบรมราชจักรีวงศ์ ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชย์ผ่านสยามพิภพ ทรงดำเนิรพระราโชบายปกครองราชอาณาจักร ด้วยวิธีสมบูรณาญาสิทธิราชภายในทศพิศราชธรรมจรรยา ทรงทำนุบำรุงประเทศให้รุ่งเรืองไฟบูลย์สืบมาครบ 150 ปีบริบูรณ์ ประชาชนชาวสยามได้รับพระบรมราชบริหาร...จนบัดนี้มีการศึกษาสูงขึ้นแล้ว...ในอันที่จะก้าวหน้าไปสู่สากลอารยธรรมแห่งโลกโดยสวัสดี...ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามตามความประสงค์เมื่อวันที่ ๒๗ พุทธศักราช ๒๔๗๕..." (ratthammanūn hǣng rāt ʻānā čhak Sayām, 1932, pp. 531-532)

แสดงให้เห็นโครงสร้างความคิดที่วางการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองไว้ภายใต้พระราชวินิจฉัยอย่างชัดเจน กล่าวคือ ความเปลี่ยนแปลงไม่ได้ถือกำเนิดจากเจตจำนงของประชาชนหรือแรงผลักทางสังคม แต่ถูกกำหนดให้อยู่ในกรอบของพระบารมีและพระราชวิจารณญาณของพระมหากษัตริย์ ถ้อยคำเหล่านี้จึงทำหน้าที่เป็นวาทกรรมที่ "ประมวลความเปลี่ยนแปลงเข้ากับระเบียบเดิม" (Pocock, 2009) กล่าวคือ เป็นการนำเหตุการณ์ที่เหมือนมีการตัดขาดทางการเมือง (จากการใช้คำของผู้ก่อการว่า "ปฏิวัติ") มาบรรจุใหม่ให้อยู่ในกรอบของความต่อเนื่องเชิงประวัติศาสตร์และจารีต โดยวางพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางของการตัดสินใจ เปลี่ยนจากผู้รับผลกระทบเป็นผู้ก่อรูปความเปลี่ยนแปลงเอง

นอกจากนี้ ข้อความในอารัมภบทยังย้อนนิยาม "พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475" ว่าก็เกิดขึ้นตามพระราชประสงค์เช่นกัน ทั้งที่ในเวลานั้นรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวเกิดจากการการบีบคั้นพระองค์โดยคณะราษฎรหลังเหตุการณ์ยึดอำนาจ นัยของการจัดวางนี้จึงเป็นการลบภาพของการปฏิวัติ และแทนที่ด้วยภาพของการพระราชทานอย่างสมัครใจ

หากวิเคราะห์ในเชิงอุดมการณ์ ถ้อยคำอย่าง "พระราชดำริ" และ "พระราชทาน" สามารถพิจารณาได้ว่าเป็นตัวอย่างของสิ่งที่ Freeden (1996) เรียกว่า "องค์ประกอบแกนกลางของอุดมการณ์" (core ideological concepts) คือคำที่มีพลังในการจัดวางชุดความคิดโดยไม่จำเป็นต้องประกาศจุดยืนทางอุดมการณ์อย่างเปิดเผย ในกรณีนี้ ถ้อยคำดังกล่าวถูกใช้เพื่อเชื่อมโยงอำนาจใหม่เข้ากับสัญลักษณ์และโครงสร้างของระบอบเดิม โดยไม่ตั้งคำถามกับความชอบธรรมของระบอบกษัตริย์ กลับกัน คำเหล่านี้กลับทำหน้าที่รักษาเสถียรภาพทางวัฒนธรรมของระบอบเก่า ผ่านการอ้างอิงต่อความคุ้นชินของผู้คนที่อยู่ภายใต้การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาอย่างยาวนาน

กล่าวได้ว่า อารัมภบทของรัฐธรรมนูญฉบับถาวรทำหน้าที่เสมือน "สะพานทางวาทกรรม" ที่เชื่อมต่อระหว่างอดีตกับปัจจุบัน คือเปิดพื้นที่ให้มีรัฐธรรมนูญในฐานะเครื่องหมายของระบอบใหม่ แต่ในขณะเดียวกันก็รักษาแนวคิดเกี่ยวกับความชอบธรรมเดิมไว้ โดยเสนอให้เข้าใจระบอบใหม่ผ่านคุณค่าแห่งพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงยินยอมให้มีรัฐธรรมนูญ ด้วยเหตุนี้ แม้รัฐธรรมนูญจะมีสถานะเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ แต่ในระดับวาทกรรม อารัมภบทกลับทำหน้าที่วางโครงสร้างให้รัฐธรรมนูญดำรงอยู่ภายใต้การรับรองของระบอบเก่า เพื่อให้ความเปลี่ยนแปลงดูไม่ขัดแย้งกับจารีตที่สังคมยอมรับ หรืออาจกล่าวได้ว่าถ้อยคำในอารัมภบทเป็นการ "ขออนุญาตระบอบเก่าเพื่อเริ่มต้นระบอบใหม่"

อุดมการณ์ที่ซ่อนอยู่ – ใครรักษาอะไร

แม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 จะถือกำเนิดจากการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองโดยคณะราษฎร แต่เมื่อพิจารณาถ้อยคำที่ปรากฏในชื่อและอารัมภบท กลับสะท้อนให้เห็นการธำรง

แนวคิดแบบจารีตนิยมผ่านภาษาทางการเมือง ถ้อยคำเหล่านี้ไม่ได้เพียงอธิบายที่มาของกฎหมาย หากยังทำหน้าที่จัดวางกรอบความเข้าใจเกี่ยวกับอำนาจและความชอบธรรมให้สอดคล้องกับระเบียบเดิม

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในครั้งนั้น แม้จะเปิดพื้นที่ใหม่ให้กับแนวคิดเรื่องรัฐธรรมนูญและอำนาจของประชาชน แต่ก็ไม่ได้ลบล้างอุดมการณ์เดิมโดยสิ้นเชิง หากเป็นการจัดโครงสร้างใหม่ที่ยังคงรักษาศูนย์กลางของอำนาจไว้ในสถาบันกษัตริย์ ผ่านการเลือกใช้ภาษาทางกฎหมายและวาทกรรมจารีต

ปรากฏการณ์เหล่านี้สามารถวิเคราะห์ได้ว่าเป็นการสืบทอดอุดมการณ์อนุรักษนิยมในระดับวาทกรรม แม้จะเกิดขึ้นในบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ตามข้อเสนอของ Samuel Huntington (1957, pp. 454–456) ที่ชี้ว่า อนุรักษนิยมในฐานะพลวัตทางการเมือง (*situational conservatism*) มักปรากฏขึ้นเมื่อมีความพยายามธำรงระเบียบเดิมในสถานการณ์ที่กำลังเปลี่ยนแปลง โดยในกรณีของรัฐธรรมนูญ 2475 ถ้อยคำที่ยกย่องพระมหากษัตริย์จึงทำหน้าที่ธำรงความต่อเนื่องของระเบียบเดิมผ่านการปรับตัวเชิงอุดมการณ์ เพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่ระบอบใหม่ภายใต้ภาษาที่สังคมไทยยังคงยอมรับ

Michael Freeden (1996) อธิบายว่า อุดมการณ์ทางการเมืองไม่ได้ประกอบด้วยหลักการตายตัวที่เรียงลำดับตามลอจิกทางปรัชญา หากแต่เป็นการจัดวางชุดของ “คำแกนกลาง” (core concepts) ที่เชื่อมโยงกันอย่างยืดหยุ่นภายในโครงสร้างของความหมาย ซึ่งคำเหล่านี้ทำหน้าที่จัดระเบียบวิธีคิดทางการเมืองของผู้คนโดยอาศัยคำที่คุ้นเคยและมีพลังเชิงสัญลักษณ์ในสังคมนั้น ๆ

หากพิจารณารัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 ภายใต้กรอบนี้ จะพบว่า การใช้ถ้อยคำที่ยกย่องพระมหากษัตริย์และการอ้างถึงระเบียบวัฒนธรรมดั้งเดิม กลายเป็นการจัดวาง “คำแกนกลาง” ที่ช่วยให้ระบอบใหม่สามารถอธิบายตนเองภายใต้โครงสร้างความหมายที่ประชาชนไทยในเวลานั้นเข้าใจและยอมรับได้ ถ้อยคำเช่น “พระราชทาน” “พระราชดำริ” หรือ “ราชอาณาจักร” ไม่ได้เพียงทำหน้าที่เป็นคำสื่อสารในเชิงกฎหมาย แต่ยังมีบทบาทเชิงอุดมการณ์ในการทำให้แนวคิดใหม่สามารถดำรงอยู่ได้ภายในจารีตเดิม โดยไม่กระตุ้นแรงปฏิเสธจากประชาชนหรือกลุ่มอำนาจที่ยึดโยงกับโครงสร้างเก่า

ในอีกด้านหนึ่ง อาจกล่าวได้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2475 ไม่ได้ถูกครอบงำโดยฝ่ายอนุรักษนิยมแต่เพียงฝ่ายเดียว หากยังสะท้อนถึงยุทธศาสตร์ของฝ่ายคณะราษฎรในการใช้ภาษาทางการเมืองและวาทกรรมจารีตเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่อาจเผชิญแรงต้านจากประชาชนซึ่งยังคุ้นเคยกับระเบียบเดิม ถ้อยคำที่แสดงความเคารพต่อพระมหากษัตริย์จึงทำหน้าที่สร้างความชอบธรรมให้แก่ระบอบใหม่ ภายใต้กรอบความเข้าใจที่สังคมยอมรับ

กล่าวได้ว่า คณะผู้ก่อการเลือกใช้วาทกรรมที่อ้างอิงพระราชอำนาจไม่ใช่เพียงเพื่อการประนีประนอมเชิงพิธีกรรม แต่ยังเป็นกลไกทางการเมืองในการ “ขอความคุ้มครอง” ให้แก่ระบอบใหม่ ผ่านการจัดวางรัฐธรรมนูญไว้ภายใต้พระราชพระบารมี แม้ว่ารัฐธรรมนูญนั้นเองจะเป็นผลจากการเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจโดยตรง การวางตำแหน่งของพระมหากษัตริย์ในอารัมภบทจึงมีลักษณะเหมือนการแฝงนัยว่า พระองค์ “ยินยอม” ให้มีการส่งผ่านอำนาจจากองค์พระมหากษัตริย์สู่หลักการของรัฐธรรมนูญ และโดยนัยนั้น อำนาจใหม่ที่คณะราษฎรยึดมาก็ได้รับการคุ้มครองในเชิงสัญลักษณ์โดยระบอบเดิม

การจัดวางเช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่า รัฐธรรมนูญฉบับนี้ไม่ได้เป็นเพียงผลลัพธ์ของการปฏิวัติ หากแต่เป็นเอกสารหลักฐานของกระบวนการประนีประนอมระหว่างสองอุดมการณ์ คือ อุดมการณ์ประชาธิปไตยที่กำลังถือกำเนิด กับโครงสร้างแบบจารีตผ่านอุดมการณ์อนุรักษนิยมที่ยังคงทรงอิทธิพลในจิตสำนึกของสังคม กล่าวได้ว่ารัฐธรรมนูญ 2475 คือความพยายามในการออกแบบระบอบใหม่ให้ “ใหม่ในรูปแบบ แต่ต่อเนื่องในรากฐาน” ซึ่งสามารถดำรงอยู่ได้ในภาวะเปลี่ยนผ่าน โดยไม่ต้องเผชิญแรงปะทะที่รุนแรงจากฝ่ายจารีตนิยม

การที่ภาษาของรัฐธรรมนูญสามารถรองรับและบรรจุอุดมการณ์ที่หลากหลายได้ในเวลาเดียวกัน แสดงให้เห็นว่ารัฐธรรมนูญไม่ใช่เพียงเครื่องหมายของการเปลี่ยนแปลงเชิงอำนาจหรือผลลัพธ์ของการปฏิวัติทางการเมือง

เท่านั้น หากแต่เป็นพื้นที่ของการเจรจาทางวาทกรรม ที่กลุ่มทางการเมืองต่าง ๆ สามารถเสนอหรือสอดแทรกชุดคุณค่าของตนเองเข้าไปได้ภายใต้ภาษาที่ดูเหมือนเป็นกลาง

กรณีของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475 การอยู่ร่วมกันของภาษาที่สะท้อนทั้งอุดมการณ์ใหม่ของคณะราษฎร และวาทกรรมจารีตที่เชิดชูสถาบันกษัตริย์ สะท้อนให้เห็นว่าภาษาทางกฎหมายไม่ใช่ภาชนะว่างเปล่าหากแต่เป็น “การกระทำ” ที่มุ่งกำหนดขอบเขตของความคิดที่สามารถพูดได้ นั่นคือ ผู้ร่างรัฐธรรมนูญไม่ได้เพียงเลือกคำเพื่อสื่อสารเท่านั้น ไม่ได้เพียงเลือกคำเพื่อสื่อสารข้อเท็จจริงหรือเจตนา แต่เลือกใช้คำอย่างมีเป้าหมาย เพื่อกำหนดกรอบความเข้าใจของสังคมว่าใครควรมีอำนาจ และอำนาจนั้นควรดำรงอยู่ภายใต้กรอบความชอบธรรมแบบใดในบริบทของช่วงเปลี่ยนแปลง

ในทำนองเดียวกัน แนวคิดของ J.G.A. Pocock (2009) ยังช่วยให้เข้าใจว่า รัฐธรรมนูญไม่ได้ทำหน้าที่เพียง “ประกาศความใหม่” ของระบอบเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่ “ประมวลอดีต” เพื่อให้ระบอบใหม่สามารถแสดงตนว่าสืบเนื่องจากรากฐานที่สังคมยอมรับ การเลือกใช้ถ้อยคำที่เคารพสถาบันกษัตริย์ในรัฐธรรมนูญ 2475 จึงไม่ใช่เพียงการประนีประนอมทางพิธีกรรม แต่คือการออกแบบอดีตใหม่ให้กลายเป็นเงื่อนไขที่รองรับการปฏิวัติ

กล่าวอีกนัยหนึ่ง ภาษาทางการเมืองในรัฐธรรมนูญมีพลังมากกว่าที่บทบัญญัติทางกฎหมายเปิดเผยไว้ เพราะนอกจากจะกำหนดโครงสร้างอำนาจและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนแล้ว ยังทำหน้าที่นิยามอดีต ต่อรองปัจจุบัน และเปิดพื้นที่สำหรับอุดมการณ์ในอนาคตภายใต้ข้อจำกัดของวาทกรรมที่ยอมรับได้ในสังคมนั้น

บทสรุป

บทความนี้เสนอให้พิจารณาถ้อยคำในชื่อและอารัมภบทของรัฐธรรมนูญสยาม พ.ศ. 2475 ในฐานะพื้นที่ทางวาทกรรมที่มีนัยทางอุดมการณ์อย่างลึกซึ้ง แม้รัฐธรรมนูญฉบับนี้จะถือเป็นจุดเปลี่ยนของระบอบการปกครอง แต่ภาษาที่ใช้กลับสะท้อนถึงความพยายามในการธำรงคุณค่าจารีตและโครงสร้างอำนาจเดิม โดยเฉพาะผ่านการยกย่องพระมหากษัตริย์และการจัดวางรัฐภายใต้กรอบราชาธิปไตย ข้อค้นพบหลักชี้ว่า อุดมการณ์อนุรักษนิยมไม่ได้ปรากฏเฉพาะในระดับบทบัญญัติ หากยังฝังอยู่ในระดับถ้อยคำซึ่งมีบทบาทในการกำหนดขอบเขตของสิ่งที่ระบอบใหม่สามารถกล่าวถึงได้โดยไม่ขัดกับความคาดหวังของสังคม

ภาษาที่ใช้ในรัฐธรรมนูญจึงทำหน้าที่เป็นกลไกของการประนีประนอมทางอุดมการณ์ ทั้งฝ่ายคณะราษฎรและแรงกดดันจากแนวคิดเชิงจารีตต่างใช้วาทกรรมที่เชื่อมโยงกับโครงสร้างความเข้าใจเดิมของประชาชน เพื่อสร้างเสถียรภาพให้แก่ระบอบใหม่ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจึงดำเนินไปภายใต้กรอบของความต่อเนื่อง ไม่ใช่การตัดขาดโดยสิ้นเชิง ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ Huntington ว่าลักษณะของความเป็นอนุรักษนิยมสามารถปรากฏในฐานะพลวัตของการเปลี่ยนผ่าน มากกว่าการต่อต้านความเปลี่ยนแปลงโดยตรง

ในเชิงแนวคิดและระเบียบวิธี บทความนี้ประยุกต์แนวคิดคำแกนกลางของอุดมการณ์ ของ Freeden ร่วมกับกรอบ Cambridge School ที่มองภาษาทางการเมืองในฐานะการกระทำทางอำนาจ เพื่อแสดงให้เห็นว่ารัฐธรรมนูญไม่ใช่เพียงเอกสารทางกฎหมาย แต่เป็นพื้นที่ต่อรองเชิงวาทกรรมที่มีผลต่อการจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคต บทความจึงเสนอว่า การศึกษารัฐธรรมนูญไทยในอนาคตควรให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ถ้อยคำควบคู่กับโครงสร้างกฎหมาย เพื่อไม่ใช่การเข้าใจเพียงว่า “รัฐธรรมนูญเขียนว่าอะไร” แต่นำเสนอความเข้าใจที่ว่า “รัฐธรรมนูญเขียนเช่นนั้นเพื่อใคร ในนามของอะไร และให้ใครยอมรับได้”

Reference

Bogdanor, V. (1995). *The Monarchy and the Constitution*. Oxford University Press.

Chaloemtiarana, T. (1983). *kānmūang rabop Phǭ Khun ʻuppatham bǣp phadetkān*. [Thailand: The Politics of Despotic Paternalism] Bangkok: Semsikkha.

Čhanthrawong, S. (1990). *khwāmpen ʻanurak niyom nai sangkhom Thai*. [Conservatism in Thai society] Bangkok: Sayam.

Charoenbhibhob, B. (1932). *banthuk wādūai kān plīanplǣng kān pokkhrǭng Phǭ.Sǭ. sǭngphansīrǭičhetsiphā*. [Record of the Change of Government in 1932] Bangkok: nangsūphim Thai Printing.

Domjun, J. (2017). The problems of consensus building and institutional design in Thailand's constitutions. *Journal of Social Sciences*, *47*(1), 133–156.

Dower, J. W. (1999). *Embracing Defeat: Japan in the Wake of World War II*. W.W. Norton & Company.

Eagleton, T. (1991). *Ideology: An introduction*. London: Verso.

Fairclough, N. (2013). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. Routledge.

Freeden, M. (1996). *Ideologies and political theory: A conceptual approach*. Oxford: Clarendon Press.

Geertz, C. (1980). *Negara: The Theatre State in Nineteenth-Century Bali*. Princeton University Press

Hewison, K. (2007). Constitutions, regimes and power in Thailand. *Democratization, 14*(5), 928–945.

Huntington, S. P. (1957). Conservatism as an ideology. *The American Political Science Review, 51*(2), 454–473.

Kobkua, S. (2003). *Kings, country and constitutions: Thailand's political development 1932–2000*. London: Routledge.

Laclau, E., & Mouffe, C. (2001). *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics* (2nd ed.). London: Verso.

Murashima, E. (1988). The origin of modern official state ideology in Thailand. *Journal of Southeast Asian Studies, 19*(1), 80–96.

Palonen, K. (2002). Quentin Skinner: History, politics, rhetoric. *European Journal of Political Theory, 1*(1), 91–106.

Pamornmontri, P. (1973). *kānmūang kān pokkhrǭng khǭng Thai*. [Thai politics and government] Bangkok: Aksornsamphan Printing.

Pocock, J. G. A. (2009). The concept of a language and the métier d'historien: Some considerations on practice. In *Political Thought and History: Essays on Theory and Method* (pp. 87–105). Cambridge University Press.

Prapech, I. (2018). Just a Dream: The Constitution in the Context of Meaning and Degeneration in Thai Political History, 1932-1947. *Journal of Social Sciences, Naresuan University*, *14*(2), 93–111.

Pridi Banomyong Institute. (2020). *pāthakathā tham khǭng phra Phimon tham*. [Dharma sermon of Phra Phimontham] https://pridi.or.th/th/content/2020/05/275

ratthammanūn hǣng rāt ʻānā čhak Sayām. [Constitution of the Kingdom of Siam] (1932). *Royal Gazette*. (Vol. 49). (December 10).

Skinner, Q. (2002). *Visions of Politics: Volume 1 – Regarding Method* (pp. 57–89). Cambridge University Press.

Somvichian, K. (1971). anurak niyom bǣp Thai : khǭsangkēt. [Thai Conservatism: Observations] *Journal of Social Sciences*, *8*(1), 159–167.

Wasi, P. (2008). *thammāthippatai : kānmūang phūa khunnaphāp chīwit*. [Dharma Democracy: Politics for Quality of Life] Bangkok: ThaiHealth Promotion Foundation.

Guideline for manuscript submission.

Journal of Political Science Critique, Centre of Politics, Social and Area Studies, Faculty of Political Science, Ramkhamhaeng University.

Journal of Political Science Critique publishes academic articles from teachers, scholars, researchers, and graduate students in said fields, whether local or foreign, that fall in the scope of political science, international relations, public administration, sociology, anthropology, Asian study in scope of area studies.

This journal seeks academic papers, for example, academic articles, research articles, review articles, and book reviews. Manuscripts submitted to Journal of Political Science Critique should be original contributions, not published by any other publication (except for research report and thesis), not be considered by any other publication at the same time, not a plagiarized work, not a shortened, or extracted from other people works, which could lead to misunderstanding in results of the research or study. All published articles must be reviewed by experts in related fields and approved by editorial boards.

Author Guideline

1. **Type of manuscript**
    1. Academic article
    2. Research article
    3. Review article and book review
    4. Special article
2. **Manuscript template**
    1. Article name in Thai and English in the center of the paper. Use * and specify the purpose of this article, both in Thai and English, in a left text box in PSC Template.
    2. Author's name, both in Thai and English, without name title at the right side of the paper. Use alphabet and specify the author's title, affiliated institution, and academic position (if applicable) in Thai and English in a footnote. If there is more than one author, please identify everyone.
    3. Abstract in Thai and English, up to 250 words in length.
    4. Specify the article's keyword in Thai and English, up to five keywords.
    5. Introduction of the article.
    6. Body of the article.
    7. Conclusion of the article.
    8. Reference materials of the article.
3. **Manuscript's preparation**
    1. State author's name, title, academic position (if applicable), Affiliate, province, postal code, country, and e-mail.
    2. One copy of the manuscript.
    3. Use Microsoft Word program and PSC Template provided at https://so01.tci-thaijo.org/index.php/PSC/about/submissions.
    4. Use Times New Roman font size 12 on one-sided A4 paper.

5. Use single space option in line and paragraph spacing. Manuscripts must be between 15 - 20 pages, reference included.
6. References use APA (American Psychological Association) 7th Edition style.
7. Page Setup.

- Set paper's top margins to 1 inch or 2.54 cm.
- Set paper's bottom margins to 1 inch or 2.54 cm.
- Set paper's left margins to 1.25 inches or 3.175 cm.
- Set paper's right margins to 1 inch or 2.54 cm.

4. **Manuscript submission**

The manuscript may be submitted by online submission at https://so01.tci-thaijo.org/index.php/PSC. The author must register to the website before submitting can be done.

5. Citation and reference

1) Use the author-date citation system for in-text citation. Specify the author's name and publication year before or behind the cited text to state the originality. The page number can be specified if need be.

Author's name (Publication year, page number) before the cited text.
McCartney & Phillips (2006, pp. 498-499) ……..
(Author's name, publication year, page number) behind the cited text.
……(McCartney & Phillips, 2006, pp. 498-499)

2) Reference citation use APA (American Psychological Association) 7th edition style. All the reference material used in the article should be sorted alphabetically under the **Reference**.

3)This journal uses references in English to support searching for international scholars and those interested but not fluent in the Thai language. If the original used is in a language other than English, please refer to *If using material that's not in English in the last paragraph.

Reference

Using the American Psychological Association (APA) 7th Edition referencing style.

1. **Book**

1 Author.

Author last name, first initial. (year of publication). *Book's Title* (book edition). Place: Publisher. DOI address, if applicable

example

Caruth, C. (1996). *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative, and History*. Baltimore and Maryland: The Johns Hopkins University Press.

Jackson, L. M. (2019). *The psychology of prejudice: From attitudes to social action* (2 ed.). American Psychological Association. doi:https://doi.org/10.1037/0000168-000

More than 1 Authors.

1st author last name, first initial., 2nd author last name, first initial., … & last author last name, first initial. (year of publication). *Book's Title*. Place: Publisher.

example

Baber, W. F., & Bartlett, R. V. (2015). *Consensus and Global Environmental Governance: Deliberative Democracy in Nature's Regime*. The MIT Press.

Editor(s) as Author.

Editor's last name, first initial. (Ed.). (year of publication). *Book's Title*. Place: Publisher.

example

Brauch, H. G., Liotta, P. H., Marquina, A., Rogers, P. F., & EI-Sayed Selim, M. (Eds.). (2003). *Security and Environment in the Mediterranean: Conceptualising Security and Environmental Conflicts*. Springer-Verlag.

Translated book

Author last name, first initial. (year of publication). *Book's Title* (translator first initial. last name, Trans.). Place: Publisher.

example

Lacan, J. (2007). *The Other Side of Psychoanalysis: The Seminar of Jacques Lacan Book XVII* (R. Grigg, Trans.). New York and London: W.W. Norton & Company.

Miller, J. A. (Ed.). (1998). *Encore: The Seminar of Jacques Lacan Book XX* (B. Fink, Trans.). New York and London: W.W. Norton & Company.

2. **Book Chapter**

Chapter Author last name, first initial. (year of publication). Chapter's Name. In Editor first initial. last name (if Edited book add Ed.), *Book's Title* (pp. chapter's first page – last page). Place: Publisher.

example

Clapp, J., & Dauvergne, P. (2015). Brief History of International Environmental Cooperation. In S. Nicholson, & P. Wapner (Eds.), *Global Environmental Politics: From Person to Planet* (pp. 121–136). Paradigm Publishers.

3. **Journal**

Author last name, first initial. (year of publication). Article's name. *Journal's Title, Volume*(Issue), article's first page-Last page. DOI address, if applicable

example

Beardsworth, R. (2020). Climate Science, the Politics of Climate Change and Futures of IR. *International Relations, 34*(3), 374–390.

Grady, J. S., Her, M., Moreno, G., Perez, C., & Yelinek, J. (2019). Emotions in storybooks: A comparison of storybooks that represent ethnic and racial groups in the United States.

Psychology of Popular Media Culture, 8(3), 207–217. doi:https://doi.org/10.1037/ppm0000185

4. **Website**

- **Normal website**

Author last name, first initial/Corporation/Group/Organization's Name. (year of publication). *Title of page: Subtitle (if any)*. Website name (if different from author). website URL

example

United Nations Environment Programme. (2019). *Global Environment Outlook—GEO-6: Healthy Planet, Healthy People*. Cambridge University Press. https://www.unep.org/resources/global-environment-outlook-6?v=2

Skinner, Q. (2011). *A Genealogy of the State (Lecture Transcript)*. Clueless Political Scientist. https://cluelesspoliticalscientist.wordpress.com/2017/05/18/a-genealogy-of-the-state-by-quentin-skinner-lecture-transcript/

Xi, Jinping. (2014). *Seek Sustained Development and Fulfill the Asia-Pacific Dream*. http://www.apec-china.org.cn/41/2014/11/13/3@2580.htm

- **News/column/article on the Newspaper/Press website**

Author last name, first initial. (year of Publication, Month date). Title of article: Subtitle if any. *Title of Newspaper/Press*. website URL.

example

Klinfoong, P. (2013, May 9). hai chāo nā pen phū rǣknā : khǭsanœ̄ prap plīan phithī rǣknākhwan nai samai ratthabān khana rātsadǭn yu khǭton. [Letting farmers be the first to farm: A proposal to change The Royal Ploughing Ceremony during Early period of People's Party government]. *Prachatai*. https://prachatai.com/journal/2013/05/46660

Khaosod. (2018, January 30). rīan tǣ mēngthongpǭ. [Tae Meng Tong Bo Coin] *Khaosod*. https://www.khaosod.co.th/newspaper-column/amulets /news_728791.

BBC. (2019, April 17). Kancha: Decha Siripat kab kan cheuy leau peaun manut duay kancha tang kanpat. [Cannabis: Decha Siripat and his mission to save lives with medical cannabis] *BBC*. https://www.bbc.com/thai/thailand-47944088

5. **Conference presentation**

Author last name, first initial. (Year, Month Date of conference). *Title of Contribution* (Type of contribution). Conference Name, Location. DOI or URL if applicable

example

Evans, A. C., Jr., Garbarino, J., Bocanegra, E., Kinscherff, R. T., & Márquez-Greene, N. (2019, August 8–11). *Gun violence: An event on the power of community* (Conference

presentation). APA 2019 Convention, Chicago, IL, United States.

McDonald, E., Manessis, R., & Blanksby, T. (2019, July 7-10). *Peer mentoring in nursing - improving retention, enhancing education* (Poster presentation). STARS 2019 Conference, Melbourne, Australia. doi:https://unistars.org/papers/STARS2019/P30-POSTER.pdf

6. Thesis/Dissertation

Author last name, first initial. (year of publication). *Thesis/Dissertation Title*. (Type of material) university's name, Faculty.

example

Zambrano-Vazquez, L. (2016). *The interaction of state and trait worry on response monitoring in those with worry and obsessive-compulsive symptoms*. (Doctoral dissertation) University of Arizona.

Aieorattanawadee, A. (2019). *The "Ganja" discourses in Thai society: criminalization or medicalization*. (Doctoral dissertation) Chulalongkorn University, Faculty of Political Science.

Atcharawan, P. (2015). *khana ʻongkhamontrī tām ratthammanūn hǣng rātchaʻānāčhak Thai*. [The Privy Council Under the Constitution of the Kingdom of Thailand] (Master's Thesis) Chulalongkorn University.

7. Cremation Book/Pamphlet

Author last name, first initial. (year of publication). Book's Title. *Name of Cremation ceremony*. (Month day of the ceremony) Place: Publisher.

example

Bhanurangsi Savangwongse, the Prince Bhanubandhu Vongsevoradej. (1953). tamnān thahān mahātlek. [Story of the Chamberlain]. *ngān phrarātchathān phlǣng sop phon ʻēk phra wǭra wong thǣ krommamūn ʻAdisǭn ʻudom sak*. [Royal Cremation Ceremony of General Phra Worawongse Krommuen Adisorn Udomsak] (June 14). n.p.

8. Royal Gazette

Title. (year of publication) *Royal Gazette*. (Vol.). Chapter. (Month Date).

example

kān pǣt ratthamontrī saphā. [Opening of the Ministerial Council] (1894). *Royal Gazette*. (Vol. 11). Chapter 44. (January 26).

9. Constitution

Constitution's name. (year)

example

phrarātchabanyat thammanūn kān pokkhrǭng phǣndin Sayām chūakhrāo Phutthasakkarāt sǭngphansīrǭičhetsiphā. [Temporary Act of Governance of Siam, B.E. 2475] (1932).

10. Law/Bill

Type of Law. (year). *Name of law*. (month date).

Example

Notification of the Ministry of Public Health. (2022). *Announcement on controlled herbs (Cannabis)*. (November 23).

If using material that's not in English

Replace Chapter/article/book/etc. 's Name in Thai romanization, then follow with [name translated in English]

* Recommend http://164.115.23.167/plangsarn/ for Thai romanization.

** For ease of verification, please include the original material in their original language in brackets following the translated one.

example

Chuwattananurak, W. (2016). lōkā phi bān : wādūai sing thī yū rawāng sing kao kap sing mai (thī yang mai kœ̄t) [Global Governance: On what lies between the Old and As Yet Unborn] In W. Supajakwattana, & W. Buddharaksa (Eds.), *wādūai thritsadī ratthasāt læ ratthaprasāsanasāt rūamsamai* [On Theories of Political Science and Public Administration] (pp.113-144). Naresuan University Press. (วุฒิกรณ์ ชูวัฒนานุรักษ์. (2559). โลกาภิบาล: ว่าด้วยสิ่งที่อยู่ระหว่างสิ่งเก่ากับสิ่งใหม่ (ที่ยังไม่เกิด). ใน วัชรพล ศุภจักรวัฒนา และวัชรพล พุทธรักษา (บก.), *ว่าด้วยทฤษฎีรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ร่วมสมัย* (น.113–144). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร.)

Atcharawan, P. (2015). *khana ‘ongkhamontrī tām ratthammanūn hœ̄ng rātcha‘ānāčhak Thai*. [The Privy Council Under the Constitution of the Kingdom of Thailand] (Master's Thesis) Chulalongkorn University. (ปิติภัทร อัจฉราวรรณ. (2558). *คณะองคมนตรีตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย*. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะนิติศาสตร์.)

*** **Note**: All the submitted manuscripts must be prepared according to the provided guideline to be considered for publication. The author’s guidelines and manuscript preparation are at so01.tci-thaijo.org/index.php/PSC.

Publication Ethics

Journal of Political Science Critique emphasizes publication ethics and set the following principle and ethic for all parties involved.

Authors

1. The submitted manuscript should not be published by any other publication or be considered by any other publication at the same time.
2. If the submitted manuscript contains quotations, paraphrasing, or summarizing from other people's work, the manuscript should be properly cited, either in-text or in the reference section. Above all, the manuscript must not be plagiarized work.
3. The submitted manuscripts must be prepared according to the provided guideline.
4. If the submitted manuscript involves the use of animals, participants, volunteers or contains sensitive information about the informant, the author must strictly adhere to applicable law and regulation. A letter of consent or approval from the relevant institution must be present when conducting research and **human research ethics certification must be included in the manuscript** when submitted.
5. The author must assign the copyright of the submitted manuscript to the Journal of Political Science Critique before publication and agree not to submit the same manuscript to any other publisher after it was accepted.
6. The author must be an actual participant in the research or study discussed in the manuscript.

Editors and Editorial boards

1. The editor and editorial board must conduct a preliminary review of all received manuscripts to determine whether they meet the journal's criteria and scope. Additionally, the manuscripts must undergo a quality control process prior to publication.
2. The editor and editorial board must review all received manuscripts without biased or prejudice against authors' ethnicity, religion, gender, political view, and affiliated institution.
3. The editor and editorial board should be disinterested in financial gain or claiming the manuscripts as their own when dealing with authors and reviewers.
4. The editor and editorial board must not obstruct, alter, or intervene in information exchanging between authors and reviewers.
5. The editor and editorial board must strictly follow the journal's procedure.

Reviewers

1. Reviewers should be disinterested when dealing with authors. The review must based on the quality of the manuscripts, academic principle, and reason, without biased or prejudice against the authors.

2. Reviewers must be subject matter experts in the field regarding the manuscripts.
3. Reviewers must not seek any gain from the manuscripts they review; using any portion of the information in the manuscripts for personal gain is prohibited without the authors' written consent and editorial board approval.
4. If reviewers discover that the manuscript contains plagiarized work, they must notify the editor immediately with the evidence included.
5. Reviewers must review the manuscripts within a time frame appointed by the journal and must not reveal the contents of the manuscripts to others

Allegations of Research Misconduct

Journal of Political Science Critique (PSC) recognizes and emphasizes the importance of publication ethics by adhering to the international standards established by the Committee on Publication Ethics (COPE). To maintain the highest standards of research integrity, PSC encourage authors, reviewers, readers, and other stakeholders to report any suspected ethical violations to our editorial board. All reports are investigated thoroughly following COPE guidelines including plagiarism, data fabrication, falsification, duplicate publication, authorship disputes, and undisclosed conflicts of interest. The process ensures fair evaluation, with all parties given an opportunity to respond to allegations. Depending on the investigation's findings, PSC may take actions such as requesting corrections or retractions, contacting authors' institutions, or barring authors from future submissions. Throughout this process, PSC strive to maintain transparency while protecting individual privacy. If you have any concerns or questions about reporting potential misconduct or PSC investigation process, please don't hesitate to contact the editorial board.

แนวทางการพิจารณาและการส่งบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารรัฐศาสตร์พิจาร ของศูนย์การเมือง สังคมและอาณาบริเวณศึกษา

วารสารรัฐศาสตร์พิจารเป็นวารสารที่นำเสนอบทความวิชาการ จากคณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัยและนักศึกษาทั่วไปทั้งภายในและภายนอกประเทศได้มีโอกาสเสนอผลงานวิชาการเพื่อเผยแพร่และแลกเปลี่ยนวิทยาการโดยเฉพาะองค์ความรู้ใหม่ในสาขารัฐศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รัฐประศาสนศาสตร์ สหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ บริหารธุรกิจ การเมืองการปกครอง และเอเชียศึกษาในกรอบอาณาบริเวณศึกษา (Area Studies)

ผลงานวิชาการที่รับตีพิมพ์อาจอยู่ในรูปแบบต่อไปนี้ บทความวิชาการ บทความวิจัย บทความปริทัศน์ และบทวิจารณ์หนังสือ เป็นต้น ต้นฉบับ (Manuscript) ที่ส่งพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ภายใต้เงื่อนไขว่าจะต้องไม่เคยเผยแพร่ในวารสารหรือสิ่งพิมพ์ใดมาก่อน (ยกเว้นรายงานการวิจัยและวิทยานิพนธ์) และไม่อยู่ในระหว่างการพิจารณารอตีพิมพ์ในวารสารอื่น ต้องไม่เป็นผลงานทางวิชาการที่ลอกเลียน ตัดทอนจากผลงานวิจัยของผู้อื่น ไม่มีการคัดลอกหรือชักนำให้เข้าใจผิดในผลงานหรือผลการศึกษา เรื่องที่ได้รับการตีพิมพ์ต้องผ่านการกลั่นกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาที่เกี่ยวข้อง (peer-reviewed) และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการ

คำแนะนำผู้แต่งสำหรับผู้ส่งบทความลงตีพิมพ์ในวารสารรัฐศาสตร์พิจาร (Author Guideline)

1. ประเภทของบทความที่รับพิจารณา

1. บทความวิชาการ
2. บทความวิจัย
3. บทความปริทัศน์และบทวิจารณ์หนังสือ
4. บทความพิเศษ

2. รูปแบบการเขียนบทความ

2.1 ชื่อเรื่อง ให้พิมพ์ชื่อเรื่องบทความไว้กลางหน้ากระดาษ ทั้งชื่อเรื่องภาษาไทยและชื่อเรื่องภาษาอังกฤษ พร้อมใส่เครื่องหมาย * และระบุรายละเอียดกล่องข้อความตามรูปแบบใน PSC Template ว่าบทความนี้เขียนขึ้นมาจากวัตถุประสงค์ใด ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

2.2 ชื่อผู้เขียน ใส่ชื่อผู้เขียนบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยไม่ต้องระบุคำนำหน้าชื่อ ไว้ด้านขวาสุด พร้อมใส่ตัวอักษรภาษาอังกฤษพิมพ์เล็ก เพื่อระบุใน footnote ว่าผู้เขียนเป็นใคร ตำแหน่งวิชาการ (ถ้ามี) ของผู้เขียนทุกคน อยู่สถานที่ใด (ในกรณีที่มีชื่อผู้เขียนหลายคน กรุณาระบุให้ครบทุกคน)

2.3 บทคัดย่อ (Abstract) ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ (ไม่เกิน 250 คำ)

2.4 คำสำคัญ (Keyword) ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ไม่เกิน 5 คำ

2.5 บทนำ

2.6 เนื้อหา

2.7 บทสรุป

2.8 เอกสารอ้างอิง

3. การเตรียมต้นฉบับ

1. ให้ระบุชื่อผู้เขียน ยศหรือตำแหน่ง สถาบันที่สังกัด จังหวัด รหัสไปรษณีย์ ประเทศ และอีเมลที่สามารถติดต่อได้

2. ส่งต้นฉบับจำนวน 1 ชุด

3. พิมพ์โดยโปรแกรม Microsoft Word for Windows ตามรูปแบบ PSC Template ที่จัดเตรียมไว้ที่ https://so01.tci-thaijo.org/index.php/PSC/about/submissions.

4. ใช้อักษรแบบ Times New Roman ขนาด 12 โดยใช้กระดาษ A4 พิมพ์หน้าเดียวเท่านั้น

5. ระยะห่างระหว่างบรรทัดให้ใช้ single space ความยาวของบทความไม่น้อยกว่า 15 หน้าแต่ไม่เกิน 20 หน้า รวมเอกสารอ้างอิง

6. ใช้ระบบอ้างอิงแบบ APA (American Psychological Association)7th Edition

7. การตั้งค่าหน้ากระดาษ

- ระยะขอบบน (Top margin) 1” หรือ 2.54 เซนติเมตร
- ระยะขอบล่าง (Bottom margin) 1” หรือ 2.54 เซนติเมตร
- ระยะขอบซ้าย (Left margin) 1.25” หรือ 3.175 เซนติเมตร
- ระยะขอบขวา (Right margin) 1” หรือ 2.54 เซนติเมตร

4. การส่งต้นฉบับ

การส่งต้นฉบับสามารถทำได้ทางออนไลน์ โดยเข้าไปสมัครและส่งต้นฉบับได้ด้วยตนเองที่ https://so01.tci-thaijo.org/index.php/PSC

5. การอ้างอิงและการเขียนเอกสารอ้างอิง

กรณีที่ผู้เขียนต้องการระบุแหล่งที่มาของข้อมูลในเนื้อเรื่อง

1) ให้ใช้วิธีการอ้างอิงในส่วนเนื้อเรื่องแบบนามปี (author-date in text citation) โดยระบุ ชื่อผู้แต่ง และปีพิมพ์ของเอกสารไว้ข้างหน้าหรือข้างหลังข้อความที่ต้องการอ้าง เพื่อบอกแหล่งที่มาของข้อความนั้น และอาจระบุเลขหน้าของเอกสารที่อ้างด้วยก็ได้หากต้องการ

(ชื่อผู้แต่ง, ปีพิมพ์, เลขหน้า) ไว้ท้ายข้อความที่อ้างอิง

(Atcharawan, 2015, p. 205)

(McCartney & Phillips, 2006, pp. 498-499)

2) ให้มีการอ้างอิงส่วนท้ายเล่ม (reference citation) โดยการรวบรวมรายการเอกสารทั้งหมดที่ผู้เขียนได้ใช้อ้างอิงในการเขียนผลงานนั้น ๆ จัดเรียงรายการตามลำดับอักษรชื่อผู้แต่ง ภายใต้หัวข้อ **บรรณานุกรม**

3) วารสารฉบับนี้ใช้การเขียนบรรณานุกรมเป็นภาษาอังกฤษ เพื่อสะดวกต่อการสืบค้นของนักวิชาการในระดับนานาชาติ หากต้นฉบับที่ใช้เป็นภาษาอื่นที่ไม่ใช่ภาษาอังกฤษ กรุณาดู *หากใช้เอกสารที่ไม่ใช่ภาษาอังกฤษ* ที่ย่อหน้าสุดท้าย

1. หนังสือ

ผู้แต่งคนเดียว

ผู้แต่ง นามสกุล, ชื่อ. (ปีที่ตีพิมพ์). *ชื่อหนังสือ* (ครั้งที่พิมพ์). สถานที่พิมพ์: โรงพิมพ์. DOI ถ้ามี

ตัวอย่าง

Caruth, C. (1996). *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative, and History*. Baltimore and Maryland: The Johns Hopkins University Press.

Jackson, L. M. (2019). *The psychology of prejudice: From attitudes to social action* (2 ed.). American Psychological Association. doi:https://doi.org/10.1037/0000168-000

ผู้แต่งมากกว่า 1 คน

ผู้แต่งคนที่ 1 นามสกุล, ชื่อ., ผู้แต่งคนที่ 2 นามสกุล, ชื่อ., … & ผู้แต่งคนสุดท้าย นามสกุล, ชื่อ. (ปีที่ตีพิมพ์). *ชื่อหนังสือ*. สถานที่พิมพ์: โรงพิมพ์.

ตัวอย่าง

Baber, W. F., & Bartlett, R. V. (2015). *Consensus and Global Environmental Governance: Deliberative Democracy in Nature's Regime*. The MIT Press.

มีบรรณาธิการแทนผู้แต่ง.

บรรณาธิการ นามสกุล, ชื่อ. (Ed.). (ปีที่ตีพิมพ์). *ชื่อหนังสือ*. สถานที่พิมพ์: โรงพิมพ์.

ตัวอย่าง

Brauch, H. G., Liotta, P. H., Marquina, A., Rogers, P. F., & EI-Sayed Selim, M. (Eds.). (2003). *Security and Environment in the Mediterranean: Conceptualising Security and Environmental Conflicts*. Springer-Verlag.

หนังสือที่แปลมาจากภาษาอื่น

ผู้แต่ง นามสกุล, ชื่อ. (ปีที่ตีพิมพ์). *ชื่อหนังสือ* (ผู้แปล ชื่อ. นามสกุล, , Trans.). สถานที่พิมพ์: โรงพิมพ์.

ตัวอย่าง

Lacan, J. (2007). *The Other Side of Psychoanalysis: The Seminar of Jacques Lacan Book XVII* (R. Grigg, Trans.). New York and London: W.W. Norton & Company.

Miller, J. A. (Ed.). (1998). *Encore: The Seminar of Jacques Lacan Book XX* (B. Fink, Trans.). New York and London: W.W. Norton & Company.

2. บทในหนังสือ

Chapter ผู้แต่ง นามสกุล, ชื่อ. (ปีที่ตีพิมพ์). ชื่อบท. In บรรณาธิการ ชื่อ, นามสกุล (Ed.), *ชื่อหนังสือ* (pp. หน้าแรกของบท – หน้าสุดท้ายของบท). สถานที่พิมพ์: โรงพิมพ์.

ตัวอย่าง

Clapp, J., & Dauvergne, P. (2015). Brief History of International Environmental Cooperation. In S. Nicholson, & P. Wapner (Eds.), *Global Environmental Politics: From Person to Planet* (pp. 121–136). Paradigm Publishers.

3. วารสาร

ผู้แต่ง นามสกุล, ชื่อ. (ปีที่ตีพิมพ์). ชื่อบทความ. *ชื่อวารสาร, ปีที่*(ฉบับที่): หน้าแรก-หน้าสุดท้ายของบทความ. DOI ถ้ามี

ตัวอย่าง

Beardsworth, R. (2020). Climate Science, the Politics of Climate Change and Futures of IR. *International Relations, 34*(3), 374–390.

Grady, J. S., Her, M., Moreno, G., Perez, C., & Yelinek, J. (2019). Emotions in storybooks: A comparison of storybooks that represent ethnic and racial groups in the United States. *Psychology of Popular Media Culture, 8*(3), 207–217. doi:https://doi.org/10.1037/ppm0000185

4. เว็บไซต์

- **เว็บไซต์ทั่วไป**

ผู้แต่ง นามสกุล, ชื่อ. (ปีที่ตีพิมพ์). *หัวเรื่องของเว็บไซต์*. ชื่อเว็บไซต์. website URL.

ตัวอย่าง

United Nations Environment Programme. (2019). *Global Environment Outlook—GEO-6: Healthy Planet, Healthy People*. Cambridge University Press. https://www.unep.org/resources/global-environment-outlook-6?v=2

Skinner, Q. (2011). *A Genealogy of the State (Lecture Transcript)*. Clueless Political Scientist. https://cluelesspoliticalscientist.wordpress.com/2017/05/18/a-genealogy-of-the-state-by-quentin-skinner-lecture-transcript/

Xi, Jinping. (2014). *Seek Sustained Development and Fulfill the Asia-Pacific Dream*. http://www.apec-china.org.cn/41/2014/11/13/3@2580.htm

- **ข่าว/คอลัมน์/บทความ ในเว็บไซต์สื่อออนไลน์**

ผู้แต่ง นามสกุล, ชื่อ. (ปีที่ตีพิมพ์, เดือน วันที่). หัวเรื่องของเว็บไซต์. *ชื่อสื่อ*. website URL.

ตัวอย่าง

Klinfoong, P. (2013, May 9). hai chāo nā pen phū rǣknā : khǭsanǣ prap plīan phithī rǣknākhwan nai samai ratthabān khana rātsadǭn yu khǭton. [Letting farmers be the first to farm: A proposal to change The Royal Ploughing Ceremony during Early period of People's Party government]. *Prachatai*. https://prachatai.com/journal/2013/05/46660

Khaosod. (2018, January 30). rīan tǣ mēngthongpǭ. [Tae Meng Tong Bo Coin] *Khaosod*. https://www.khaosod.co.th/newspaper-column/amulets /news_728791.

BBC. (2019, April 17). Kancha: Decha Siripat kab kan cheuy leau peaun manut duay kancha tang kanpat. [Cannabis: Decha Siripat and his mission to save lives with medical cannabis] *BBC*. https://www.bbc.com/thai/thailand-47944088

5. **เอกสารนำเสนอในการประชุม**

ผู้แต่ง นามสกุล, ชื่อ. (ปี, เดือน วันที่ ที่จัดการประชุม). *ชื่อเอกสาร* (รูปแบบของเอกสาร). ชื่อการประชุม , สถานที่จัดการประชุม. DOI หรือ URL ถ้ามี

ตัวอย่าง

Evans, A. C., Jr., Garbarino, J., Bocanegra, E., Kinscherff, R. T., & Márquez-Greene, N. (2019, August 8–11). *Gun violence: An event on the power of community* (Conference presentation). APA 2019 Convention, Chicago, IL, United States.

McDonald, E., Manessis, R., & Blanksby, T. (2019, July 7-10). *Peer mentoring in nursing - improving retention, enhancing education* (Poster presentation). STARS 2019 Conference, Melbourne, Australia. doi:https://unistars.org/papers/STARS2019/P30-POSTER.pdf

6. วิทยานิพนธ์

ผู้แต่ง นามสกุล, ชื่อ. (ปีที่ตีพิมพ์). *ชื่อวิทยานิพนธ์*. (ประเภทของวิทยานิพนธ์) ชื่อมหาวิทยาลัย, คณะ.

ตัวอย่าง

Zambrano-Vazquez, L. (2016). *The interaction of state and trait worry on response monitoring in those with worry and obsessive-compulsive symptoms*. (Doctoral dissertation) University of Arizona.

Aieorattanawadee, A. (2019). *The "Ganja" discourses in Thai society: criminalization or medicalization*. (Doctoral dissertation) Chulalongkorn University, Faculty of Political Science.

Atcharawan, P. (2015). *khana ʻongkhamontrī tām ratthammanūn hǣng rātchaʻānāčhak Thai*. [The Privy Council Under the Constitution of the Kingdom of Thailand] (Master's Thesis) Chulalongkorn University.

7. หนังสือที่ระลึกในงานฌาปนกิจ

ผู้แต่ง นามสกุล, ชื่อ. (ปีที่ตีพิมพ์). ชื่อหนังสือ. *ชื่องานฌาปนกิจ*. (เดือน วันที่ ของงานฌาปนกิจ) สถานที่พิมพ์: โรงพิมพ์.

ตัวอย่าง

Bhanurangsi Savangwongse, the Prince Bhanubandhu Vongsevoradej. (1953). tamnān thahān mahātlek. [Story of the Chamberlain]. *ngān phrarātchathān phlǣng sop phon ʻēk phra wǭra wong thǣ krommamūn ʻAdisǭn ʻudom sak*. [Royal Cremation Ceremony of General Phra Worawongse Krommuen Adisorn Udomsak] (June 14). n.p.

8. ราชกิจจานุเบกษา

ชื่อเรื่องที่ประกาศ. (ปีที่ตีพิมพ์) *ราชกิจจานุเบกษา*. (ฉบับที่). บทที่. (เดือน วันที่).

ตัวอย่าง

kān pœ̄t ratthamontrī saphā. [Opening of the Ministerial Council] (1894). *Royal Gazette*. (Vol. 11). Chapter 44. (January 26).

9. รัฐธรรมนูญ

ชื่อรัฐธรรมนูญ. (ปีที่ประกาศ)

ตัวอย่าง

phrarātchabanyat thammanūn kān pokkhrǭng phǣndin Sayām chūakhrāo Phutthasakkarāt sǭngphansīrǭičhetsiphā. [Temporary Act of Governance of Siam, B.E. 2475] (1932).

10. กฎหมาย/ประกาศ

ประเภทของกฎหมาย. (ปีที่ประกาศ). *ชื่อกฎหมาย*. (เดือน วันที่).

ตัวอย่าง

Notification of the Ministry of Public Health. (2022). *Announcement on controlled herbs (Cannabis)*. (November 23).

หากใช้เอกสารที่ไม่ใช่ภาษาอังกฤษ

แปลงชื่อของบทความ/หนังสือ ให้เป็น Thai romanization แล้วตามด้วย [ชื่อที่แปลเป็นภาษาอังกฤษ]

* แนะนำให้ใช้ http://164.115.23.167/plangsarn/ ในการแปลง Thai romanization.

** เพื่อความสะดวกในการตรวจสอบ กรุณาใส่รายละเอียดต้นฉบับไว้ใน (วงเล็บ) ต่อจากรายการที่แปลงเป็น romanization

ตัวอย่าง

Chuwattananurak, W. (2016). lōkā phi bān : wādūai sing thī yū rawāng sing kao kap sing mai (thī yang mai kœ̄t) [Global Governance: On what lies between the Old and As Yet Unborn] In W. Supajakwattana, & W. Buddharaksa (Eds.), *wādūai thritsadī ratthasāt læ ratthaprasāsanasāt rūamsamai* [On Theories of Political Science and Public Administration] (pp.113-144). Naresuan University Press. (วุฒิกรณ์ ชูวัฒนานุรักษ์. (2559). โลกาภิบาล: ว่าด้วยสิ่งที่อยู่ระหว่างสิ่งเก่ากับสิ่งใหม่ (ที่ยังไม่เกิด). ใน วัชรพล ศุภจักรวัฒนา และวัชรพล พุทธรักษา (บก.), *ว่าด้วยทฤษฎีรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ร่วมสมัย* (น.113–144). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร.)

Atcharawan, P. (2015). *khana ʻongkhamontrī tām ratthammanūn hǣng rātchaʻānāčhak Thai*. [The Privy Council Under the Constitution of the Kingdom of Thailand] (Master's Thesis) Chulalongkorn University. (ปิติภัทร อัจฉราวรรณ. (2558). *คณะองคมนตรีตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย*. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะนิติศาสตร์.)

***** หมายเหตุ** ต้นฉบับบทความที่นำส่งจะต้องถูกต้องตามหลักเกณฑ์และคำแนะนำการเขียนที่กำหนดเท่านั้น จึงจะได้รับพิจารณาดำเนินการประเมินบทความก่อนตีพิมพ์สามารถดูรายละเอียดการจัดเตรียมต้นฉบับได้ที่ https://so01.tci-thaijo.org/index.php/PSC

จริยธรรมในการพิมพ์ (Publication Ethics)

วารสารให้ความสำคัญกับการรักษามาตรฐานด้านจริยธรรมในการตีพิมพ์เผยแพร่บทความ ดังนั้นจึงกำหนดให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องปฏิบัติตามหลักการและมาตรฐานด้านจริยธรรมในการตีพิมพ์อย่างเคร่งครัด ดังนี้

บทบาทหน้าที่ของผู้นิพนธ์

1. บทความที่ผู้นิพนธ์ส่งมาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์หรือเผยแพร่ที่ใดมาก่อน

2. ผู้นิพนธ์ต้องทำการอ้างอิงให้ถูกต้องทุกครั้งหากมีการระบุผลงานของผู้อื่นในต้นฉบับไม่ว่าด้วยการคัดลอกข้อความ (Quotation) การสรุปความ (Paraphrase) หรือการย่อความ (Summary) ต้องมีการอ้างอิง (Citation) ทั้งในเนื้อหา (In text citation) และการเขียนรายการเอกสารอ้างอิงตอนท้าย (References) และต้องไม่คัดลอกผลงานของผู้อื่น

3. ผู้เขียนต้องเขียนต้นฉบับให้ถูกต้องตามรูปแบบที่กำหนดไว้ใน “คำแนะนำผู้แต่ง” หรือ “Author Guidelines”

4. หากผลงานทางวิชาการของผู้นิพนธ์เกี่ยวข้องกับการใช้สัตว์ ผู้เข้าร่วม หรืออาสาสมัคร หรือผลการวิจัยมีประเด็นที่เปราะบางต่อผู้ให้ข้อมูล ผู้นิพนธ์ควรดำเนินการตามหลักจริยธรรม ปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด รวมถึงต้องได้รับความยินยอมก่อนการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและต้องแสดงเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ หรือในสัตว์ทดลองประกอบด้วยทุกครั้ง **รวมถึงต้องมีหนังสือรับรองด้านจริยธรรม แนบมาพร้อมผลงานวิชาการที่ส่งมาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ด้วย**

5. ผู้นิพนธ์ต้องยินยอมโอนลิขสิทธิ์ให้แก่วารสารก่อนการตีพิมพ์ และไม่นำผลงานไปเผยแพร่หรือตีพิมพ์กับแหล่งอื่น ๆ หลังจากที่ได้รับการตีพิมพ์กับวารสารแล้ว

6. ชื่อผู้นิพนธ์ที่ปรากฏในบทความต้องเป็นผู้ที่มีส่วนในบทความนั้น ๆ จริง

บทบาทหน้าที่ของบรรณาธิการและกองบรรณาธิการ

1. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการมีหน้าที่พิจารณาและตรวจสอบบทความที่ส่งมาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์กับวารสารทุกบทความ โดยพิจารณาความสอดคล้องของเนื้อหาบทความกับเป้าหมายและขอบเขตของวารสาร รวมถึงตรวจสอบคุณภาพบทความในกระบวนการประเมินคุณภาพบทความก่อนการตีพิมพ์

2. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องใช้หลักการพิจารณาบทความโดยอิงเหตุผลทางวิชาการเป็นหลัก และโดยปราศจากอคติด้านเชื้อชาติ ความเชื่อทางศาสนา เพศ แนวคิดทางการเมืองและสถาบันที่สังกัด ต่อผู้นิพนธ์และบทความที่พิจารณาไม่ว่าด้วยกรณีใด

3. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์หรือผู้ทรงคุณวุฒิ ไม่ว่าจะเพื่อประโยชน์ในเชิงธุรกิจหรือนำไปเป็นผลงานทางวิชาการของตนเอง

4. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องไม่ปิดกั้น เปลี่ยนแปลง หรือแทรกแซงข้อมูลที่ใช้แลกเปลี่ยนระหว่างผู้ทรงคุณวุฒิและผู้นิพนธ์

5. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องปฏิบัติตามกระบวนการและขั้นตอนต่าง ๆ ของวารสารอย่างเคร่งครัด

บทบาทหน้าที่ของผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความ

1. ผู้ทรงคุณวุฒิต้องไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์ การพิจารณาคุณภาพของบทความต้องคำนึงถึงคุณภาพบทความเป็นหลัก และพิจารณาบนหลักการและเหตุผลทางวิชาการโดยปราศจากอคติหรือความขัดแย้งส่วนตัว

2. ผู้ทรงคุณวุฒิต้องตระหนักว่าตนเองเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญ มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาของบทความที่รับประเมินอย่างแท้จริง

3. ผู้ทรงคุณวุฒิต้องไม่แสวงหาประโยชน์จากบทความที่ตนเองได้ทำการประเมิน ไม่นำส่วนใดส่วนหนึ่งของข้อมูลต้นฉบับที่ตนเป็นผู้ประเมินไปใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตนหากไม่ได้รับความยินยอมอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรจากผู้เขียน หรือความเห็นชอบจากบรรณาธิการ

4. หากผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบพบว่าบทความที่รับประเมิน เป็นบทความที่คัดลอกผลงานชิ้นอื่น ๆ ผู้ทรงคุณวุฒิต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบทันที พร้อมแสดงหลักฐานประกอบที่ชัดเจน

5. ผู้ทรงคุณวุฒิต้องรักษาระยะเวลาประเมินตามกรอบเวลาประเมินที่วารสารกำหนด รวมถึงไม่เปิดเผยข้อมูลของบทความให้ผู้ที่อื่นได้รับรู้

กรณีเกิดข้อกล่าวหาเรื่องการประพฤติมิชอบในการวิจัย

วารสารรัฐศาสตร์พิจารให้ความสำคัญกับจริยธรรมในการตีพิมพ์ โดยอิงจากแนวทางสากลตามคณะกรรมการจริยธรรมการตีพิมพ์ (COPE) เพื่อคงไว้ซึ่งมาตรฐานสูงสุด วารสารรัฐศาสตร์พิจารสนับสนุนให้ผู้เขียน ผู้ประเมิน ผู้อ่าน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกคนรายงานข้อสงสัยต่อกองบรรณาธิการหากพบว่าผลงานตีพิมพ์อาจมีการประพฤติมิชอบในการวิจัย ประกอบไปด้วยการลอกเลียนวรรณกรรม (plagiarism) การสร้างข้อมูลโดยมิได้เกิดขึ้นจริง (data fabrication) การดัดแปลง ตัดต่อ ปกปิด เสริมต่อ บิดเบือนข้อมูลเพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจผิด (falsification) การตีพิมพ์ผลงานซ้ำ (duplicate publication) ความขัดแย้งของผู้เขียนในกรณีมีผู้เขียนมากกว่า 1 คน (authorship disputes) และความขัดแย้งทางผลประโยชน์ (undisclosed conflicts of interest) โดยกระบวนการตรวจสอบจะเป็นไปอย่างยุติธรรม โปร่งใส และตรวจสอบได้ แต่ยังคงรักษาความเป็นส่วนตัวของทุกฝ่าย เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องสามารถชี้แจงข้อเท็จจริงได้ หากพบว่าข้อสงสัยเป็นจริง วารสารรัฐศาสตร์พิจารจะดำเนินการต่าง ๆ เช่น

ขอให้ผู้เขียนแก้ไขข้อมูลหรือถอนผลงาน ติดต่อต้นสังกัดของผู้เขียน หรือห้ามผู้เขียนนำเสนอผลงานในอนาคต หากท่านมีข้อกังวลหรือข้อสงสัยใด ๆ สามารถติดต่อกองบรรณาธิการได้เสมอ